

Cofnod y Trafodion

The Record of Proceedings

24/04/2013

Cynnwys Contents

[Cwestiynau i'r Gweinidog Cyllid](#)
[Questions to the Minister for Finance](#)

[Cwestiynau i'r Gweinidog Llywodraeth Leol a Busnes y Llywodraeth](#)
[Questions to the Minister for Local Government and Government Business](#)

[Cwestiynau i Gomisiwn y Cynulliad](#)
[Questions to the Assembly Commission](#)

[Cwestiwn Brys: Amseroedd Ymateb Ambiwllans](#)
[Urgent Question: Ambulance Response Times](#)

[Datganiad gan y Llywydd](#)
[Statement by the Presiding Officer](#)

[Cynigion i Ethol Aelodau i Bwyllgorau](#)
[Motions to Elect Members to Committees](#)

[Dadl y Ceidwadwyr Cymreig: Effaith Tywydd Garw](#)
[Welsh Conservatives Debate: The Impact of Severe Weather Conditions](#)

[Dadl y Ceidwadwyr Cymreig: Ynni ar Ynys Môn](#)
[Welsh Conservatives Debate: Energy on Ynys Môn](#)

[Dadl Plaid Cymru: Anghydraddoldeb ar Sail Rhyw](#)
[Plaid Cymru Debate: Gender Inequality](#)

[Cyfnod Pleidleisio](#)
[Voting Time](#)

[Dadl Fer: Cefnu ar ein Brodyr—Asesu Cefnogaeth i Anhwylder Straen wedi Trawma yng Nghymru](#)
[Short Debate: Abandoned Brothers—Assessing support for PTSD in Wales](#)

Cyfarfu'r Cynulliad am 1.30 p.m. gyda'r Llywydd (Rosemary Butler) yn y Gadair.

The Assembly met at 1.30 p.m. with the Presiding Officer (Rosemary Butler) in the Chair.

13:30 **Y Llywydd / The Presiding Officer** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

Good afternoon. The National Assembly for Wales is now in session.

Prynhawn da. Dyma ddechrau trafodion Cynulliad Cenedlaethol Cymru.

Cwestiynau i'r Gweinidog Cyllid

Questions to the Minister for Finance

Pwerau Benthycu

Borrowing Powers

13:30 **Julie Morgan** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

1. Pa gynnydd sydd wedi'i wneud o ran trafodaethau gyda'r Trysorlys am drosglwyddo pwerau benthycu ar gyfer prosiectau seilwaith? OAQ(4)0244(FIN)

1. What progress has been made in negotiations with the Treasury about the transfer of borrowing powers for infrastructure projects? OAQ(4)0244(FIN)

13:31 **Jane Hutt** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

Y Gweinidog Cyllid / The Minister for Finance

Inter-governmental talks on the devolution of borrowing powers are progressing well with the UK Treasury, ahead of the UK Government's response to the report of the Silk commission that is due this spring. Borrowing powers are an important tool for improving infrastructure and supporting economic recovery.

Mae trafodaethau rhynglywodraethol ar ddatganoli pwerau benthycu yn mynd rhagddynt yn dda gyda Thrysorlys y DU, cyn ymateb Llywodraeth y DU i adroddiad Comisiwn Silk y disgwylir iddo gael ei gyhoeddi yn ystod y gwanwyn. Mae pwerau benthycu yn adnodd pwysig o ran gwella seilwaith a chefnogi adferiad economaidd.

- 13:31 **Julie Morgan** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I thank the Minister for that response. Can she confirm, following Danny Alexander's speech to the Lib Dem conference on Saturday, that the coalition Government is not pulling back from promising that it will consider borrowing powers for infrastructure projects on a case-by-case basis before there is any decision about tax-raising powers?
- Diolch i'r Gweinidog am yr ymateb hwnnw. A all gadarnhau, yn dilyn araith Danny Alexander i gynhadledd y Democratiaid Rhyddfrydol ddydd Sadwrn, nad yw'r Llywodraeth glymblaid yn cefnu ar yr addewid y bydd yn ystyried pwerau benthyca ar gyfer prosiectau seilwaith ar sail achosion unigol cyn gwneud unrhyw benderfyniad ynghylch pwerau trethu?
- 13:31 **Jane Hutt** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I thank Julie Morgan for that question. I very much welcomed the comments of the Chief Secretary to the Treasury over the weekend, in particular his pledge to implement an ambitious package of financial reform, as recommended by the Silk commission. In terms of inter-governmental talks, the Chief Secretary to the Treasury and I, following the joint statement by our Governments last October, are committed to exploring the options for financing specific infrastructure projects, including early access to borrowing powers.
- Diolch i Julie Morgan am y cwestiwn hwnnw. Roeddwn yn falch iawn o glywed sylwadau Prif Ysgrifennydd y Trysorlys dros y penwythnos, yn enwedig ei addewid i roi pecyn uchelgeisiol o ddiwygiadau ariannol ar waith, fel yr argymhellwyd gan Gomisiwn Silk. O ran trafodaethau rhynglywodraethol, mae Prif Ysgrifennydd y Trysorlys a minnau, yn dilyn datganiad ar y cyd gan ein Llywodraethau fis Hydref diwethaf, yn ymrwymedig i ystyried yr opsiynau ar gyfer ariannu prosiectau seilwaith penodol, gan gynnwys rhoi pwerau benthyca cynnar.
- 13:32 **Antoinette Sandbach** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Minister, while future financing arrangements for infrastructure projects will have significant implications for the Welsh economy, businesses in my own constituency in particular are concerned about the infrastructure investment that your Government is making right now. Given that north Wales has received a significantly smaller proportion of your Government's infrastructure spending, and we have just seen a £52 million announcement in relation to Cardiff Airport, what proportion of the current financial year's infrastructure investment will be spent in north Wales?
- Weinidog, er y bydd i drefniadau ariannu yn y dyfodol ar gyfer prosiectau seilwaith oblygiadau sylweddol o ran economi Cymru, mae busnesau yn fy etholaeth i'n arbennig yn pryderu am y buddsoddiad seilwaith y mae eich Llywodraeth yn ei wneud ar hyn o bryd. O ystyried bod cyfran sylweddol is o wariant seilwaith eich Llywodraeth wedi'i wario yn y gogledd, a'n bod newydd weld cyhoeddiad am £52 miliwn mewn perthynas â Maes Awyr Caerdydd, pa gyfran o fuddsoddiad seilwaith y fwyddyn ariannol gyfredol a gaiff ei gwario yn y gogledd?
- 13:32 **Jane Hutt** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- The infrastructure priorities are in line with the Wales infrastructure investment plan. I have made allocations recently in terms of the A55, transport infrastructure and twenty-first century schools, as I saw when I visited Ysgol y Bont in Llangefni to see the impact of Welsh Government investment in north Wales.
- Mae'r blaenoriaethau seilwaith yn unol â'r Cynllun Buddsoddi yn Seilwaith Cymru. Gwneuthum ddyraniadau yn ddiweddar o ran yr A55, seilwaith trafnidiaeth ac ysgolion ar gyfer yr unfed ganrif ar hugain, fel y gwelais pan ymwelais ag Ysgol y Bont yn Llangefni i weld effaith buddsoddiad Llywodraeth Cymru yn y gogledd.
- 13:33 **Rhodri Glyn Thomas** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Rydych wedi cyfeirio at gomisiwn Silk, Weinidog, ac un o'r pethau mae'r comisiwn wedi dweud yw y byddai pwerau benthyg y Cynulliad yn gallu cael eu rhyddhau trwy ddatganoli trethi llai i Gymru. Un o'r trethi llai hynny byddai'r doll ar deithwyr awyr. A ydych o blaid datganoli'r doll hwnnw i Gymru a chaniatáu i Lywodraeth Cymru i gefnogi Maes Awyr Caerdydd?
- You referred to the Silk commission, Minister, and one of the things that the commission has said is that the Assembly's borrowing powers could be released through the devolution of lesser taxes to Wales. One such tax would be air passenger duty. Are you in favour of devolving that duty to Wales and thereby allowing the Welsh Government to support Cardiff Airport?
- 13:33 **Jane Hutt** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- We made our position very clear in our response to the Silk commission last year. We fully accepted and welcomed all the recommendations of the Silk commission, including the call for long-haul air passenger duty. We now await the UK Government's response to that call.
- Nodwyd ein safbwynt yn glir iawn yn ein hymateb i Gomisiwn Silk y llynedd. Gwnaethom dderbyn a chroesawu holl argymhellion Comisiwn Silk yn llawn, gan gynnwys y cais am doll ar deithwyr awyr ar gyfer teithiau hir. Rydym yn aros yn awr am ymateb Llywodraeth y DU i'r cais hwnnw.

13:34	<p>Y Llywydd / The Presiding Officer Bywgraffiad Biography</p> <p>I call on the Welsh Liberal Democrat spokesperson, Peter Black.</p>	<p>Galwaf ar lefarydd Democratiaid Rhyddfrydol Cymru, Peter Black.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
13:34	<p>Peter Black Bywgraffiad Biography</p> <p>Minister, while discussions on borrowing powers are still ongoing, you will know that a number of English cities still retain significant advantages over Wales because they are able to utilise innovative forms of capital financing. What further work have you done in terms of building on the innovative capital finance that you have already announced to try to narrow that advantage?</p>	<p>Weinidog, er bod y trafodaethau ar bwerau benthyca yn mynd rhagddynt o hyd, byddwch yn ymwybodol bod nifer o ddinasoedd yn Lloegr mewn sefyllfa fanteisiol o hyd o gymharu â Chymru gan eu bod yn gallu defnyddio trefniadau ariannu cyfalaf arloesol. Pa waith pellach a wnaed gennych o ran ychwanegu at yr arian cyfalaf arloesol a gyhoeddwyd gennych eisoes i geisio lleihau'r fantais honno?</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
13:34	<p>Jane Hutt Bywgraffiad Biography</p> <p>I am glad that you recognise, Peter Black, the innovative financing routes that we have taken, particularly through the local government borrowing initiative, which, of course, is delivering up to £170 million in terms of highway improvements. We are now applying that to twenty-first century schools. However, I also recognise the opportunities that we have in terms of looking at tax increment financing, for example. Of course, that was a recommendation from the Finance Committee that we responded to positively.</p>	<p>Rwy'n falch, Peter Black, eich bod yn cydnabod y llwybrau ariannu arloesol a ddilynwyd gennym, yn enwedig drwy'r fenter benthyca i lywodraeth leol, sydd, wrth gwrs, yn darparu hyd at £170 miliwn i wella priffyrdd. Rydym yn awr yn cymhwyso hynny i ysgolion ar gyfer yr unfed ganrif ar hugain. Fodd bynnag, rwyf hefyd yn cydnabod y cyfleoedd sydd gennym o ran ystyried trefniadau ariannu cynyddrannol ym maes treth, er enghraifft. Wrth gwrs, roedd hwnnw'n un o argymhellion y Pwyllgor Cyllid a gafodd ymateb cadarnhaol gennym.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
13:35	<p>Peter Black Bywgraffiad Biography</p> <p>Thank you for that answer, Minister. You will know that it is almost a year now since English authorities were given access to tax increment financing, which enables local councils to leverage in private finance as well, in terms of these capital projects. What sort of timetable are we looking at before you reach conclusions on that issue?</p>	<p>Diolch am yr ateb hwnnw, Weinidog. Byddwch yn ymwybodol bod bron i flwyddyn bellach ers i awdurdodau Lloegr allu defnyddio trefniadau ariannu cynyddrannol ym maes treth, sy'n galluogi cynghorau lleol i ddefnyddio cyllid preifat hefyd, o ran y prosiectau cyfalaf hyn. Pryd y gallwn ddisgwyl ichi wneud penderfyniad ar y mater hwnnw?</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
13:35	<p>Jane Hutt Bywgraffiad Biography</p> <p>I will certainly want to feed back to colleagues, and particularly to the Finance Committee, in terms of progress on those discussions. However, taking forward and implementing our local government borrowing initiative clearly puts Wales in the lead in terms of innovative finance routes.</p>	<p>Byddaf yn sicr yn awyddus i adrodd yn ôl i gyd-Aelodau, ac yn enwedig i'r Pwyllgor Cyllid, am gynnydd mewn perthynas â'r trafodaethau hynny. Fodd bynnag, mae'r ffaith ein bod wedi datblygu a gweithredu ein menter benthyca i lywodraeth leol yn amlwg yn golygu bod Cymru ar flaen y gad o ran llwybrau ariannu arloesol.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
Cyllid i Gymru		Funding for Wales	
13:35	<p>Mohammad Asghar Bywgraffiad Biography</p> <p><i>2. Pa drafodaethau diweddar y mae'r Gweinidog wedi'u cael gyda Gweinidogion y Trysorlys ynglŷn â dyrannu cyllid i Gymru? OAQ(4)0242(FIN)</i></p>	<p><i>2. What recent discussions has the Minister had with the Treasury Ministers regarding the allocation of funding for Wales? OAQ(4)0242(FIN)</i></p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
13:36	<p>Jane Hutt Bywgraffiad Biography</p> <p>I have regular discussions with Treasury Ministers about the allocation of funding for Wales.</p>	<p>Caf drafodaethau rheolaidd gyda Gweinidogion y Trysorlys ynglŷn â dyrannu cyllid i Gymru.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>

- 13:36 **Mohammad Asghar** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- The M4 relief road is vital if we are to tackle traffic congestion and bottlenecks in the Newport area, particularly at the Brynglas tunnels, and if we are to stimulate the south Wales economy. Will the Minister advise us on the discussions that she has had with UK Treasury Ministers to explore ways of financing and delivering this much-needed relief road, in view of the recent positive comments by the Chancellor of the Exchequer?
- Mae ffordd liniaru'r M4 yn hanfodol er mwyn mynd i'r afael â thagfeydd traffig yn ardal Casnewydd, yn enwedig yn nhwneli Brynglas, ac er mwyn rhoi hwb i economi'r de. A wnaiff y Gweinidog ein hysbysu am y trafodaethau a gafodd gyda Gweinidogion Trysorlys y DU i ystyried ffyrdd o ariannu a chyflawni'r ffordd liniaru hon y mae dirfawr ei hangen, o ystyried y sylwadau cadarnhaol a wnaeth Canghellor y Trysorlys yn ddiweddar?
- 13:36 **Jane Hutt** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I welcome the Member's question on this point. Following my meetings with the Chief Secretary to the Treasury about the M4 in the last few months, I welcomed the Chancellor's recent supportive intervention over the Easter period, which promises an early resolution to the funding issue, including our ability to borrow.
- Croesawaf gwestiwn yr Aelod ar y pwynt hwn. Yn dilyn fy nghyfarfodydd gyda Phrif Ysgrifennydd y Trysorlys am yr M4 yn ystod y misoedd diwethaf, roedd yn bleser gennyf glywed ymyriad cefnogol diweddar y Canghellor dros gyfnod y Pasg, sy'n addo penderfyniad cynnar mewn perthynas â'r broblem ariannu, gan gynnwys ein gallu i fenthycu.
- 13:37 **Y Llywydd / The Presiding Officer** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I call on the Plaid Cymru spokesperson, Ieuan Wyn Jones.
- Galwaf ar lefarydd Plaid Cymru, Ieuan Wyn Jones.
- 13:37 **Ieuan Wyn Jones** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Yr mis Mehefin eleni, bydd y Trysorlys yn cyhoeddi'r arian a fydd ar gael ar gyfer 2015-16. Pa gynlluniau sydd gennych chi fel Llywodraeth i ddelio â'r gostyngiad pellach a fydd bryd hynny mewn arian cyfalaf a refeniw?
- In June this year the Treasury will announce the funding available for 2015-16. What plans do you have as a Government to deal with the further reduction that there will be at that time in capital and revenue funding?
- 13:37 **Jane Hutt** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- It was a challenging budget in March, which we now have to recognise in terms of our budgetary preparations. It is going to be difficult in terms of the expectations for our priorities in terms of the programme for Government. However, I will shortly be announcing the allocation, for example, of the capital that has been awarded as a result of the budget.
- Roedd yn gyllideb heriol ym mis Mawrth, a rhaid inni gydnabod hynny yn awr wrth baratoi ar gyfer y gyllideb. Bydd yn anodd o ran y disgwyliadau ar gyfer ein blaenoriaethau mewn perthynas â'r Rhaglen Lywodraethu. Fodd bynnag, cyn bo hir, byddaf yn cyhoeddi'r dyraniad, er enghraifft, o ran y cyfalaf a ddyfarnwyd o ganlyniad i'r gyllideb.
- 13:37 **Ieuan Wyn Jones** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Yr hyn yr oeddwn yn ei awgrymu, Weinidog, oedd y bydd hyd yn oed yn waeth arnoch chi yn 2015-16 nag yw hi yn awr. I adael hynny am eiliad, onid yw'r sicrwydd o ostyngiad pellach yn y flwyddyn honno yn ei gwneud yn angenrheidiol, felly, eich bod yn cyhoeddi eich cynlluniau ar gyfer ffyrdd mwy arloesol ac amgen o godi arian cyfalaf? Er enghraifft, pryd fyddwch chi'n cyhoeddi eich cynlluniau manwl o ran gwella'r A465—yr ydych wedi dweud eich bod am wneud hynny—ac unrhyw brosiectau eraill sydd ar y gweill? Pryd fyddwn ni'n cael manylion am hynny, oherwydd bydd angen i bobl Cymru gael gwybod eich bod yn edrych ar y ffyrdd hyn yn sgîl y cwtogiad a ddaw o'r Trysorlys?
- What I was suggesting, Minister, was that things will be even worse for you in 2015-16 than they are now. Putting that to one side for the moment, does the certainty of a further reduction in that year not make it essential, therefore, that you announce your plans for more innovative and alternative ways of raising capital? For example, when will you publish detailed plans on improving the A465—you have stated that you want to do that—and any other projects that you have in the pipeline? When will we have the details on that, because the people of Wales will need to know that you are looking at these roads given the cuts imposed by the Treasury?

13:38

Jane Hutt [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I thank Ieuan Wyn Jones for that question. On his first point, we will not know our settlement for 2015-16 until late June, when the spending review is announced. However, last month's budget set the total spending envelope for that year. It is clear—and I agree with him—that the fiscal outlook will continue to be very difficult. Therefore, our innovative finance route is all the more important. I shall be coming back to the Assembly with a statement in May, in terms of consolidating our approach to innovative financing, particularly following through the A465 non-dividend model.

Trysorlys i Gymru

13:39

Mike Hedges [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

3. A wnaiff y Gweinidog roi'r wybodaeth ddiweddaraf am gynydd o ran creu Trysorlys i Gymru? OAQ(4)0237(FIN)

Kirsty Williams [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

10. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am sefydlu swyddogaeth Trysorlys newydd i Gymru? OAQ(4)0247(FIN)

13:39

Jane Hutt [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I understand that you have agreed to group questions 3 and 10, Presiding Officer. I am committed to ensuring that the Welsh Government has the capacity and the capability to make the best use of the new fiscal powers that we hope to acquire. Further detailed work on treasury functions must, however, await the UK Government's response to the Silk proposals, which are due this spring.

13:39

Mike Hedges [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I thank the Minister for that response. When will she be able to give a statement on what facilities she would expect if Silk part 1 is implemented and what work is being done now in order to get ready for Silk part 1, if it is implemented?

13:40

Jane Hutt [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Of course, we are anticipating that the Silk recommendations will be implemented, in terms of the preparations that we are already undertaking. Clearly, functions that we are preparing for relate to tax policy; tax administration, including compliance and enforcement work; revenue forecasting; budgetary and investment strategy; cash management and in-year monitoring. We are already putting in place a number of roles in the department in order to make effective use of our resources, particularly at these times of budgetary reduction.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Diolch i Ieuan Wyn Jones am y cwestiwn hwnnw. O ran ei bwynt cyntaf, ni chawn wybod ein setliad ar gyfer 2015-16 tan ddiwedd mis Mehefin, pan gaiff yr adolygiad o wariant ei gyhoeddi. Fodd bynnag, pennodd cyllideb fis diwethaf gyfanswm y cwmpas gwariant ar gyfer y flwyddyn honno. Mae'n amlwg—ac rwy'n cytuno ag ef—y bydd y rhagolygon ariannol yn parhau'n anodd iawn. Byddaf yn dychwelyd i'r Cynulliad gyda datganiad ym mis Mai, o ran atgyfnerthu ein hymagwedd at ariannu arloesol, yn enwedig rhoi model dim-difidendau'r A465 ar waith.

Welsh Treasury

3. Will the Minister provide a progress update on the creation of a Welsh Treasury? OAQ(4)0237(FIN)

10. Will the Minister make a statement on the establishment of a new Welsh Treasury function? OAQ(4)0247(FIN)

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Deallaf eich bod wedi cytuno i grwpio cwestiynau 3 a 10, Lywydd. Rwy'n ymrwymedig i sicrhau bod gan Lywodraeth Cymru yr adnoddau a'r gallu i wneud y defnydd gorau o'r pŵerau ariannol newydd rydym yn gobeithio eu cael. Fodd bynnag, rhaid aros am ymateb Llywodraeth y DU i gynigion Silk, y disgwylir iddo gael ei gyhoeddi yn ystod y gwanwyn, cyn cynnal gwaith manwl pellach ar swyddogaethau'r trysorlys.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Diolch i'r Gweinidog am yr ymateb hwnnw. Pryd y bydd yn gallu gwneud datganiad o ran pa gyfleusterau y byddai'n disgwyl eu gweld os caiff rhan 1 Silk ei rhoi ar waith a pha waith sy'n mynd rhagddo yn awr er mwyn paratoi ar gyfer rhan 1 Silk, os caiff ei rhoi ar waith?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Wrth gwrs, rydym yn rhagweld y caiff argymhellion Silk eu rhoi ar waith, o ran y gwaith paratoi sy'n mynd rhagddo eisoes. Yn amlwg, mae'r swyddogaethau rydym yn paratoi ar eu cyfer yn ymwneud â pholisi treth; gweinyddu treth, gan gynnwys gwaith cydymffurfio a gorfodi; rhagfynegi refeniw; strategaeth gyllidebol a buddsoddi; rheoli arian parod a monitro yn ystod y flwyddyn. Rydym eisoes yn sefydlu nifer o rolau yn yr adran er mwyn gwneud defnydd effeithiol o'n hadnoddau, yn enwedig yn ystod y cyfnod hwn lle caiff cyllidebau eu lleihau.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

- 13:40 **Kirsty Williams** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
Arweinydd Democratiaid Rhyddfrydol Cymru / The Leader of the Welsh Liberal Democrats
 Minister, when Silk part 1 is implemented, the Government will have responsibility for stamp duty. Could you outline the steps that your Government is taking in anticipation of the devolution of stamp duty to the National Assembly for Wales?
 Weinidog, pan gaiff rhan 1 Silk ei rhoi ar waith, bydd y Llywodraeth yn gyfrifol am y dreth stamp. A allech amlinellu'r camau y mae eich Llywodraeth yn eu cymryd er mwyn paratoi ar gyfer datganoli'r dreth stamp i Gynulliad Cenedlaethol Cymru?
- 13:40 **Jane Hutt** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
 I thank the leader of the Welsh Liberal Democrats for that question. I am absolutely clear that we have to apply our future devolved tax powers in a way that has sound economic rationale. This is in line with our top priority, as the Welsh Government, of supporting economic growth. I have arranged with the Confederation of British Industry Wales, for example, a meeting with housebuilders and associated organisations. We have our first meeting tomorrow, in Cardiff, and a number of housebuilders have responded. There will be a further meeting next week. It is about talking to them about aspirations and how we could develop land and property taxation in Wales in the future.
 Diolch i arweinydd Democratiaid Rhyddfrydol Cymru am y cwestiwn hwnnw. Rwy'n gwbl glir bod yn rhaid inni ddefnyddio ein pwerau trethi datganoledig yn y dyfodol mewn ffordd sy'n seiliedig ar resymeg economaidd gadarn. Mae hyn yn unol â'n prif flaenoriaeth, fel Llywodraeth Cymru, sef cefnogi twf economaidd. Ar y cyd â Chyddfederasiwn Diwydiant Prydain yng Nghymru, er enghraifft, trefnais gyfarfod gydag adeiladwyr tai a chyrrff cysylltiedig. Cynhelir ein cyfarfod cyntaf yfory, yng Nghaerdydd, ac mae nifer o adeiladwyr tai wedi ymateb. Bydd cyfarfod arall wythnos nesaf. Rydym am drafod dyheadau gyda hwy a sut y gallem ddatblygu trethiant tir ac eiddo yng Nghymru yn y dyfodol.
- 13:41 **Suzy Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
 Minister, as the role of a Welsh treasury would be complex and the functions that you refer to would arise through a new devolved competence, are you already speaking speculatively to the UK Government about how to best avoid an appearance in the Supreme Court in the future?
 Weinidog, gan y byddai rôl trysorlys Cymru yn gymhleth ac y byddai'r swyddogaethau rydych yn cyfeirio atynt yn deillio o gymhwysedd datganoledig newydd, a ydych eisoes yn achub y blaen ac yn trafod y ffordd orau i osgoi achos yn y Llys Goruchaf yn y dyfodol gyda Llywodraeth y DU?
- 13:41 **Jane Hutt** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
 Clearly, this is an issue where ongoing inter-governmental talks enable us to pave the way for these powers and responsibilities. I have also visited Scotland and met my colleague, John Swinney, the Minister for finance, to look at the ways in which they are implementing, under the Scotland Act 2012, powers that we would hope to acquire as a result of the Silk commission.
 Yn amlwg, mewn perthynas â'r mater hwn, mae trafodaethau rhynglywodraethol parhaus yn gyfle inni baratoi'r ffordd ar gyfer y pwerau a'r cyfrifoldebau hyn. Ymwelais hefyd â'r Alban a chyfarfûm â'm cyd-Weinidog, John Swinney, y Gweinidog cyllid, i weld sut y maent hwy, o dan Ddeddf yr Alban 2012, yn rhoi'r pwerau y byddem yn gobeithio eu caffael o ganlyniad i Gomisiwn Silk, ar waith.
- 13:42 **Bethan Jenkins** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
 Minister, this week we will get the gross domestic product figures for the UK, yet we will have to wait a year for a breakdown so that your Government and the Senedd can make an assessment of what is happening in Wales. This is a completely unsatisfactory arrangement if we are to try to assist the Welsh economy back to growth. In part 1 of the Silk commission, there is a call for more accurate forecasting of likely Welsh tax receipts as a consequence of any tax-varying powers in Wales, along with more up-to-date Welsh economic data. Has the Welsh Government made any progress in these areas?
 Weinidog, yr wythnos hon, cawn wybod y ffigurau cynnyrch mewnwladol crynswth ar gyfer y DU, ond bydd yn rhaid inni aros blwyddyn am ddadansoddiad fel y gall eich Llywodraeth a'r Senedd asesu'r sefyllfa yng Nghymru. Mae'r trefniant hwn yn gwbl anfodddhaol os ydym am geisio helpu economi Cymru i dyfu unwaith eto. Yn rhan 1 o Gomisiwn Silk, gelwir am ragfynegiadau mwy cywir o'r derbyniadau treth tebygol yng Nghymru, ynghyd â data economaidd mwy cyfredol ar Gymru. A yw Llywodraeth Cymru wedi gwneud unrhyw gynnydd yn y meysydd hyn?

- 13:43 **Jane Hutt** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Yes, this is important. We will need more economic modelling and data to inform our policy if we have tax devolution. It is clear that we need to strengthen our information about certain aspects of the Welsh economy. We need to understand in detail the factors that impact on devolved tax revenues and be able to model the likely impact of changes to tax policy on resources and the wider economy. These, of course, are areas where we would be seeking more competence and power.
- Ydy, mae hyn yn bwysig. Bydd angen mwy o waith modelu economaidd a data i lywio ein polisi os caiff pwerau treth eu datganoli. Mae'n amlwg bod angen inni atgyfnerthu ein gwybodaeth am rai agweddau ar economi Cymru. Mae angen inni ddeall yn fanwl y ffactorau sy'n effeithio ar refeniw treth datganoledig a gallu modelu effaith debygol newidiadau i bolisi treth ar adnoddau a'r economi ehangach. Mae'r rhain, wrth gwrs, yn feysydd lle y byddem yn ceisio sicrhau mwy o gymhwysedd a phŵer.
- 13:43 **Paul Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Minister, as you will know, the report of the Silk commission suggests that a new Welsh treasury should implement international best practice—something that I am sure that we would all agree with. To date, what analysis has the Government made of international treasuries and how has this research affected the implementation of a new Welsh treasury?
- Weinidog, fel y gwyddoch, mae adroddiad Comisiwn Silk yn awgrymu y dylai trysorlys newydd Cymru roi'r arferion rhyngwladol gorau ar waith—rhywbeth y byddai pob un ohonom yn cytuno ag ef rwy'n siŵr. Hyd yma, pa ddadansoddiad y mae'r Llywodraeth wedi'i wneud o drysorlysoedd rhyngwladol a sut y mae'r gwaith ymchwil hwn wedi effeithio ar y ffordd y caiff trysorlys newydd Cymru ei roi ar waith?
- 14:43 **Jane Hutt** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Again, I am very pleased to have these positive questions on the Welsh treasury in terms of preparations for what we anticipate will be a positive response to the Silk commission from the UK Government. I have already mentioned work that is under way with colleagues in the Scottish Government, but I certainly want to go further than that in terms of international comparisons of best practice.
- Unwaith eto, rwy'n falch iawn clywed y cwestiynau cadarnhaol hyn ar drysorlys Cymru o ran y gwaith paratoi ar gyfer yr ymateb cadarnhaol a ragwelwn gan Lywodraeth y DU i Gomisiwn Silk. Rwyf eisoes wedi sôn am waith sy'n mynd rhagddo gyda chydweithwyr yn Llywodraeth yr Alban, ond yn sicr, hoffwn ychwanegu at hynny o ran cymariaethau rhyngwladol o'r arferion gorau.
- 13:44 **Llyr Huws Gruffydd** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Minister, there is cross-party support, of course, for the recommendations in the part 1 report of the Silk commission, at least here in the Assembly. A Welsh treasury function would obviously be a most welcome development. Silk also notes, of course, that the issue of fair funding has to be resolved. Could you explain whether the most recent agreement, reached last year between the Welsh and UK Governments, represents a resolution of the funding issue in your view or are you working towards a different or a better agreement on how the block grant is calculated?
- Weinidog, ceir cefnogaeth drawsbleidiol, wrth gwrs, i argymhellion adroddiad rhan 1 Comisiwn Silk, o leiaf yma yn y Cynulliad. Yn amlwg byddai penderfyniad i ddatblygu swyddogaeth trysorlys Cymru yn rhywbeth i'w groesawu'n fawr. Noda Silk hefyd, wrth gwrs, fod yn rhaid datrys mater ariannu teg. A allech egluro pa un a yw'r cytundeb diweddaraf, y daeth Llywodraeth Cymru a Llywodraeth y DU iddo'r llynedd, yn ateb i'r mater ariannu yn eich barn chi neu a ydych yn anelu at sicrhau cytundeb gwahanol neu well o ran sut y caiff y grant bloc ei gyfrifo?
- 13:44 **Jane Hutt** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I am grateful to Llyr Huws Gruffydd for that question. We must not forget the agreement that we struck with the UK Government in October, when I, Danny Alexander, the Chief Secretary to the Treasury, and the Secretary of State for Wales welcomed the outcome of those inter-governmental talks, and particularly a commitment from the UK Government to a fair funding base and the need to look at it again at the start of each spending review in order to assess the impact of convergence and then take action accordingly. This is, again, something that I have discussed with the Chief Secretary to the Treasury and he has committed to this. The Silk commission also recognised that we need to ensure that we have that commitment on fair funding before progressing in terms of future tax devolution.
- Rwy'n ddiolchgar i Llyr Huws Gruffydd am y cwestiwn hwnnw. Rhaid inni gofio'r cytundeb y daethom iddo â Llywodraeth y DU ym mis Hydref, pan wnaeth Danny Alexander, Prif Ysgrifennydd y Trysorlys, Ysgrifennydd Gwladol Cymru a minnau groesawu canlyniad y trafodaethau rhynglywodraethol hynny, ac yn arbennig ymrwymiad gan Lywodraeth y DU i sail ariannu teg a'r angen i'w ailystyried ar ddechrau pob adolygiad o wariant er mwyn asesu effaith cydgyfeiriant ac yna weithredu yn unol â hynny. Mae hyn, unwaith eto, yn rhywbeth rwyf wedi'i drafod gyda Phrif Ysgrifennydd y Trysorlys, ac mae wedi ymrwymo i hyn. Cydnabu Comisiwn Silk hefyd fod angen inni sicrhau'r ymrwymiad hwnnw ar ariannu teg cyn bwrw ati o ran datganoli treth yn y dyfodol.

13:45	<p>Paul Davies Bywgraffiad Biography</p> <p><i>4. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am y dyraniad cyllideb cyffredinol i'r adran Diwylliant a Chwaraeon? OAQ(4)0238(FIN)</i></p>	<p><i>4. Will the Minister make a statement on the overall budget allocation to the Culture and Sport department? OAQ(4)0238(FIN)</i></p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
13:46	<p>Jane Hutt Bywgraffiad Biography</p> <p>In the final budget for 2013-14, £123.3 million relates to culture and sport.</p>	<p>Yn y gyllideb derfynol ar gyfer 2013-14, mae £123.3 miliwn yn ymwneud â diwylliant a chwaraeon.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
13:46	<p>Paul Davies Bywgraffiad Biography</p> <p>I am grateful to the Minister for that answer. I have received representations from constituents of mine who are worried about the funding that cultural organisations, such as the Torch Theatre in my area, are currently receiving. You will be aware that such places are the cultural hub of an area and I cannot stress enough the importance and value of this theatre to the local community. Can you tell us, therefore, what you are doing, as Minister for Finance, to ensure that the Welsh Government is supporting smaller, artistic venues, such as the Torch Theatre in my constituency?</p>	<p>Rwy'n ddiolchgar i'r Gweinidog am yr ateb hwnnw. Cefais sylwadau gan rai o'm hetholwyr sy'n pryderu am yr arian y mae sefydliadau diwylliannol, fel Theatr y Torch yn fy ardal i, yn ei gael ar hyn o bryd. Byddwch yn ymwybodol bod lleoedd o'r fath yn gweithredu fel canolbwynt diwylliannol ardal ac ni allaf bwysleisio pwysigrwydd a gwerth y theatr hon i'r gymuned leol ddigon. A allwch ddweud wrthym, felly, beth rydych yn ei wneud, fel y Gweinidog Cyllid, i sicrhau bod Llywodraeth Cymru yn cefnogi lleoliadau artistig llai, megis Theatr y Torch yn fy etholaeth i?</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
13:46	<p>Jane Hutt Bywgraffiad Biography</p> <p>I welcome that question from Paul Davies; I know how valuable the Torch Theatre, which is in Milford Haven, I believe, is. The significance of the arts is clear in terms of priorities for the Welsh Government. I think that our budget for this year demonstrates our continued support, particularly for the Arts Council of Wales, which is itself a sponsor of venues of that kind.</p>	<p>Croesawaf y cwestiwn hwnnw gan Paul Davies; rwy'n ymwybodol o werth Theatr y Torch, sydd yn Aberdaugleddau, credaf. Mae arwyddocâd y celfyddydau yn amlwg o ran blaenoriaethau Llywodraeth Cymru. Credaf fod ein cyllideb eleni yn dangos ein cefnogaeth barhaus, yn enwedig i Gyngor Celfyddydau Cymru, sydd ynddo'i hun yn noddi lleoliadau o'r fath.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
13:47	<p>Lindsay Whittle Bywgraffiad Biography</p> <p>National Museum Wales has had a stand-still budget imposed on it up to and including the year 2014-15. In reality, this is a cut, with job losses in future of very specialist individuals. How will you monitor the impact of this on our seven major museum sites?</p>	<p>Mae cyllideb Amgueddfa Genedlaethol Cymru wedi'i rhewi'n orfodol hyd at y flwyddyn 2014-15 a chan gynnwys y flwyddyn honno. Mewn gwirionedd, mae hyn yn cyfateb i ostyngiad, gyda swyddi unigolion arbenigol iawn yn cael eu colli yn y dyfodol. Sut y byddwch yn monitro effaith hyn ar safleoedd ein saith prif amgueddfa?</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
13:47	<p>Jane Hutt Bywgraffiad Biography</p> <p>I know that Lindsay Whittle acknowledges and welcomes our policy of free entry to museums, and we are committed to providing funding in this financial year of £24.6 million for National Museum Wales.</p>	<p>Gwn fod Lindsay Whittle yn cydnabod ac yn croesawu ein polisi o fynediad am ddim i amgueddfeydd, ac rydym yn ymrwymedig i ddarparu cyllid o £24.6 miliwn i Amgueddfa Genedlaethol Cymru yn ystod y flwyddyn ariannol hon.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
Cyllid Cyfalaf		Capital Funding	
13:48	<p>Ieuan Wyn Jones Bywgraffiad Biography</p> <p><i>5. A wnaiff y Gweinidog amlinellu pa drafodaethau y mae wedi'u cael gyda Gweinidog yr Economi, Gwyddoniaeth a Thrafnidiaeth ynglŷn â dyrannu cyllid cyfalaf? OAQ(4)0240(FIN)</i></p>	<p><i>5. Will the Minister outline what discussions she has had with the Minister for Economy, Science and Transport regarding the allocation of capital funding? OAQ(4)0240(FIN)</i></p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>

13:48	Jane Hutt Bywgraffiad Biography Rwy'n cael trafodaethau rheolaidd gyda fy nghyd-aelodau o'r Cabinet er mwyn cefnogi ein blaenoriaethau ar gyfer buddsoddi, a nodir yn y cynllun buddsoddi yn seilwaith Cymru.	I have regular discussions with Cabinet colleagues to support our investment priorities, set out in the Wales infrastructure investment plan.	Senedd.tv Fideo Video
13:48	Ieuan Wyn Jones Bywgraffiad Biography A fedrwch chi gadarnhau heddiw nad yw'n bolisi'r Llywodraeth hon i godi tollau pe câi arian gan Lywodraeth y Deyrnas Unedig i wella'r M4?	Can you confirm today that it is not this Government's policy to charge tolls if UK Government money is provided to improve the M4?	Senedd.tv Fideo Video
13:48	Jane Hutt Bywgraffiad Biography I am very pleased to confirm that that is the case. There was a very unhelpful and erroneous press comment at Easter, unfortunately. The Chancellor agreed that it was erroneous. I want to be absolutely clear that the Welsh Government has no intention of putting an additional toll on the M4.	Mae'n bleser mawr gennyf gadarnhau bod hynny'n wir. Yn anffodus, gwnaed sylw anghywir, cwbl ddi-fudd yn y wasg adeg y Pasg. Cytunodd y Canghellor ei fod yn anghywir. Hoffwn fod yn gwbl glir nad oes gan Lywodraeth Cymru unrhyw fwrriad codi toll ychwanegol ar yr M4.	Senedd.tv Fideo Video
13:49	Y Llywydd / The Presiding Officer Bywgraffiad Biography I call the opposition spokesperson, Paul Davies.	Galwaf ar lefarydd yr wrthblaid, Paul Davies.	Senedd.tv Fideo Video
13:49	Paul Davies Bywgraffiad Biography Minister, as you know, the Welsh Government is receiving £161 million in capital allocations from the UK Government's budget, which is something that I acknowledge that you welcome. However, in your recent press release, you go on to say that the capital can only be used for loans or equity investment and that a proportion will have to be repaid. Can you tell us exactly how much will have to be repaid and what the detailed terms and conditions of these capital allocations are?	Weinidog, fel y gwyrddoch, mae Llywodraeth Cymru yn cael £161 miliwn o ddyraniadau cyfalaf o gyllideb Llywodraeth y DU, sy'n rhywbeth rwy'n cydnabod a groesewir gennyh. Fodd bynnag, yn eich datganiad diweddar i'r wasg, dywedwch mai dim ond ar gyfer benthyciadau neu fuddsoddiad ecwiti y gellir defnyddio'r cyfalaf ac y bydd yn rhaid ad-dalu cyfran ohono. A allwch ddweud wrthym yn union faint y bydd yn rhaid ei ad-dalu a thelerau ac amodau manwl y dyraniadau cyfalaf hyn?	Senedd.tv Fideo Video
13:49	Jane Hutt Bywgraffiad Biography Yes. Paul Davies will know that these are financial transaction consequentials and I believe that, in a response to him, I explained that, with the Minister for Housing and Regeneration, I am working through the impact of those financial transaction consequentials. Of course, that aligns with some of the normal capital consequentials that we are receiving. That will be clear in the statement on capital allocations that I will be making in the next couple of weeks.	Gallaf. Bydd Paul Davies yn ymwybodol mai symiau canlyniadol trafodion ariannol yw'r dyraniadau hyn a chredaf fy mod wedi egluro, mewn ymateb iddo, fy mod wrthi, gyda'r Gweinidog Tai ac Adfywio, yn ystyried effaith y symiau canlyniadol hynny. Wrth gwrs, mae hynny'n cydfynd â rhai o'r symiau canlyniadol cyfalaf arferol rydym yn eu cael. Nodir hynny'n glir yn y datganiad ar ddyraniadau cyfalaf y byddaf yn ei wneud yn ystod yr ychydig wythnosau nesaf.	Senedd.tv Fideo Video
13:50	Paul Davies Bywgraffiad Biography I am grateful to the Minister for that answer. You mentioned that you will be announcing the projects that will benefit from the £161 million in capital allocations in the next few weeks. Can you tell us exactly when will you be making that statement? Can you also give us an indication of what criteria will be used to determine what projects will benefit from the £161 million in capital allocations?	Rwy'n ddiolchgar i'r Gweinidog am yr ateb hwnnw. Soniasoch y byddwch yn cyhoeddi'r prosiectau a fydd yn elwa ar y £161 miliwn mewn dyraniadau cyfalaf yn ystod ychydig wythnosau nesaf. A allwch ddweud wrthym yn union pryd y byddwch yn gwneud y datganiad hwnnw? A allwch hefyd roi syniad o pa feini prawf a ddefnyddir i benderfynu pa brosiectau fydd yn elwa ar y £161 miliwn mewn dyraniadau cyfalaf?	Senedd.tv Fideo Video

13:50	<p>Jane Hutt Bywgraffiad Biography</p> <p>I will be making an oral statement on Tuesday 7 May and I believe that is already—or will be—in the business statement. I will be allocating that finance and, in terms of the priorities, it is extremely difficult, because of the cut to our capital programme by the UK Government. However, I will be allocating that funding in relation to our investment priorities—and I think that this is what Paul Davies wants to hear—in the Wales infrastructure investment plan.</p>	<p>Byddaf yn gwneud datganiad llafar ddydd Mawrth 7 Mai a chredaf fod hynny eisoes—neu fe fydd—yn y datganiad busnes. Byddaf yn dyrannu'r arian hwnnw ac, o ran y blaenoriaethau, mae'n anodd iawn, gan fod Llywodraeth y DU wedi lleihau ein rhaglen cyfalaf. Fodd bynnag, byddaf yn dyrannu'r arian hwnnw mewn perthynas â'n blaenoriaethau buddsoddi—a chredaf mai dyna y mae Paul Davies am ei glywed—yng nghynllun buddsoddi yn seilwaith Cymru.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
13:51	<p>Eluned Parrott Bywgraffiad Biography</p> <p>Minister, the new Wales and Borders franchise is fast approaching and, with the news of electrification, there is a real opportunity—for south Wales in particular, but for Wales in general—to achieve major improvements in our rail travel. Will the Welsh Government consider acting as a financial guarantor to purchase new rolling stock for the new network so that we do not have to rely on leasing older rolling stock in future, which may not have the capacity to carry people and their bicycles around our railway network?</p>	<p>Weinidog, mae masnachfaint newydd Cymru a'r Gororau yn prysur agosáu a, chydaf'r sôn am drydaneiddio, mae cyfle go iawn—i dde Cymru yn arbennig, ond i Gymru yn gyffredinol—i sicrhau gwelliannau sylweddol i'n rheilffyrdd. A wnaiff Llywodraeth Cymru ystyried gweithredu fel gwarantwr ariannol i brynu cerbydau newydd ar gyfer y rhwydwaith newydd fel na fydd yn rhaid inni ddibynnu ar brydlesu cerbydau hŷn yn y dyfodol, na fydd ganddynt o bosibl y gallu i gludo pobl a'u beiciau o amgylch ein rhwydwaith rheilffyrdd?</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
13:51	<p>Jane Hutt Bywgraffiad Biography</p> <p>That is a question for the Minister for Economy, Science and Transport.</p>	<p>Cwestiwn i'r Gweinidog dros yr Economi, Gwyddoniaeth a Thrafnidiaeth yw hwnnw.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
Maes Awyr Caerdydd		Cardiff Airport	
13:51	<p>Angela Burns Bywgraffiad Biography</p> <p><i>6. Pa asesiad y mae'r Gweinidog wedi'i wneud o'r effaith ar reoli adnoddau Llywodraeth Cymru ar ôl i Lywodraeth Cymru brynu Maes Awyr Caerdydd? OAQ(4)0243(FIN)</i></p>	<p><i>6. What assessment has the Minister made of the impact on the management of Welsh Government resources resulting from the Welsh Government's purchase of Cardiff Airport? OAQ(4)0243(FIN)</i></p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
13:52	<p>Jane Hutt Bywgraffiad Biography</p> <p>We determined that, for the airport to be successful in a highly competitive industry, it would be managed at arm's length from Government on a commercial basis. That is why we established a holding company to facilitate the purchase and manage our interests.</p>	<p>Gwnaethom benderfynu, er mwyn i'r maes awyr fod yn llwyddiannus mewn diwydiant hynod gystadleuol, y câi ei reoli hyd braich oddi wrth y Llywodraeth ar sail fasnachol. Dyna pam rydym wedi sefydlu cwmni dal i hwyluso'r broses brynu a rheoli ein buddiannau.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
13:52	<p>Angela Burns Bywgraffiad Biography</p> <p>Thank you for that answer, Minister, because I am very curious: you said earlier in reply to Ieuan Wyn Jones, I believe, that the fiscal outlook is very difficult. Given that you have spent £52 million on an airport—almost double the price that aviation experts appear to think that it was worth—what assumptions have you made for the protection of your capital streams over the coming years? In order to reverse the declining number of people coming in and out of Cardiff Airport, you are obviously going to have to improve road and rail links to Cardiff Airport. Even to do something simple, such as allowing the runway to be expanded to accommodate all these American jets that apparently going to come in, will cost something in the order of £220 million with a new terminal building. Where are you going to find that money, or what assumptions have you made as to where you will be able to find that money in the future?</p>	<p>Diolch am yr ateb hwnnw, Weinidog, gan fy mod yn chwilfrydig iawn: dywedasoch yn gynharach wrth ymateb i Ieuan Wyn Jones, credaf, fod y rhagolygon ariannol yn anodd iawn. Gan eich bod wedi gwario £52 miliwn ar faes awyr—bron ddwywaith y pris y mae arbenigwyr hedfan o'r farn ei fod werth—pa ragdybiaethau a wnaed gennych ar gyfer diogelu eich ffrydiau cyfalaf dros y blynyddoedd i ddod? Er mwyn gwrthdroi'r gostyngiad yn nifer y bobl sy'n defnyddio Maes Awyr Caerdydd, mae'n amlwg y bydd yn rhaid ichi wella cysylltiadau ffordd a rheilffordd i Faes Awyr Caerdydd. Bydd hyd yn oed gwneud rhywbeth syml, fel caniatáu i'r rhedfa gael ei hehangu er mwyn sicrhau bod digon o le i'r holl jetiau Americanaidd hyn a fydd, yn ôl pob tebyg, yn glanio, yn costio tua £220 miliwn gydag adeilad terminws newydd. O ble y daw'r arian hwnnw, neu pa ragdybiaethau a wnaed gennych o ran o ble y dewch o hyd i'r arian hwnnw yn y dyfodol?</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>

13:53

Jane Hutt [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I am sure that the Member has read the important report that the Minister for the economy made available—the report from York Aviation, Arup and M&G Barry Consulting. If you read that report, you will see how justified we were in making that investment—and it is an investment—in purchasing Cardiff Airport. That is about developing a dynamic piece of economic infrastructure for Wales and it gives us an opportunity to develop a vital facility, recognising that purchasing the airport provides the opportunity to safeguard and generate over 3,000 jobs within the Welsh economy. We now await the arm's-length company with its commercial expertise to take this forward, as the Minister for the economy has already described in answer to questions on her statement.

Rwy'n siŵr bod yr Aelod wedi darllen yr adroddiad pwysig a gyflwynwyd gan Weinidog yr economi—sef yr adroddiad gan York Aviation, Arup ac M&G Barry Consulting. Os darllenwch yr adroddiad hwnnw, fe welwch yn sicr bod cyfiawnhad dros y buddsoddiad hwnnw—a buddsoddiad ydyw—i brynu Maes Awyr Caerdydd. Mae'n ymwneud â datblygu darn o seilwaith economaidd dynamig i Gymru ac mae'n rhoi cyfle inni ddatblygu cyfleuster hanfodol, gan gydnabod bod prynu'r maes awyr yn rhoi cyfle inni ddiogelu a chreu dros 3,000 o swyddi o fewn economi Cymru. Rydym yn awr yn aros i'r cwmni hyd braich â'i arbenigedd masnachol fwrw ati â'r gwaith, fel y disgrifiodd Gweinidog yr economi eisoes wrth ymateb i gwestiynau ar ei datganiad.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

13:54

Alun Ffred Jones [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

O ble ddaeth yr arian cyfalaf i brynu'r maes awyr—o adnoddau canolog y Llywodraeth neu adran yr economi? Os bydd buddsoddi pellach yn y maes awyr o adnoddau cyfalaf, a fydd y cwmni hyd braich hwn yn gyfrifol am godi'r arian neu a fydd y Llywodraeth yn ariannu'r math hwnnw o ddatblygiad?

From where did that capital funding come to acquire the airport? Was it from the Government's central fund or was it from the economic development department? If there is further capital investment in the airport, will this arm's-length company be responsible for raising those funds, or will the Government fund it?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

13:54

Jane Hutt [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

It is important to recognise that the £50 million that remained in our capital reserves, as I detailed in the second supplementary budget for 2012-13, enabled us to make that purchase. In fact, Welsh Ministers authorised the use of these resources last year, 2012-13, under section 128 of the Government of Wales Act 2006, and a report setting out the detail of this was laid on 3 April. It came out of our reserves for 2012-13, and this was used as a result of the flexibility that we have in terms of our capital departmental expenditure line. It is important now that the Minister for economy is able to receive reports on the impact of that in terms of the operations of this arm's-length body managing the airport.

Mae'n bwysig cydnabod mai'r £50 miliwn a oedd yn weddill yn ein cronfeydd cyfalaf wrth gefn, fel y nodwyd gennyf yn yr ail gyllideb atodol ar gyfer 2012-13, a'n galluogodd i brynu'r maes awyr. Yn wir, cafwyd awdurdod gan Weinidogion Cymru i ddefnyddio'r adnoddau hyn y llynedd, sef 2012-13, o dan adran 128 o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006, a chyflwynwyd adroddiad yn nodi manylion hyn ar 3 Ebrill. Daeth allan o'n cronfeydd wrth gefn ar gyfer 2012-13, ac fe'i defnyddiwyd o ganlyniad i'r hyblygrwydd sydd gennym o ran ein llinell gwariant cyfalaf adrannol. Mae'n bwysig yn awr y gall Gweinidog yr economi gael adroddiadau ar effaith hynny o ran gweithrediadau'r corff hyd braich hwn sy'n rheoli'r maes awyr.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Dyraniad Cyffredinol i'w Bortffolio

Overall Allocation to his Portfolio

13:55

Antoinette Sandbach [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

7. Pa drafodaethau diweddar y mae'r Gweinidog wedi'u cael gyda'r Gweinidog Cyfoeth Naturiol a Bwyd ynghylch y dyraniad cyffredinol i'w bortffolio? OAQ(4)0249(FIN)

7. What recent discussions has the Minister had with the Minister for Natural Resources and Food regarding the overall allocation to his portfolio? OAQ(4)0249(FIN)

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Janet Finch-Saunders [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

11. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am y dyraniad cyllideb cyffredinol i'r portffolio Cyfoeth Naturiol a Bwyd? OAQ(4)0251(FIN)

11. Will the Minister make a statement on the overall budget allocation to the Natural Resources and Food portfolio? OAQ(4)0251(FIN)

13:56

Jane Hutt [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I met the Minister for Natural Resources and Food recently to discuss financial matters relating to his portfolio. A budget of £327 million for the environment and sustainable development portfolio is set out in the budget, and I will publish information about the budget for natural resources and food in supplementary budgets.

Cyfarfûm â'r Gweinidog Cyfoeth Naturiol a Bwyd yn ddiweddar i drafod materion ariannol yn ymwneud â'i bortffolio. Nodir cyllideb o £327 miliwn ar gyfer portffolio'r amgylchedd a datblygu cynaliadwy yn y gyllideb, a byddaf yn cyhoeddi gwybodaeth am y gyllideb ar gyfer cyfoeth naturiol a bwyd mewn cyllidebau atodol.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

- 13:56 **Antoinette Sandbach** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I am grateful to hear that, Minister. One of the concerns that was raised in the marine report that was presented by the Environment and Sustainability Committee to the Assembly last week concerned budget allocations to the marine environment—in particular because there is so much that remains to be done in relation to the marine environment that the existing budget allocation is unable to meet those demands. I wondered whether you had had specific discussions with the Minister on the marine environment in particular.
- Rwy'n ddiolchgar clywed hynny, Weinidog. Roedd un o'r pryderon a godwyd yn yr adroddiad morol a gyflwynwyd gan Bwyllgor yr Amgylchedd a Chynaliadwyedd i'r Cynulliad yr wythnos diwethaf yn ymwneud â dyraniadau cyllideb i'r amgylchedd morol—yn arbennig gan fod cymaint i'w wneud o hyd o ran yr amgylchedd morol na all y dyraniad cyllidebol presennol fodloni'r gofynion hynny. Tybed a ydych wedi cael trafodaethau penodol gyda'r Gweinidog ar yr amgylchedd morol yn arbennig.
- 13:57 **Jane Hutt** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I have not had specific discussions on the marine environment. Of course, I understand and I have heard discussions in this Chamber and questions raised, but the Minister is taking the opportunity to bring together work on marine policy and fisheries, and that will improve delivery. It will make sure that we make best sustainable use of our marine resources.
- Nid wyf wedi cael trafodaethau penodol ar yr amgylchedd morol. Wrth gwrs, rwy'n deall ac rwyf wedi clywed trafodaethau yn y Siambr hon a chwestiynau'n cael eu codi, ond mae'r Gweinidog yn manteisio ar y cyfle i ddod â gwaith ar bolisi morol a physgodfeydd ynghyd, a bydd hynny'n gwella'r broses gyflenwi. Bydd yn sicrhau ein bod yn gwneud y defnydd cynaliadwy gorau o'n hadnoddau morol.
- 13:57 **Janet Finch-Saunders** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Minister, concerns are still being highlighted regarding the enforcement of the equine passport scheme in Wales. Our findings show that many local authorities simply do not have the reserves in place to be able to fulfil their obligations. Given the recent and continuing horsemeat scandal, how have you stepped up your procedures, and what additional funding have you provided to local authorities in order for them to carry out their duties?
- Weinidog, mae pryderon yn cael eu hamlygu o hyd o ran gorfodi'r cynllun pasbortau ceffylau yng Nghymru. Dengys ein canfyddiadau nad oes gan lawer o awdurdodau lleol ddigon o arian i allu cyflawni eu rhwymedigaethau. O ystyried y sgandal diweddar a pharhaus am gig ceffylau, sut rydych wedi gwella eich gweithdrefnau, a pha arian ychwanegol rydych wedi'i roi i awdurdodau lleol er mwyn iddynt gyflawni eu dyletswyddau?
- 13:58 **Jane Hutt** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Clearly, this is the responsibility of local authorities, but the Minister has taken this matter extremely seriously, and of course has come to this Chamber with a statement on this matter. I know that he will be keeping it under close scrutiny and monitoring.
- Yn amlwg, cyfrifoldeb awdurdodau lleol yw hyn, ond mae'r Gweinidog wir wedi cymryd y mater hwn o ddifrif, ac wrth gwrs wedi gwneud datganiad ar y mater hwn i'r Siambr hon. Gwn y bydd yn parhau i graffu ar y mater a'i fonitro'n ofalus.
- 13:58 **Yr Arglwydd / Lord Elis-Thomas** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Mae'r Gweinidog wedi cyfeirio yn barod at sylwadau'r Gweinidog Cyfoeth Naturiol a Bwyd yn y ddatl a gawsom ar yr adroddiad ar yr ymchwil i bolisi morol, sef ei fwrriad o gyfuno pysgodfeydd a pholisi morol. Mae hwn wedi cael ei groesawu ar draws y Siambr ac, wrth gwrs, tu fas gan y rhanddeiliaid. Ond rwyf yn gofyn iddi a oes digon o gyllid i sicrhau bod cryfhau gweithgaredd polisi. Bydd hynny'n angenrheidiol os yw'r isadran newydd hon i weithio yn effeithiol.
- The Minister has already referred to the comments made by the Minister for Natural Resources and Food in the debate that we had on marine policy, that is, that it is his intention to combine fisheries policy and marine policy. That has been welcomed across this Chamber and outwith it by the stakeholders. I would, however, ask her whether there is adequate funding to ensure that policy activity can be made more robust. That is essential if this new subdivision is to work effectively.
- 13:59 **Jane Hutt** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I know, from listening to the debate on 17 April, that the Minister was very clear in his reply. He recognised and acknowledged the fundamental point that your committee has made about the relative prioritisation of marine policy under successive Welsh Governments. He also expressed the wish to take marine policy forward in that serious way to acknowledge its importance, not only to the people and communities of the coast, but to the whole country, and also recognised domestic and international responsibilities.
- Gwn, o wrando ar y ddatl ar 17 Ebrill, fod y Gweinidog wedi rhoi ymateb clir iawn. Cydnabu'r pwynt sylfaenol a wnaeth eich pwyllgor am y flaenoriaeth gymharol a roddwyd i bolisi morol o dan Lywodraethau Cymru olynol. Mynegodd hefyd ei ddymuniad i ddatblygu polisi morol yn y ffordd ddifrifol honno er mwyn cydnabod ei bwysigrwydd, nid yn unig i bobl a chymunedau'r arfordir, ond i'r wlad gyfan, a chydabu hefyd gyfrifoldebau domestig a rhyngwladol.

13:59

William Powell [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

The recent severe weather and heavy snowfalls have once again highlighted the threat posed by invasive species, such as rhododendron, across Wales. Given the depth of snow cover, livestock have often turned to that plant in lieu of grass, and, thus, facing the danger of being poisoned. In response, Snowdonia National Park Authority has adopted a strategy, working with Natural Resources Wales, the National Trust and Gwynedd County Council to help to eradicate the plant, covering a cost of some £10 million in the next three years. Given this admirable initiative, would you please outline what level of financial support, and other practical support, the Welsh Government would be willing to commit to sustain this project and the valuable benefits it could bring for the farming community?

Mae'r tywydd garw a'r eira trwm a gawsom yn ddiweddar wedi amlygu unwaith eto y bygythiad gan rywogaethau ymledol, fel rhododendron, ledled Cymru. O ystyried dyfnder y gorchudd eira, mae da byw yn aml wedi troi at y planhigyn hwnnw yn hytrach na glaswellt, a thrwy hynny, wynebu'r perygl o gael eu gwenwyno. Mewn ymateb, mae Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri wedi mabwysiadu strategaeth, gan weithio gyda Chyfoeth Naturiol Cymru, yr Ymddiriedolaeth Genedlaethol a Chyngor Sir Gwynedd er mwyn helpu i gael gwared ar y planhigyn, ar gost o tua £10 miliwn dros y tair blynedd nesaf. Gan ystyried y fenter glodwiw hon, a fyddech cystal ag amlinellu pa lefel o gymorth ariannol, a chymorth ymarferol arall, y byddai Llywodraeth Cymru yn fodlon ei roi i ymrwymo i gynnal y prosiect hwn a'r buddiannau gwerthfawr cysylltiedig i'r gymuned ffermio?

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

14:00

Jane Hutt [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

The Minister issued a written statement yesterday, giving an update on his response to the severe weather. You have identified one point as a result of that, and I am sure that he will welcome the action taken by Snowdonia National Park Authority and Gwynedd County Council, in terms of rhododendron and the future of that beautiful, but, perhaps, difficult, species. However, we should await the outcome of that initiative.

Cyhoeddodd y Gweinidog ddatganiad ysgrifenedig ddoe, yn rhoi'r wybodaeth ddiweddaraf am ei ymateb i'r tywydd garw. Nodwyd un pwynt gennych o ganlyniad i hynny, ac rwy'n siŵr y bydd yn croesawu'r camau a gymerwyd gan Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri a Chyngor Sir Gwynedd, o ran rhododendron a dyfodol y rhywogaeth hardd, ond, efallai, anodd, honno. Fodd bynnag, dylem aros i gael gweld canlyniad y fenter honno.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

Gwasanaeth Caffael Cenedlaethol

National Procurement Service

14:01

Joyce Watson [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

8. A wnaiff y Gweinidog roi'r wybodaeth ddiweddaraf i'r Aelodau ynghylch y cynnydd o ran Gwasanaeth Caffael Cenedlaethol i Gymru? OAQ(4)0250(FIN)

8. Will the Minister update Members on the progress of the National Procurement Service for Wales? OAQ(4)0250(FIN)

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

14:01

Jane Hutt [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

On 12 March, I announced that the Welsh Government will fund and host the national procurement service for Wales. Implementation plans are progressing well, and I will provide more information in my oral statement on 7 May.

Ar 12 Mawrth, cyhoeddais y bydd Llywodraeth Cymru yn ariannu ac yn cynnal y gwasanaeth caffael cenedlaethol i Gymru. Mae'r cynlluniau gweithredu yn mynd rhagddynt yn dda, a rhoddaf ragor o wybodaeth yn fy natganiad llafar ar 7 Mai.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

14:01

Joyce Watson [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Thank you for that answer, Minister. Obviously, the more organisations we have signing up, the greater the potential savings. I understand that the response initially has been good. Given what you have just said, I suppose that you are not able to give indications of how many public bodies will be participating in November. However, are you happy that all areas of the public sector are engaging, or will be engaged, with the new service?

Diolch am yr ateb hwnnw, Weinidog. Yn amlwg, po fwyaf o sefydliadau fydd yn cofrestru, y mwyaf fydd yr arbedion posibl. Deallaf fod yr ymateb cychwynnol yn galonogol. O ystyried yr hyn rydych newydd ei ddweud, mae'n debyg na allwch roi syniad o faint o gyrff cyhoeddus fydd yn cymryd rhan ym mis Tachwedd. Fodd bynnag, a ydych yn fodlon bod pob maes o'r sector cyhoeddus yn ymgysylltu â'r gwasanaeth newydd, neu y byddant yn gwneud hynny?

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

- 14:02 **Jane Hutt** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I thank Joyce Watson for that question. I am happy to give the information that 75 public bodies have signed up to commit to use the national procurement service, and that includes the Welsh Government, all local authorities and all health boards in Wales, universities, colleges and fire authorities. Three of the four police authorities, Welsh Government sponsored bodies, a number of housing associations and national parks have also asked to join.
- Diolch i Joyce Watson am y cwestiwn hwnnw. Mae'n bleser gennyf ddatgan bod 75 o gyrff cyhoeddus wedi cofrestru i ymrwymo i ddefnyddio'r gwasanaeth caffael cenedlaethol, ac mae hynny'n cynnwys Llywodraeth Cymru, pob awdurdod lleol a phob bwrdd iechyd yng Nghymru, prifysgolion, colegau ac awdurdodau tân. Mae tri o'r pedwar awdurdod heddlu, cyrff a noddir gan Lywodraeth Cymru, nifer o gymdeithasau tai a pharciau cenedlaethol hefyd wedi gofyn am gael ymuno.
- 14:02 **Janet Finch-Saunders** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- The McClelland report has shown differing results for procurement contracts awarded to local and small businesses across local authorities in Wales. Indeed, in my local authority, avoiding technical expertise at the tendering stage has seen massive overspends and delayed projects. Across north Wales, there is only one procurement officer for £17 million of procurement spend. In light of the UK Government's provision of £227 million for capital spend, how confident are you that the guidance that you have provided is adhered to and that our local authorities have the relevant technical expertise and sufficient procurement officers in place in order to avoid costly waste of taxpayers' money, but at the same time allowing smaller and local companies the opportunity to bid for this work?
- Mae adroddiad McClelland wedi dangos canlyniadau gwahanol ar gyfer contractau caffael a ddyfarnwyd i fusnesau lleol a bach ar draws awdurdodau lleol yng Nghymru. Yn wir, yn fy awdurdod lleol, mae osgoi arbenigedd technegol yn ystod y cam tendro wedi arwain at achosion o orwariant enfawr a phrosiectau yn cael eu hoedi. Ledled y gogledd, dim ond un swyddog caffael sydd ar gyfer £17 miliwn o wariant caffael. O ystyried bod Llywodraeth y DU wedi rhoi £227 miliwn ar gyfer gwariant cyfalaf, pa mor hyderus ydych chi bod y canllawiau a roddwyd gennych yn cael eu dilyn a bod ein hawdurdodau lleol yn meddu ar yr arbenigedd technegol perthnasol a bod digon o swyddogion caffael mewn swyddi i osgoi enghreifftiau costus o wastraffu arian trethdalwyr, ond gan roi cyfle i gwmnïau llai a chwmnïau lleol gynnig am y gwaith hwn ar yr un pryd?
- 14:03 **Jane Hutt** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I was pleased to spend time in north Wales before Easter, meeting north Wales suppliers. Progress is clearly being made. I met Chris Wynne, of Wynne Construction, on site. In fact, I went to two of his schemes, which are, of course, funded by different local authorities in north Wales. I saw how having won the contract he is also working with the local supply chain, and giving apprentice employment opportunities. I met the apprentices on site. It is clear that the McClelland report has given a steer and, as a result, my policy procurement statement includes the Home-grown Talent training scheme for procurement professionals, not just in local authorities, but in the health service, further education and higher education as well.
- Roedd yn bleser gennyf dreulio amser yn y gogledd cyn y Pasg yn cyfarfod â chyflenwyr o'r ardal. Mae'n amlwg bod cynnydd yn cael ei wneud. Cyfarfûm â Chris Wynne, o Wynne Construction, ar un o'i safleoedd. Yn wir, euthum i ddau o'i gynlluniau a gaiff, wrth gwrs, eu hariannu gan wahanol awdurdodau lleol yn y gogledd. Gwelais, ar ôl ennill y contract, sut y mae hefyd yn gweithio gyda'r gadwyn gyflenwi leol, ac yn cynnig swyddi i brentisiaid. Cyfarfûm â'r prentisiaid ar y safle. Mae'n amlwg bod adroddiad McClelland wedi rhoi arweiniad ac, o ganlyniad, mae fy natganiad caffael polisi yn cynnwys y cynllun hyfforddi Defnyddio Doniau Cymru i weithwyr caffael proffesiynol, nid dim ond mewn awdurdodau lleol, ond yn y gwasanaeth iechyd, addysg bellach ac addysg uwch hefyd.
- 14:04 **Jocelyn Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Bearing in mind the answers that you have just given, has your Government reconsidered its position on setting aspirational targets for the number and value of contracts awarded to Welsh businesses by our public sector?
- Gan gofio'r atebion rydych newydd eu rhoi, a yw eich Llywodraeth wedi ailystyried ei safbwynt ar bennu targedau uchelgeisiol o ran nifer a gwerth y contractau a ddyfarnir gan ein sector cyhoeddus i fusnesau yng Nghymru?

14:04	<p>Jane Hutt Bywgraffiad Biography</p> <p>It is clear that our expectation is that local authorities should comply with our Wales procurement policy statement. Indeed, you have seen the good response that we have had to the national procurement policy scheme, which I will say more about on 7 May. We cannot set targets, but we want to improve the spend with Wales-based companies. However, we have a local government compact, which all local authorities have signed up to in terms of delivering community benefits on any contracts of £2 million or more. That does deliver in terms of local supply chain opportunities, local apprenticeships and training opportunities for disadvantaged people.</p>	<p>Mae'n amlwg ein bod yn disgwyl i awdurdodau lleol gydymffurfio â datganiad polisi caffael Cymru. Yn wir, gwelsoch yr ymateb da a gawsom i'r cynllun polisi caffael cenedlaethol, y byddaf yn sôn mwy amdano ar 7 Mai. Ni allwn bennu targedau, ond rydym am wella lefelau gwariant gyda chwmnïau wedi'u lleoli yng Nghymru. Fodd bynnag, mae gennym gompact llywodraeth leol, y mae pob awdurdod lleol wedi ymrwymo iddo o ran sicrhau buddiannau cymunedol ar unrhyw gontractau gwerth £2 filiwn neu fwy. Mae hynny'n llwyddiant o ran sicrhau cyfleoedd i'r gadwyn gyflenwi leol, prentisiaethau lleol a chyfleoedd hyfforddi i bobl ddifreintiedig.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
<p>Y Sefyllfa Gyllidebol Budgetary Positions</p>			
14:05	<p>Aled Roberts Bywgraffiad Biography</p> <p><i>9. Pa drafodaethau y mae'r Gweinidog wedi'u cael gyda'i chyd-Weinidogion yn y Cabinet ynghylch y sefyllfa gyllidebol ar ddiwedd y flwyddyn ar gyfer eu hadrannau? OAQ(4)0246(FIN)</i></p>	<p><i>9. What discussions has the Minister had with her Cabinet colleagues regarding end-year budgetary positions for their departments? OAQ(4)0246(FIN)</i></p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:06	<p>Jane Hutt Bywgraffiad Biography</p> <p>I have regular discussions with Cabinet colleagues throughout the year to discuss general budget matters.</p>	<p>Caf drafodaethau rheolaidd gyda'm cyd-Weinidogion yn y Cabinet drwy gydol y flwyddyn i drafod materion cyffredinol sy'n ymwneud â'r gyllideb.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:06	<p>Aled Roberts Bywgraffiad Biography</p> <p>As far as the end-of-year position is concerned, we have been assured on more than one occasion regarding the outturn on the local health boards. As the Minister for Finance, do you have any oversight regarding any internal brokerage arrangements between health boards at the year end?</p>	<p>O ran y sefyllfa ar ddiwedd y flwyddyn, rydym wedi cael sicrwydd fwy nag unwaith o ran yr alldro ar y byrddau iechyd lleol. Fel y Gweinidog Cyllid, a oes gennych unrhyw oruchwyliaeth mewn perthynas ag unrhyw drefniadau broceru mewnol rhwng byrddau iechyd lleol ar ddiwedd y flwyddyn?</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:06	<p>Jane Hutt Bywgraffiad Biography</p> <p>Within the current NHS finance regime, there is scope, as you acknowledge, to manage brokerage between local health boards after the end of the financial year. These adjustments are now being finalised for the last financial year. They will be reported as appropriate during the process for completion of the 2012-13 NHS financial accounts.</p>	<p>O fewn cyfundrefn ariannol bresennol y GIG, mae cyfleoedd, fel y cydnabyddir gennych, i reoli trefniadau broceru rhwng byrddau iechyd lleol ar ôl diwedd y flwyddyn ariannol. Mae'r addasiadau hyn bellach yn cael eu cwblhau ar gyfer y flwyddyn ariannol ddiwethaf. Cyflwynir adroddiad arnynt fel y bo'n briodol yn ystod y broses o gwblhau cyfrifon ariannol y GIG ar gyfer 2012-13.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:06	<p>Darren Millar Bywgraffiad Biography</p> <p>On 27 March, Minister, the Welsh Government announced that it had found £52 million in unplanned expenditure to purchase Cardiff Airport. Two days later, you were complaining and whingeing that there was insufficient resource for you to fund public services in the current financial year. Given that you are able to find £52 million in your back pocket, will you now look to see whether there is any more cash in there for our national health service?</p>	<p>Ar 27 Mawrth, Weinidog, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru ei bod wedi dod o hyd i £52 miliwn mewn gwariant heb ei gynllunio i brynu Maes Awyr Caerdydd. Ddeuddydd yn ddiweddarach, roeddech yn cwyno ac yn griddfan nad oedd digon o adnoddau ichi ariannu gwasanaethau cyhoeddus yn ystod y flwyddyn ariannol gyfredol. O gofio eich bod wedi gallu dod o hyd i £52 miliwn yn eich poced gefn, a fydddechystal ag edrych yn awr i weld a oes rhagor o arian yno i'w fuddsoddi yn ein gwasanaeth iechyd gwladol?</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>

14:07

Jane Hutt [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

We have faced a 40% cut to our capital budget as a result of your UK Government's failing economic policy. It is very interesting now, is it not, Darren Millar, that the chief economist to the International Monetary Fund, Olivier Blanchard, said only two weeks ago that the Chancellor should consider an adjustment to his deficit-reduction plan? He said that it was playing with fire to squeeze the economy further. This Welsh Government believes in taking responsibility for boosting the economy and for protecting vulnerable people against your welfare reform cuts. The people out there whom I meet, including business and local people, believe that purchasing the airport to enable us to have an international airport that can boost the economy was a good decision of the Welsh Labour Government.

Rydym wedi wynebu gostyngiad o 40% yn ein cyllideb gyfalaf o ganlyniad i bolisi economaidd diffygiol eich cyd-Aelodau yn Llywodraeth y DU. Mae'n ddi-ddorol iawn yn awr, onid yw, Darren Millar, bod prif economegydd y Gronfa Ariannol Ryngwladol, Olivier Blanchard, wedi datgan ddim ond pythefnos yn ôl y dylai'r Canghellor ystyried addasu ei gynllun ar gyfer lleihau diffygion? Dywedodd mai chwarae â tân fyddai rhoi mwy o bwysau ar yr economi. Cred Llywodraeth Cymru y dylai gymryd cyfrifoldeb dros hybu'r economi a diogelu pobl sy'n agored i niwed rhag eich toriadau diwygio lles. Cred y bobl ar lawr gwlad y dof ar eu traws, gan gynnwys busnesau a phobl leol, fod Llywodraeth Lafur Cymru wedi gwneud penderfyniad da wrth brynu'r maes awyr er mwyn sicrhau bod gennym faes awyr rhyngwladol a all roi hwb i'r economi.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:08

Elin Jones [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Weinidog, ar ddiwedd y flwyddyn ariannol ychydig wythnosau yn ôl, a oeddech chi a'r Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol yn fodlon bod y gyllideb ar gyfer y GIG yn ddigonol i gynnal GIG diogel a chynaliadwy yn ystod y flwyddyn ddiwethaf? Yn yr un modd, a ydych yn hyderus bod y gyllideb ar gyfer y GIG eleni, yn y flwyddyn ariannol hon, yn ddigonol?

Minister, at the end of the financial year a few weeks ago, were you and the Minister for Health and Social Services content that the budget for the NHS was adequate to maintain a safe and sustainable NHS over the last year? Likewise, are you confident that the budget for the NHS this year, in this financial year, is adequate?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:09

Jane Hutt [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I worked closely with the former Minister for health as I am now working closely with the current Minister for health in recognition that the priority of the Welsh Government is to safeguard, protect and improve the health of the people of Wales. Therefore, that mid-term review was important in terms of the allocation of that additional £82 million in December. Indeed, that helped organisations to meet their financial targets. I would also like to say how much I welcome—and I know that the Minister for health also welcomes it—the report from the Public Accounts Committee, which was very constructive. Once again, I would like to thank the Chair of the Public Accounts Committee for a very constructive report on the challenges in terms of managing the health budgets for the health boards.

Gweithiais yn agos â'r cyn Weinidog iechyd fel yr wyf bellach yn gweithio'n agos â'r Gweinidog Iechyd presennol gan gydnabod mai blaenoriaeth Llywodraeth Cymru yw diogelu, gwarchod a gwella iechyd pobl Cymru. Felly, roedd yr adolygiad canol tymor hwnnw yn bwysig o ran dyrannu'r £82 miliwn ychwanegol hwnnw ym mis Rhagfyr. Yn wir, helpodd hynny sefydliadau i gyrraedd eu targedau ariannol. Hoffwn hefyd ddatgan fy mod yn croesawu—a gwn fod y Gweinidog iechyd yn ei groesawu hefyd—adroddiad y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus, a oedd yn adeiladol iawn. Unwaith eto, hoffwn ddiolch i Gadeirydd y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus am adroddiad adeiladol iawn ar yr heriau sy'n gysylltiedig â rheoli'r cyllidebau iechyd ar gyfer y byrddau iechyd.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Cyllid Ychwanegol

Additional Funding

14:10

William Graham [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

12. A wnaiff y Gweinidog amlinellu ei hystyriaethau o ran darparu cyllid ychwanegol i'r portffolio Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol? OAQ(4)0245(FIN)

12. Will the Minister outline her considerations for providing additional funding for the Health and Social Services portfolio? OAQ(4)0245(FIN)

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:10

Jane Hutt [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I have regular conversations with the Minister for Health and Social Services when we cover a range of issues relating to health and social services.

Caf sgysrsiau rheolaidd gyda'r Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol i drafod amrywiaeth o faterion sy'n ymwneud ag iechyd a gwasanaethau cymdeithasol.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:10 **William Graham** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

I am most grateful to the Minister for her answer. Will the Minister be able to demonstrate that social care criteria and not budget considerations will be reflected in any announcements of measures to cut waiting times and to tackle bedblocking?

Rwy'n ddiolchgar iawn i'r Gweinidog am ei hateb. A all y Gweinidog ddangos mai meini prawf gofal cymdeithasol yn hytrach nag ystyriaethau cyllidebol a gaiff eu hadlewyrchu mewn unrhyw gyhoeddiadau o fesurau i leihau amseroedd aros a mynd i'r afael ag achosion o flocio gwelyau?

14:10 **Jane Hutt** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

The Minister's statement yesterday was very clear on the action that he expects local health boards to take and that he expects them to work in partnership with local authorities in terms of their responsibilities. Working bilaterally and closely with the Minister for Local Government and Government Business will ensure that those important issues of tackling delayed transfers of care will be addressed.

Roedd datganiad y Gweinidog ddoe yn glir iawn ar y camau y mae'n disgwyl i fyrdau iechyd lleol eu cymryd a'r ffaith ei fod yn disgwyl iddynt weithio mewn partneriaeth ag awdurdodau lleol o ran eu cyfrifoldebau. Bydd gweithio mewn ffordd ddwyochrog ac agos gyda'r Gweinidog Llywodraeth Leol a Busnes y Llywodraeth yn sicrhau yr ymddrinir â'r materion pwysig hynny o ran mynd i'r afael ag oedi wrth drosglwyddo gofal.

14:10 **Rhodri Glyn Thomas** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Minister, the leader of Carmarthenshire County Council told councillors last week that the Welsh ambulance service was not fit for purpose. Do you agree with statement? Do you believe that we should look critically at the budget for the Welsh ambulance service?

Weinidog, dywedodd arweinydd Cyngor Sir Caerfyrddin wrth gynghorwyr yr wythnos diwethaf nad oedd gwasanaeth ambiwlans Cymru yn addas at y diben. A ydych yn cytuno â'r datganiad? A ydych o'r farn y dylem edrych ar gyllideb gwasanaeth ambiwlans Cymru fel mater o frys?

14:11 **Jane Hutt** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

The review by Siobhan McClelland will come before the Assembly in due course, and the Minister for Health and Social Services will also be answering a question on this.

Caiff yr adolygiad gan Siobhan McClelland ei gyflwyno gerbron y Cynulliad maes o law, a bydd y Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol hefyd yn ateb cwestiwn ar hyn.

Cytundeb Fframwaith Ymchwil a Gwerthuso

Research and Evaluation Framework Agreement

14:11 **Jocelyn Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

13. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am ddefnydd Llywodraeth Cymru o'r Cytundeb Fframwaith Ymchwil a Gwerthuso? OAQ(4)0241(FIN)

13. Will the Minister make a statement on the Welsh Government's use of the Research and Evaluation Framework Agreement? OAQ(4)0241(FIN)

14:11 **Jane Hutt** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

I understand that this question relates to Welsh Government use of research and consultancy contracts. Welsh Government expenditure on research and consultancy is subject to director general approval. Spend on management consultancy has reduced by 19% over the past four years.

Deallaf fod a wnelo'r cwestiwn hwn â defnydd Llywodraeth Cymru o gontractau ymchwil ac ymgynghori. Rhaid i wariant Llywodraeth Cymru ar ymchwil ac ymgynghori gael ei gymeradwyo gan gyfarwyddwyr cyffredinol. Mae gwariant ar ymgynghori ym maes rheoli wedi gostwng 19% dros y pedair blynedd diwethaf.

14:11 **Jocelyn Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Thank you, Minister. Your procurement policy launched last December sets out the expectation for public procurement to maximise the opportunities for Welsh-based suppliers. Does the practice of your directors-general of using the UK Government department framework agreement not work directly against your own policy?

Diolch, Weinidog. Mae eich polisi caffael a lanswyd fis Rhagfyr diwethaf yn nodi'r disgwyliad i drefniadau caffael cyhoeddus sicrhau bod cymaint o gyfleoedd â phosibl i gyflenwyr wedi'u lleoli yng Nghymru. Onid yw'r ffaith bod eich cyfarwyddwyr cyffredinol yn defnyddio cytundeb fframwaith adrannau Llywodraeth y DU yn mynd yn gwbl groes i'ch polisi?

14:12 **Jane Hutt** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

No, not at all. It is consistent. We are working within the confines and we acknowledge that, at times, it is important to use UK Government policy frameworks. So, I do not believe that this is inconsistent.

Na, dim o gwbl. Mae'n gyson. Rydym yn gweithio o fewn y ffiniau ac rydym yn cydnabod, ar adegau, ei bod yn bwysig defnyddio fframweithiau polisi Llywodraeth y DU. Felly, ni chredaf fod hyn yn anghyson.

14:12 **Andrew R.T. Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Arweinydd yr Wrthblaid / The Leader of the Opposition

I am not quite sure whether I or anyone else understood that answer, Minister. Perhaps you could expand on how your policies dovetail with the UK Government's framework. With regard to support and procurement, how are your policies better than what the UK Government is currently offering in its framework?

Nid wyf yn hollol siŵr a ddeallais i nac unrhyw un arall yr ateb hwnnw, Weinidog. Efallai y gallech ymhelaethu ar sut y mae eich polisiau yn cydblethu â fframwaith Llywodraeth y DU. O ran cymorth a chaffael, sut y mae eich polisiau yn well na'r hyn y mae Llywodraeth y DU yn ei gynnig ar hyn o bryd yn ei fframwaith?

14:13 **Jane Hutt** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

What is interesting about the cross-Government framework agreement for social and economic research is that we are able to feed into it. It is important that we are part of that framework agreement because of the opportunities that the Government procurement service provides in commissioning that work. In terms of our wider Welsh procurement policy statement, I think that it was Francis Maude who was encouraged by Radio 4's 'File on 4' programme when it came to Wales and acknowledged that the community benefits offered by the Welsh Government was far in advance of anything offered in England. Value Wales has also won an UK award against all civil service competitors for our community benefits policy.

Yr hyn sy'n ddiddorol am y cytundeb fframwaith traws-Llywodraeth ar gyfer gwaith ymchwil cymdeithasol ac economaidd yw y gallwn gyfrannu ato. Mae'n bwysig ein bod yn rhan o'r cytundeb fframwaith hwnnw oherwydd y cyfleoedd a gyflwynir gan wasanaeth caffael y Llywodraeth wrth gomisiynu'r gwaith hwnnw. O ran ein datganiad polisi caffael ehangach yng Nghymru, credaf i Francis Maude gael ei annog gan raglen 'File on 4' Radio 4 pan ddaeth i Gymru gan gydnabod bod y buddiannau cymunedol a gynigiwyd gan Lywodraeth Cymru yn llawer gwell nag unrhyw beth a gynigiwyd yn Lloegr. Mae Gwerth Cymru hefyd wedi ennill gwobr y DU yn erbyn yr holl gystadleuwyr o'r gwasanaeth sifil am ein polisi buddiannau cymunedol.

Portffolio Iechyd a Gwasaneth Cymdeithasol

Health and Social Services Portfolio

14:14 **Darren Millar** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am yr adnoddau y mae wedi'u dyrannu i'r portffolio Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol? OAQ(4)0239(FIN)

14. Will the Minister make a statement on the resources she has allocated to the Health and Social Services portfolio? OAQ(4)0239(FIN)

14:14 **Jane Hutt** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

In the 2013-14 final budget, the total departmental expenditure limit budget for health and social services is £6.335 billion. I will publish details of the restructured budgets in line with the new ministerial portfolios in the first supplementary budget.

Yng nghyllideb derfynol 2013-14, cyfanswm y gyllideb terfyn gwariant adrannol ar gyfer iechyd a gwasanaethau cymdeithasol yw £6.335 biliwn. Byddaf yn cyhoeddi manylion y cyllidebau wedi'u hailstrwythuro yn unol â'r portffolios gweinidogol newydd fel rhan o'r gyllideb atodol gyntaf.

14:14 **Darren Millar** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Thank you for clarifying that. We know, Minister, that your indicative budget for 2014-15 will effectively wipe out £800 million from the NHS over a five-year period in real terms. We know that shortfalls are being predicted by health boards, not least in my health board area in north Wales, where Betsi Cadwaladr University Local Health Board is expected to find savings of £1.5 million every single week of the current financial year. What plans have you received from health boards to allow you to have confidence that they will meet their obligations to patients without having an impact on front-line services in the face of your record-breaking cuts? If you have been advised that services will be cut, which services are you endorsing to be cut?

Diolch am egluro hynny. Gwyddom, Weinidog, y bydd eich cyllideb ddangosol ar gyfer 2014-15 i bob pwrpas yn dileu £800 miliwn o'r GIG dros gyfnod o bum mlynedd mewn termau real. Gwyddom fod byrddau iechyd yn rhagfynegi diffygion, yn arbennig yn ardal fy mwrdd iechyd yn y gogledd, lle y disgwylir i Fwrdd Iechyd Lleol Prifysgol Betsi Cadwaladr ddod o hyd i arbedion o £1.5 miliwn bob un wythnos o'r flwyddyn ariannol gyfredol. Pa gynlluniau a gawsoch gan fyrddau iechyd i roi'r hyder ichi y gallant gyflawni eu rhwymedigaethau i gleifion heb gael effaith ar wasanaethau rheng flaen o ystyried y toriadau a wnaed gennych, sy'n uwch nag a welwyd erioed o'r blaen? Os cawsoch wybod y caiff gwasanaethau eu diddymu, pa wasanaethau a gymeradwywyd gennych i'w diddymu?

14:15

Jane Hutt [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I am afraid that there are record-breaking cuts from your UK coalition Government of £1.8 billion in terms of revenue. We have also experienced a 40% cut to our capital budget. I know, Darren Millar, about the great concern that you genuinely have for vulnerable people in Wales and for their health and wellbeing. However, the Sheffield Hallam University report on the impact of welfare reform shows that Wales and Welsh people are going to be hardest hit in the UK by those ill-advised welfare reforms. Also, in terms of talking about the cuts that we face, this year, as you know, as a result of the autumn statement and the budget, we have to find another £32 million out of the budget, which some Members agreed last year. [Interruption.] You did not agree, Darren. Also, we have to take over £80 million out of next year's budget. You tell me where we are going to find the cuts that have come down to Wales as a result of the record-breaking cuts of the UK Government.

Yn anffodus, mae Llywodraeth glymblaid y DU wedi gwneud toriadau o £1.8 biliwn, sy'n uwch nag a welwyd erioed o'r blaen, o ran refeniw. Gostyngwyd ein cyllideb gyfalaf 40% hefyd. Gwn, Darren Millar, am y pryder mawr a gwirioneddol sydd gennych mewn perthynas â phobl agored i niwed yng Nghymru a'u hiechyd a'u lles. Fodd bynnag, dengys adroddiad Prifysgol Sheffield Hallam mai ar Gymru ac ar bobl Cymru o gymharu â gweddill y DU y bydd effaith y diwygiadau lles annoeth hynny waethaf. Hefyd, wrth drafod y toriadau rydym yn eu hwynebu, eleni, fel y gwyddoch, o ganlyniad i ddatganiad yr hydref a'r gyllideb, rhaid inni ddod o hyd i £32 miliwn arall allan o'r gyllideb, y cytunodd rhai Aelodau arni y llynedd. [Torri ar draws.] Ni wnaethoch gytuno, Darren. Hefyd, rhaid inni ddefnyddio dros £80 miliwn o gyllideb y flwyddyn nesaf. Dywedwch wrthyf ble y gallwn ddod o hyd i'r arian i wneud iawn am y toriadau y mae Cymru yn eu hwynebu o ganlyniad i doriadau eithafol Llywodraeth y DU.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Chwythu'r Chwiban

Whistleblowing Practice

14:16

Bethan Jenkins [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

15. Pa gamau y bydd Llywodraeth Cymru yn eu cymryd i sicrhau nad yw arfer da o ran chwythu'r chwiban yn cael ei gamddefnyddio gan awdurdodau sy'n honni problemau ynghylch cyfrinachedd? OAQ(4)0248(FIN)

15. What steps will the Welsh Government take to ensure that good whistleblowing practice is not abused by authorities who claim confidentiality issues? OAQ(4)0248(FIN)

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:16

Jane Hutt [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I released a written statement on 17 April setting out the steps being taken by the Welsh Government to provide leadership on whistleblowing in Wales.

Ar 17 Ebrill, rhyddheais ddatganiad ysgrifenedig yn nodi'r camau y mae Llywodraeth Cymru yn eu cymryd i ddarparu arweiniad ar chwythu'r chwiban yng Nghymru.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:16

Bethan Jenkins [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Minister, in the statement to AMs last week on this matter, you specifically referred to lessons learned from the Mid Staffordshire NHS Foundation Trust public inquiry. However, by far the largest complaint regarding whistleblowing is made against hospital trusts—or LHBs in Wales—that are accused of using patient confidentiality to cover up bad practice. How will you specifically tackle this issue in Wales?

Weinidog, yn y datganiad i ACau yr wythnos diwethaf ar y mater hwn, cyfeiriasoch yn benodol at y gwersi a ddysgwyd o ymchwiliad cyhoeddus Ymddiriedolaeth Sylfaen GIG Canol Swydd Stafford. Fodd bynnag, daw'r cwynion mwyaf o lawer mewn perthynas â chwythu'r chwiban yn erbyn ymddiriedolaethau ysbyty—neu BILlau yng Nghymru—y'u cyhuddir o ddefnyddio cyfrinachedd cleifion i gelu arfer gwael. Sut yr ewch i'r afael yn benodol â'r mater hwn yng Nghymru?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:17

Jane Hutt [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

The Welsh Government is committed to a culture of openness and transparency in all of its undertakings. I was grateful to Angela Burns for raising this issue and for my being able to provide an update on this in terms of the policy position of the Welsh Government. It is quite clear that NHS organisations are expected to cultivate that culture of openness and they must encourage staff to raise concerns reasonably and responsibly. I understand that the NHS whistleblowing policy is currently being reviewed by employers, trade unions and staff associations to ensure that they reflect best practice.

Mae Llywodraeth Cymru yn ymrwymedig i ddiwylliant o fod yn agored ac yn dryloyw yn ei holl ymgymeriadau. Roeddwn yn ddiolchgar i Angela Burns am godi'r mater hwn ac am gael cyfle i roi'r wybodaeth ddiweddaraf am y mater o ran safbwynt polisi Llywodraeth Cymru. Mae'n gwbl amlwg bod disgwyl i sefydliadau'r GIG feithrin y diwylliant hwnnw o fod yn agored a rhaid iddynt annog aelodau o staff i godi pryderon mewn ffordd resymol a chyfrifol. Deallaf fod cyflogwyr, undebau llafur a chymdeithasau staff wrthi ar hyn o bryd yn adolygu polisi chwythu'r chwiban y GIG er mwyn sicrhau ei fod yn adlewyrchu'r arfer gorau.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:17	Mark Isherwood Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>After your written statement on whistleblowing was published earlier this month, the whistleblowers support group established in north Wales e-mailed to tell me that it was a statement without any action behind it or reassurance that people would be protected if they speak out, regardless of the Public Interest Disclosure Act 1998, because every public sector whistleblower the group knows who has not returned to work has been blocked from seeking employment and discredited. That is why the group was formed. Will you therefore consider working with the UK whistleblowers group, established with Professor Gavin MacFadyen, which says that it is now looking to set up a support arm of Whistleblowers UK in Wales to protect these very people?</p>	<p>Ar ôl cyhoeddi eich datganiad ysgrifenedig ar chwythu'r chwiban yn gynharach yn ystod y mis, cefais neges e-bost gan y grŵp cymorth chwythwyr chwiban a sefydlwyd yn y gogledd yn datgan nad oedd unrhyw gamau gweithredu yn sail i'r datganiad ac nad oedd unrhyw dawelwch meddwl y câi pobl eu diogelu pe baent yn dweud eu dweud, oherwydd, er gwaethaf Deddf Datgelu er Lles y Cyhoedd 1998, mae pob unigolyn sydd wedi chwythu'r chwiban ar y sector cyhoeddus sy'n hysbys i'r grŵp na ddychwelodd i'r gwaith wedi cael ei atal rhag dod o hyd i swydd ac wedi dioddef anfri. Dyna pam y sefydlwyd y grŵp. A wnewch, felly, ystyried gweithio gyda grŵp chwythu'r chwiban y DU, a sefydlwyd gyda'r Athro Gavin MacFadyen, sy'n datgan ei fod bellach yn awyddus i sefydlu cangen gymorth o Whistleblowers UK yng Nghymru i amdiffyn yr union bobl hyn?</p>
14:18	Jane Hutt Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>I am writing to the UK Minister for employment relations to ensure that Wales is consulted as part of a recently announced review of whistleblowing legislation, to ensure that it protects those who speak out.</p>	<p>Rwy'n ysgrifennu at Weinidog Cysylltiadau Cyflogaeth y DU er mwyn sicrhau yr ymgynghorir â Chymru fel rhan o adolygiad a gyhoeddwyd yn ddiweddar o ddeddfwriaeth chwythu'r chwiban, er mwyn sicrhau ei bod yn diogelu'r rheini sy'n dweud eu dweud.</p>
14:19	Cwestiynau i'r Gweinidog Llywodraeth Leol a Busnes y Llywodraeth	Questions to the Minister for Local Government and Government Business
	Llywydd / The Presiding Officer Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>Question 1, OAQ(4)0264(LG), has been withdrawn.</p>	<p>Tynnwyd cwestiwn 1, OAQ(4)0264(LG), yn ôl.</p>
	Grant Cynnal Refeniw	Revenue Support Grant
14:19	Darren Millar Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>2. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am y Grant Cynnal Refeniw? OAQ(4)0256(LG)</p>	<p>2. Will the Minister make a statement on the Revenue Support Grant? OAQ(4)0256(LG)</p>
14:19	Lesley Griffiths Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p><i>Y Gweinidog Llywodraeth Leol a Busnes y Llywodraeth / The Minister for Local Government and Government Business</i></p> <p>The final settlement announced in December 2012 set out that the overall revenue support grant funding for 2013-14 would increase by 1.5% compared with 2012-13 after adjusting for transfers and new responsibilities, and including the regional collaboration fund.</p>	<p>Mae'r setliad terfynol a gyhoeddwyd ym mis Rhagfyr 2012 yn nodi y byddai'r cyllid grant cynnal refeniw cyffredinol ar gyfer 2013-14 yn cynyddu 1.5% o gymharu â 2012-13 ar ôl addasu ar gyfer trosglwyddiadau a chyfrifoldebau newydd, ac yn cynnwys y gronfa cydweithredu ranbarthol.</p>
14:19	Darren Millar Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>Thank you for that answer, Minister. A number of local authorities in Wales, particularly in rural areas, have expressed concern that the revenue support grant formula does not adequately reflect the challenges of providing rural public services. What consideration have you given, with the Welsh Local Government Association, to revising the revenue support grant, so that local authorities like Conwy and Denbighshire in my constituency will be able to receive additional support, recognising the challenges that they face?</p>	<p>Diolch ichi am yr ateb hwnnw, Weinidog. Mae nifer o awdurdodau lleol yng Nghymru, yn enwedig mewn ardaloedd gwledig, wedi mynegi pryder nad yw fformiwla'r grant cynnal refeniw yn adlewyrchu'n ddigonol yr heriau sy'n gysylltiedig â darparu gwasanaethau cyhoeddus mewn ardaloedd gwledig. Pa ystyriaeth rydych wedi'i rhoi, ar y cyd â Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, i adolygu'r grant cynnal refeniw, er mwyn sicrhau y bydd awdurdodau lleol fel Conwy a Sir Ddinbych yn fy etholaeth yn gallu cael cymorth ychwanegol, gan gydnabod yr heriau a wynebir ganddynt?</p>

14:20	Lesley Griffiths Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	The funding formula is negotiated with local authorities. They have a collective viewpoint on it, so if they want to have a look at revising it, that is up to them.	Caiff y fformiwla ariannu ei drafod ag awdurdodau lleol. Mae ganddynt safbwynt ar y cyd yn ei gylch, felly os ydynt yn awyddus i'w adolygu, mater iddynt hwy yw hynny.
14:20	Alun Ffred Jones Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	Mae'r grant cefnogi refeniw yn ymwneud â gwariant mewn blwyddyn gyfredol ac nid yw'n gallu ystyried unrhyw drychinebau sydd yn digwydd. Roedd cynllun yn flaenorol, cynllun Bellwin, a oedd yn caniatáu i'r Llywodraeth roi cefnogaeth mewn amgylchiadau arbennig. Mae amryw o siroedd Cymru, yn arbennig yn y gogledd, wedi gweld difrod mawr oherwydd y llifogydd mawr a'r eira sydd wedi cael effaith andwyol ar ffyrdd, pontydd a phob math o bethau. A yw'r Gweinidog yn bwriadu cefnogi'r siroedd hynny sydd wedi dioddef waethaf oherwydd y difrod mawr sydd wedi digwydd?	The revenue support grant relates to expenditure in the current year and it cannot take into account any disasters or crises that take place. There was a previous scheme in place, the Bellwin scheme, which allowed the Government to provide support in special circumstances. Many Welsh counties, particularly in north Wales, have seen significant damage as a result of major flooding and snowfall, which has had a detrimental effect on roads, bridges and all sorts of other things. Does the Minister have any intention of supporting those counties that have suffered most in light of the major damage that has taken place?
14:20	Lesley Griffiths Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	Thank you for that question. There is a small pot of money that can be used for such emergencies and if local authorities want to bid for money from that fund they can bid directly to me.	Diolch am y cwestiwn hwnnw. Mae cronfa fach o arian y gellir ei defnyddio ar gyfer argyfyngau o'r fath ac os bydd awdurdodau lleol am wneud cais am arian o'r gronfa honno, gallant wneud cais yn uniongyrchol i mi.
14:21	Kirsty Williams Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	Minister, when special grants are transferred into revenue support grant, this can cause particular problems for some local authorities, especially in rural areas, when the revenue support grant does not adequately reflect the costs of delivering services over a large geographic area to relatively small populations. What steps will you look at to ensure that, as grants transfer into RSG, individual local authorities and the people whom they serve and who are in receipt of local services are not disadvantaged?	Weinidog, pan gaiff grantiau arbennig eu trosglwyddo i'r grant cynnal refeniw, gall hyn achosi problemau penodol i rai awdurdodau lleol, yn enwedig mewn ardaloedd gwledig, lle nad yw'r grant cynnal refeniw yn adlewyrchu'n ddigonol gostau darparu gwasanaethau dros ardal ddaearyddol fawr i boblogaethau cymharol fach. Pa gamau y byddwch yn eu hystyried i sicrhau na chaiff awdurdodau lleol unigol a'r bobl a wasanaethir ganddynt ac sy'n derbyn gwasanaethau lleol eu rhoi dan anfantis wrth i grantiau gael eu trosglwyddo i'r Grant Cynnal Refeniw?
14:21	Lesley Griffiths Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	I am going around currently and meeting representatives of the 22 local authorities—I am about halfway around, at the moment. I have not met representatives of Powys and the other rural authorities yet, but I am sure that they will raise that with me and we can look for a way forward.	Rwyf wrthi'n teithio o amgylch ac yn cyfarfod â chynrychiolwyr o'r 22 awdurdod lleol — rwyf tua hanner ffordd, ar hyn o bryd. Nid wyf wedi cyfarfod â chynrychiolwyr o awdurdod lleol Powys na'r awdurdodau gwledig eraill eto, ond rwy'n siŵr y byddant yn codi'r mater hwnnw gyda mi ac y gallwn chwilio am ffordd ymlaen.
Trais Domestig yng Nghymru		Domestic Violence in Wales
14:22	Mohammad Asghar Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	3. Pa gamau y bydd y Gweinidog yn eu cymryd yn ystod 2013 i fynd i'r afael â thrais domestig yng Nghymru? OAQ(4)0259(LG)	3. What action will the Minister take during 2013 to tackle domestic violence in Wales? OAQ(4)0259(LG)
	Lynne Neagle Bywgraffiad Biography	
	4. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am ymdrechion Llywodraeth Cymru i fynd i'r afael â thrais domestig? OAQ(4)0265(LG)	4. Will the Minister make a statement on the Welsh Government efforts to tackle domestic violence? OAQ(4)0265(LG)

- 14:22 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) [Senedd.tv](#)
[Fideo](#) [Video](#)
- I am committed to reducing rates of violence against women and domestic abuse affecting men and women through the implementation of 'The Right to be Safe' strategy and progressing our programme for government commitments to develop legislation and implement the 10,000 Safer Lives project.
- Rwy'n ymrwymedig i ostwng cyfraddau trais yn erbyn menywod a cham-drin domestig sy'n effeithio ar ddynion a menywod drwy weithredu strategaeth 'Yr Hawl i fod yn Ddiogel' a datblygu ein rhaglen ar gyfer ymrwymadau'r llywodraeth i ddatblygu deddfwriaeth a gweithredu prosiect 10,000 o Fywydau Diogelach.
- 14:22 **Mohammad Asghar** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) [Senedd.tv](#)
[Fideo](#) [Video](#)
- Thank you, Minister. The 10,000 Safer Lives domestic abuse project identified the effective implementation of a workplace policy to tackle domestic abuse as one of the set of minimum standards for public services in Wales. Will the Minister provide an update on progress in implementing workplace policies on violence against women to identify and assist female employees who are the victims of violence?
- Diolch, Weinidog. Nododd y prosiect cam-drin domestig 10,000 o Fywydau Diogelach y dylid gweithredu polisi effeithiol yn y gweithle i fynd i'r afael â cham-drin domestig fel un o'r gyfres o safonau gofynnol ar gyfer gwasanaethau cyhoeddus yng Nghymru. A wnaiff y Gweinidog roi'r wybodaeth ddiweddaraf am gynnydd o ran gweithredu polisiâu yn y gweithle ar drais yn erbyn menywod er mwyn nodi cyflogeion benywaidd sy'n dioddef trais a'u cefnogi?
- 14:23 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) [Senedd.tv](#)
[Fideo](#) [Video](#)
- Workplace policies are part of that scheme, as you mentioned, and it is important that public service employers have such a policy in place, and that it is regularly reviewed and supported by training. This is an important priority for me as I take up this portfolio, and it is something that I will review regularly.
- Fel y soniasoch, mae polisiâu yn y gweithle yn rhan o'r cynllun hwnnw, ac mae'n bwysig bod gan gyflogwyr gwasanaethau cyhoeddus polisi o'r fath ar waith, a'i fod yn cael ei adolygu'n rheolaidd a'i gefnogi gan hyfforddiant. Mae hon yn flaenoriaeth bwysig imi wrth imi ymgymryd â'r portffolio hwn, ac mae'n rhywbeth y byddaf yn ei adolygu'n rheolaidd.
- 14:23 **Lynne Neagle** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) [Senedd.tv](#)
[Fideo](#) [Video](#)
- Minister, I am sure that you are well aware of the concerns expressed by Women's Aid over the potential impact of welfare reform on the support for victims of domestic abuse in Wales. It still remains unclear whether all refuges and supported accommodation are exempt from the bedroom tax and other changes. There are also fears about the per-household basis of universal credit, despite some recent concessions to split payments in cases of abuse. What assessment have you made of the impact of these changes and how, working with the Minister for Communities and Tackling Poverty, you will ensure that they do not undermine Welsh Government policy in this area?
- Weinidog, rwy'n siŵr eich bod yn ymwybodol iawn o'r pryderon a fynegwyd gan Cymorth i Fenywod ynghylch effaith bosibl diwygio lles ar y cymorth a roddir i ddiodefwyr cam-drin domestig yng Nghymru. Mae'n dal i fod yn aneglur a gaiff yr holl lochesi a llety â chymorth eu heithrio o'r dreth ystafell wely a newidiadau eraill. Mae ofnau hefyd ynghylch sylfaen fesul cartref credyd cynhwysol, er gwaethaf rhai consesiynau diweddar i rannu taliadau mewn achosion o gam-drin. Pa asesiad a wnaed gennych o effaith y newidiadau hyn a sut, gan weithio gyda'r Gweinidog Cymunedau a Threchu Tlodi, y byddwch yn sicrhau nad ydynt yn tanseilio polisi Llywodraeth Cymru yn y maes hwn?
- 14:24 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) [Senedd.tv](#)
[Fideo](#) [Video](#)
- We continue to be concerned as a Government about a number of the design features of the UK Government's welfare reforms. I am working not only with my colleague Huw Lewis, but with my colleague Carl Sargeant, who leads on some of the areas that you have referred to in relation to housing. I know that Carl Sargeant has raised a number of concerns about the impact of reforms on housing-related matters and he recently gave evidence to the Welsh Affairs Committee. It is something that we will have to review regularly as we go through the year.
- Parhawn i fod yn bryderus fel Llywodraeth ynghylch nifer o nodweddion cynllunio diwygiadau lles Llywodraeth y DU. Rwy'n gweithio, nid yn unig gyda'm cyd-Aelod, Huw Lewis, ond gyda'm cyd-Aelod Carl Sargeant, sy'n arwain ar rai o'r meysydd y gwnaethoch gyfeirio atynt mewn perthynas â thai. Gwn fod Carl Sargeant wedi codi nifer o bryderon ynghylch effaith y diwygiadau ar faterion sy'n ymwneud â thai a rhoddodd dystiolaeth yn ddiweddar i'r Pwyllgor Materion Cymreig. Mae'n rhywbeth y bydd yn rhaid inni ei adolygu'n rheolaidd wrth i'r flwyddyn fynd rhagddi.

- 14:24 **Nick Ramsay** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- As Mohammad Asghar said in his earlier question, Minister, the scale of underreporting of domestic abuse is potentially staggering. On average, a woman will be attacked up to 33 times before coming forward. Can you tell us what discussions you have had with the Welsh police and crime commissioners since they came into post regarding how we can get women to come forward at a much earlier stage and save a lot of grief?
- Fel y dywedodd Mohammad Asghar yn ei gwestiwn yn gynharach, Weinidog, mae nifer yr achosion o gam-drin domestig na chânt eu cofnodi o bosibl yn syfrdanol. Ar gyfartaledd, ymosodir ar ferch hyd at 33 gwaith cyn iddi ddatgelu ei bod yn cael ei cham-drin. A allwch ddweud wrthym pa drafodaethau rydych wedi'u cael gyda chomisïynwyr heddlu a throseddau Cymru ers iddynt ddechrau yn y swydd ynghylch sut y gallwn annog menywod i ddatgelu'n llawer cynharach ac arbed llawer o ofid?
- 14:25 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I have not met them yet; you will appreciate that I am only a month into post. I am due to meet the police and crime commissioners around 18 May, I think. Obviously, that is something that I will be discussing with them. It is an important area. Unfortunately, I was in an accident and emergency department at the weekend, but I was pleased to see that, on the desk, there was something asking people whether they felt that they were victims of abuse. It is important that such workplaces have that information, where people—and, for example, women would go to the general practitioner on their own—can give that information. It is important that all public bodies pull together around this very important agenda.
- Nid wyf wedi cyfarfod â hwy eto; byddwch yn gwerthfawrogi mai dim ond mis sydd ers imi ddechrau yn fy swydd. Byddaf yn cyfarfod â'r comisïynwyr heddlu a throseddau tua 18 Mai, rwy'n credu. Yn amlwg, mae hynny'n rhywbeth y byddaf yn ei drafod â hwy. Mae'n faes pwysig. Yn anffodus, bûm mewn adran damweiniau ac achosion brys dros y penwythnos, ond roeddwn yn falch o weld rhywbeth, ar y ddesg, oedd yn gofyn i bobl a oeddent yn teimlo eu bod yn dioddef cam-drin. Mae'n bwysig bod gweithleoedd o'r fath yn cael y wybodaeth honno, lle y gall pobl—ac, er enghraifft, byddai menywod yn mynd at y meddyg ar eu pen eu hunain—roi'r wybodaeth honno. Mae'n bwysig bod pob corff cyhoeddus yn cyd-dynnu o ran yr agenda hynod bwysig hon.
- 14:25 **Lindsay Whittle** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Obviously, I applaud all of the good work that Women's Aid refuges do throughout Wales. I would prefer to focus on preventing all forms of violence against women, which includes trafficking, harassment, sexual violence, forced marriage and female genital mutilation. Do you agree that the Welsh Government needs to work with the third sector organisations to try to prevent violence in all its different forms, and that that should be part of the Welsh Government's funded review of violence against women?
- Yn amlwg, rwy'n cymeradwyo'r holl waith da y mae llochesau Cymorth i Fenywod yn ei wneud ledled Cymru. Byddai'n well gennyf ganolbwyntio ar atal pob math o drais yn erbyn menywod, sy'n cynnwys masnachu, aflonyddu, trais rhywiol, priodas dan orfod ac enwaedu benywaidd. A ydych yn cytuno bod angen i Lywodraeth Cymru weithio gyda sefydliadau trydydd sector er mwyn ceisio atal trais o bob math, ac y dylai hynny fod yn rhan o'r adolygiad a ariennir gan Lywodraeth Cymru o drais yn erbyn menywod?
- 14:26 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Yes, absolutely. It is vital that we pull together. As I said, various public bodies pull together on this. We have just appointed the first anti-human trafficking co-ordinator. We are the first country in the UK to do so. I have met with him. The schemes that he wants to implement will, I think, be successful in this area.
- Ydw, yn sicr. Mae'n hanfodol ein bod yn cyd-dynnu. Fel y dywedais, mae amrywiol gyrrff cyhoeddus yn cyd-dynnu mewn perthynas â hyn. Rydym newydd benodi'r cydgysylltydd atal masnachu mewn pobl cyntaf. Ni yw'r wlad gyntaf yn y DU i wneud hynny. Rwyf wedi cwrdd ag ef. Credaf y bydd y cynlluniau y mae'n awyddus i'w gweithredu yn llwyddiannus yn y maes hwn.
- 14:26 **Ann Jones** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Substantial cuts to legal aid and to the funding for independent domestic violence advisers from the UK Government means that many women who suffer domestic violence—and as we have heard from Nick Ramsay, women are more likely to be abused around 30 times before they come forward—are going to be less likely to come forward if they will not have the support and help from legal aid and from IDVAs. What can we do, as the Welsh Government, to ensure that women feel confident enough to come forward and to not go through that horrendous system without help and support?
- Mae toriadau sylweddol i gymorth cyfreithiol ac i'r cyllid ar gyfer cynghorwyr annibynnol ar drais domestig gan Lywodraeth y DU yn golygu bod llawer o fenywod sy'n dioddef trais domestig—ac fel y clywsom gan Nick Ramsay, mae menywod yn fwy tebygol o gael eu cam-drin tua 30 gwaith cyn iddynt ddatgelu hynny—yn llai tebygol o ddatgelu eu bod yn cael eu cam-drin os na fyddant yn cael y gefnogaeth a'r help drwy gymorth cyfreithiol a chan gynghorwyr annibynnol ar drais domestig. Beth gallwn ni ei wneud, fel Llywodraeth Cymru, i sicrhau bod menywod yn teimlo'n ddigon hyderus i ddatgelu hyn ac i beidio â mynd drwy'r system erchyll honno heb help a chymorth?

14:27

Lesley Griffiths [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

In respect of legal aid, the Ministry of Justice confirmed earlier this month that victims of domestic violence who are divorcing or separating from an abusive partner are still eligible for legal aid support. However, I am aware that Home Office funding to the community safety partnerships has been subject to cuts. Not all areas in Wales were successful in applying for IDVA funding direct from the Home Office. We recognise that IDVAs provide an absolutely vital service. The Welsh Government has given a £10,000 contribution via the community safety partnerships to the IDVA service in each local authority area since 2010-11. My predecessor recently agreed the continuation of this funding for this financial year, and community safety partnerships were notified of this at the end of February.

O ran cymorth cyfreithiol, cadarnhaodd y Weinyddiaeth Gyfiawnder yn gynharach y mis hwn fod dioddefwyr trais domestig sy'n ysgaru neu'n gwahanu oddi wrth bartner sy'n cam-drin yn dal yn gymwys i gael cymorth cyfreithiol. Fodd bynnag, rwy'n ymwybodol bod cyllid y Swyddfa Gartref i'r partneriaethau diogelwch cymunedol wedi bod yn destun toriadau. Ni fu pob ardal yng Nghymru yn llwyddiannus wrth wneud cais am gyllid ar gyfer Cynghorwyr Annibynnol ar Drais Domestig yn uniongyrchol gan y Swyddfa Gartref. Cydnabyddwn fod Cynghorwyr Annibynnol ar Drais Domestig yn darparu gwasanaeth cwbl hanfodol. Mae Llywodraeth Cymru wedi rhoi cyfraniad o £ 10,000 drwy'r partneriaethau diogelwch cymunedol i'r gwasanaeth Cynghorwyr Annibynnol ar Drais Domestig ym mhob ardal awdurdod lleol ers 2010-11. Cytunodd fy rhagflaenydd yn ddiweddar barhau i ddarparu'r cyllid hwn ar gyfer y flwyddyn ariannol hon, a hysbyswyd partneriaethau diogelwch cymunedol o hyn ddiwedd mis Chwefror.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Gweithredu Cyflog Byw

Implementing a Living Wage

14:28

Mike Hedges [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

5. Pa gyngor y mae Llywodraeth Cymru wedi'i roi i awdurdodau lleol yng Nghymru ar weithredu cyflog byw? OAQ(4)0255(LG)

5. What advice has the Welsh Government given to local authorities in Wales on implementing a living wage? OAQ(4)0255(LG)

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:28

Lesley Griffiths [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

The Welsh Government encourages employers to consider becoming a living wage employer, but recognises that this is a matter for each employer.

Mae Llywodraeth Cymru yn annog cyflogwyr i ystyried dod yn gyflogwr cyflog byw, ond mae'n cydnabod mai mater i bob cyflogwr ydyw.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:28

Mike Hedges [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I thank the Minister for that response. I am sure that the Minister is well aware of the difficult times for local authorities at the moment in terms of the money that they have had, due to the substantial cut in the budget of the Welsh Government. I am pleased to say that Swansea council has made a commitment to bring in a living wage in Swansea. Will the Minister join me in urging all other authorities to make a commitment to bring in a living wage, whether they can bring it in now or not?

Diolch i'r Gweinidog am yr ymateb hwnnw. Rwy'n siŵr bod y Gweinidog yn ymwybodol iawn o'r cyfnod anodd a wynebwr gan awdurdodau lleol ar hyn o bryd o ran yr arian y maent wedi'i gael, yn sgil y toriadau sylweddol yng nghyllideb Llywodraeth Cymru. Rwy'n falch o ddweud bod cyngor Abertawe wedi ymrwymo i gyflwyno cyflog byw yn Abertawe. A wnaiff y Gweinidog ymuno â mi i annog pob awdurdod arall i ymrwymo i wneud hynny, p'un a allant ei gyflwyno nawr ai peidio?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:28

Lesley Griffiths [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

We are certainly happy to encourage employers, including local authorities, to become living-wage employers. I am pleased to see that some local authorities are considering this approach. Obviously, the living wage, while welcome, is a non-statutory voluntary arrangement, which each employer can consider. I would seek to encourage employers to make sure that, while they are moving towards a living wage, it must be with a sustainable approach.

Rydym yn sicr yn barod i annog cyflogwyr, gan gynnwys awdurdodau lleol, i ddod yn gyflogwyr cyflog byw. Rwy'n falch o weld bod rhai awdurdodau lleol yn ystyried y dull hwn. Yn amlwg, er ein bod yn ei groesawu, trefniant gwirfoddol anstatudol yw'r cyflog byw, y gall pob cyflogwr ei ystyried. Byddwn yn ceisio annog cyflogwyr i sicrhau, wrth iddynt symud tuag at gyflog byw, ei fod yn drefniant cynaliadwy.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:29	Mark Isherwood Bywgraffiad Biography	<p>London mayor, Boris Johnson, has described the living wage as bringing wider social benefits, tackling poverty, making work pay and improving the quality of life for families. Some two thirds of London employers who are using this have reported a significant positive impact on recruitment and retention. Given that the organisation Trefnu Cymunedol Cymru/Together Creating Communities in Wrexham successfully campaigned to have the living wage introduced in its assembly some seven years ago, and given that its public assembly last Friday highlighted that a large number of people earn less than the living wage in Flintshire, Wrexham and Denbighshire, what action could you take to encourage local authorities to consider how a living wage might be introduced with their single status or equal pay policies?</p>	<p>Dyweddodd Maer Llundain, Boris Johnson, fod cyflog byw yn cynnig manteision cymdeithasol ehangach, yn mynd i'r afael â thlodi, yn gwneud i waith dalu ac yn gwella ansawdd bywyd i deuluoedd. Mae tua dwy ran o dair o gyflogwyr yn Llundain, sy'n defnyddio'r trefniant hwn, wedi nodi effaith gadarnhaol sylweddol ar gyfraddau recriwtio a chadw staff. O gofio bod sefydliad Trefnu Cymunedol Cymru yn Wrecsam wedi ymgyrchu'n llwyddiannus dros gyflwyno'r cyflog byw yn ei gynulliad tua saith mlynedd yn ôl, ac o ystyried bod ei gynulliad cyhoeddus ddydd Gwener diwethaf wedi nodi bod nifer fawr o bobl yn ennill llai na'r cyflog byw yn Sir y Fflint, Wrecsam a Sir Ddinbych, pa gamau y gallech eu cymryd i annog awdurdodau lleol i ystyried sut y gellid cyflwyno cyflog byw gyda'u polisiau ar statws sengl neu gyflog cyfartal?</p>	Senedd.tv Fideo Video
14:30	Lesley Griffiths Bywgraffiad Biography	<p>I reiterate my answer to Mike Hedges. As a Government, we are very happy to encourage employers to become living wage employers, but it is a voluntary arrangement and it has to be done on that sustainable footing.</p>	<p>Ailadroddaf fy ateb i Mike Hedges. Fel Llywodraeth, rydym yn fwy na pharod i annog cyflogwyr i ddod yn gyflogwyr cyflog byw, ond trefniant gwirfoddol ydyw a rhaid iddo gael ei wneud mewn modd cynaliadwy.</p>	Senedd.tv Fideo Video
14:30	Rhodri Glyn Thomas Bywgraffiad Biography	<p>Weinidog, beth oedd eich ymateb i'r ffaith bod aelod o fwrdd gweithredol Cyngor Sir Gaerfyrddin wedi dweud yn ddiweddar nad oes unrhyw fwriad gan y cyngor i gyflwyno cyflog byw, a hynny yng nghyd-destun y ffaith bod nifer helaeth o'r tîm rheoli hyn yn derbyn mwy na £100,000, a hyd at £200,000, y flwyddyn? A ydych yn derbyn bod hynny'n sefyllfa cwbl annerbyniol?</p>	<p>Minister, what was your response to the fact that a member of Carmarthenshire County Council said recently that the council has no intention of introducing a living wage, in the context of that fact that a significant number of the senior management team are paid more than £100,000, and up to £200,000, per annum? Do you accept that that is completely unacceptable?</p>	Senedd.tv Fideo Video
14:31	Lesley Griffiths Bywgraffiad Biography	<p>It is a matter for Carmarthenshire. All that I can do is reiterate my previous answers. I encourage employers to become living wage employers, but I realise the pressures on local authorities and I would only urge them to do so if they felt that it was sustainable.</p>	<p>Mater i Sir Gaerfyrddin yw hynny. Y cyfan y gallaf ei wneud yw ailadrodd fy atebion blaenorol. Annogaf gyflogwyr i ddod yn gyflogwyr cyflog byw, ond sylweddolaf y pwysau sydd ar awdurdodau lleol a byddwn ond yn eu hannog i wneud hynny pe byddent yn teimlo ei fod yn gynaliadwy.</p>	Senedd.tv Fideo Video
14:31	Rhodri Glyn Thomas Bywgraffiad Biography	<p>Gan fy mod wedi cyfeirio at gyflogau'r tîm rheoli hyn, mae'n amlwg nad oes diffyg arian yng Nghyngor Sir Gaerfyrddin i dalu ei weithwyr. A wnech gysylltu ag arweinydd y cyngor, sy'n cael ei arwain gan y Blaid Lafur, wrth reswm, i'w annog i edrych ar sut y gall sicrhau bod gweithwyr yn cael tâl cyfiawn am y gwaith maent yn ei wneud, yn ogystal â'r tîm rheoli hyn?</p>	<p>Given that I referred to the wages paid to the senior management team, it is clear that Carmarthenshire County Council has no shortage of funds to pay its workers. Will you contact the leader of the council, which is, of course, led by the Labour Party, to urge him to look at how he can ensure that workers, as well as the senior management team, are paid a just wage for the work that they do?</p>	Senedd.tv Fideo Video
14:31	Lesley Griffiths Bywgraffiad Biography	<p>You will have heard me mention in my earlier answer to Kirsty Williams that I am currently going around Wales meeting the leaders and chief executives of each local authority, and I will certainly raise this issue when I meet with the leader and chief executive of Carmarthenshire.</p>	<p>Byddwch wedi fy nghlywed yn sôn yn fy ateb cynharach i Kirsty Williams fy mod wrthi'n teithio o amgylch Cymru yn cyfarfod ag arweinwyr a phrif weithredwyr pob awdurdod lleol, a byddaf yn sicrhau yn codi'r mater hwn pan fyddaf yn cyfarfod ag arweinydd a phrif weithredwr Sir Gaerfyrddin.</p>	Senedd.tv Fideo Video
14:32	Keith Davies Bywgraffiad Biography	<p>Beth bynnag mae Rhodri Glyn yn ei ddweud, mae Cyngor Sir Gaerfyrddin, o dan arweiniad Llafur, yn ddiweddar wedi cyhoeddi datblygiadau sylweddol at weithredu cyflog trwy gynydd o 5% yng nghyflwoga'u'r gweithwyr sy'n derbyn y tâl isaf—[Interruption.]</p>	<p>Whatever Rhodri Glyn may say, Carmarthenshire County Council, led by Labour, has recently announced significant developments towards implementing wages by providing an increase of 5% in the salaries of the lowest paid workers — [Interruption.]</p>	Senedd.tv Fideo Video

- 14:32 **Y Llywydd / The Presiding Officer** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
Carry on, Keith Davies; ignore what is being said. Ewch yn eich blaen, Keith Davies; anwybyddwch yr hyn sy'n cael ei ddweud.
- 14:32 **Keith Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
Diolch yn fawr. Mae'n ceisio creu cydbwysedd rhwng cynaliadwyedd, cyflog byw a cholli swyddi, ac yn rhoi'r cynnydd mwyaf i'r rhai sy'n cael y cyflogau lleiaf. A yw'r Gweinidog yn cytuno bod hyn yn esiampl dda o gyngor, dan arweiniad Llafur, yn darparu ffordd arall i amddiffyn y gweithwyr hynny sy'n derbyn y tâl isaf yn erbyn darlun ehangach o galedi gan San Steffan? Thank you. It is trying to strike a balance between sustainability, a living wage and job losses, and giving the greatest increase to the lowest paid. Does the Minister agree that this is a good example of a Labour-led council providing an alternative way of defending the lowest paid workers against a bigger picture of austerity imposed by Westminster?
- 14:32 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
Yes, I am very pleased to hear that Carmarthenshire County Council is taking those steps, and, as you say, in a sustainable way, which is the really important elements of this, and in a very fair way. Ydw, rwy'n falch iawn o glywed bod Cyngor Sir Caerfyrddin yn cymryd y camau hynny, ac, fel y dywedwch, mewn ffordd gynaliadwy, sef y peth pwysig iawn yn hyn o beth, ac mewn modd teg iawn.

Hyrwyddo bod yn fwy Agored a Thyloyw

Promote Greater Openness and Transparency

- 14:33 **Julie Morgan** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
6. Pa gynlluniau sydd gan Lywodraeth Cymru i hyrwyddo bod yn fwy agored a thyloyw mewn llywodraeth leol? OAQ(4)0260(LG) *6. What plans does the Welsh Government have to promote greater openness and transparency within local government? OAQ(4)0260(LG)*
- 14:33 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
Strengthening local democracy is one of the Welsh Government's programme for government commitments. There are many actions under way, such as the scrutiny development programme, the provision of funding for the broadcasting of council meetings and the publication of local authority pay policies. Mae atgyfnerthu democratiaeth leol yn un o ymrwymadau rhaglen lywodraethu Llywodraeth Cymru. Mae llawer o gamau yn mynd rhaddyt, megis y rhaglen datblygu craffu, darparu cyllid ar gyfer darlledu cyfarfodydd y cyngor a chyhoeddi polisiau cyflog awdurdodau lleol.
- 14:33 **Julie Morgan** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
I thank the Minister for that reply. Both the Welsh Government and the National Assembly for Wales publish a disclosure log on their websites, where details of responses to public requests for information are published, although, among local authorities, public access to their responses varies considerably across Wales. Will the Minister consider placing a requirement on all local authorities to improve access to their own disclosure logs? Diolch i'r Gweinidog am yr ateb hwnnw. Mae Llywodraeth Cymru a Chynulliad Cenedlaethol Cymru yn cyhoeddi cofnod datgeliadau ar eu gwefannau, lle caiff manylion ymatebion i geisiadau gan y cyhoedd am wybodaeth eu cyhoeddi, ond, mae gallu'r cyhoedd i weld eu hymatebion yn amrywio'n sylweddol ymysg awdurdodau lleol ledled Cymru. A wnaiff y Gweinidog ystyried ei gwneud yn ofynnol i bob awdurdod lleol wella mynediad at eu cofnodion datgeliadau eu hunain?

14:33

Lesley Griffiths [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Local authorities, like the Welsh Government, are subject to freedom of information requests. Section 19 of the Act makes it a legal requirement for local authorities to have a publication scheme, although there is no legal requirement for them to have a disclosure log, as you say. The Information Commissioner's Office recommends that it is good practice to include disclosure logs as part of publication schemes, but it is a matter for local authorities to decide what is included on those disclosure logs. As FOI requests for public bodies are not a devolved matter, I am not able to intervene, but I would encourage all local authorities to be open and transparent when dealing with such requests for information.

Mae awdurdodau lleol, fel Llywodraeth Cymru, yn ddarostyngedig i geisiadau rhyddid gwybodaeth. Mae Adran 19 o'r Ddeddf yn ei gwneud yn ofyniad cyfreithiol i awdurdodau lleol feddu ar gynllun cyhoeddi, er nad oes unrhyw ofyniad cyfreithiol iddynt gael cofnod datgeliadau. Argymhella Swyddfa'r Comisiynydd Gwybodaeth ei bod yn arfer da cynnwys cofnodion datgeliadau fel rhan o gynlluniau cyhoeddi, ond mater i awdurdodau lleol yw penderfynu beth a gaiff ei gynnwys yn y cofnodion datgeliadau hyn. Gan nad yw ceisiadau Rhyddid Gwybodaeth ar gyfer cyrff cyhoeddus yn fater sydd wedi'i ddatganoli, ni allaf ymyrryd, ond byddwn yn annog pob awdurdod lleol i fod yn agored ac yn dryloyw wrth ddelio â cheisiadau o'r fath am wybodaeth.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:34

Janet Finch-Saunders [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

In a recent survey, the Electoral Reform Society found that only four local authorities actively encouraged councillors to use social media during council business. Five local authorities bar councillors from doing this and some 16 authorities do not carry out any form of broadcasting of due process. In January, your predecessor, in response to our repeated calls for improved transparency, announced a sum of £1.25 million for this initiative. However, in Aberconwy, I understand that our authority has been provided with £56,000 but will only facilitate live streaming during licensing and planning meetings. What steps are you taking, Minister, to ensure that authorities that draw down this funding use it to fulfil the overall transparency aims in all council proceedings?

Mewn arolwg diweddar, canfu'r Gymdeithas Diwygio Etholiadol mai dim ond pedwar awdurdod lleol oedd yn annog cynghorwyr i ddefnyddio cyfryngau cymdeithasol yn ystod busnes y cyngor. Mae pum awdurdod lleol yn gwahardd cynghorwyr rhag gwneud hyn ac mae tua 16 awdurdod nad ydynt yn darparu unrhyw fath o wasanaeth darlledu. Ym mis Ionawr, cyhoeddodd eich rhagflaenydd, mewn ymateb i'n galwadau mynych am fwy o dryloywder, swm o £1.25 miliwn ar gyfer y fenter hon. Fodd bynnag, yn Aberconwy, deallaf fod ein hawdurdod wedi cael £56,000 ond y bydd ond yn darparu gwasanaeth ffrydio byw yn ystod cyfarfodydd trwyddedu a chynllunio. Pa gamau rydych yn eu cymryd, Weinidog, i sicrhau bod awdurdodau sy'n manteisio ar yr arian hwn yn ei ddefnyddio i gyflawni'r nodau cyffredinol o ran tryloywder mewn perthynas â holl drafodion y cyngor?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:35

Lesley Griffiths [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I am keen to pursue the agenda that Carl Sargeant started, in encouraging local authorities to be much more open and transparent. I do not have a problem with councillors using social media during meetings. You are right to say that my predecessor announced £1.25 million for councils across Wales, to ensure that local democracy is as open and transparent as possible. When I visit representatives of Conwy County Borough Council I will discuss that with them.

Rwy'n awyddus i fynd ar drywydd yr agenda a gychwynwyd gan Carl Sargeant, i annog awdurdodau lleol i fod yn llawer mwy agored a thryloyw. Nid oes gennyf broblem gyda chynghorwyr yn defnyddio cyfryngau cymdeithasol yn ystod cyfarfodydd. Rydych yn gywir i ddweud bod fy rhagflaenydd wedi cyhoeddi £1.25 miliwn ar gyfer cynghorau ledled Cymru, er mwyn sicrhau bod democratiaeth leol mor agored a thryloyw â phosibl. Pan fyddaf yn ymweld â chynrychiolwyr Cyngor Bwrdeistref Sirol Conwy, byddaf yn trafod hynny gyda hwy.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:36

Janet Finch-Saunders [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Thank you, Minister. I am delighted to hear that. However, to quote your predecessor:

'The funding will be used to take forward measures such as broadcasting county council meetings, and improving the range of information that is available to the public about their town or community council, or principal council.'

He goes on to say:

'I want to give as many people as possible access to the proceedings of local government.'

Diolch, Weinidog. Rwy'n falch iawn o glywed hynny. Fodd bynnag, i ddyfynnu eich rhagflaenydd:

'Defnyddir y cyllid i ddatblygu mesurau fel darlledu cyfarfodydd y cyngor sir a gwella'r amrywiaeth o wybodaeth sydd ar gael i'r cyhoedd am eu cyngor tref neu cyngor cymuned, neu brif cyngor.'

Dyweddodd hefyd:

'Rwyf am weld cynifer â phosibl o bobl yn cael mynediad i weithrediadau llywodraeth leol.'

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Minister, can we have your assurance that you will ensure that these moneys effectively open up the democratic process once and for all in our local authorities?

Weinidog, a allwch roi sicrwydd inni y byddwch yn sicrhau bod yr arian hwn yn gwneud y broses ddemocrataidd yn fwy agored unwaith ac am byth yn ein hawdurdodau lleol?

14:36 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I am keen to take democracy as far forward as we can. I will be discussing this issue with local government representatives. As I said, I have already held discussions with 11 local authorities, and I will certainly discuss it with the rest. Good scrutiny requires the public to know as much as it can about its councils, so I am very keen to take this forward.

Rwy'n awyddus i ddatblygu democratiaeth cymaint â phosibl. Byddaf yn trafod y mater hwn gyda chynrychiolwyr llywodraeth leol. Fel y dywedais, rwyf eisoes wedi cynnal trafodaethau ag 11 o awdurdodau lleol, a byddaf yn sicrhau ei drafod gyda'r gweddill. Mae craffu da yn golygu bod angen i'r cyhoedd wybod cymaint â phosibl am ei gynghorau, felly rwy'n awyddus iawn i fwrw ati â hyn.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:37 **Jocelyn Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Minister, I am sure that you would agree that there is no better illustration of a lack of transparency than the recent events at Labour-led Caerphilly County Borough Council. What steps will you take to ensure that decisions on pay are not hidden from the public?

Weinidog, byddech yn cytuno, mae'n siŵr gennyf, nad oes enghraifft well o ddiffyg tryloywder na'r hyn a ddigwyddodd yn ddiweddar yng Nghyngor Bwrdeistref Sirol Caerffili o dan arweiniad Llafur. Pa gamau y byddwch yn eu cymryd i sicrhau na chaiff penderfyniadau ynghylch cyflog eu celu rhag y cyhoedd?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:37 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

The only way to have proper scrutiny is for that information to be out there in the public domain. I have not visited Caerphilly council yet, but I will be discussing this issue with its representatives. However, I expect all public bodies to justify and account for any decisions that they take.

Yr unig ffordd o sicrhau proses graffu briodol yw sicrhau bod y wybodaeth honno ar gael i'r cyhoedd. Nid wyf wedi ymweld â chyngor Caerffili eto, ond byddaf yn trafod y mater hwn gyda'i gynrychiolwyr. Fodd bynnag, disgwyliaf i bob corff cyhoeddus gyfiawnhau unrhyw benderfyniadau a wneir ganddynt a rhoi cyfrif amdanynt.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:37 **Peter Black** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Minister, only eight of the 22 principal local authorities currently publish their register of interests on the internet; with the other 14, you have to go to the darkest recesses of town halls to find out what their councillors' interests are. Given that eight authorities are promoting best practice, will you consider using the opportunity of the Local Government (Democracy) (Wales) Bill to legislate to ensure that this is common practice for all 22?

Weinidog, dim ond wyth o'r 22 o brif awdurdodau lleol sy'n cyhoeddi eu cofrestr buddiannau ar y rhyngwrdd ar hyn o bryd; o ran y 14 arall, rhaid ichi fynd i gorneli tywyllaf neuaddau tref i ganfod buddiannau eu cynghorwyr. O ystyried bod wyth awdurdod yn hyrwyddo arfer gorau, a wnewch chi ystyried manteisio ar Fesur Llywodraeth Leol (Democratiaeth) (Cymru) i ddeddfu er mwyn sicrhau bod hyn yn arfer cyffredin i bob un o'r 22 awdurdod lleol?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:38 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I will certainly look at this issue. We are just about to enter Stage 2 of the Bill, as you know, and I will certainly look at that.

Byddaf yn sicrhau yn ystyried y mater hwn. Rydym ar fin dechrau ar Gam 2 o'r Bil, fel y gwyrddoch, a byddaf yn sicrhau yn ystyried hynny.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:38 **Peter Black** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Thank you for that answer, Minister. On another issue, in terms of transparency and openness, as you know, the best way of achieving transparency is by accountability. Given that proportional representation is the best way to get an accountable and representative council, thus promoting transparency and openness, will you support your predecessor's policy, in seeking through the Silk commission the powers for the Welsh Government to carry out this important reform?

Diolch ichi am yr ateb hwnnw, Weinidog. Gan droi at fater arall, sef bod yn dryloyw ac yn agored, fel y gwyrddoch, y ffordd orau o sicrhau tryloywder yw drwy atebolrwydd. O ystyried mai cynrychiolaeth gyfrannol yw'r ffordd orau o gael cyngor atebol a chynrychioladol, a thrwy hynny hyrwyddo bod yn dryloyw ac yn agored, a fyddwch yn cefnogi polisi eich rhagflaenydd, wrth geisio drwy gomisiwn Silk y pwerau i alluogi Llywodraeth Cymru i gyflawni'r newid pwysig hwn?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:38 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I do not agree with proportional representation for local government.

Nid wyf yn cytuno â chynrychiolaeth gyfrannol ar gyfer llywodraeth leol.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Asesiad o Wariant Safonol

Standard Spending Assessment (SSA)

14:38 **Russell George** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)
7. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am fformiwla gyllido'r Asesiad o Wariant Safonol ar gyfer awdurdodau lleol Cymru? OAQ(4)0266(LG)

7. Will the Minister make a statement on the Standard Spending Assessment (SSA) funding formula for Welsh local authorities? OAQ(4)0266(LG)

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

14:38 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)
The standard spending assessment funding formula for Welsh local authorities is developed and maintained in consultation with local government. The formula is designed to reflect relative need using information that reflects the demographic, physical, economic and social characteristics of each local authority.

Caiff fformiwla ariannu asesiad o wariant sylfaenol awdurdodau lleol yng Nghymru ei ddatblygu a'i gynnal mewn ymgynghoriad â llywodraeth leol. Mae'r fformiwla wedi'i gynllunio i adlewyrchu angen cymharol gan ddefnyddio gwybodaeth sy'n adlewyrchu nodweddion demograffig, ffisegol, economaidd a chymdeithasol pob awdurdod lleol.

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

14:39 **Russell George** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)
I wrote to your predecessor about this issue on 5 March, and I finally got a response late this morning. There has been some confusion as to who sets the formula, despite the former Minister being adamant that it is a process that is owned by all Welsh local authorities. I know that Powys County Council has questioned the future of the formula, having again received the lowest settlement in Wales. What I am not clear about with regard to your correspondence today is that, while there is a consultative mechanism between the Welsh Local Government Association and the distribution sub-group, are you still ultimately responsible for making that final decision?

Ysgrifennais at eich rhagflaenydd ynghylch y mater hwn ar 5 Mawrth, a chefais ymateb o'r diwedd y bore yma. Bu rhywfaint o ddryswch ynghylch pwy sy'n pennu'r fformiwla, er gwaethaf y ffaith bod y cyn Weinidog yn benderfynol mai cyfrifoldeb pob awdurdod lleol yng Nghymru yw hynny. Gwn fod Cyngor Sir Powys wedi cwestiynu dyfodol y fformiwla, ar ôl derbyn y setliad isaf yng Nghymru unwaith eto. Yr hyn nad wyf yn glir amdano o ran eich gohebiaeth heddiw yw, er bod mecanwaith ymgynghorol ar waith rhwng Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru a'r is-grŵp dosbarthu, a ydych yn dal yn gyfrifol am wneud y penderfyniad terfynol?

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

14:39 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)
Ultimately, I have responsibility for the formula, but it is based on the joint approach with local government representatives, to ensure that there is a broad consensus within the local authorities, and to ensure that they have that collective viewpoint.

Yn y pen draw, fi sy'n gyfrifol am y fformiwla, ond mae'n seiliedig ar ddull gweithredu ar y cyd â chynrychiolwyr llywodraeth leol, er mwyn sicrhau bod consensws eang o fewn yr awdurdodau lleol, a sicrhau eu bod yn rhannu'r safbwynt hwnnw.

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

Gwasanaethau Llywodraeth Lleol yn Cydweithio

Local Government Services Collaboration

14:40 **Lindsay Whittle** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)
8. A wnaiff y Gweinidog amlinellu enghreifftiau o arfer gorau o ran gwasanaethau llywodraeth leol yn cydweithio? OAQ(4)0262(LG)

8. Will the Minister outline examples of best practice in local government services collaboration? OAQ(4)0262(LG)

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

14:40 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)
Examples of good collaborations in local government services, and across public services more widely, include the national procurement service and proposals to be delivered with support from our regional collaboration fund. Collaboration is a critical part of our reform agenda, led through the partnership council and the public service leadership group.

Mae enghreifftiau o gydweithio da mewn gwasanaethau llywodraeth leol, ac ar draws gwasanaethau cyhoeddus yn ehangach, yn cynnwys darparu'r gwasanaeth caffael cenedlaethol a chynigion drwy gymorth gan ein cronfa cydweithredu rhanbarthol. Mae cydweithio'n rhan allweddol o'n hagenda diwygio, a arweinir drwy bartneriaeth y cyngor a grŵp arwain y gwasanaeth cyhoeddus.

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

14:40

Lindsay Whittle [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Minister, thank you for your answer. I agree that procurement is vital. However, you will know of the example this month of a plan to merge the social services departments of Blaenau Gwent and Caerphilly councils, which fell through because of a deficit in the social services budget of Blaenau Gwent County Borough Council and some possible issues surrounding equitable charges. It was an excellent plan, because I started it when I was the leader of Caerphilly council a few years ago. I understand that a review was recently announced, but, in the meantime, Minister, what practical steps are you going to take, and what assistance are you going to give, to help councils overcome these sorts of problems?

Weinidog, diolch ichi am eich ateb. Cytunaf fod caffael yn hanfodol. Fodd bynnag, byddwch yn ymwybodol o'r enghraifft y mis hwn o gynllun i uno adrannau gwasanaethau cymdeithasol cynghorau Blaenau Gwent a Chaerffili, na fu'n llwyddiannus oherwydd diffyg yng nghyllideb gwasanaethau cymdeithasol Cyngor Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent a rhai materion posibl yn ymwneud â thaliadau teg. Roedd yn gynllun gwych, am imi ei ddechrau pan oeddwn yn arweinydd ar gyngor Caerffili ychydig flynyddoedd yn ôl. Deallaf fod adolygiad wedi'i gyhoeddi'n ddiweddar, ond, yn y cyfamser, Weinidog, pa gamau ymarferol y byddwch yn eu cymryd, a pha gymorth y byddwch yn ei roi, er mwyn helpu cynghorau i oresgyn y mathau hyn o broblemau?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:41

Lesley Griffiths [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I know that the Deputy Minister for Social Services has asked her senior officials to meet to try to find out what the problems were. It is very important that we learn lessons from this. We are telling local authorities that there must be more collaboration. It was unfortunate that this got so far down the road, as you said—it was about two years in the making—only to fall. It is very important that we have these discussions. I have asked my officials to review this situation. If we are going to take the transformation and collaboration agendas forward, we need to learn lessons from this.

Gwn fod y Dirprwy Weinidog Gwasanaethau Cymdeithasol wedi gofyn i'w huwch swyddogion gyfarfod i geisio nodi'r problemau. Mae'n bwysig iawn ein bod yn dysgu gwersi o hyn. Rydym yn dweud wrth awdurdodau lleol bod angen mwy o gydweithio. Mae'n drueni bod y cynllun hwn wedi mynd cyn belled, fel y dywedaso—roedd tua dwy flynedd ers ei sefydlu—dim ond i fethu. Mae'n bwysig iawn ein bod yn cynnal y trafodaethau hyn. Rwyf wedi gofyn i'm swyddogion adolygu'r sefyllfa hon. Er mwyn inni ddatblygu'r agendâu trawsnewid a chydweithredu, mae angen inni ddysgu gwersi o hyn.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:41

Janet Finch-Saunders [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Minister, in response to my questions on the ability to measure the success or otherwise of the collaboration agenda across Wales and to include efficiencies achieved, your predecessor said that the Welsh Government does not collate this information. In light of this oversight, how will you be measuring the success, or otherwise, of this much-hailed collaboration agenda in Wales?

Weinidog, mewn ymateb i'm cwestiynau ar y gallu i fesur llwyddiant, neu fel arall, yr agenda cydweithredu ledled Cymru ac i gynnwys effeithlonrwydd a gyflawnwyd, dywedodd eich rhagflaenydd nad yw Llywodraeth Cymru yn casglu'r wybodaeth hon. Yng ngoleuni'r amryfusedd hwn, sut y byddwch yn mesur llwyddiant, neu fel arall, yr agenda cydweithredu yng Nghymru?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:42

Lesley Griffiths [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

It is very important that local authorities own that information. In my previous portfolio, I visited a collaborative scheme in north Wales, where all six local authorities had collaborated to buy in services for looked-after children. They were certainly able to give me the figures straight away as to what had been saved from about November to February. Local authorities will have those data, but it is certainly something that I will want to see evidence of as we go forward.

Mae'n bwysig iawn bod awdurdodau lleol yn meddu ar y wybodaeth honno. Yn fy mhortffolio blaenorol, ymwelais â chynllun cydweithredol yn y gogledd, lle roedd pob un o'r chwe awdurdod lleol wedi cydweithio i fuddsoddi mewn gwasanaethau ar gyfer plant sy'n derbyn gofal. Roeddent yn sicr yn gallu rhoi'r ffigurau imi ar unwaith ynghylch yr hyn a arbedwyd rhwng tua mis Tachwedd a mis Chwefror. Bydd gan awdurdodau lleol y data hynny, ond mae'n sicr yn rhywbeth y byddaf am weld tystiolaeth ohono wrth inni symud ymlaen.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:42

Aled Roberts [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Minister, I am sure that you will have heard that Flintshire's cabinet yesterday rejected a suggestion regarding a collaborative project over closed-circuit television funding. Much of the preparatory work was based on payments from the regional collaboration fund. Has your department undertaken any analysis of the amount of money given to local authorities for these collaborative projects, which ultimately fail at the last hurdle?

Weinidog, rwy'n siŵr y byddwch wedi clywed bod cabinet Sir y Fflint ddoe wedi gwrthod awgrym ynglŷn â phrosiect cydweithredol i ariannu teledu cylch cyfyng. Roedd llawer o'r gwaith paratoi yn seiliedig ar daliadau o'r gronfa cydweithredu rhanbarthol. A yw eich adran wedi cynnal unrhyw ddatdamsoddiad o'r swm o arian a roddir i awdurdodau lleol ar gyfer y prosiectau cydweithredol hyn, sydd yn y pen draw yn methu ar y cam olaf?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:43	Lesley Griffiths Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>I have asked my officials to look into this. What I have been saying to local authorities as I have been going around is that it is obviously very important that we do not waste any public money. However, I also do not want officials to think that they have to be safe all of the time. If we are going to have innovative collaborative schemes coming forward, we have to make sure that officials have the confidence to bring them forward. However, we have to learn lessons if something goes wrong. It is important that no money is wasted, so I have asked officials to look into this and will be happy to write to the Member in due course.</p>	<p>Rwyf wedi gofyn i'm swyddogion ystyried hyn. Yr hyn rwyf wedi bod yn ei ddweud wrth awdurdodau lleol wrth ymweld â hwy yw ei bod yn amlwg yn bwysig iawn nad ydym yn gwastraffu unrhyw arian cyhoeddus. Fodd bynnag, nid wyf ychwaith am i swyddogion feddwl bod yn rhaid iddynt fod yn ddiogel drwy'r amser. Er mwyn i ni allu datblygu cynlluniau cydweithredol arloesol, rhaid inni wneud yn siŵr bod gan swyddogion yr hyder i'w datblygu. Fodd bynnag, rhaid inni ddysgu gwersi os aiff rhw Beth o'i le. Mae'n bwysig na chaiff unrhyw arian ei wastraffu, felly rwyf wedi gofyn i swyddogion ystyried hyn a byddaf yn fwy na pharod i ysgrifennu at yr Aelod maes o law.</p>
	Cynrychiolwyr Etholedig	Elected Representatives
14:43	Christine Chapman Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p><i>9. Beth y mae Llywodraeth Cymru yn ei wneud i gynyddu amrywiaeth cynrychiolwyr etholedig mewn llywodraeth leol yng Nghymru? OAQ(4)0258(LG)</i></p>	<p><i>9. What is the Welsh Government doing to increase the diversity of elected representatives in local government in Wales? OAQ(4)0258(LG)</i></p>
14:44	Lesley Griffiths Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>The Local Government (Wales) Measure 2011 introduced a range of provisions, which are unique to Wales, to make it easier for people to fulfil active roles as councillors.</p>	<p>Mae Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011 yn cyflwyno amrywiaeth o ddarpariaethau, sy'n unigryw i Gymru, er mwyn ei gwneud yn haws i bobl gyflawni rolau gweithredol fel cynghorwyr.</p>
14:44	Christine Chapman Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>You will be aware that, currently, only 26% of councillors in Wales are women. Despite an 8% increase since 1999, the rate of progress at last year's local government elections was just 1.5%. At this rate, women will not have an equal voice in Welsh local authorities until 2076. The Measure that you mentioned obviously commits to help broaden and increase participation in local government, but, in practice, Minister, what action is being taken to ensure that this is being taken forward in respect of gender equality? Will the Welsh Government be monitoring progress?</p>	<p>Byddwch yn ymwybodol mai dim ond 26% o gynghorwyr yng Nghymru sy'n fenywod ar hyn o bryd. Er gwaethaf cynnydd o 8% ers 1999, dim ond cynnydd o 1.5% a welwyd yn etholiadau llywodraeth leol y llynedd. Ar sail hynny, ni fydd gan fenywod lais cyfartal mewn awdurdodau lleol yng Nghymru tan 2076. Mae'r Mesur a grybwyllwyd gennych yn amlwg yn ymrwymo i helpu i ehangu a chynyddu cyfranogiad mewn llywodraeth leol, ond, yn ymarferol, Weinidog, pa gamau sy'n cael eu cymryd i sicrhau bod hyn yn cael ei ddatblygu mewn perthynas â chydardoldeb rhwng y rhywiau? A fydd Llywodraeth Cymru yn monitro cynnydd?</p>
14:44	Lesley Griffiths Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>I certainly share your concerns about the gender inequality of elected members in local government. I want to see all elected bodies, and certainly local government, representing a very modern Wales.</p>	<p>Yn sicr, rhannaf eich pryderon ynghylch anghydraddoldeb rhwng y rhywiau mewn perthynas ag aelodau etholedig mewn llywodraeth leol. Rwyf am weld pob corff etholedig, ac yn sicr llywodraeth leol, yn cynrychioli Cymru fodern iawn.</p>
	<p>I will be making a statement on promoting local democracy, including the results from our first-ever survey of candidates and councillors in mid-May, following the local elections in Anglesey. The survey, which was introduced in the 2011 Measure, will be repeated at the next set of local government elections, and the Welsh Government will then review and monitor progress. I am very committed to promoting wider participation in local democracy and, within the Measure, steps were taken—for instance, on the timing of meetings and family leave—to ensure that we have much more diverse council members across Wales.</p>	<p>Byddaf yn gwneud datganiad ar hyrwyddo democratiaeth leol, gan gynnwys canlyniadau ein harolwg cyntaf erioed o ymgeiswyr a chynghorwyr ganol mis Mai, yn dilyn yr etholiadau lleol ar Ynys Môn. Caiff yr arolwg, a gyflwynwyd ym Mesur 2011, ei gynnal eto yn ystod y gyfres nesaf o etholiadau llywodraeth leol, a bydd Llywodraeth Cymru wedyn yn adolygu ac yn monitro cynnydd. Rwy'n ymroddedig iawn i hyrwyddo cyfranogiad ehangach mewn democratiaeth leol ac, o fewn y Mesur, cymerwyd camau—er enghraifft, o ran amseru cyfarfodydd a gwyliau teuluol—i sicrhau bod gennym aelodau cyngor mwy amrywiol ledled Cymru.</p>

- 14:45 **Mohammad Asghar** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Minister, according to the Equality and Human Rights Commission, less than 1% of councillors had an ethnic minority background in 2004. One reason for this is a lack of understanding and awareness of how local government works, which acts as a disincentive to those who might otherwise wish to serve as councillors. What is the Welsh Government doing in conjunction with local authorities to promote greater numbers of councillors from ethnic minority backgrounds?
- Weinidog, yn ôl y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol, roedd llai nag 1% o gynghorwyr yn perthyn i gefndir lleiafrifol ethnig yn 2004. Un rheswm dros hyn yw diffyg dealltwriaeth ac ymwybyddiaeth o'r ffordd y mae llywodraeth leol yn gweithio, sy'n atal y rheini a allai fel arall fod am wasanaethu fel cynghorwyr. Beth mae Llywodraeth Cymru yn ei wneud ar y cyd ag awdurdodau lleol i ddenu mwy o gynghorwyr o gefndiroedd lleiafrifoedd ethnig?
- 14:46 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I share your concerns about that, and I will look at the results in the survey of candidates and councillors over the next month. Certainly, we need to look at promoting wider participation among the ethnic minority groups.
- Rhannaf eich pryderon ynghylch hynny, a byddaf yn ystyried canlyniadau'r arolwg o ymgeiswyr a chynghorwyr yn ystod y mis nesaf. Yn sicr, mae angen inni geisio hyrwyddo cyfranogiad ehangach ymysg grwpiau lleiafrifoedd ethnig.
- 14:46 **Bethan Jenkins** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Mae diddordeb gennyf mewn deall beth y medrai Llywodraeth Cymru ei wneud i newid agweddau'r rheiny sydd wedi cael eu hethol yn barod. Rwy'n meddwl yn benodol am gynghorydd Plaid Cymru yn fy ardal i nad yw eto'n 30 oed sy'n cael ei galw yn 'That little girl' gan gydweithwyr o bleidiau eraill sy'n llawer yn hŷn na hi—nid oes syrpréis yn hynny. A ydych yn cytuno â mi fod nifer o gynghorwyr yn trin awdurdodau lleol fel clybiau preifat i ddynion o oedran penodol? Sut y medrwn felly newid yr hinsawdd er mwyn i fwy o fenywod deimlo'n gyffyrddus am gael eu hethol a theimlo bod eu barn yr un mor bwysig â barn pawb arall yn y siambr?
- I would be interested to learn what the Welsh Government could do to change attitudes of those already elected. I am thinking specifically of a Plaid Cymru councillor in my own area who is not yet 30 years of age and who is called 'That little girl' by colleagues from other parties who are much older than her—there is no surprise there. Do you agree with me that many councillors treat local authorities as private clubs for me of a particular age? How can we therefore change the climate in order for more women to feel comfortable in being elected and feel that their opinions are just as valued as those of everyone else in the chamber?
- 14:47 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I am very sorry to hear of that experience: it is completely intolerable. I have to say that, as I have been going round, I have met the cabinet members of Cardiff, and I was very pleased to see that it has several young members. Certainly, if we are going to encourage more young members and more female councillors to come forward, we have to make sure that we have much more flexible arrangements to accommodate them. I mentioned the timings of meetings; if people have young families, it is important that those meetings are timed to suit them, and the same is true for people in full-time employment, because councillors can often be retired people, as they are the people who feel that they have the time for it. You are right, though; it is something that has to be changed from within, and I do see that change coming, but it is something that I would want to encourage at a much faster pace.
- Mae'n ddrwg iawn gennyf glywed am y profiad hwnnw: mae'n gwbl annerbyniol. Rhaid imi ddweud, wrth imi deithio o amgylch yr awdurdodau lleol, rwyf wedi cyfarfod ag aelodau cabinet Caerdydd, ac roeddwn yn falch iawn o weld nifer o aelodau ifanc yno. Yn sicr, er mwyn annog mwy o aelodau ifanc a mwy o gynghorwyr benywaidd, rhaid inni sicrhau bod gennym drefniadau llawer mwy hyblyg ar eu cyfer. Soniais am amseru cyfarfodydd; os oes gan bobl deuluoedd ifanc, mae'n bwysig bod y cyfarfodydd hynny yn cael eu cynnal ar adegau sy'n addas iddynt, ac mae'r un peth yn wir am bobl mewn cyflogaeth llawn amser, oherwydd gall cynghorwyr yn aml fod yn bobl sydd wedi ymddeol, gan mai nhw yw'r bobl sy'n teimlo bod ganddynt yr amser ar gyfer hynny. Ond rydych yn iawn; mae'n rhywbeth y mae'n rhaid ei newid yn fewnol, a gallaf ragweld y newid hwnnw, ond mae'n rhywbeth y byddwn am ei annog yn llawer cynt.
- Gwerth am Arian** **Value for Money**
- 14:48 **Antoinette Sandbach** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- 10. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am y gwerth am arian a gyflawnir gan awdurdodau lleol yng Ngogledd Cymru? OAQ(4)0268(LG)*
- 10. Will the Minister make a statement on the delivery of value for money by local authorities in North Wales? OAQ(4)0268(LG)*

14:48	<p>Lesley Griffiths Bywgraffiad Biography</p> <p>There are clear duties on local authorities to achieve best value for money in delivering and improving the services that they are responsible for. To support this, I have provided a fair and realistic settlement in difficult financial circumstances.</p>	<p>Mae gan awdurdodau lleol ddyletswyddau clir i gyflawni gwerth gorau am arian wrth ddarparu a gwella'r gwasanaethau y maent yn gyfrifol amdanynt. Er mwyn cefnogi hyn, rwyf wedi darparu setliad teg a realistig o dan amgylchiadau ariannol anodd.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:48	<p>Antoinette Sandbach Bywgraffiad Biography</p> <p>Thank you, Minister. One of the most important ways that local authorities can deliver value for money in their spending will be through local procurement and the multiplier effect that this spending has in the local economy. Do you share my concern that no local authority in north Wales has adopted your Government's procurement policy, and that none is currently doing so? What steps will you take, with your Cabinet colleagues, to ensure that local businesses in north Wales are fully able to compete for local authority contracts?</p>	<p>Diolch, Weinidog. Un o'r ffyrdd pwysicaf y gall awdurdodau lleol sicrhau gwerth am arian o ran eu gwariant fydd drwy gaffael yn lleol ac effaith lluosydd y gwariant hwn ar yr economi leol. A ydych yn rhannu fy mhryder nad oes unrhyw awdurdod lleol yn y gogledd wedi mabwysiadu polisi caffael eich Llywodraeth, ac nad oes unrhyw un ohonynt yn gwneud hynny ar hyn o bryd? Pa gamau y byddwch yn eu cymryd, gyda'ch cyd-aelodau yn y Cabinet, i sicrhau bod busnesau lleol yn y gogledd yn gallu cystadlu am gontractau awdurdod lleol?</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:49	<p>Lesley Griffiths Bywgraffiad Biography</p> <p>My understanding is that all local authorities have signed up to our procurement policy. In fact, I have just heard the Minister for Finance answer that question in her question session.</p>	<p>Deallaf fod pob awdurdod lleol wedi ymrwymo i'n polisi caffael. Yn wir, rwyf newydd glywed y Gweinidog Cyllid yn ateb y cwestiwn hwnnw yn ei sesiwn gwestiynau.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:49	<p>Llyr Huws Gruffydd Bywgraffiad Biography</p> <p>Byddwn yn ategu'r sylw bod cael polisi caffael cyhoeddus yn iawn yn un ffordd bwysig o sicrhau'r gwerth gorau posibl o bob punt sy'n cael ei gwario yn y modd hwnnw. Pa drafodaethau a ydych chi, fel Gweinidog llywodraeth leol, sy'n allweddol yn y cyd-destun hwn, wedi eu cael gyda'r Gweinidog Cyllid ynglŷn â dod â Bil caffael cyhoeddus gerbron y Senedd?</p>	<p>I would endorse the comment that getting public procurement right is one important way of ensuring best value for every pound spent in that way. As the Minister for local government, which is crucial in this context, what discussions have you had with the Minister for Finance on bringing a public procurement Bill before the Senedd?</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:49	<p>Lesley Griffiths Bywgraffiad Biography</p> <p>I have met with the Minister for Finance on two or three occasions since I have been in this post, and that is not an issue that we have discussed, although I think that it will probably be on the next agenda.</p>	<p>Cyfarfûm â'r Gweinidog Cyllid ar ddau neu dri achlysur ers imi fod yn y swydd hon, ac nid yw hynny'n fater yr ydym wedi'i drafod, ond mae'n debyg y bydd ar yr agenda nesaf.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
Tâl Uwch-swyddogion		Senior Officer Remuneration	
14:50	<p>Rhodri Glyn Thomas Bywgraffiad Biography</p> <p><i>11. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am dâl uwch-swyddogion mewn llywodraeth leol? OAQ(4)0261(LG)</i></p>	<p><i>11. Will the Minister make a statement on senior officer remuneration in local government? OAQ(4)0261(LG)</i></p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:50	<p>Lesley Griffiths Bywgraffiad Biography</p> <p>Local authority pay is a matter for each authority and they are accountable to their local electorates for the decisions that they take.</p>	<p>Mae tâl awdurdodau lleol yn fater i bob awdurdod ac maent yn atebol i'w hetholwyr lleol am y penderfyniadau a wnânt.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>

14:50 **Rhodri Glyn Thomas** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Mae rhai uwch-swyddogion yng Nghymru yn derbyn tâl ychwanegol ar ben y cyflogau hael iawn y maen nhw'n eu derbyn i fod yn gyfrifol am etholiadau. A fydddech yn cymeradwyo'r system sy'n bodoli yng Nghyngor Dinas a Sir Abertawe lle mae'r prif weithredwr yn cynnwys y cyfrifoldebau am arolygu etholiadau o fewn ei ddisgrifiad gwaith? Ai dyna'r model ar gyfer Cymru gyfan yn eich barn chi?

Some senior officers in Wales are in receipt of additional payments, on top of the generous salaries that they receive, as recompense for being responsible for elections. Would you commend the system that exists in the City and County of Swansea Council where the chief executive includes the responsibilities for overseeing elections within his job description? Is that the model for the rest of Wales in your view?

14:50 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

I know that this something that Members have raised during the passage of the Local Government (Democracy) (Wales) Bill and it is certainly something that we can look at as we go into Stage 2.

Gwn fod hyn yn rhywbeth a godwyd gan Aelodau wrth basio Bil Llywodraeth Leol (Democratiaeth) (Cymru) ac mae'n sicr yn rhywbeth y gallwn ei ystyried wrth inni fynd ymlaen i Gyfnod 2.

14:50 **Janet Finch-Saunders** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Minister, the Local Government (Wales) Measure 2011 and the Local Government (Democracy) (Wales) Bill do not go far enough in many people's opinion to foster openness, transparency and, above all, accountability to the electorate, in particular as regards what has been mentioned previously, that is, the remuneration of chief executive officers across the piste in local authorities in Wales. In research carried out, some of the highest remunerations that I have seen are in Carmarthenshire, where the chief executive officer received £185,000 and six further authorities have paid their chief executives over £140,000 in 2012-13. Minister, when other councils, such as Monmouthshire, are keeping chief executive pay more realistic, will you acknowledge that excessively high remuneration for senior officers is simply unsustainable for tax payers in Wales?

Weinidog, nid yw Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011 a'r Bil Llywodraeth Leol (Democratiaeth) (Cymru) yn mynd yn ddigon pell ym marn llawer o bobl i feithrin didwylledd a thryloywder ac, yn anad dim, atebolrwydd i'r etholwyr, yn enwedig o ran yr hyn a grybwyllwyd yn flaenorol, hynny yw, tâl prif swyddogion gweithredol yn gyffredinol mewn awdurdodau lleol yng Nghymru. Mewn ymchwil a wnaed, mae rhai o'r taliadau uchaf yr wyf wedi eu gweld yn Sir Gaerfyrddin, lle roedd y prif swyddog gweithredol yn cael £185,000 ac mae chwe awdurdod arall wedi talu dros £140,000 i'w prif weithredwyr yn ystod 2012-13. Weinidog, pan fo cynghorau eraill, fel Sir Fynwy, yn talu swm mwy realistig i brif weithredwyr, a fyddwch yn cydnabod bod talu gormod i uwch swyddogion, yn syml, yn anghynaliadwy i drethdalwyr yng Nghymru?

14:52 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

I believe that local authorities should be accountable to their local people for the decisions that they make. That includes decisions about the remuneration of their most senior staff. Authorities need to be able to justify these decisions in terms of value for money, but they also have to be mindful of the financial climate within which they are working.

Credaf y dylai awdurdodau lleol fod yn atebol i'w pobl leol am y penderfyniadau a wnânt. Mae hynny'n cynnwys penderfyniadau am dâl eu haelodau uchaf o staff. Mae angen i awdurdodau allu cyfiawnhau'r penderfyniadau hyn o ran gwerth am arian, ond rhaid iddynt hefyd ystyried yr hinsawdd ariannol y maent yn gweithio ynddo.

Strwythurau Llywodraethu Awdurdodau Lleol

The Governance of Local Authorities

14:52 **Ieuan Wyn Jones** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

12. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am strwythurau llywodraethu awdurdodau lleol? OAQ(4)0257(LG)

12. Will the Minister make a statement on the governance of local authorities? OAQ(4)0257(LG)

14:52 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Local authorities are required to ensure that their governance arrangements are in line with relevant statutory provisions.

Mae'n ofynnol i awdurdodau lleol sicrhau bod eu trefniadau llywodraethu yn unol â darpariaethau statudol perthnasol.

14:52	Iuan Wyn Jones Bywgraffiad Biography Diolch i'r Gweinidog am yr ateb hwnnw. Lle mae problemau wedi bod yn y gorffennol gyda strwythur llywodraethu cynghorau—wrth gwrs, dyna un o'r rhesymau pam y galwyd y comisiynwyr i mewn i Ynys Môn—onid yr hyn sydd ei angen rwan yw arweiniad clir, gwleidyddol a sefydlog dros y blynyddoedd nesaf? Mewn gwirionedd, ni all cynghorwyr annibynnol wneud hynny. Rwy'n siŵr y bydd y Gweinidog yn cymryd y cyfle hefyd i ddymuno'n dda i ymgeiswyr gwych Plaid Cymru yn yr etholiad ddydd lau nesaf. [Laughter.]	I thank the Minister for that response. Where there have been problems in the past with the governance structures of councils—of course, that is one of the reasons why the commissioners were called in to Anglesey—is what we require now not clear, political and stable leadership over the next few years? In reality, independent councillors cannot provide that stability. I am sure that the Minister would take this opportunity to wish the excellent Plaid Cymru candidates well in next Thursday's election. [Laughter.]	Senedd.tv Fideo Video
14:53	Lesley Griffiths Bywgraffiad Biography I am sure that you will not mind if I do not take up that kind offer. I very much welcomed the First Minister's announcement on the establishment of the public service commission, which fulfils our programme for government commitment to review the governance of public services in Wales. That is very timely, particularly in the current financial climate.	Rwy'n siŵr na fydd ots gennych os na dderbyniaf y cynnig caredig hwnnw. Croesewais yn fawr iawn gyhoeddiad y Prif Weinidog ynghylch sefydlu'r comisiwn gwasanaeth cyhoeddus, sy'n cyflawni ymrwymiad ein rhaglen lywodraethu i adolygu'r gwaith o lywodraethu gwasanaethau cyhoeddus yng Nghymru. Mae hynny'n amserol iawn, yn enwedig yn yr hinsawdd ariannol sydd ohoni.	Senedd.tv Fideo Video
14:53	William Graham Bywgraffiad Biography Your predecessor was quite keen to promote joint appointments. That does not seem to have been very successful. Are you minded to introduce any more directives in that respect?	Roedd eich rhagflaenydd yn eithaf awyddus i hyrwyddo penodiadau ar y cyd. Nid ymddengys i hynny fod yn llwyddiannus iawn. A fydddech yn ystyried cyflwyno rhagor o gyfarwydddebau yn hynny o beth?	Senedd.tv Fideo Video
14:53	Lesley Griffiths Bywgraffiad Biography It is certainly something that I am looking at. I have asked my officials to give me a briefing on that. I know that it was something that Carl Sargent was very keen on. As you say, I do not think that it has been particularly successful, but it is something that I will have to consider in due course.	Mae'n sicr yn rhywbeth yr wyf yn ei ystyried. Rwyf wedi gofyn i'm swyddogion fy mriaffio ynghylch hynny. Gwn ei fod yn rhywbeth yr oedd Carl Sargent yn awyddus iawn i'w wneud. Fel y dywedwch, ni fu'n llwyddiannus iawn, ond mae'n rhywbeth y bydd yn rhaid imi ei ystyried maes o law.	Senedd.tv Fideo Video
14:54	Y Llywydd / The Presiding Officer Bywgraffiad Biography Question 13, OAQ(4)0263(LG), was withdrawn.	Tynnwyd cwestiwn 13, OAQ (4) 0263 (LG), yn ôl.	Senedd.tv Fideo Video
Gwasanaethau Tân ac Achub		Fire and Rescue Services	
14:54	Keith Davies Bywgraffiad Biography <i>14. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am gyfrifoldebau gweithredol gwasanaethau tân ac achub ledled Cymru? OAQ(4)0269(LG)</i>	<i>14. Will the Minister make a statement on the operational responsibilities of fire and rescue services across Wales? OAQ(4)0269(LG)</i>	Senedd.tv Fideo Video
14:54	Lesley Griffiths Bywgraffiad Biography Fire and rescue authorities are autonomous, independent bodies and, as such, it is for them to determine operational matters, including how they assess risk and provide services in their geographical area.	Mae awdurdodau tân ac achub yn gyrrff ymreolaethol, annibynnol ac, fel y cyfryw, mater iddynt hwy yw penderfynu ar faterion gweithredol, gan gynnwys sut maent yn asesu risg ac yn darparu gwasanaethau yn eu hardal ddaearyddol.	Senedd.tv Fideo Video

14:54 **Keith Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Thank you, Minister, for that. As you are aware, an extraordinary meeting of the Mid and West Wales Fire and Rescue Authority was called last week. Many authority members felt dismayed that they had not been adequately consulted on the Llanelli shift changes and wished to conduct proper scrutiny. Although the motion was not passed due to opposition from Plaid Cymru, the Tories, independents and the Liberal Democrats, the chair—a Plaid councillor—questioned how binding a successful motion would have been on the management of the authority. Clearly, this is not conducive to fire authority members playing an effective role. Minister, will you agree that decisions taken by such authorities should be in the interests of its workers and public safety, and that due weight should be given to the views of its members as they represent the majority?

Diolch am yr ymateb hwnnw, Weinidog. Fel y gwyddoch, galwyd cyfarfod arbennig o Awdurdod Tân ac Achub Canolbarth a Gorllewin Cymru yr wythnos ddiwethaf. Roedd sawl aelod o'r awdurdod yn siomedig nad ymgynghorwyd â hwy'n ddigonol ar y newidiadau sifft yn Llanelli ac yn dymuno cynnal gwaith craffu priodol. Er na chafodd y cynnig ei basio oherwydd gwrthwynebiad gan Blaid Cymru, y Torïaid, yr aelodau annibynnol a'r Democratiaid Rhyddfrydol, holodd y cadeirydd—un o gynghorwyr Plaid—pa mor rhwymol y byddai cynnig llwyddiannus wedi bod ar reolwyr yr awdurdod. Yn amlwg, nid yw hyn yn helpu aelodau awdurdod tân i chwarae rôl effeithiol. Weinidog, a fyddwch yn cytuno y dylai penderfyniadau a wneir gan awdurdodau o'r fath fod er budd ei weithwyr a diogelwch y cyhoedd, ac y dylid rhoi sylw dyledus i safbwyntiau ei aelodau gan eu bod yn cynrychioli'r mwyafrif?

14:55 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Yes, the fire and rescue authority has the authority to make all appropriate decisions concerning the functions of the FRA within the relevant legal framework. It could authorise its chief fire officer or any other employee to make such decisions, and if it disagrees with the chief fire officer's decision, obviously it can decide to overrule it. The fire and rescue national framework for 2012 onwards states that the FRAs are still required to undertake mechanisms to identify and plan on the basis of reducing risk to their citizens and communities.

Oes, mae gan yr awdurdod tân ac achub yr awdurdod i wneud yr holl benderfyniadau priodol sy'n ymwneud â swyddogaethau'r Awdurdod Tân ac Achub o fewn y fframwaith cyfreithiol perthnasol. Gallai awdurdodi ei brif swyddog tân neu unrhyw gyflogai arall i wneud penderfyniadau o'r fath, ac os yw'n anghytuno â phenderfyniad y prif swyddog tân, yn amlwg gall benderfynu ei wrthod. Mae'r fframwaith tân ac achub cenedlaethol ar gyfer 2012 ymlaen yn nodi ei bod yn dal yn ofynnol i'r Awdurdodau Tân ac Achub ymgymryd â ffyrdd o nodi a chynllunio er mwyn lleihau risg i'w dinasyddion a chymunedau.

14:55 **Suzy Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Weinidog, a ydych yn cytuno y dylai diffoddwyr tân cymwys gyda blynyddoedd lawer o brofiad gweithredol ddod mas o'r swyddfeydd achos maen nhw'n gwasanaethu'r cyhoedd yn well ar y rheng flaen?

Minister, do you agree that qualified firefighters with many years of active service should actually serve the public on the front line rather than in the back office?

14:56 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

It is something that, again, I need to look at. I presume that you are referring to the home safety checks, and that is something that I have asked my officials to give me a briefing on.

Unwaith eto, mae'n rhywbeth y mae angen i mi ei ystyried. Rwy'n cymryd eich bod yn cyfeirio at y gwiriadau diogelwch yn y cartref, ac mae hynny'n rhywbeth yr wyf wedi gofyn i'm swyddogion fy mriffio yn ei gylch.

Perfformiad Llywodraeth Leol

Local Government Performance

14:56 **Antoinette Sandbach** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

15. A wnaiff y Gweinidog amlinellu ei blaenoriaethau ar gyfer gwella perfformiad llywodraeth leol yng Ngogledd Cymru? OAQ(4)0267(LG)

15. Will the Minister outline her priorities for improving local government performance in North Wales? OAQ(4)0267(LG)

14:56 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Local government provides good services across north Wales. For example, Conwy has the lowest rate of delayed transfers of care in Wales, and Gwynedd has the best performance at key stage 4. However, I am aware that there is no room for complacency. All authorities must strive for continuous improvement in their performance.

Mae llywodraeth leol yn darparu gwasanaethau da ym mhob rhan o'r gogledd. Er enghraifft, Conwy sydd â'r gyfradd isaf o achosion o oedi wrth drosglwyddo gofal yng Nghymru, a Gwynedd sydd â'r cyfraddau perfformio gorau yng nghyfnod allweddol 4. Fodd bynnag, gwn nad oes lle i fod yn hunanfodlon. Rhaid i bob awdurdod geisio gwella ei berfformiad yn barhaus.

14:56	Antoinette Sandbach Bywgraffiad Biography Minister, thank you for that answer. One of the most important ways that councils in north Wales will be able to improve their performance will be through delivering better value for money. Can you confirm what steps you are taking to share the best practices of Conservative-run Monmouthshire County Council, which has delivered a council tax freeze for residents by capping chief executive pay, reducing senior management and working collaboratively with neighbouring authorities? Would you agree that the adoption of similar best practice in north Wales would be a welcome development?	Weinidog, diolch i chi am yr ateb hwnnw. Un o'r ffyrdd pwysicaf y gall cynghorau yn y gogledd wella eu perfformiad fydd drwy ddarparu gwerth gwell am arian. A allwch gadarnhau pa gamau yr ydych yn eu cymryd i rannu arferion gorau Cyngor Sir Fynwy dan reolaeth y Ceidwadwyr, sydd wedi rhewi'r dreth gyngor i breswylwyr drwy gapio cyflogau prif weithredwyr, lleihau uwch reolwyr a chydweithio ag awdurdodau cyfagos? A fydddech yn cytuno y byddai mabwysiadu arfer gorau tebyg yn y gogledd yn ddatblygiad i'w groesawu?	Senedd.tv Fideo Video
14:57	Lesley Griffiths Bywgraffiad Biography I am very keen to see best practice rolled out right across Wales. You will be aware that, in my previous portfolio of health, I set up a best practice and innovation board because I was so impressed by some best practice that you did not see elsewhere. It is a message that I am giving to all local authority leaders and chief executives. I am even saying that it is one thing that you can steal.	Rwy'n awyddus iawn i weld arfer gorau'n cael ei gyflwyno ledled Cymru. Byddwch yn ymwybodol fy mod, fel rhan o'm portffolio iechyd blaenorol, wedi sefydlu bwrdd arfer gorau ac arloesi gan fod rhai enghreifftiau o arfer gorau nas gwelwyd mewn manau eraill wedi creu cymaint o argraff arnaf. Mae'n neges yr wyf yn ei chyfleu i bob arweinydd awdurdod lleol a phrif weithredwr. Byddwn hyd yn oed yn dweud ei bod yn un peth y gallwch ei ddwyn.	Senedd.tv Fideo Video
14:57	Cwestiynau i Gomisiwn y Cynulliad Llywydd / The Presiding Officer Bywgraffiad Biography No questions have been tabled.	Questions to the Assembly Commission Nid oes unrhyw gwestiynau wedi'u cyflwyno.	Y Senedd.tv Fideo Video
14:57	Cwestiwn Brys: Amseroedd Ymateb Ambiwylans Llywydd / The Presiding Officer Bywgraffiad Biography I have accepted an urgent question under Standing Order No. 12.66. I call on Kirsty Williams to ask the urgent question. <i>A wnaiff y Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol ddatganiad brys ar amseroedd ymateb Gwasanaeth Ambiwylans Cymru? EAQ(4)0265(HSS)</i>	Urgent Question: Ambulance Response Times Rwyf wedi derbyn cwestiwn brys o dan Reol Sefydlog Rhif 12.66. Galwaf ar Kirsty Williams i ofyn y cwestiwn brys. <i>Will the Health Minister make an urgent statement about the Welsh Ambulance Service response times? EAQ(4)0265(HSS)</i>	Y Senedd.tv Fideo Video
14:58	Mark Drakeford Bywgraffiad Biography <i>Y Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol / The Minister for Health and Social Services</i> The concerns that led my predecessor to commission a review of the Welsh ambulance service are further underlined by the response times achieved in March. The McClelland review has now been completed and I intend to use its recommendations to secure significant and necessary improvements for the future.	Caiff y pryderon a arweiniodd fy rhagflaenydd i gomisiynu adolygiad o wasanaeth ambiwlans Cymru eu tanlinellu ymhellach gan yr amseroedd ymateb a gyflawnwyd ym mis Mawrth. Mae adolygiad McClelland bellach wedi ei gwblhau ac rwy'n bwriadu defnyddio ei argymhellion i sicrhau gwelliannau sylweddol ac angenrheidiol ar gyfer y dyfodol.	Senedd.tv Fideo Video

14:58

Kirsty Williams [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I thank the Minister for his answer. The figures released today show that in not a single area in Wales has the Welsh Ambulance Services NHS Trust reached the Welsh Government's own targets. In Flintshire, Bridgend, Rhondda Cynon Taf, Caerphilly, Torfaen and Merthyr Tydfil, less than half of ambulances responding to emergency category A calls got there within eight minutes. Notwithstanding yet another review of the ambulance service, and your attempts to address delayed transfers of care yesterday, when will Welsh patients be assured that, when they ring 999 for a category A call, the ambulance will get to them within eight minutes?

Diolch i'r Gweinidog am ei ateb. Mae'r ffigurau a ryddhawyd heddiw yn dangos nad yw Ymddiriedolaeth GIG Gwasanaethau Ambiwllans Cymru wedi cyrraedd targedau Llywodraeth Cymru ei hun mewn un ardal yng Nghymru. Yn Sir y Fflint, Pen-y-bont ar Ogwr, Rhondda Cynon Taf, Caerffili, Torfaen a Merthyr Tudful, roedd llai na hanner yr ambiwlansys a oedd yn ymateb i alwadau brys categori A wedi cyrraedd o fewn wyth munud. Er gwaethaf adolygiad arall eto o'r gwasanaeth ambiwlans, a'ch ymdrechion ddoe i fynd i'r afael ag oedi wrth drosglwyddo gofal, pryd y caiff cleifion o Gymru y sicrwydd, pan fyddant yn ffonio 999 ar gyfer galwad categori A, y bydd yr ambiwlans yn eu cyrraedd o fewn wyth munud?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:59

Mark Drakeford [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

As the Member has said, I announced a series of measures yesterday that will address the ambulance contribution to unscheduled care in Wales. We will use the McClelland review to build further on those announcements. I am as concerned as she is to ensure that Welsh patients get the service that they need from our ambulance service.

Fel y dywedodd yr Aelod, cyhoeddais gyfres o fesurau ddoe a fydd yn mynd i'r afael â chyfraniad ambiwlansys i ofal heb ei drefnu yng Nghymru. Byddwn yn defnyddio adolygiad McClelland i adeiladu ymhellach ar y cyhoeddiadau hynny. Rwyf yr un mor bryderus â hi i sicrhau bod cleifion yng Nghymru yn cael y gwasanaeth sydd ei angen arnynt gan ein gwasanaeth ambiwlans.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:59

Darren Millar [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Minister, do you accept that this is not just a problem for the ambulance service, but one of the symptoms of the crisis that we have in our emergency care system in Wales? Will you also accept that the reorganisation proposals coming forward in some parts of the country, which will result in the closure of minor injuries units and community hospitals and the loss of opportunity for people to present at those places, rather than at accident and emergency departments, will put further pressure on the ambulance service. Your predecessor released extra resources for local health boards to respond to the unprecedented demands in unscheduled care in November of last year. However, there were no such extra resources released to the ambulance service, which was also having to deal with those unprecedented demands. Will you look at your resources to see whether you can make extra finance available to the service to meet the pressures that it now faces?

Weinidog, a dderbyniwch nad problem i'r gwasanaeth ambiwlans yn unig yw hyn. Mae hefyd yn un o symptomau'r argyfwng sydd gennym yn ein system gofal brys yng Nghymru? A wnewch chi hefyd dderbyn y bydd y cynigion ad-drefnu a gyflwynir mewn rhai rhannau o'r wlad, a fydd yn arwain at gau unedau mân anafiadau ac ysbytai cymunedol a'r cyfle a gollir i bobl fynd i'r lleoedd hynny, yn hytrach nag adrannau damweiniau ac achosion brys, yn rhoi mwy o bwysau ar y gwasanaeth ambiwlans. Rhyddhaodd eich rhagflaenydd adnoddau ychwanegol i fyrddau iechyd lleol er mwyn iddynt ymateb i ofynion digynsail mewn gofal heb ei drefnu ym mis Tachwedd y llynedd. Fodd bynnag, ni ryddhawyd unrhyw adnoddau ychwanegol o'r fath i'r gwasanaeth ambiwlans, a oedd hefyd yn gorfod delio â'r galwadau digynsail hynny. A wnewch chi edrych ar eich adnoddau i weld a allwch sicrhau bod arian ychwanegol ar gael i'r gwasanaeth i ymdopi â'r pwysau y mae bellach yn ei wynebu?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

15:00

Mark Drakeford [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I fully accept what the Member has said, and I think that I said myself yesterday that improvements in the Welsh ambulance service are intrinsically bound up with what we can do to improve unscheduled care as a whole. The contribution that ambulance services make to the reconfiguration of services is also intrinsic to the way in which those reforms have to be taken forward. The McClelland review reflects on resources, and I will be reading that part of the report as closely as I read any other.

Rwy'n derbyn yn llwyr yr hyn a ddywedodd yr Aelod, a chredaf imi ddweud ddoe bod gwelliannau yng ngwasanaeth ambiwlans Cymru yn rhan annatod o'r hyn y gallwn ei wneud i wella gofal heb ei drefnu yn gyffredinol. Mae'r cyfraniad a wna'r gwasanaethau ambiwlans i ad-drefnu gwasanaethau hefyd yn rhan annatod o'r ffordd y mae'n rhaid gweithredu ar y diwygiadau hynny. Mae adolygiad McClelland yn ystyried adnoddau, a byddaf yn darllen y rhan honno o'r adroddiad mor fanwl ag y byddaf yn darllen unrhyw adroddiad arall.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

- 15:01 **Elin Jones** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Mae'r argyfwng yn y gwasanaeth ambiwlans mor ddwfn a difrifol erbyn hyn, rwy'n clywed bod achosion wedi codi yn ysbyty Bronglais lle mae cleifion mewn argyfwng wedi cael eu trosglwyddo oddi yno i ysbyty Glangwili mewn ceir preifat, gyda doctor yn y car, oherwydd na fyddai ambiwlans ar gael yn ddigon cyflym i'r claf. A wnewch chi gadarnhau bod hyn yn arferiad annerbyniol? A wnewch chi ofyn hefyd i'r byrddau iechyd a'r gwasanaeth ambiwlans sicrhau bod cynlluniau yn eu lle i sicrhau nad yw hyn yn digwydd?
- The crisis in the ambulance service is so deep and serious now, that I hear that cases have arisen in Bronglais hospital where patients in crisis have been transferred to Glangwili hospital in private cars, with a doctor in the car, because an ambulance would not be available quickly enough for the patient. Will you confirm that this is an unacceptable practice? Will you also ask the health boards and the ambulance service to ensure that plans are in place to ensure that this does not occur?
- 15:01 **Mark Drakeford** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I was not directly aware of the example that the Member has just outlined. It is, I am sure, highly unusual. The specific point that she makes is one that I share. To secure a better result in the Welsh ambulance service, as part of unscheduled care, it is essential that the Welsh Ambulance Services NHS Trust and the LHBs regard the solution to these difficulties as something that they share. I am not satisfied with a situation where one side of this equation is able to point to the other as being the cause of the problem. They have to work together to provide a common solution. That is why I required the letters that were received recently, setting out immediate steps, to be jointly signed by the local health board and by a senior member of the Welsh Ambulance Services NHS Trust.
- Nid oeddwn yn uniongyrchol ymwybodol o'r enghraifft y mae'r Aelod newydd ei chrybwyll. Mae'n anarferol iawn, mae'n siŵr gennyf. Mae'r pwynt penodol a wna yn un a rannaf. Er mwyn sicrhau canlyniad gwell yng ngwasanaeth ambiwlans Cymru, fel rhan o ofal heb ei drefnu, mae'n hanfodol bod Ymddiriedolaeth GIG Gwasanaethau Ambiwllans Cymru a'r Byrddau Iechyd Lleol yn ystyried yr ateb i'r anawsterau hyn fel rhywbeth a rennir ganddynt. Nid wyf yn fodlon ar sefyllfa lle mae'r naill ochr yn gallu cyfeirio at y llall fel achos y broblem. Rhaid iddynt weithio gyda'i gilydd i ddarparu ateb cyffredin. Dyna pam y gofynnais am y llythyrau a gafodd eu derbyn yn ddiweddar, yn nodi camau uniongyrchol i'w cymryd, i'w llofnodi ar y cyd gan y bwrdd iechyd lleol a chan uwch aelod o Ymddiriedolaeth GIG Gwasanaethau Ambiwllans Cymru.
- 15:02 **Mick Antoniw** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Minister, I welcome your commitment to change. Last month, when the figures came out, I consoled myself that at least the figures would not get any worse, but this month the figures are, in fact, worse, and my constituency has some of the worst response times in the whole of Wales, and it appears that some of the poorest areas are the worst affected. What I would like you to look at in particular, Minister, is the way that you analyse the McClelland report. We need much more solid response analysis. The figures we have at the moment are crude and do not really tell us what the picture is, only that it is bad. It is very important to meet the ambulance staff and their trade unions to find out from them what is happening at the coal face.
- Weinidog, croesawaf eich ymrwymiad i newid. Fis diwethaf, pan gyhoeddwyd y ffigurau, cysurais fy hun na fyddai'r ffigurau yn mynd yn waeth o leiaf, ond y mis hwn mae'r ffigurau, mewn gwirionedd, yn waeth, ac mae gan fy etholaeth rai o'r amseroedd ymateb gwaethaf yng Nghymru gyfan, ac ymddengys mai rhai o'r ardaloedd tlotaf yw'r rhai yr effeithiwyd fwyaf arnynt. Yr hyn yr hoffwn ichi edrych arno yn arbennig, Weinidog, yw'r ffordd rydych yn dadansoddi adroddiad McClelland. Ffigurau bras yw'r rhai sydd gennym ar hyn o bryd ac nid ydynt yn dweud wrthym beth yw'r darlun mewn gwirionedd, dim ond ei fod yn wael. Mae'n bwysig iawn cwrdd â staff ambiwlansys a'u hundebau llafur i ganfod beth sy'n digwydd ar lawr gwlad.
- 15:03 **Mark Drakeford** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- The Member has been assiduous in pursuing the local concerns, which he rightly has, about the performance of ambulance services in his constituency. I had an opportunity earlier to share some of those concerns with him. He is absolutely right that understanding the data, and knowing that we have the necessary data and that we are analysing it comprehensively, lies at the root of making improvements. I know that Professor McClelland, in carrying out her review, talked directly with trade unions and individuals who work for the ambulance service. As a result, I think, she shares your view that, if you want to understand some of the intricacies of what goes on in providing these services, it is really important to discuss with and involve in shaping a solution those people who are involved, day-in, day-out, in providing these services.
- Bu'r Aelod yn gweithio'n ddiwyd i fynd ar drywydd y pryderon lleol, sydd ganddo, a hynny'n briodol, am berfformiad y gwasanaethau ambiwlans yn ei etholaeth. Cefais gyfle yn gynharach i rannu rhai o'r pryderon hynny ag ef. Mae'n hollol iawn i ddweud bod deall y data, a gwybod bod gennym y data angenrheidiol a'n bod yn ei ddadansoddi'n gynhwysfawr, wrth wraidd gwneud gwelliannau. Gwn fod yr Athro McClelland, wrth gynnal ei hadolygiad, wedi siarad yn uniongyrchol ag undebau llafur ac unigolion sy'n gweithio i'r gwasanaeth ambiwlans. O ganlyniad, mae'n rhannu eich barn chi, fe gredaf, sef os ydych am ddeall rhai o'r pethau cymhleth sy'n digwydd wrth ddarparu'r gwasanaethau hyn, mae'n wirioneddol bwysig trafod â'r bobl hynny sy'n ymwneud â darparu'r gwasanaethau hyn o ddydd i ddydd, a'u cynnwys yn y gwaith o hyd i ddatrysiaid.

- 15:04 **Andrew R.T. Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) [Senedd.tv](#) [Fideo](#) [Video](#)
- This evening, I shall be attending a meeting at the village of Colwinston specifically on ambulance and health response times, along with your colleague sitting to your right. The simple question that will come from everyone in that room will be: when are ambulance response times going to improve? A succession of Ministers for health have spoken eloquently about their desire to improve ambulance response times, and we have had, I think, eight reviews since the Assembly was set up. Therefore, the very simple question to you, Minister, is: when will ambulance response times improve here in Wales and hit the Government's targets?
- Heno, byddaf yn mynychu cyfarfod ym mhentref Tregolwyn yn benodol ar amseroedd ymateb ambiwlansys iechyd, ynghyd â'ch cyd-Aelod sy'n eistedd ar y dde i chi. Y cwestiwn syml y bydd pawb yn ei ofyn yn yr ystafell honno fydd: pryd mae amseroedd ymateb ambiwlansys yn mynd i wella? Mae Gweinidogion iechyd niferus wedi sôn yn huawdl am eu dymuniad i wella amseroedd ymateb ambiwlansys, ac rydym wedi cael, fe gredaf, wyth adolygiad ers i'r Cynulliad gael ei sefydlu. Felly, y cwestiwn syml iawn i chi, Weinidog yw: pryd y bydd amseroedd ymateb ambiwlansys yn gwella yma yng Nghymru ac yn cyrraedd targedau'r Llywodraeth?
- 15:05 **Mark Drakeford** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) [Senedd.tv](#) [Fideo](#) [Video](#)
- I understand the points that the Member makes about the history of difficulties in relation to the ambulance service. I can only repeat what I said to Kirsty Williams earlier. The measures that I set out yesterday include some immediate steps to bring about improvement. I want to respond to the McClelland review as rapidly as I can, within the parameters of making sure that all those who have a contribution to make in commenting on it and helping us to shape the future—including in the debate that we will hold here on 7 May—will also contribute to bringing about the necessary and important changes that we want to see so that people in Wales have the confidence, which you pointed to, of knowing that they are receiving a service that meets their needs.
- Deallaf y pwyntiau a wna'r Aelod am hanes yr anawsterau mewn perthynas â'r gwasanaeth ambiwlans. Gallaf ond ailadrodd yr hyn a ddywedodd Kirsty Williams yn gynharach. Mae'r mesurau a nodais ddoe yn cynnwys rhai camau uniongyrchol i sicrhau gwelliant. Rwyf am ymateb i adolygiad McClelland mor gyflym ag y gallaf, ond gan sicrhau y bydd pawb sydd â chyfraniad i'w wneud drwy roi sylwadau arno a'n helpu i lunio'r dyfodol—yn cynnwys yn y ddatl y byddwn yn ei chynnal yma ar 7 Mai—hefyd yn cyfrannu at sicrhau'r newidiadau angenrheidiol a phwysig rydym am eu gweld fel bod gan bobl yng Nghymru yr hyder, y gwnaethoch gyfeirio ato, o wybod eu bod yn cael gwasanaeth sy'n diwallu eu hanghenion.
- 15:06 **Leanne Wood** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) [Senedd.tv](#) [Fideo](#) [Video](#)
- Arweinydd Plaid Cymru / The Leader of Plaid Cymru*
- Minister, Rhondda Cynon Taf has the worst area statistics, with 42.1% of ambulances reaching their destination within the target time. Will you now accept that, given that we are in an area with such a poor ambulance service and an area with low car-ownership, the situation could well be exacerbated by closing the local accident and emergency service at the Royal Glamorgan Hospital? You said that ambulance services are intrinsic to reconfiguration. Will you now undertake to put transport access questions at the very heart of your reconfiguration policies?
- Weinidog, Rhondda Cynon Taf sydd â'r ystadegau ardal gwaethaf, gyda 42.1% o ambiwlansys yn cyrraedd eu cyrchfan o fewn yr amser targed. A dderbyniwch yn awr, o gofio ein bod mewn ardal gyda gwasanaeth ambiwlans mor wael ac ardal lle nad oes llawer o bobl yn berchen ar gar, y gallai cau'r gwasanaeth damweiniau ac achosion brys lleol yn Ysbyty Brenhinol Mogrannwg waethygu'r sefyllfa? Dywedaso'ch fod gwasanaethau ambiwlans yn rhan annatod o ad-drefnu. A wnewch chi addo yn awr roi cwestiynau am fynediad i drafnidiaeth wrth wraidd eich polisiâu ad-drefnu?
- 15:07 **Mark Drakeford** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) [Senedd.tv](#) [Fideo](#) [Video](#)
- I think that the Member makes a series of connections that are premature and in advance of the facts, and I am not able to follow her in that way. I do agree with her general final point that access arrangements, including transport, are fundamental to the reforms that we need to bring about with regard to access to services.
- Credaf fod yr Aelod yn gwneud cyfres o gysylltiadau sy'n gynamserol a chyn inni gael y ffeithiau, ac ni allaf ei dilyn yn y ffordd honno. Cytunaf â'i phwynt olaf cyffredinol fod trefniadau mynediad, gan gynnwys trafnidiaeth, yn sylfaenol i'r diwygiadau y mae angen inni eu gwneud o ran mynediad i wasanaethau.
- 15:07 **Datganiad gan y Llywydd** [Senedd.tv](#) [Fideo](#) [Video](#)
- Llywydd / The Presiding Officer** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)
- I would like to announce the result of the legislative ballot held today. I am pleased to announce that Darren Millar may seek the Assembly's agreement to introduce a Member-proposed holiday caravan park (Wales) Bill.
- Statement by the Presiding Officer** [Senedd.tv](#) [Fideo](#) [Video](#)
- Hoffwn gyhoeddi canlyniad y bleidlais ddeddfwriaethol a gynhaliwyd heddiw. Rwy'n falch o gyhoeddi y gall Darren Millar geisio cytundeb y Cynulliad i gyflwyno Bil parc carafannau gwyliau (Cymru) a gynigir gan Aelodau.

Cynigion i Ethol Aelodau i Bwyllgorau

Llywydd / The Presiding Officer [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I call on a member of the Business Committee to move the motions.

Cynnig NDM5217 Rosemary Butler

Cynnig bod Cynulliad Cenedlaethol Cymru, yn unol â Rheol Sefydlog 17.14, yn ethol Mick Antoniw (Llafur Cymru) yn aelod o'r Pwyllgor Menter a Busnes yn lle Ken Skates (Llafur Cymru).

Cynnig NDM5218 Rosemary Butler

Cynnig bod Cynulliad Cenedlaethol Cymru, yn unol â Rheol Sefydlog 17.14, yn ethol:

(i) Christine Chapman (Llafur Cymru) a Jenny Rathbone (Llafur Cymru) yn aelodau o'r Pwyllgor Cymunedau, Cydraddoldeb a Llywodraeth Leol yn lle Ann Jones (Llafur Cymru) a Joyce Watson (Llafur Cymru), a;

(ii) Christine Chapman (Llafur Cymru) yn Gadeirydd y Pwyllgor Cymunedau, Cydraddoldeb a Llywodraeth Leol.

Cynnig NDM5219 Rosemary Butler

Cynnig bod Cynulliad Cenedlaethol Cymru, yn unol â Rheol Sefydlog 17.14, yn ethol:

(i) Ann Jones (Llafur Cymru), Keith Davies (Llafur Cymru) a David Rees (Llafur Cymru) yn aelodau o'r Pwyllgor Plant a Phobl Ifanc yn lle Christine Chapman (Llafur Cymru), Jenny Rathbone (Llafur Cymru) a Julie Morgan (Llafur Cymru), a;

(ii) Ann Jones (Llafur Cymru) yn Gadeirydd y Pwyllgor Plant a Phobl Ifanc.

Cynnig NDM5220 Rosemary Butler

Cynnig bod Cynulliad Cenedlaethol Cymru, yn unol â Rheol Sefydlog 17.14, yn ethol Sandy Mewies (Llafur Cymru) yn aelod o'r Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus yn lle Gwyn Price (Llafur Cymru).

Cynnig NDM5221 Rosemary Butler

Cynnig bod Cynulliad Cenedlaethol Cymru, yn unol â Rheol Sefydlog 17.14, yn ethol Julie Morgan (Llafur Cymru) a Joyce Watson (Llafur Cymru) yn aelodau o'r Pwyllgor Amgylchedd a Chynaliadwyedd yn lle David Rees (Llafur Cymru) a Keith Davies (Llafur Cymru).

Cynnig NDM5222 Rosemary Butler

Motions to Elect Members to Committees

Galwaf ar aelod o'r Pwyllgor Busnes i gyflwyno'r cynigion.

Cynnig NDM5217 Rosemary Butler

To propose that the National Assembly for Wales, in accordance with Standing Order 17.14, elects Mick Antoniw (Welsh Labour) as a member of the Enterprise and Business Committee in place of Ken Skates (Welsh Labour).

Cynnig NDM5218 Rosemary Butler

To propose that the National Assembly for Wales, in accordance with Standing Order 17.14, elects:

(i) Christine Chapman (Welsh Labour) and Jenny Rathbone (Welsh Labour) as members of the Communities, Equality and Local Government Committee in place of Ann Jones (Welsh Labour) and Joyce Watson (Welsh Labour), and;

(ii) Christine Chapman (Welsh Labour) as Chair of the Communities, Equality and Local Government Committee.

Cynnig NDM5219 Rosemary Butler

To propose that the National Assembly for Wales, in accordance with Standing Order 17.14, elects:

(i) Ann Jones (Welsh Labour), Keith Davies (Welsh Labour) and David Rees (Welsh Labour) as members of the Children and Young People Committee in place of Christine Chapman (Welsh Labour), Jenny Rathbone (Welsh Labour) and Julie Morgan (Welsh Labour), and;

(ii) Ann Jones (Welsh Labour) as Chair of the Children and Young People Committee.

Cynnig NDM5220 Rosemary Butler

To propose that the National Assembly for Wales, in accordance with Standing Order 17.14, elects Sandy Mewies (Welsh Labour) as a member of the Public Accounts Committee in place of Gwyn Price (Welsh Labour).

Cynnig NDM5221 Rosemary Butler

To propose that the National Assembly for Wales, in accordance with Standing Order 17.14, elects Julie Morgan (Welsh Labour) and Joyce Watson (Welsh Labour) as members of the Environment and Sustainability Committee in place of David Rees (Welsh Labour) and Keith Davies (Welsh Labour).

Cynnig NDM5222 Rosemary Butler

Cynnig bod Cynulliad Cenedlaethol Cymru, yn unol â Rheol Sefydlog 17.14, yn ethol Ken Skates (Llafur Cymru) yn aelod o'r Pwyllgor Iechyd a Gofal Cymdeithasol yn lle Mick Antoniw (Llafur Cymru).

To propose that the National Assembly for Wales, in accordance with Standing Order 17.14, elects Ken Skates (Welsh Labour) as a member of the Health and Social Care Committee in place of Mick Antoniw (Welsh Labour).

15:08 **Lesley Griffiths** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)
Y Gweinidog Llywodraeth Leol a Busnes y Llywodraeth / The Minister for Local Government and Government Business
I move the motions.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

Cynigiau y cynnig.

15:08 **Y Llywydd / The Presiding Officer** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

Unless there are any objections, I propose that the votes on the motions are grouped. I see that there are no objections. Therefore, the proposal is to agree the motions as a group. Does any Member object? I see that there are no objections. Therefore, the motions are agreed in accordance with Standing Order No. 12.36.

Oni bai bod unrhyw wrthwynebiadau, cynigiau fod y pleidleisiau ar y cynigion yn cael eu grwpio. Gwelaf nad oes unrhyw wrthwynebiad. Felly, y cynnig yw cytuno ar y cynigion fel grŵp. A oes unrhyw Aelod yn gwrthwynebu? Gwelaf nad oes unrhyw wrthwynebiad. Mae'r cynigion, felly, wedi'u derbyn, yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 12.36.

Derbyniwyd y cynigion.

Motions agreed.

Dadl y Ceidwadwyr Cymreig: Effaith Tywydd Garw

Welsh Conservatives Debate: The Impact of Severe Weather Conditions

Detholwyd y gwelliannau canlynol: gwelliannau 1 a 2 yn enw Aled Roberts.

The following amendments have been selected: amendments 1 and 2 in the name of Aled Roberts.

Cynnig NDM5211 William Graham

Motion NDM5211 William Graham

Cynnig bod Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

To propose that the National Assembly for Wales:

1. Yn cydnabod effaith y tywydd garw diweddar ar gymunedau gwledig a busnesau yng Nghymru;
2. Yn nodi'r effaith y mae trafnidiaeth wledig a seilwaith cyfathrebu gwael wedi'u cael ar ymdrechion i fynd i'r afael ag amodau tywydd garw;
3. Yn credu bod yn rhaid i strategaeth ymateb i argyfwng Llywodraeth Cymru fod yn effeithiol wrth ymdrin â'r heriau unigryw sy'n wynebu cymunedau gwledig; a
4. Yn annog Llywodraeth Cymru i ystyried cronfa galedi i gynorthwyo busnesau yr effeithiwyd arnynt gan dywydd garw.

1. Recognises the impact of the recent severe weather conditions on rural communities and businesses in Wales;
2. Notes the impact which poor rural transport and communication infrastructure has had on efforts to combat severe weather conditions;
3. Believes the Welsh Government's emergency response strategy must be effective in dealing with the unique challenges facing rural communities; and
4. Urges the Welsh Government to consider a hardship fund to support businesses affected by severe weather.

15:08 **Andrew R.T. Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

I move the motion.

Cynigiau y cynnig.

It is a pleasure to open the first of two Conservative debates this afternoon. This debate will focus on the plight of rural businesses in light of the very severe weather that many parts of Wales have had over the last couple of months. Indeed, it goes further back than that. Last summer, we remember the atrocious weather that many tourism operators and small businesses across the whole of Wales had inflicted upon them. The motion today cuts to two very specific issues that we believe the Welsh Government should focus upon, namely transport infrastructure and communication, and, above all, the emergency response of the Welsh Government in light of the conditions that many people have faced in rural areas. We would hope that, in this debate, the Minister will find time in his response to outline exactly what support businesses in rural areas might be able to have from the Government to alleviate some of the predicaments that they are in as a result of a loss of income and other consequences of the terrible weather that has befallen the rural business community.

We will be pleased to support the two amendments before us today. We think that they will enhance the motion. Therefore, we hope that the Government will also endorse those amendments. I can see the Minister shaking his head and saying 'no'—I would refer him back to when he was Chair of the Rural Development Sub-Committee, when he would probably have found far more sympathy with amendment 2 tabled by the Lib Dems. However, it is surprising what the Government limousine does to one's outlook, and, in particular, the Government whip.

We believe there needs to be a complete overhaul of the support that the Government has offered rural businesses to date. During the foot-and-mouth disease debacle of the early 2000s, great support was offered by the Government here and the UK Government. Business rate relief for small businesses, for example, and also more imaginative use of rural development plan money, could make a big difference over the next six to 12 months in supporting businesses that have suffered a catastrophic loss of income. When you look at some of the losses that have been highlighted on farms, there has been a loss of at least 30% to 40% of the lamb crop. You cannot replace that level of loss of income in a week, month or a six-month period—it is a 12-month loss. Therefore, some reworking of the rural development plan would enhance the ability of the agricultural industry in particular to overcome the massive losses that it has faced.

I believe that, in the European Commission last week, an amendment was approved to various regulations that offers discretion to the Minister to reallocate sums of money—if sums of money, such as those in the Glastir budget, for example, are not taken up, they can be reprioritised under the rural development plan. The Minister is looking at me with bemusement; I will quite happily pass that note to him and gladly take an intervention.

Mae'n bleser gennyf agor y gyntaf o ddwy ddafl gan y Ceidwadwyr y prynhawn yma. Bydd y ddafl hon yn canolbwyntio ar gyflwr busnesau gwledig yn sgil y tywydd garw iawn y mae llawer o rannau o Gymru wedi ei gael dros yr ychydig fisoedd diwethaf. Yn wir, mae'n mynd ymhellach yn ôl na hynny. Yr haf diwethaf, rydym yn cofio'r tywydd ofnadwy a gafodd llawer o weithredwyr twristiaeth a busnesau bach ledled Cymru gyfan. Mae'r cynnig heddiw yn canolbwyntio ar ddau fater penodol iawn y credwn y dylai Llywodraeth Cymru ganolbwyntio arnynt, sef seilwaith trafnidiaeth a chyfathrebu, ac, yn anad dim, ymateb brys Llywodraeth Cymru yng ngoleuni'r amodau y mae llawer o bobl wedi'u hwynebu mewn ardaloedd gwledig. Byddem yn gobeithio, yn y ddafl hon, y bydd y Gweinidog yn neilltuo amser yn ei ymateb i amlinellu'n union pa gymorth y gallai busnesau mewn ardaloedd gwledig ei gael gan y Llywodraeth i leddfu rhywfaint ar y trafferthion sydd ganddynt o ganlyniad i golli incwm a chanlyniadau eraill y tywydd ofnadwy y mae'r gymuned fusnes wledig wedi eu hwynebu.

Byddwn yn falch o gefnogi'r ddau welliant ger ein bron heddiw. Credwn y byddant yn gwella'r cynnig. Felly, rydym yn gobeithio y bydd y Llywodraeth hefyd yn ategu'r gwelliannau hynny. Gallaf weld y Gweinidog yn ysgwyd ei ben a dweud 'na'—byddwn yn ei gyfeirio yn ôl at y cyfnod pan oedd yn Gadeirydd yr Is-bwyllgor Datblygu Gwledig, pan fyddai, fwy na thebyg, wedi cael llawer mwy o gydymdeimlad gyda gweliant 2 a gyflwynwyd gan y Democratiaid Rhyddfrydol. Fodd bynnag, mae'n syndod beth mae limwsin y Llywodraeth yn ei wneud i agwedd rhywun, ac, yn benodol, chwip y Llywodraeth.

Credwn fod angen ailwampio'n llwyr y gefnogaeth y mae'r Llywodraeth wedi'i chynnig i fusnesau gwledig hyd yn hyn. Yn ystod llanast clwy'r traed a'r genau ar ddechrau'r 2000au, cynigiwyd cefnogaeth wych gan y Llywodraeth yma a Llywodraeth y DU. Gallai rhyddhad ardrethi busnes ar gyfer busnesau bach, er enghraifft, a defnydd mwy creadigol o arian y cynllun datblygu gwledig, wneud gwahaniaeth mawr dros y chwe i 12 mis nesaf i gefnogi busnesau sydd wedi colli swm trychinebus o incwm. Pan fyddwch yn edrych ar rai o'r colledion y mae ffermydd wedi'u hwynebu, collwyd o leiaf 30% i 40% o'r ŵyn. Ni allwch adennill y lefel honno o incwm a gollwyd mewn wythnos, mis neu gyfnod o chwe mis—mae'n golled 12 mis. Felly, byddai ailweithio'r cynllun datblygu gwledig rywfaint yn gwella gallu'r diwydiant amaethyddol yn enwedig i oresgyn y colledion enfawr y mae wedi'u hwynebu.

Yn y Comisiwn Ewropeaidd yr wythnos diwethaf, credaf i welliant gael ei gymeradwyo i reoliadau amrywiol sy'n cynnig disgrisiwn i'r Gweinidog ailddyrrannu symiau o arian—os na ddefnyddir symiau o arian, fel y rhai yng nghyllideb Glastir, er enghraifft, gellir eu hailflaenoriaethu o dan y cynllun datblygu gwledig. Mae'r Gweinidog yn edrych arnaf yn syn; rwyf yn ddigon hapus i drosglwyddo'r nodyn hwnnw iddo a chymryd ymyriad.

15:12

Alun Davies [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Y Gweinidog Cyfoeth Naturiol a Bwyd / The Minister for Natural Resources and Food

I will clarify the situation; I would not normally intervene in this way. We are always able to make modifications to the rural development plan. The proposals published by the Commission last week are proposals, and they will now be discussed by a group of the European Council and conversations will take place with the European Parliament. They are transitional arrangements with regard to moving from this common agriculture policy into the next.

Egluraf y sefyllfa; ni fyddwn fel arfer yn ymyrryd yn y modd hwn. Rydym bob amser yn gallu gwneud addasiadau i'r cynllun datblygu gwledig. Mae'r cynigion a gyhoeddwyd gan y Comisiwn yr wythnos diwethaf yn gynigion, a chânt eu trafod yn awr gan grŵp o'r Cyngor Ewropeaidd a chynhelir sgyrsiau gyda Senedd Ewrop. Trefniadau trosiannol ydynt o ran symud o'r polisi amaethyddol cyffredin hwn i'r un nesaf.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

15:12

Andrew R.T. Davies [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I am grateful for the clarification from the Minister. However, it is our understanding, which is supported by the Research Service in the Assembly, that a regulation has been approved by the Commission that offers you greater discretion. I would be grateful if you could write to me to clarify that position, because, if there is that discretion regarding the rural development plan, it will afford you far greater opportunity to the end of 2015 to reprioritise some of that money. In particular, in the first year in which farmers in the less favoured area that makes up 80% of Wales have lost their LFA payment, I believe that the Minister needs to give serious consideration to what he needs to put in place to mitigate the losses that many in the farming community have faced.

Rwy'n ddiolchgar am yr eglurhad gan y Gweinidog. Fodd bynnag, yn ôl yr hyn a ddeallwn, a gefnogir gan y Gwasanaeth Ymchwil yn y Cynulliad, mae rheoliad wedi ei gymeradwyo gan y Comisiwn sy'n cynnig mwy o ddisgresiwn ichi. Byddwn yn ddiolchgar pe gallech ysgrifennu ataf i egluro'r sefyllfa honno, oherwydd, os yw'r disgrisiwn hwnnw ar gael o ran y cynllun datblygu gwledig, bydd yn rhoi mwy o gyfle o lawer ichi hyd at ddiwedd 2015 i ailflaenoriaethu rhywfaint o'r arian hwnnw. Yn arbennig, yn y flwyddyn gyntaf y mae ffermwyr yn yr ardal llai ffafriol sy'n cwmpasu 80% o Gymru wedi colli eu taliad ALFF, credaf fod angen i'r Gweinidog ystyried o ddifrif yr hyn y mae angen iddo ei roi ar waith i leddfu'r colledion y mae llawer yn y gymuned ffermio wedi eu hwynebu.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

15:13

Kirsty Williams [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Obviously, what the Member is talking about is quite a complex procedure. The Minister recently wrote to farmers with a series of helpline numbers for them to ring to get advice from a variety of Welsh Government sources. A resourceful constituent of mine tried every one of those numbers, and only managed to talk to a real person on one of them. Would you agree that, before the Minister starts to run, we need to get the very basic levels of support right at this time?

Yn amlwg, mae'r hyn y mae'r Aelod yn sôn amdano yn weithdrefn eithaf cymhleth. Ysgrifennodd y Gweinidog yn ddiweddar at ffermwyr gyda chyfres o rifau llinell gymorth iddynt eu ffonio i gael cyngor gan amrywiaeth o ffynonellau Llywodraeth Cymru. Ffoniodd un o'm hetholwyr dyfeisgar bob un o'r rhifau hynny, a dim ond ag un person go iawn y llwyddodd i siarad. A fydech yn cytuno, cyn i'r Gweinidog ddechrau rhedeg, bod angen inni gael y lefelau sylfaenol iawn o gymorth yn iawn ar yr adeg hon?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Alun Davies a gododd—

Alun Davies rose-

15:13

Y Llywydd / The Presiding Officer [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Minister, you will have your opportunity to speak in a moment.

Weinidog, cewch eich cyfle i siarad mewn munud.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

I agree entirely with the Member's observation, because I was going to move into that point about broadband connection and communication. When you have the situation in which many rural businesses have found themselves, with the atrocious weather that they have faced, communication about what support is available and what action is being taken is critical, and broadband does not exist in many rural areas. Being able to use a telephone number provided by the authorities is a logical way of communicating. When you find that there is no-one at the end of the phone, that must be very frustrating. So, I hope that the Minister will comment on what the Government has done to ensure that there is better communication with all the organisations that provide support during an emergency situation of the type that many found themselves in over the last couple of weeks. I heard someone say that, in Wrexham, for example, they faced 36 hours of continuous snow. When you think that there were 14 ft to 15 ft snowdrifts, that is devastating for the communities affected, and yet I have not seen anything from the Government to analyse its response, along with that of local authorities and other providers of key services. I would be grateful if the Minister could identify whether he is satisfied with the response that was forthcoming at the time, or whether he believes that there needs to be changes.

I look forward to listening to the comments from the floor this afternoon. This debate is tabled in a constructive manner, to highlight that there are tools available to the Welsh Government to support rural business without raiding other departments and to highlight, in particular, many of the challenges that people have faced over the last four to six weeks. We should not forget that, if it had happened in south-east Wales, there would have been emergency statements and questions. I believe that, because it happened in the more rural areas, those statements were not forthcoming. [Interruption.] Although I accept that the Minister, to date, has provided certain written statements, there is normally a far more robust response from the Welsh Government if something affects areas in south-east Wales than if something happens in north or mid Wales.

Cynnwys ar ddiwedd pwynt 1:

'ac yn nodi bod graddfa ac amllder tywydd garw yn debygol o gynyddu wrth i'n hinsawdd newid.'

Gwelliant 2—Aled Roberts

Ychwanegu pwynt newydd ar ddiwedd y cynnig:

Yn cydnabod bod tywydd garw wedi cael effaith anghymesur ar ffermwyr mewn Ardaloedd Llai Ffafirol, sy'n cwmpasu 80% o dir amaethyddol Cymru, ac yn galw ar Lywodraeth Cymru i gyflwyno cynllun cefnogaeth ariannol newydd ar gyfer ffermwyr mewn Ardaloedd Llai Ffafirol, a fyddai yn ei dro yn eu helpu i reoli effaith tywydd garw.

Cytunaf yn llwyr â sylw'r Aelod, oherwydd roeddwn yn bwriadu sôn am y pwynt hwnnw ynghylch cysylltiad band eang a chyfathrebu. Pan gewch y sefylla y mae llawer o fusnesau gwledig wedi bod ynnddi, gyda'r tywydd echrudus y maent wedi ei wynebu, mae cyfathrebu am ba gymorth sydd ar gael a pha gamau sy'n cael eu cymryd yn hollbwysig, ac nid yw band eang yn bodoli mewn llawer o ardaloedd gwledig. Mae gallu defnyddio rhif ffôn a ddarperir gan yr awdurdodau yn ffordd resymegol o gyfathrebu. Pan sylweddolwch nad oes neb ar ben arall y ffôn, rhaid bod hynny'n rhwystredig iawn. Felly, gobeithio y bydd y Gweinidog yn gwneud sylwadau ar yr hyn y mae'r Llywodraeth wedi'i wneud i sicrhau bod cyfathrebu gwell â'r holl sefydliadau sy'n darparu cymorth yn ystod sefyllfa argyfyngus o'r fath y mae llawer wedi'i hwynebu dros yr ychydig wythnosau diwethaf. Clywais rywun yn dweud, yn Wrecsam, er enghraifft, eu bod wedi cael 36 awr o eira parhaus. Pan feddylwch fod lluwchfeydd eira 14 i 15 trofedfedd, mae hynny'n ddinistriol i'r cymunedau yr effeithiwyd arnynt, ac eto ni welaf unrhyw beth gan y Llywodraeth i ddadansoddi ei hymateb, ynghyd ag awdurdodau lleol ac eraill sy'n darparu gwasanaethau allweddol. Byddwn yn ddiolchgar pe gallai'r Gweinidog nodi a yw'n fodlon ar yr ymateb a gafwyd ar y pryd, neu a yw'n credu bod angen gwneud newidiadau.

Edrychaf ymlaen at wrando ar y sylwadau o'r llawr y prynhawn yma. Cyflwynir y ddaol hon mewn modd adeiladol, i dynnu sylw at y ffaith bod adnoddau ar gael i Lywodraeth Cymru fel y gall gefnogi busnesau gwledig heb ddwyn o adrannau eraill ac i dynnu sylw, yn benodol, at lawer o'r heriau y mae pobl wedi'u hwynebu dros y pedair i'r chwe wythnos ddiwethaf. Ni ddylem anghofio, pe bai hynny wedi digwydd yn ne-ddwyrain Cymru, y byddai datganiadau brys wedi'u gwneud a chwestiynau wedi'u gofyn. Credaf, am iddo ddigwydd yn yr ardaloedd mwy gwledig, na wnaed y datganiadau hynny. [Torri ar draws.] Er fy mod yn derbyn bod y Gweinidog, hyd yn hyn, wedi darparu rhai datganiadau ysgrifenedig, mae ymateb llawer mwy cadarn fel arfer gan Lywodraeth Cymru os bydd rhywbeth yn effeithio ar ardaloedd yn y de-ddwyrain nag os bydd rhywbeth yn digwydd yn y gogledd neu'r canolbarth.

Insert at the end of point 1:

'and notes that as our climate changes the scale and frequency of severe weather conditions is likely to increase.'

Amendment 2—Aled Roberts

Add as new point at end of motion:

Recognises that the severe weather has had a disproportionate impact on farmers in Less Favoured Areas, which accounts for 80% of agricultural land in Wales, and calls on the Welsh Government to introduce a new financial support scheme for farmers in Less Favoured Areas, which in turn would help them to manage the impact of severe weather conditions.

15:16

William Powell [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I move amendments 1 and 2 in the name of Aled Roberts.

The last year has seen what can only be described as a perfect storm in Welsh agriculture. First, there are the crippling and continued impacts of bovine TB. Just yesterday, the bovine TB culling statistics revealed an increase in Wales of 95.4% in January 2013, compared with the same time last year. There is also the milk price, the torrential conditions of the so-called summer of 2012 and the horrific loss of life caused by the recent snowfall, which Andrew R.T. Davies has already referred to. All of this, taken together with the devastating spectre of the Welsh Government's unilateral decision to set its face against direct compensation and to reject the reinstatement of less favoured area support, has combined as a double hammer blow to the industry. Indeed, the refusal to restore LFA support effectively breaks the post-war consensus that has governed both British and European agricultural policy. It is for these reasons that I am grateful to the Welsh Conservative for tabling today's debate.

We are still some time away from being able to fully comprehend the scale of the devastation that has been caused by the blizzards of March, which devastated the UK. However, early signs are bleak, with the National Farmers Union estimating that more than 20,000 animals have died so far. Others are constantly dying as a result of the malnutrition and other diseases that they picked up at the time.

15:17

Kenneth Skates [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I thank the Member for allowing me to intervene. I recognise that compensation is a question, but does he support the cuts of 10% to the common agricultural policy?

15:17

William Powell [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I am grateful to the Member for raising that point. I refer you to your Westminster colleagues, whose recent cynical tactics have been extremely demeaning and undermining to the pro-European case that many of us in the Chamber seek to advance.

I return to the topic. In Wales, there has been a unilateral decision to think differently, with calls for direct support for these unprecedented times falling on deaf ears, some of them in this Chamber. Nonetheless, I am happy to acknowledge that the Minister's announcement last week, giving £500,000 support to a range of admirable rural charities, is welcome, as indeed was his statement yesterday on his ongoing work to assist farmers in terms of their relations with their banks in the current financial crisis. While these funds cannot be of direct assistance to the farmers who are currently paying upwards of £15 plus value added tax per dead ewe or £8 plus VAT for each bag of lambs collected, it is, nonetheless, positive that the work of these charities has been recognised and is being supported by the Welsh Government.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Cynigiau welliannau 1 a 2 yn enw Aled Roberts.

Mae'r flwyddyn ddiwethaf wedi gweld yr hyn na ellir ond ei ddisgrifio fel storm berffaith mewn amaethyddiaeth yng Nghymru. Yn gyntaf, mae effeithiau andwyol a pharhaus TB buchol. Dim ond ddoe, datgelodd yr ystadegau difa TB buchol gynnydd yng Nghymru o 95.4% ym mis Ionawr 2013, o gymharu â'r un cyfnod y llynedd. Ceir hefyd pris llaeth, glaw trwm iawn haf 2012, os gellir ei alw yn haf, a'r enghreifftiau erchyll o fywydau a gollwyd yn sgil yr eira diweddar, y mae Andrew R.T. Davies eisoes wedi cyfeirio atynt. Mae hyn i gyd, ynghyd â bygythiad dinistriol penderfyniad unochrog Llywodraeth Cymru i wrthwynebu iawndal uniongyrchol a gwrthod adfer cymorth i ardaloedd llai ffafrïol, wedi cyfuno i roi ergyd ddwbl i'r diwydiant. Yn wir, mae gwrthod adfer cymorth ALFF i bob diben yn torri'r consensws wedi'r rhyfel sydd wedi rheoli polisi amaethyddol Prydain ac Ewrop. Am y rhesymau hyn, rwy'n ddiolchgar i'r Ceidwadwyr Cymreig am gyflwyno'r ddatl heddiw.

Mae cryn amser eto cyn inni allu deall yn llwyr raddfa'r dinistr a achoswyd gan y stormydd eira ym mis Mawrth, a ddinistriodd y DU. Fodd bynnag, mae'r arwyddion cynnar yn llwm, ac mae Undeb Cenedlaethol yr Amaethwyr yn amcangyfrif bod mwy nag 20,000 o anifeiliaid wedi marw hyd yn hyn. Mae eraill yn marw yn gyson o ganlyniad i'r diffyg maeth a chlefydau eraill a gawsant ar y pryd.

Diolch i'r Aelod am ganiatáu imi ymyrryd. Cydnabyddaf fod iawndal yn gwestiwn, ond a yw'n cefnogi'r toriadau o 10% i'r polisi amaethyddol cyffredin?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Rwy'n ddiolchgar i'r Aelod am godi'r pwynt hwnnw. Fe'ch cyfeiraf at eich cyd-Aelodau yn San Steffan, y mae eu tactegau sinigaidd yn ddiweddar wedi bod yn ddiraddiol iawn ac wedi tanseilio'r achos o blaid Ewrop y mae llawer ohonom yn y Siambr yn ceisio ei ddatblygu.

Dychwelaf at y pwnc. Yng Nghymru, gwnaed penderfyniad unochrog i feddwl yn wahanol, gyda galwadau am gymorth uniongyrchol ar gyfer y cyfnod digynsail hwn yn syrthio ar glustiau byddar, rhai ohonynt yn y Siambr hon. Serch hynny, rwy'n hapus i gydnabod bod cyhoeddiad y Gweinidog yr wythnos diwethaf, i roi £500,000 o gymorth i ystod o elusennau gwledig clodwiw, i'w groesawu, ynghyd â'i ddatganiad ddoe ar ei waith parhaus i helpu ffermwyr o ran eu cydberthnasau â'u banciau yn yr argyfwng ariannol presennol. Er na all yr arian hwn fod o gymorth uniongyrchol i'r ffermwyr sydd ar hyn o bryd yn talu hyd at £15 ynghyd â threth ar werth fesul mamog farw neu £8 ynghyd â TAW am bob bag o wŷn a gasglwyd, y mae, serch hynny, yn gadarnhaol bod gwaith yr elusennau hyn wedi cael ei gydnabod ac yn cael ei gefnogi gan Lywodraeth Cymru.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

It is particularly true, however, that we must not neglect the longer-term impacts in terms of mental health within the farming community. The challenges faced by farmers in the present climate have caused a great deal of stress and some of the post-traumatic aspect is still difficult to assess. I am sure that all Members will wish to join me in paying tribute to the charities that are undertaking valuable work in this area at the moment. However, such has been the magnitude of the loss that many of the fallen stock companies involved in the clean-up process have been totally overwhelmed. I have heard of waiting times of more than a week for fallen stock to be collected. Indeed, in some of the worst affected areas, collections have been carried on throughout the night in an attempt to meet the unprecedented demand. In the meantime, some farmers have simply been told to carry their lambs to the roadside and to leave carcasses there until someone can come along to pick them up. Surely such a situation is unacceptable in these times.

With all of those factors in mind, 2013 is, without doubt, the worst possible time for the Welsh Government to further cripple our upland farmers by remaining obdurate on the issue of less favoured area support. We face a situation in which Welsh farmers are presented with a substantial competitive disadvantage compared with the rest of the UK and the rest of the European Union. This is down to the decisions made in the Chamber. Sadly, it is clear that it has been left too late to build this into the current round of CAP discussions, although recent events in terms of the rural development plan may yet prove that to be unfounded. I join the Welsh farming unions in calling upon the Welsh Government to reinstate this LFA support and to do so at the earliest possible time.

Mae'n arbennig o wir, fodd bynnag, na ddylem esgeuluso'r effeithiau tymor hwy o ran iechyd meddwl yn y gymuned ffermio. Mae'r heriau a wynebir gan ffermwyr yn yr hinsawdd bresennol wedi achosi llawer iawn o straen ac mae rhywfaint o'r agwedd wedi trawma yn dal i fod yn anodd i'w hasesu. Rwy'n siŵr yr hoffai pob Aelod ymuno â mi i dalu teyrnged i'r elusennau sy'n gwneud gwaith gwerthfawr yn y maes hwn ar hyn o bryd. Fodd bynnag, cymaint fu'r golled enfawr fel bod llawer o'r cwmnïau stoc trig sy'n gysylltiedig â'r broses lanhau wedi cael eu llethu'n llwyr. Clywais am amseroedd aros o fwy nag wythnos i gasglu stoc trig. Yn wir, yn rhai o'r ardaloedd yr effeithwyd arnynt fwyaf, mae'r gwaith casglu wedi bod yn digwydd drwy gydol y nos mewn ymgais i ateb y galw digynsail. Yn y cyfamser, mae rhai ffermwyr wedi cael cyfarwyddyd i gario eu hŵyn i ymyl y ffordd a gadael y carcasau yno nes y gall rhywun ddod i'w casglu. Onid yw sefyllfa o'r fath yn annerbyniol ar yr adeg hon.

Gan gofio am yr holl ffactorau hynny, 2013, heb os, yw'r amser gwaethaf posibl i Lywodraeth Cymru ddiinstrio ymhellach ein ffermwyr ucheldir drwy barhau i fod yn ystyfnig o ran cymorth i ardaloedd llai ffafriol. Wynebwn sefyllfa lle y caiff ffermwyr Cymru eu rhoi o dan anfantais gystadleuol sylweddol o gymharu â gweddill y DU a gweddill yr Undeb Ewropeaidd. Mae hyn o ganlyniad i'r penderfyniadau a wnaed yn y Siambr. Yn anffodus, mae'n amlwg ei bod yn rhy hwyr i gynnwys hyn yn y cylch cyfredol o drafodaethau PAC, er y gall digwyddiadau diweddar o ran y cynllun datblygu gwledig eto brofi bod hynny'n ddi-sail. Ymunaf ag undebau ffermio Cymru wrth alw ar Lywodraeth Cymru i adfer y cymorth ALF hwn a gwneud hynny cyn gynted â phosibl.

15:21

William Graham [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Last March was the coldest on record for some 50 years, and the end of the month brought with it significant snowfall, with drifts reaching tens of feet. Such heavy snow would have been fairly remarkable had it fallen in January, but for it to have fallen at the beginning of spring and to have laid on the ground for such a long period was truly exceptional, with many describing it as the worst in living memory.

The most alarming feature of this was the loss of grass, and I will explain why that is important. I apologise to those who know far more than I do about this, but for the purposes of our viewers, it might be as well to say that in the 30 years that I have kept sheep I have never seen such a loss of grass. The reasons for that are that there has been snow on the ground or it has been so dry that grass has not grown. If ewes cannot eat grass, they cannot give milk to their lambs and the lambs will die. It is quite simple, and that is why, for so many weeks, stockmen have been collecting far more tonnes of dead stock than they have for a long time, if ever.

Fis Mawrth diwethaf oedd y mis oeraf ar gofnod ers tua 50 mlynedd, ac ar ddiwedd y mis cafwyd eira trwm, gyda lluwchfeydd yn cyrraedd degau o droedfeddi. Byddai eira trwm o'r fath wedi bod yn eithaf rhyfeddol pe bai wedi cwmpo ym mis Ionawr, ond roedd ei weld yn cwmpo ar ddechrau'r gwanwyn ac aros ar lawr am gyfnod mor hir o amser yn wirioneddol rhyfeddol, gyda llawer o bobl yn ei ddisgrifio fel yr achos gwaethaf o fewn cof.

Y nodwedd fwyaf brawychus ar hyn oedd y glaswellt a gollwyd, ac egluraf pam mae hynny'n bwysig. Ymddiheuraf i'r rhai sy'n gwybod llawer mwy am hyn na mi, ond er mwyn ein gwylwyr, efallai y byddai cystal imi ddweud nad wyf, yn y 30 mlynedd ers imi gadw defaid, erioed wedi gweld cymaint o laswellt yn cael ei gollu. Y rhesymau am hyn yw fod eira wedi bod ar lawr neu ei fod wedi bod mor sych fel nad yw'r glaswellt wedi tyfu. Os na all y mamogiaid fwyta'r glaswellt, ni allant roi llaeth i'w hŵyn, a bydd yr ŵyn yn marw. Mae'n eithaf syml, a dyna pam, ers cymaint o wythnosau, y mae stocmyn wedi bod yn casglu llawer mwy o dunelli o stoc trig nag y maent wedi ei wneud ers amser hir, os erioed.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

Towards the end of 2012, NFU Cymru conducted a winter survey. A staggering 86% of the Welsh farmers surveyed reported a decrease in farm income, with very significant increases in output costs. Prices of £300 per tonne for sheep supplements are not uncommon now, if you can get it in the first place. This reduction in farm income was being reported well before this severe hit. These dire predictions were confirmed by a Welsh Government publication showing that net farm incomes last year across all farm types were forecast to drop by 41% on the previous year, while, in the less favoured area, the situation was forecast to be even worse, with net farm incomes for severely disadvantaged area cattle and sheep farms forecast to be down by 60%.

While I welcome the Minister's statement yesterday indicating that he had asked Hybu Cig Cymru to assess and consider the detailed implications of the severe weather for this year's lamb crop, the national breeding flock and the wider red meat supply chain, and to provide advice, I cannot help but feel that that is a case of too little, too late. This review will be of little comfort to those who have been devastated by the severe weather conditions. Why was the preparedness of Government not already assessed considering the poor weather throughout 2012? Why has the Government not been prepared for severe weather events? There is nothing to suggest that future poor weather trends will not continue, and they should be planned for accordingly.

The Federation of Small Businesses Wales states that 38% of businesses surveyed in Wales had seen a loss of demand. Worryingly, 31% had to close their premises and more than 10% lost access to their premises as a result of the weather. Those that closed or temporarily stopped trading lost an average of 2.2 days. Surely the Welsh Government needs to pledge further support to support our small and medium-sized enterprises, the lifeblood of the Welsh economy. More than half of UK small firms have been impacted financially by the recent prolonged cold weather, costing them over £174 million. On average, each business lost in the region of £1,500. If we look at that in terms of lamb prices in Wales, we will see that a ewe is selling at between £50 and £85, and if you are selling couples, namely a ewe and a lamb, they are selling at perhaps £100. Therefore, you can see how the loss of a dozen sheep makes an enormous difference on a relatively small budget. If we lose these shepherds, who have enormous implications for our landscape in Wales, our landscape will change forever and our tourism will suffer accordingly.

The severe weather has coincided with the first year in which there has been no dedicated LFA support payment in the form of Tir Mynydd. The extremely difficult conditions experienced this year and last year illustrate clearly the additional difficulties faced by Wales's farmers operating in the uplands and the continuing need for Government recognition of the challenges that they face.

Tua diwedd 2012, cynhaliodd Undeb Cenedlaethol Amaethwyr Cymru arolwg y gaeaf. Gwnaeth 86% o ffermwyr Cymru, sy'n ganran ryfeddol, nodi lleihad yn incwm eu fferm, gyda chynnydd sylweddol iawn o ran costau allbwn. Nid yw prisiau o £300 y dunnell o atchwaniadau defaid yn anghyffredin mwyach, os gallwch eu cael yn y lle cyntaf. Cafodd y lleihad hwn mewn incwm ffermydd ei gofnodi ymhell cyn yr ergyd ddirifol hon. Cadarnhawyd y rhagfyniadau ofnadwy hyn gan gyhoeddiad Llywodraeth Cymru yn dangos bod disgwyl i incwm ffermydd net y llynedd ar gyfer pob math o fferm ostwng 41% o gymharu â'r flwyddyn flaenorol, tra bod disgwyl i'r sefyllfa yn yr ardal lai ffafriol, fod hyd yn oed yn waeth, lle y rhagwelwyd y byddai incwm ffermydd net ar gyfer ffermydd gwartheg a defaid mewn ardaloedd dan anfantais fawr yn gostwng 60%.

Er fy mod yn croesawu datganiad y Gweinidog ddoe yn nodi ei fod wedi gofyn i Hybu Cig Cymru asesu ac ystyried goblygiadau manwl y tywydd garw ar gyfer nifer yr ŵyn a gaiff eu geni eleni, y ddiadell fagu genedlaethol a'r gadwyn cyflenwi cig coch ehangach, a rhoi cyngor, ni allaf ond teimlo bod hyn yn achos o rhy ychydig, yn rhy hwyr. Ni fydd yr adolygiad hwn yn fawr o gysur i'r rhai sydd wedi cael eu dinistrio gan y tywydd garw. Pam nad oedd parodrwydd y Llywodraeth eisoes wedi'i asesu o ystyried y tywydd gwael drwy gydol 2012? Pam nad yw'r Llywodraeth wedi bod yn barod ar gyfer digwyddiadau tywydd garw? Nid oes dim i awgrymu na fydd tueddiadau tywydd gwael yn y dyfodol yn parhau, ac felly dylid cynllunio ar eu cyfer.

Mae Ffederasiwn Busnesau Bach Cymru yn nodi bod 38% o'r busnesau a arolygwyd yng Nghymru wedi gweld colled o ran y galw. Roedd 31% wedi gorfod cau eu safe, ac roedd mwy na 10% wedi colli mynediad i'w safle o ganlyniad i'r tywydd, ac mae hynny'n peri pryder. Gwnaeth y rhai a gaeodd neu a roddodd y gorau dros dro i fasnachu golli 2.2 diwrnod ar gyfartaledd. Oni ddylai Llywodraeth Cymru addo rhoi cymorth pellach i gefnogi ein mentrau bach a chanolig eu maint, sef enaid economi Cymru. Mae'r tywydd oer estynedig diweddar wedi effeithio'n ariannol ar fwy na hanner cwmnïau bach y DU, ac wedi costio dros £174 miliwn iddynt. Ar gyfartaledd, collodd pob busnes oddeutu £1,500. Os edrychwn ar hynny o ran prisiau ŵyn yng Nghymru, gwelwn fod mamog yn gwerthu am bris sydd rhwng £50 ac £85, ac os ydych yn gwerthu cyplau, sef mamog ac oen, maent yn gwerthu am £100 efallai. Felly, gallwch weld sut mae colli dwsin o ddefaid yn gwneud gwahaniaeth enfawr ar gyllideb gymharol fach. Os collwn y bugeiliaid hyn, sydd â goblygiadau enfawr i'n tirwedd yng Nghymru, bydd ein tirwedd yn newid am byth a bydd ein twristiaeth yn dioddef yn unol â hynny.

Mae'r tywydd garw wedi cyd-daro â'r flwyddyn gyntaf lle na chafwyd unrhyw daliad cymorth ALFF penodedig ar ffurf Tir Mynydd. Mae'r amodau anodd iawn a gafwyd eleni a'r llynedd yn dangos yn glir yr anawsterau ychwanegol a wynebir gan ffermwyr Cymru sy'n gweithio ar yr ucheldir a'r angen parhaus i Lywodraeth gydnabod yr heriau a wynebant.

Farmers have suffered a double injustice, being let down by the Welsh Government at every turn. The take-up of the new Glastir has been quite simply a failure and highlights the Welsh Government's refusal to recognise the difficulties and constraints associated with farming in the hills and uplands of Wales.

Our upland farmers will be clearly disadvantaged given that Wales will shortly be alone within the UK and much of the rest of Europe in no longer having a dedicated LFA support scheme to compensate for their particular hardships and challenges. It took the Welsh Government over a month to provide the necessary assistance. One can look at Northern Ireland as a good example of the way to deal with weather conditions. Indeed, The Northern Irish Government has provided an aid package worth £5 million, including a hardship fund to help those worst affected by bad weather. Moreover, instead of introducing stringent schemes such as the Welsh Glastir, they have a hardship fund to specifically help those farmers in need. The agriculture industry in Wales is deserving of much better support from the Welsh Government.

Mae ffermwyr wedi dioddef anghyfiawnder dwbl, ac mae Llywodraeth Cymru wedi eu siomi bob tro. Mae nifer y ffermwyr sydd wedi manteisio ar y Glastir newydd wedi bod yn fethiant llwyr ac mae'n amlgu'r ffaith bod Llywodraeth Cymru yn gwrthod cydnabod yr anawsterau a'r cyfyngiadau sy'n gysylltiedig â ffermio ar fryniau ac ucheldir Cymru.

Bydd ein ffermwyr mynydd yn amlwg o dan anfantais o ystyried y bydd Cymru yn fuan ar ei phen ei hun yn y DU ac na fydd gan lawer o weddill Ewrop mwyach gynllun cymorth ALFF penodedig i wneud iawn am eu caledi a'u heriau penodol. Cymerodd dros fis i Lywodraeth Cymru ddarparu'r cymorth angenrheidiol. Mae Gogledd Iwerddon yn enghraifft dda o'r ffordd o ddelio â'r tywydd. Yn wir, mae Llywodraeth Gogledd Iwerddon wedi darparu pecyn cymorth gwerth £5 miliwn, gan gynnwys cronfa galedi er mwyn helpu'r rhai y mae tywydd gwael yn effeithio fwyaf arnynt. At hynny, yn hytrach na chyflwyno cynlluniau llym megis Glastir Cymru, mae ganddynt gronfa galedi i helpu'r ffermwyr hynny sydd mewn angen yn benodol. Mae'r diwydiant amaeth yng Nghymru yn haeddu llawer gwell cymorth gan Lywodraeth Cymru.

15:25 **Yr Arglwydd / Lord Elis-Thomas** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Diolchaf i'r brif wrthblaid yn y Siambr am gynnal y ddadl hon heddiw, sydd yn rhoi cyfle i ni adlewyrchu'r teimladau difrifol sydd wedi dangos eu hunain yn yr ardaloedd gwledig ac yn yr ardaloedd yr effeithiwyd arnynt gan y tywydd a oedd gyda'r rhyfedd i mi erioed ei brofi, fel un sydd wedi byw yn Eryri y rhan fwyaf o'i oes. Mae'n rhaid imi anghytuno ag un mater a godwyd gan arweinydd yr wrthblaid, sef yr honiad y byddai ymateb y Llywodraeth wedi bod yn wahanol pe byddai hyn wedi digwydd yn ne-ddwyrain Cymru. Mae hyn, os nad yw'n sylweddoli, yn taflu rhyw fath o sen ar bob un ohonom fel Aelodau Cynulliad o'r canolbarth a'r gogledd, gan gynnwys ei blaid ei hun, sydd wedi treulio oriau, fel y dylen fod wedi'i wneud, yn ystod yr argyfwng hwn yn cyfathrebu gyda'r Gweinidog ym mhob ffordd a chyfathrebu ag amaethwyr yr effeithiwyd arnynt. Felly, byddwn yn gofyn iddo ystyried ymhellach cyn gwneud unrhyw osodiadau o'r fath. [Torri ar draws.]

Yes, of course I will give way.

I thank the main opposition party in the Chamber for tabling this debate today, giving us an opportunity to reflect the serious problems that have emerged in rural areas and in those areas affected by some of the strangest weather conditions that I have ever experienced, as one who has lived in Snowdonia for most of his life. I must disagree on one issue raised by the leader of the opposition, namely the claim that if this had happened in south-east Wales that the Government's response would have been very different. This, if he does not realise, is an insult to us all as Assembly Members in mid and west Wales, including those Members from his own party who have spent many hours, as we should have done, during this crisis communicating with the Minister in all ways possible and communicating with those farmers who were affected. Therefore, I would ask him to consider further before making such statements. [Interruption.]

Wrth gwrs fe ildiaf.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

15:27 **Andrew R.T. Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I am quite happy to respond to what the Member has said. It has been put to me by many of my farming colleagues in mid and north Wales that they believe that, if it had happened in south-east Wales, there would have been a different response. I was merely conveying those responses. I make no criticism of Members lobbying on behalf of their constituents. They have done that ferociously from both sides of the Chamber, and that is acknowledged.

Rwyf yn eithaf hapus i ymateb i'r hyn y mae'r Aelod wedi'i ddweud. Mae llawer o'm cydweithwyr ffermio yn y canolbarth a'r gogledd wedi dweud wrthyf eu bod yn credu, pe bai hyn wedi digwydd yn y de-ddwyrain, y byddai'r ymateb wedi bod yn wahanol. Roeddwn ond yn cyfleu'r ymatebion hynny. Nid wyf yn beirniadu'r Aelodau am lobio ar ran eu hetholwyr. Maent wedi gwneud hynny yn ffyrnig o ddwy ochr y Siambr, a chydnybuddir hynny.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

15:27 **Yr Arglwydd / Lord Elis-Thomas** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I think that that improves the situation a bit. In the same spirit as I address the Minister, 'Keep going and keep improving'. [Laughter.]

Credaf fod hynny'n gwella'r sefyllfa ychydig. Yn yr un ysbryd ag yr wyf yn annerch y Gweinidog, 'Cadwch i fynd a chadwch i wella'. [Chwerthin.]

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

Yn yr ysbryd hwnnw, diolchaf i'r Gweinidog am ei barodwydd i gyfarfod ac i drafod y materion hyn yn breifaf ac yn gyhoeddus, ac am ei gyfres o ddatganiadau. Rydym fel pwyllgor—a siaradaf yn bennaf fel Cadeirydd y pwyllgor yn ogystal ag fel Aelod etholaeth—yn ddiolchgar ein bod wedi cael y cyfle hwnnw i gyflwyno'n barn. Roedd ymweld â ffermydd yn y dyddiau cynnar yn brofiad gofidus iawn i'r rhai ohonom a fu'n gwneud hynny. Rwy'n meddwl mai ar y dydd Mawrth wedi'r Pasg y bu i mi ymweld yn gyntaf â fferm a oedd wedi ei heffeithio—fferm sydd yn digwydd bod yn yr hen ran o'm hetholaeth, yn yr hen Feirionnydd. Roedd gweld beth oedd wedi digwydd, a gweld teimladau'r amaethwyr yn sboreiddiol. Roedd yn fy atgoffa i raddau o'r math o brofiad a gafodd amaethwyr unigol a busnesau unigol yn ystod clwy'r traed a'r genau. Roedd y peth yn ysol i ymwneud ag ef a dyna pam roeddwn yn awyddus i geisio cael gwell ymateb, a dyna a gafwyd yn y gyfres o ddatganiadau y mae'r Gweinidog wedi eu cynhyrchu, ac yn y pethau y mae wedi eu dweud ar y pwnc hwn. Mae yna ddatblygiad ym mhob un o'r datganiadau hynny, yn fy marn i. Rwyf am ofyn iddo ddweud heddiw, os y gall wneud hynny, pa fath o lwyddiant y mae wedi ei gael yn ei drafodaethau gyda'r banciau, oherwydd mae hyn yn amlwg yn bwysig iawn o safbwynt y sefyllfa gyllidol. Mae cwestiwn ynglŷn â phobl sydd â'u cytundebau Tir Gofal yn dod i ben ac sy'n methu ag ymdopi â'r sefyllfa o orfod newid a datblygu eu cynlluniau ar gyfer Glastir, os dynt yn rhan o Glastir. Felly, mae cwestiwn yn codi a fydd y gwaith o roi blaenoriaeth i weithgaredd amgylcheddol yn dirywio os nad oes modd iddynt wneud hynny, tra eu bod ar yr un pryd yn ceisio ymdopi â sefyllfa o golli stoc.

Mae'r pwyllgor am gynnal rhaglen o waith mewn ymateb i'r effaith y mae'r tywydd eithafol wedi ei chael ar fusnesau yn yr ucheldiroedd, a byddwn yn cychwyn drwy graffu ar y Gweinidog ar 1 Mai. Rydym hefyd yn bwriadu cynnal asesiad mwy hirdymor o effaith tywydd eithafol ar fusnesau ffermydd, a byddwn yn edrych yn agos iawn ar sefyllfa'r farchnad gig oen drwy'r haf hyd at yr hydref. Fodd bynnag, mae cwestiwn difrifol iawn yn aros: os taw newid hinsawdd oedd hyn—ac rwyf yn grediniol mai dyna beth ydoedd—mae'n rhaid inni edrych ar ba mor gadarn yw ein patrwm amaethyddol ni yn yr ucheldir i wynebu tywydd eithafol yn y dyfodol. Byddwn fel pwyllgor yn gofyn am farn wyddonol ar hyn a byddwn yn ceisio gwybod beth yw'r cysylltiad. Byddwn, fel bob amser, Weinidog, yn gyfaill, ond yn gyfaill beirniadol, o bopeth y byddwch chi a'ch adran yn ei wneud.

In that spirit, I thank the Minister for his willingness to meet with us and to discuss these issues, publicly and privately, and for the series of statements that he has made. As a committee—I am speaking mainly as the Chair of the committee, as well as as a constituency Member—we are grateful for that opportunity to present our views. Visiting farms in the early days was an extremely concerning experience. I think that it was on the Tuesday after Easter that I first visited a farm that had been affected—as it happens, it was in the old part of my constituency, in the old Meirionnydd. Seeing what had happened there and hearing the feelings expressed by the farmers was a sobering experience. It reminded me, to a certain extent, of the kind of experiences that individual farmers had during the foot and mouth disease outbreak. It was a very painful experience, and that is why I was very eager to seek an improved response, which is what we got in the series of statements made by the Minister and in the comments that he has made on this issue. There has been a development throughout those statements, in my opinion. I would ask him, if possible, to tell us today what success he has had in his discussions with the banks, because that is clearly an important issue in terms of the financial situation. There is a question centred on those who have their Tir Gofal contracts coming to a close and are finding it difficult to cope with a situation where they have to change and develop their plans into Glastir, if they are to enter that scheme. Therefore, there is a question of prioritising environmental activity, and if they are unable to do that, that work will deteriorate while they are simultaneously trying to cope with losing stock.

The committee is to conduct a programme of work in response to the impact that the weather has had on businesses in the uplands, and we will start by scrutinising the Minister on 1 May. We also intend to conduct a more long-term assessment of the effects of extreme weather on farm businesses, and we will be looking very closely at the situation of the lamb market through this summer and into the autumn. However, a very serious question remains: if this was climate change—and I am convinced that that was the case—we must look at how robust our agricultural pattern is in the uplands to face extreme weather in the future. As a committee, we will be asking for scientific opinion on this issue, and we will be seeking to find that connection. We will, as always, Minister, be a friend, but a critical friend, of everything that you and your department do.

15:31

Russell George [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I am pleased to be able to take part in this debate today because much of my constituency was affected by the severe weather. I thank the Minister for coming to Montgomeryshire to meet with the farming community. I very much hope that my contribution will be more about real-life situations and I hope that the Minister will not disagree with too much of it.

Rwyf yn falch o allu cymryd rhan yn y ddadl hon heddiw gan fod y tywydd gwael wedi effeithio ar lawer o'm hetholaeth. Diolchaf i'r Gweinidog am ddod i Sir Drefaldwyn i gyfarfod â'r gymuned ffermio. Gobeithiaf yn fawr y bydd fy nghyfraniad yn ymwneud yn fwy â sefyllfa oedd bywyd go iawn a gobeithio na fydd y Gweinidog yn anghytuno â gormod ohono.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

The two largest sectors in Montgomeryshire are agriculture and tourism. Therefore, when there are adverse weather conditions, like those we have had recently and the significant levels of flooding we experienced last year, it is the businesses underpinning these two sectors that are going to be unduly impacted. Businesses across a variety of sectors were affected by the severe weather, but it was businesses in rural communities that have been worst hit over recent weeks.

It is on the disastrous consequences for upland sheep farming that I will focus my contribution today. In Montgomeryshire, there have been dramatic and heartbreaking reports of farmers digging sheep out from under 10-foot drifts of snow. Many of the sheep were obviously near death and the despair of knowing that hundreds more sheep were dying under the snow undoubtedly weighed heavily on the minds of farming families affected every single day. Although the snow has now gone, the true impact of the recent snowfall on the sheep farming uplands remains, and, unlike the snow, the problem has not gone away; it is just emerging. Today, it is not about digging out the sheep out from under snowdrifts, but more about collecting and disposing of the dead stock and planning how to put businesses back together.

The Government has responded to the crisis, but the key question for us as Assembly Members is whether or not the Government has responded quickly enough and whether the response has been sufficient. Let us not forget that this is an animal welfare issue first and foremost. It is not about subsidies and compensation. The health and wellbeing of our sheep in upland Wales is no different to that of sheep in upland England, Scotland and Northern Ireland, and animals need to be treated in the same way. That is something that is not fully appreciated by some members of the wider public. For example, 'Countryfile' was covering the scale of the deaths and there was a large pile of carcasses to be seen in one corner of the yard. It was noticeable that this image was blurred to accommodate the sensitivity of the viewers. It was felt that they should not have to see those dead sheep piled up like that. However, the vision of piles of sheep is not blurred for the owners of those dead sheep. For them, it is all too real, and if people are to understand the impact, then they need to know what is happening.

Going back to the market, one farmer I spoke to had just sent 72 dead sheep away in a lorry. He had also picked up another 72 dead sheep, and they were awaiting collection. That illustrates the scale of what is happening. In total, he will have to pay £9,000 for fallen stock collectors to take the carcasses away from his farm. If he was in England or Scotland, the Government would have paid for that process using a specific designated fund. While I appreciate that the derogation was put in place—and remains until next week—there was derogation in England, where stock could be buried and burned, and, in Scotland, vast areas of the highlands have permanent derogation.

Y ddau sector mwyaf yn Sir Drefaldwyn yw amaethyddiaeth a thwristiaeth. Felly, pan fydd y tywydd yn wael, fel y tywydd a gawsom yn ddiweddar a'r llyfogydd sylweddol a gawsom y llynedd, bydd yr effaith ar y busnesau sy'n sail i'r ddau sector hyn yn enfawr. Effeithiodd y tywydd garw ar fusnesau mewn amrywiaeth o sectorau, ond ar y busnesau mewn cymunedau gwledig yr effeithiwyd fwyaf dros yr wythnosau diwethaf.

Ar y canlyniadau trychinebus i ffermydd defaid mynydd y bydd fy nghyfraniad heddiw yn canolbwyntio. Yn Sir Drefaldwyn, cafwyd adroddiadau dramatig a thorcalonnus am ffermwyr yn cloddio defaid allan o luwchfeydd eira 10 troedfedd o uchder. Roedd llawer o'r defaid yn amlwg yn agos at farwolaeth ac roedd yr anobaith o wybod bod cannoedd yn fwy o ddefaid yn marw o dan yr eira yn ddiau yn pwysu'n drwm ar feddyliau teuluoedd ffermio yr oedd hyn yn effeithio arnynt bob dydd. Er bod yr eira bellach wedi mynd, erys gwir effaith yr eira diweddar ar yr ucheldir ffermio defaid, ac, yn wahanol i'r eira, nid yw'r broblem wedi diflannu; mae ond yn dechrau dod i'r amlwg. Heddiw, nid oes a wnelo hyn â chloddio defaid allan o luwchfeydd eira, ond â chasglu a gwaredu'r stoc trig a chynllunio sut i ailadeiladu busnesau.

Mae'r Llywodraeth wedi ymateb i'r argyfwng, ond y cwestiwn allweddol inni fel Aelodau'r Cynulliad yw a yw'r Llywodraeth wedi ymateb yn ddigon cyflym ac a yw'r ymateb wedi bod yn ddigonol. Peidied neb ag anghofio mai mater lles anifeiliaid yw hwn yn gyntaf ac yn bennaf. Nid oes a wnelo â chymorthdaliadau ac iawndal. Nid yw iechyd a lles ein defaid ar ucheldir Cymru yn wahanol i iechyd a lles defaid ar ucheldir Lloegr, yr Alban a Gogledd Iwerddon, ac mae angen i anifeiliaid gael eu trin yn yr un modd. Mae hynny'n rhywbeth nad yw'n cael ei werthfawrogi'n llawn gan rai aelodau o'r cyhoedd yn fwy cyffredinol. Er enghraifft, roedd 'Countryfile' yn rhoi sylw i raddfa'r marwolaethau ac roedd pentwr mawr o garcasau i'w gweld mewn un cornel o'r buarth. Roedd yn amlwg bod y ddelwedd hon yn aneglur er mwyn ystyried sensitifrwydd y gwylwyr. Teimlwyd na ddylent fod yn gorfod gweld y defaid marw hynny wedi'u pentyrru yn y ffordd honno. Fodd bynnag, nid yw gweld pentyrrau o ddefaid yn rhywbeth aneglur i berchengoion y defaid marw hynny. Iddynt hwy, mae'r sefyllfa ond yn rhy real, ac er mwyn i bobl ddeall yr effaith, yna mae angen iddynt wybod beth sy'n digwydd.

Gan fynd yn ôl i'r farchnad, roedd un ffermwr y siaradais ag ef newydd anfon 72 o ddefaid marw i ffwrdd mewn lori. Roedd hefyd wedi casglu 72 o ddefaid marw eraill, ac roeddent yn aros i gael eu casglu. Mae hynny'n dangos graddfa'r hyn sy'n digwydd. At ei gilydd, bydd yn gorfod talu £9,000 er mwyn i gasglwyr stoc trig fynd â'r carcassau oddi ar ei fferm. Pe bai yn Lloegr neu'r Alban, byddai'r Llywodraeth wedi talu am y broses honno drwy ddefnyddio cronfa ddynodedig benodol. Er fy mod yn gwerthfawrogi bod y rhanddirymiad wedi ei roi ar waith—ac y bydd ar waith tan yr wythnos nesaf—roedd rhanddirymiad yn Lloegr, lle y gallai anifeiliaid gael eu claddu a'u llosgi, ac, yn yr Alban, mae gan ardaloedd helaeth o'r ucheldiroedd rhanddirymiad parhaol.

The issue of farmers' preparedness has also been raised with me. People ask me whether farmers should have been more prepared and should have brought their sheep down into the sheds. However, one insurance company, in the north of the county—that is just one insurance company—tells me that it is dealing with 15 insurance claims where stock sheds collapsed due to the weight of snow. Therefore, even if those steps were taken, how can you account for the level of infrastructure affected and the destruction?

Finally, I wish to raise the issue of making comparisons between sectors and businesses. This is something that cannot and should not be done. When a company on the high street goes under, it is a loss to that individual and to the community that depends on that business. However, when you lose an entire sector of agriculture—and let us be clear that upland sheep farming is on the brink—it can take many years to return, as we saw following the foot and mouth disease outbreak, and, often, it never returns.

15:36

Janet Finch-Saunders [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

In making my contribution to this debate, I pay tribute to those who have spoken before me. They have spoken in such a caring and passionate manner in support of our farmers in relation to the severe problems that they have faced over the last few weeks. There is no doubt in the Chamber that our farmers, who have recently struggled in the way that they have—especially in the more upland areas—have felt more isolated and more remote, and, to be honest, certainly over the Easter period, have felt very let down. Hill farmers in north Wales have lost thousands of ewes and lambs. Furthermore, we have now seen the end of half the Carneddau mountain ponies, which have perished—that is about 50 ponies and foals. I wish to pay tribute to Snowdonia National Park, which I believe took part yesterday in helping with the open grave for the burial of those ponies.

I also wish to pay tribute to the National Farmers Union, and the Farmers Union of Wales, for fighting on behalf of the farmers, who were desperate. As an Assembly Member, I can tell the Minister that I have never felt so helpless and so frustrated than on Easter Sunday, when I knew that these problems were taking place for many of my farmers. Gareth Wyn Jones, of Ty'n Llwyfan Farm in Llanfairfechan, was a superhero. He stood up loud and proud and spoke up for farmers, taking camera crews onto his land and up the mountains, taking journalists into his home and highlighting the plight of many farmers across Wales.

Codwyd y mater ynghylch parodrwydd ffermwyr hefyd gyda mi. Mae pobl yn gofyn imi a ddylai ffermwyr fod wedi bod yn fwy parod ac a ddylent fod wedi dod â'u defaid i lawr a'u rhoi yn y siediau. Fodd bynnag, dywed un cwmni yswiriant, yng ngogledd y sir—un cwmni yswiriant yn unig yw hwnnw—wrthyf ei fod yn delio â 15 o hawliadau yswiriant lle y gwnaeth siediau stoc ddyrchwyl oherwydd pwysau'r eira. Felly, hyd yn oed pe bai'r camau hynny wedi'u cymryd, sut y gallwch roi cyfrif am y seilwaith yr effeithiwyd arno a'r dinistr?

Yn olaf, hoffwn godi'r mater o wneud cymariaethau rhwng sectorau a busnesau. Mae hyn yn rhywbeth na ellir ei wneud ac na ddylid ei wneud. Pan fydd cwmni ar y stryd fawr yn methu, mae'n golled i'r unigolyn hwnnw ac i'r gymuned sy'n dibynnu ar y busnes hwnnw. Fodd bynnag, pan gollwch sector cyfan o amaethyddiaeth—a gadewch inni fod yn glir bod ffermio defaid yr ucheldir ar ymyl y dibyn—gall gymryd blynyddoedd lawer iddo ddyrchwyl, fel y gwelsom yn dilyn yr achosion o glwy'r traed a'r genau, ac yn aml, nid yw byth yn dychwelyd.

Wrth wneud fy nghyfraniad i'r ddadl hon, talaf deyrnged i'r rhai sydd wedi siarad o'm blaen. Maent wedi siarad mewn modd mor ofalgar ac angerddol o blaid ein ffermwyr mewn perthynas â'r problemau difrifol sydd wedi eu hwynebu dros yr ychydig wythnosau diwethaf. Nid oes amheuaeth yn y Siambr bod ein ffermwyr, sydd wedi cael trafferth yn ddiweddar o ran y modd y maent—yn enwedig yn yr ardaloedd mwy ucheldirol—wedi teimlo'n fwy ynysig ac anghysbell, ac, i ddweud y gwir, yn sicr dros gyfnod y Pasg, yn teimlo eu bod wedi cael eu siomi. Mae ffermwyr mynydd yn y gogledd wedi colli miloedd o famogiaid ac ŵyn. Ar ben hynny, daeth y diwedd i hanner merlod mynydd Carneddau, a fu farw—hynny yw tua 50 o ferlod ac ebolion. Hoffwn dalu teyrnged i Barc Cenedlaethol Eryri, a gymerodd ran ddoe, fe gredaf, yn y gwaith o helpu gyda'r bedd agored ar gyfer claddu'r merlod hynny.

Hoffwn hefyd dalu teyrnged hefyd i Undeb Cenedlaethol yr Amaethwyr, ac Undeb Amaethwyr Cymru, am ymladd ar ran y ffermwyr, a oedd yn teimlo'n anobeithiol. Fel Aelod o'r Cynulliad, gallaf ddweud wrth y Gweinidog nad wyf erioed wedi teimlo mor ddiymadferth ac mor rhwystredig ag yr oeddwn yn ei deimlo ar Sul y Pasg, pan roeddwn yn gwybod bod y problemau hyn yn digwydd i lawer o'm ffermwyr. Roedd Gareth Wyn Jones, o Fferm Ty'n Llwyfan yn Llanfairfechan, yn arwr. Siaradodd yn uchel ac yn falch ar ran ffermwyr, gan fynd â chriwiau teledu ar ei dir ac i fyny'r mynyddoedd, a mynd â newyddiadurwyr i mewn i'w gartref i dynnu sylw at drafferthion cymaint o ffermwyr ledled Cymru.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Anecdotal figures provided by NFU Cymru show that farmers have lost between 15% and 50% of their stock. Some farms are reporting losses of 100 sheep, while some farms in north-east Wales have lost more than 200 lambs. In addition, we had power cuts, so farmers and residents were left without power for considerable periods of time. This has had a devastating impact on our farmers. I know that much has been said about the fact that they were left for many days feeling fraught, frustrated and fed up. What was most difficult was that, technically, the problems started during the week but that everything seemed to shut down on the Thursday evening—including Government officials, civil servants, and the Assembly—because it was a holiday period. People were desperate for information on whether they could bury or not. I believe that there was a possibility of derogation so that farmers could bury, but they were not advised of this. The message that came through was that a statement would be made on the Tuesday. That statement came out at 5.20 p.m. on the Tuesday, when people were literally waiting with bated breath for news on this.

As the Right Honourable Dafydd Elis-Thomas AM has said, we face unusual and unstable weather conditions. Therefore, there must now be a process in place for our businesses, farmers and others, including our rescue services. We need some kind of contingency support in place.

We have heard about the NFU and how hill sheep incomes have dropped by over 60%, with many losing much of their valuable livestock. While we welcome the derogation announcements the problem does not stop here, as my colleague Russell George has mentioned. The pot of money of £0.5 million sounds like a lot of money, but when you actually spread it out among the charitable organisations that provide support, to which we pay tribute, that will not be a lot of money and it will not go far.

I am heartened that the Minister is meeting with our banks and is now looking to provide some financial support. However, concerns remain about the Welsh Government cutting the less favoured areas branch of European funding and doing away with Tir Mynydd, which would have further supported our farmers through this difficult time. I say to the Minister and the Welsh Government: our farmers are the guardians and custodians of our beautiful Welsh countryside and they are our valuable food providers, so please give them the respect, the acknowledgement and the support that they deserve.

Mae ffigurau anecdotaidd a ddarparwyd gan Undeb Cenedlaethol Amaethwyr Cymru yn dangos bod ffermwyr wedi colli rhwng 15% a 50% o'u stoc. Dywed rhai ffermydd iddynt golli 100 o ddefaid, ac mae rhai ffermydd yn y gogledd-ddwyrain wedi colli mwy na 200 o ŵyn. Hefyd, cafwyd toriadau pŵer, felly gadawyd ffermwyr a thrigolion heb bŵer am gyfnodau sylweddol o amser. Mae hyn wedi cael effaith ddifrifol ar ein ffermwyr. Gwn fod llawer wedi'i ddweud am y ffaith bod cymaint ohonynt wedi cael eu gadael am ddyddiau yn teimlo'n ofidus, yn rhwystredig ac yn ddigalon. Yr anhawster mwyaf oedd bod y problemau, yn dechnegol, wedi dechrau yn ystod yr wythnos, ond roedd popeth wedi cau lawr ar y nos lau, yn ôl pob golwg—gan gynnwys swyddogion y Llywodraeth, gweision sifil, a'r Cynulliad—am ei fod yn wyliau. Roedd pobl eisiau gwybod a allent gladdu ai peidio. Roedd posibilrwydd o randdirymiad, yn ôl yr hyn a ddeallaf, fel y gallai ffermwyr gladdu, ond ni chawsant eu hysbysu am hyn. Y neges a gyflëwyd oedd y câi datganiad ei wneud ar y dydd Mawrth. Daeth y datganiad hwnnw am 5.20 p.m. ar y dydd lau, pan oedd pobl yn llythrennol yn dal eu hanadl am newyddion ynglŷn â hyn.

Fel y dywedodd y Gwir Anrhydeddus Dafydd Elis-Thomas AC, rydym yn wynebu tywydd anarferol ac ansefydlog. Felly, rhaid bod proses ar waith ar gyfer ein busnesau, ffermwyr ac eraill, gan gynnwys ein gwasanaethau achub. Mae angen i ryw fath o drefniadau cymorth wrth gefn fod ar waith.

Clywsom am Undeb Cenedlaethol yr Amaethwyr a'r modd y mae incwm ffermydd defaid mynydd wedi gostwng fwy na 60%, gyda llawer yn colli llawer o'u hanifeiliaid gwerthfawr. Er inni groesawu'r cyhoeddiadau am randdirymiad nid dyna ddiwedd y broblem, fel y soniodd fy nghyd-Aeod Russell George. Mae'r gronfa ariannol o £0.5 miliwn yn swnio fel llawer o arian, ond pan ddosbarthwch y swm hwnnw ymhlith sefydliadau elusennol sy'n darparu cymorth, a thalwn deyrnged iddynt, ni fydd hynny yn llawer o arian ac ni fydd yn mynd yn bell.

Mae'n galonogol bod y Gweinidog yn cyfarfod yn awr â'n banciau a bellach yn ystyried darparu rhywfaint o gymorth ariannol. Fodd bynnag, erys pryderon ynghylch Llywodraeth Cymru yn torri cangen ardaloedd llai ffafriol o gyllid Ewrop a dileu Tir Mynydd, a fyddai wedi cefnogi ein ffermwyr ymhellach yn ystod y cyfnod anodd hwn. Dywedaf wrth y Gweinidog a Llywodraeth Cymru: ein ffermwyr yw gwarcheidwaid a cheidwaid ein cefn gwlad hardd yng Nghymru a nhw yw ein darparwyr bwyd gwerthfawr, felly rhowch y parch, y gydnabyddiaeth a'r gefnogaeth iddynt y maent yn eu haeddu.

15:41

Y Llywydd / The Presiding Officer [Bywgraffiad Biography](#)

I call on the Minister for Natural Resources and Food, Alun Davies, to speak on behalf of the Government.

Galwaf ar y Gweinidog Cyfoeth Naturiol a Bwyd, Alun Davies, i siarad ar ran y Llywodraeth.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

Y Gweinidog Cyfoeth Naturiol a Bwyd / The Minister for Natural Resources and Food

Thank you very much, Presiding Officer. I think that we can agree that the last month has been very difficult for many people living and working across rural Wales. The snowfall that took place at the end of March came at the end of a hard winter and followed nearly a year of poor weather, with heavy and prolonged rainfall affecting many sectors from agriculture to tourism, construction and many others. This has seriously affected the viability of some businesses and endangered the very existence and future of other businesses. I think that I speak on behalf of us all on each side of the Chamber today when I extend the sympathies of the Government and of this Assembly to all those who have been most seriously affected. As a Minister, I have undertaken private and formal visits to meet and talk with people who have seen their livelihoods affected by the combination of snowfall and the extended poor weather. I have sat at kitchen tables and spoken with families; I have walked the hillsides and I have seen for myself the impact on livestock, but I have also seen the human and emotional impact on families and people throughout rural Wales.

This recent weather in parts of mid and north Wales has highlighted again the very real fragility of some of these places, communities and businesses. That is why I have sought to underline in our response that we must not simply respond in the short term; we must also respond in such a way as to hardwire resilience in the medium and long term. I think that many Members have made the same statement this afternoon.

Contrary to the assertion of the leader of the opposition in his opening remarks, I have issued four statements over the past month, outlining the actions that this Government is taking to help families and farm businesses deal with the issues that they are facing. We do not yet know the full dimensions of the problem. We know that the recent snowfall has created some localised difficulties for individual farms and communities in mid and north Wales; we can only estimate at present the number of farms and the number of people affected and facing significant difficulties. We know that many thousands of livestock have been lost, but we do not yet have a realistic estimate of this loss. I have asked my officials to provide me with updated estimates of the numbers, but we are still unable to confirm any realistic estimate of these losses. That is why I have also now asked Hybu Cig Cymru to report to me on the impact on the red meat industry of the recent events over the coming year.

I agree very much with the point made by Dafydd Elis-Thomas in that we are likely to experience many changes in weather conditions over future years. This is something that must continue to inform and drive our response, as it has over the last few weeks, but also in terms of how we provide support into the future. I look forward to the investigation that the committee is undertaking, and I look forward to giving evidence to the committee and to hearing the results of your investigation.

Diolch yn fawr iawn, Lywydd. Credaf y gallwn gytuno bod y mis diwethaf wedi bod yn anodd iawn i lawer o bobl sy'n gweithio ac yn byw yn y Gymru wledig. Daeth yr eira a gwmpodd ar ddiwedd mis Mawrth ar ôl gaeaf caled a bron flwyddyn o dywydd gwael, gyda glaw trwm ac estynedig yn effeithio ar lawer o sectorau o amaethyddiaeth i dwristiaeth, adeiladu a llawer o rai eraill. Mae hyn wedi effeithio'n ddifrifol ar hyfywedd rhai busnesau ac wedi peryglu bodolaeth a dyfodol busnesau eraill. Credaf fy mod yn siarad ar ran pob un ohonom ar bob ochr o'r Siambr heddiw pan estynnwn gydymdeimlad y Llywodraeth a'r Cynulliad hwn i bawb yr effeithiwyd yn fwyaf difrifol arnynt. Fel Gweinidog, rwyf wedi bod ar ymweliadau preifat a ffurfiol i gyfarfod a siarad â phobl y mae'r cyfuniad o eira a'r tywydd gwael estynedig wedi effeithio ar eu bywoliaethau. Rwyf wedi eistedd wrth fyrddau cegin yn siarad â theuluoedd; rwyf wedi cerdded ar y brynau ac wedi gweld dros of fy hun yr effaith ar anifeiliaid, ond rwyf hefyd wedi gweld yr effaith ddynol ac emosïynol ar deuluoedd a phobl ledled Cymru wledig.

Mae'r tywydd diweddar hwn mewn rhannau o'r canolbarth a'r gogledd wedi tynnu sylw unwaith eto at natur wirioneddol fregus rhai o'r lleoedd, cymunedau a busnesau hyn. Dyna pam rwyf wedi ceisio pwysleisio yn ein hymateb na ddylem ond ymateb yn y tymor byr; rhaid inni hefyd ymateb yn y fath fodd fel ein bod yn meithrin cydnheredd yn y tymor canolig a'r hirdymor. Credaf i lawer o Aelodau wneud yr un datganiad y prynhawn yma.

Yn groes i honiad arweinydd yr wrthblaid yn ei sylwadau agoriadol, rwyf wedi cyhoeddi pedwar datganiad dros y mis diwethaf, yn amlinellu'r camau y mae'r Llywodraeth hon yn eu cymryd i helpu teuluoedd a busnesau fferm i ymdrin â'r materion y maent yn eu hwynebu. Ni wyddom eto ddimensiynau llawn y broblem. Gwyddom fod yr eira diweddar wedi creu rhai anawsterau lleol i ffermydd unigol a chymunedau yn y canolbarth a'r gogledd; ni allwn ond amcangyfrif ar hyn o bryd nifer y ffermydd a nifer y bobl yr effeithiwyd arnynt ac sy'n wynebu anawsterau mawr. Gwyddom fod miloedd lawer o anifeiliaid wedi cael eu colli, ond nid oes gennym amcangyfrif realistig o'r golled hon eto. Rwyf wedi gofyn i'm swyddogion roi'r amcangyfrifon diweddaraf imi o'r niferoedd, ond ni allwn gadarnhau o hyd unrhyw amcangyfrif realistig o'r colledion hyn. Dyna pam rwyf hefyd wedi gofyn yn awr i Hybu Cig Cymru roi adroddiad imi ar effaith y digwyddiadau diweddar ar y diwydiant cig coch yn ystod y flwyddyn sydd i ddod.

Cytunaf yn llwyr â'r pwynt a wnaed gan Dafydd Elis-Thomas yn yr ystyr ein bod yn debygol o weld llawer o newidiadau o ran y tywydd yn y blynyddoedd i ddod. Mae hyn yn rhywbeth y mae'n rhaid iddo barhau i lywio ac ysgogi ein hymateb, fel y gwnaeth dros yr ychydig wythnosau diwethaf, ond hefyd o ran sut y darparwn gymorth yn y dyfodol. Edrychaf ymlaen at yr ymchwiliad y mae'r pwyllgor yn ei gynnal, ac edrychaf ymlaen at roi tystiolaeth i'r pwyllgor a chlywed canlyniadau eich ymchwiliad.

Throughout this period of adverse weather, I have sought to put in place practical measures to support farm businesses. I remind William Graham that the derogation was put in place on 2 April. We did so because of our reading of the situation on the ground facing people. We recognised that that was needed and we put that in place. I remind you that we put that in place ahead of DEFRA's similar move in England.

We have also ensured that we have had available dedicated telephone lines through our divisional office network, and through other means, for people to reach us where necessary. I have had reports of a very small number of farmers who have been unable to access support through those telephone lines. I would say to Members that, perhaps the best way to resolve the difficulties of constituents would be to contact me when those difficulties exist, rather than to simply make speeches here in the Chamber. We are able to resolve these problems, and I would remind all Members that the divisional offices are available to provide support, in addition to the dedicated phone lines that we have put in place. We are also conscious that many other businesses have suffered as a result of the severe weather, and we have other business support services that are available to all businesses throughout Wales.

In terms of where we are today, the derogation on fallen stock has ensured that we are able to access fallen stock and allow burial in those areas that are unable to deal with fallen stock through other means. There have been other developments to address reported collection delays, including the National Fallen Stock Company agreeing to temporarily increase its collector availability in affected areas, and the rules on drivers' hours have been relaxed temporarily to assist this. Again, I will ask Members, in cases where they believe that there are continuing difficulties, to contact the Government, and we will do everything that we can to ensure that those difficulties are resolved.

In terms of providing further support, I have sought to respond in a way that is proportionate and balanced. I do not believe that the answer to every question and every challenge facing agriculture is new and additional subsidies. Agriculture needs to move from being reliant on public support to become more market-facing and more market-orientated. This process is not helped when further subsidies are seen to be the answer to every question. Having said that, I know and recognise that some farming businesses and some farming families have seen significant losses and are facing significant difficulties, particularly over the coming months. For that reason, I have announced a total of £500,000 to support the work of the key farming charities to help them in their work. This aid will be targeted at those areas that have suffered the worst of the severe weather, and it can be used to support those farmers who require support in feeding livestock and disposing of fallen stock. It can also be used to provide pastoral help and support to those families and communities that require such support. In total, we are providing double the financial support that is being provided in England, and we are the only part of the United Kingdom providing support for the human and emotional needs of the farming community.

Drwy gydol y cyfnod hwn o dywydd garw, rwyf wedi ceisio rhoi mesurau ymarferol ar waith i gefnogi busnesau fferm. Hoffwn atgoffa William Graham i'r rhanddirymiad gael ei roi ar waith ar 2 Ebrill. Gwnaethom hynny oherwydd y modd yr ystyriwyd y sefyllfa a oedd yn wynebu pobl ar lawr gwlad gennym. Cydnabuwyd bod angen hynny a gwnaethom roi hynny ar waith. Hoffwn eich atgoffa inni roi hynny ar waith cyn i Defra gymryd cam tebyg yn Lloegr.

Rydym hefyd wedi sicrhau bod llinellau ffôn penodedig wedi bod ar gael drwy ein rhwydwaith o swyddfeydd rhanbarthol, a thrwy ddulliau eraill, fel y gall pobl gysylltu â ni lle bo angen. Cefais adroddiadau am nifer fach iawn o ffermwyr nad ydynt wedi gallu cael gafael ar gymorth drwy'r llinellau ffôn hyn. Byddem yn dweud wrth yr Aelodau mai'r ffordd orau efallai o ddatrys anawsterau'r etholwyr hyn fyddai cysylltu â mi pan gyfyd yr anawsterau hynny, yn hytrach na gwneud areithiau yma yn y Siambr. Gallwn ddatrys y problemau hyn, a hoffwn atgoffa pob Aelod bod y swyddfeydd rhanbarthol ar gael i ddarparu cymorth, yn ogystal â'r llinellau ffôn penodedig a drefnwyd gennym. Rydym hefyd yn ymwybodol bod llawer o fusnesau eraill wedi dioddef o ganlyniad i'r tywydd gwael, ac mae gennym wasanaethau cymorth busnes eraill sydd ar gael i bob busnes ledled Cymru.

O ran y sefyllfa erbyn heddiw, mae'r rhanddirymiad ar stoc trig wedi sicrhau y gallwn gael gafael ar stoc trig a chaniatáu i anifeiliaid gael eu claddu yn yr ardaloedd hynny na allant ddelio â stoc trig trwy ddulliau eraill. Cafwyd datblygiadau eraill i fynd i'r afael ag achosion cofnodedig o oedi cyn casglu, gan gynnwys y Cwmni Stoc Trig Cenedlaethol yn cytuno i gynyddu nifer ei gasglwyr dros dro yn yr ardaloedd yr effeithiwyd arnynt, a llacio'r rheolau o ran oriau gyrrwyr dros dro er mwyn helpu gyda hyn. Unwaith eto, gofynnaf i'r Aelodau, mewn achosion lle y credant fod anawsterau'n parhau, gysylltu â'r Llywodraeth, a gwnawn bopeth y gallwn i sicrhau y caiff yr anawsterau hynny eu datrys.

O ran darparu rhagor o gymorth, rwyf wedi ceisio ymateb mewn ffordd sy'n gymesur a chytbwys. Ni chredaf mai'r ateb i bob cwestiwn a phob her sy'n wynebu amaethyddiaeth yw cymorthdaliadau newydd ac ychwanegol. Mae angen i amaethyddiaeth symud o fod yn ddiabyddol ar gymorth cyhoeddus i ddod yn sector sy'n wynebu'r farchnad yn fwy ac sy'n ymateb yn fwy i ofnyion y farchnad. Nid yw'r ffaith yr ystyrir mai cymorthdaliadau pellach yw'r ateb i bob cwestiwn yn helpu'r broses hon. Wedi dweud hynny, rwy'n gwybod ac yn cydnabod bod rhai busnesau ffermio a rhai teuluoedd ffermio wedi dioddef colledion sylweddol ac yn wynebu anawsterau mawr, yn enwedig dros y misoedd i ddod. Am y rheswm hwnnw, cyhoeddais gyfanswm o £500,000 i gefnogi gwaith yr elusennau ffermio allweddol er mwyn eu helpu yn eu gwaith. Caiff y cymorth hwn ei dargedu at yr ardaloedd hynny sydd wedi dioddef y tywydd gwaethaf, a gellir ei ddefnyddio i gefnogi'r ffermwyr hynny sydd angen cymorth i fwydo anifeiliaid a gwaredu stoc trig. Gellir ei ddefnyddio hefyd i ddarparu help a chefnogaeth fugeiliol i'r teuluoedd a'r cymunedau hynny sydd angen cefnogaeth o'r fath. At ei gilydd, rydym yn darparu ddwywaith y cymorth ariannol sy'n cael ei ddarparu yn Lloegr, a ni yw'r unig ran o'r Deyrnas Unedig sy'n darparu cymorth ar gyfer anghenion dynol ac emosiynol y gymuned ffermio.

This morning, I met with the major banks to discuss with them how they can help individual farm businesses to manage their cash flow and to help with reinvestment in their businesses. I was very pleased with the response of the banks, and I know that bank managers are already looking sympathetically at the difficulties facing some of their agricultural clients. I have also announced that I am seeking to bring forward single farm payments for those businesses that have been worst affected by the recent snowfall. Again, this is a measure that has been requested by individual farmers and that is designed to help those facing cash flow difficulties.

I have also announced a fundamental review of our resilience, and of the resilience of some farm businesses. I will be reviewing the way in which the Government has responded to these issues over the last few months. I will accept the point made by the leader of the opposition: if this had been foot and mouth disease, we would have responded in a different way. We have lessons to learn from the way in which we deal with animal disease outbreak, and apply some of those lessons to how we responded to the severe weather episode over the last few weeks.

15:48 **Andrew R.T. Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I am grateful to the Minister for taking this intervention. If there proves to be consensus over the new regulation that the EU has brought forward regarding the discretion that you might have with the rural development plan, would you commit today to look into readjusting some of your budget lines in order to support some of the farmers in the less favoured areas who find themselves out of pocket?

15:48 **Alun Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

The leader of the opposition has pre-empted my next paragraph. I am prepared to look at the RDP, to see whether we require additional funding to put in place greater resilience within farm businesses. This is a critical part of our response and will be a fundamental part of our long-term response to this episode. Members will be aware that I have asked Kevin Roberts, former director-general of the NFU in England and Wales, to lead this review. Kevin will report to me on his views for the short term in the next few months, and on the longer-term issues by the end of the year. The terms of reference for this work are rooted in my view that the solutions to the long-term resilience of individual farm businesses must be rooted in the free market, and not simply dependent on further public subsidy. Having said that, I will use the tools available to us through the RDP, if we need additional funding, to put in place those issues regarding resilience.

Y bore yma, cyfarfûm â'r prif fanciau i drafod â hwy sut y gallant helpu busnesau fferm unigol i reoli eu llif arian a helpu o ran ailfuddsoddi yn eu busnesau. Roeddwn yn fodlon iawn ar ymateb y banciau, a gwn fod rheolwyr banc eisoes yn ystyried gyda chydymdeimlad yr anawsterau sy'n wynebu rhai o'u cleientiaid amaethyddol. Rwyf hefyd wedi cyhoeddi fy mod yn ceisio cyflwyno taliadau fferm sengl ar gyfer y busnesau hynny y mae'r eira diweddar wedi effeithio arnynt fwyaf. Unwaith eto, mae hwn yn fesur y mae ffermwyr unigol wedi gofyn amdano ac yn un sydd wedi'i gynllunio i helpu'r rhai sy'n wynebu anawsterau o ran llif arian parod.

Rwyf hefyd wedi cyhoeddi adolygiad sylfaenol o'n cydnerthedd, a chydnerthedd rhai busnesau fferm. Byddaf yn adolygu'r ffordd y gwnaeth y Llywodraeth ymateb i'r materion hyn dros yr ychydig fisoedd diwethaf. Derbyniat y pwynt a wnaed gan arweinydd yr wrthblaid: pe bai hyn wedi bod yn glwy'r traed a'r genau, byddem wedi ymateb mewn ffordd wahanol. Mae gennym wersi i'w dysgu o'r ffordd rydym yn delio ag achosion o glefydau anifeiliaid, a chymhwyso rhai o'r gwersi hynny at y ffordd y gwnaethom ymateb i'r cyfnod o dywydd garw a gafwyd dros yr ychydig wythnosau diwethaf.

Rwy'n ddiolchgar i'r Gweinidog am dderbyn yr ymyriad hwn. Os ceir consensws ynglŷn â'r rheoliad newydd y mae'r UE wedi ei gyflwyno o ran y disgresiwn y gallech ei gael gyda'r cynllun datblygu gwledig, a wnewch chi ymrwymo heddiw i ystyried ailaddasu rhywfaint o'ch llinellau cyllideb er mwyn cefnogi rhai o'r ffermwyr yn yr ardaloedd llai ffafriol sydd ar eu colled?

Mae arweinydd yr wrthblaid wedi achub y blaen ar fy mharagraff nesaf. Rwy'n barod i edrych ar y Cynllun Datblygu Gwledig, i weld a oes angen rhagor o arian arnom i sicrhau cydnerthedd gwell mewn busnesau fferm. Mae hyn yn rhan hanfodol o'n hymateb a bydd yn rhan sylfaenol o'n hymateb hirdymor i'r digwyddiad hwn. Bydd Aelodau yn ymwybodol fy mod wedi gofyn i Kevin Roberts, cyn-gyfarwyddwr cyffredinol Undeb Cenedlaethol yr Amaethwyr yng Nghymru a Lloegr, i arwain yr adolygiad hwn. Bydd Kevin yn cyflwyno adroddiad imi ar ei farn ar gyfer y tymor byr yn ystod y misoedd nesaf, ac ar y materion tymor hwy erbyn diwedd y flwyddyn. Mae'r cylch gorchwyl ar gyfer y gwaith hwn wedi'i wreiddio yn fy marn i bod yn rhaid i'r atebion i gydnerthedd hirdymor busnesau fferm unigol gael eu gwreiddio yn y farchnad rydd, ac na ddylent fod yn ddibynnol ar gymorthdaliadau cyhoeddus pellach yn unig. Wedi dweud hynny, byddaf yn defnyddio'r adnoddau sydd ar gael inni drwy'r Cynllun Datblygu Gwledig, os bydd angen cyllid ychwanegol arnom, er mwyn rhoi'r materion hynny o ran cydnerthedd ar waith.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

In closing, I hope that we will continue to extend our sympathy to those people who have been badly affected over the last few weeks and months by the severe weather. I know that this Assembly will ensure that we put in place all the means by which we will respond over the coming weeks and months. We have already responded in a way that is proportionate and balanced, and in a way that responded to the need when it became clear. We worked over the bank holiday weekend to ensure that the responses and the derogation were in place as soon as possible. My officials and I continue to speak to the farming industry and to the whole of the farming community, and we continue to work together in partnership to resolve these issues in the short term, the medium term and the long term.

Wrth gloi, rwy'n gobeithio y byddwn yn parhau i gydymdeimlo â'r bobl hynny yr effeithiodd y tywydd garw yn wael arnynt dros yr ychydig wythnosau a misoedd diwethaf. Gwn y bydd y Cynulliad hwn yn sicrhau ein bod yn rhoi'r holl adnoddau ar waith er mwyn ymateb dros yr wythnosau a'r misoedd nesaf. Rydym eisoes wedi ymateb mewn ffordd sy'n gymesur a chytbwys, ac mewn ffordd a oedd yn ymateb i'r angen pan ddaeth yn amlwg. Gwnaethom weithio dros benwythnos gŵyl y banc i sicrhau bod yr ymatebion a'r rhanddirymiad ar waith cyn gynted â phosibl. Mae fy swyddogion a minnau yn parhau i siarad â'r diwydiant ffermio ac â'r gymuned ffermio gyfan, ac rydym yn parhau i weithio gyda'n gilydd mewn partneriaeth i ddatrys y materion hyn yn y tymor byr, y tymor canolig a'r tymor hir.

15:50 **Y Llywydd / The Presiding Officer** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Thank you, Minister. I call Antoinette Sandbach to reply to the debate.

Diolch, Weinidog. Galwaf ar Antoinette Sandbach i ymateb i'r ddatl.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

15:50 **Antoinette Sandbach** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I start by thanking Members for their contributions, and the Minister for accepting the Welsh Conservative motion. The severe weather has undeniably had a major impact on rural communities and all rural businesses—it is not just the farming industry, but other rural businesses, too. However, the impact on farmers has been particularly devastating. Those farmers have been hit by the blizzards at the worst possible time—as William Powell described it, it was as though the perfect storm had hit.

Hoffwn ddechrau drwy ddiolch i'r Aelodau am eu cyfraniadau, ac i'r Gweinidog am dderbyn cynnig y Ceidwadwyr Cymreig. Mae'r tywydd garw yn sicr wedi cael effaith fawr ar gymunedau gwledig a phob busnes gwledig—nid ar y diwydiant ffermio yn unig, ond ar fusnesau gwledig eraill, hefyd. Fodd bynnag, mae'r effaith ar ffermwyr wedi bod yn arbennig o ddinistriol. Cafodd y ffermwyr hynny eu taro gan y stormydd eira ar yr adeg waethaf bosibl—fel y'i disgrifiwyd gan William Powell, yr oedd fel pe bai'r storm berffaith wedi taro.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

I am very grateful to the Minister for updating us on the approach of the banks. Having met with the banks several weeks ago, I know that they were urging those customers who felt in need of additional facilities to get in touch with them. Has the Minister had an opportunity to speak to the Association of British Insurers? I spoke to its representatives today. As we heard during the course of the debate, there has been a large amount of damage, particularly to barns and fencing, which does not appear to be covered by insurance policies in respect of storms. I think that that is an issue that needs to be discussed more generally, particularly where the insurance is provided by the farming unions, because they are much more aware of the conditions that are likely to affect the members.

Rwy'n ddiolchgar iawn i'r Gweinidog am roi'r newyddion diweddaraf inni ar ddull gweithredu'r banciau. Ar ôl cyfarfod â'r banciau sawl wythnos yn ôl, gwn eu bod yn annog y cwsmeriaid hynny a oedd yn teimlo bod angen cyfleusterau ychwanegol arnynt i gysylltu â nhw. A yw'r Gweinidog wedi cael cyfle i siarad â Chymdeithas Yswirwyr Prydain? Siaradais â'i chynrychiolwyr heddiw. Fel y clywsom yn ystod y ddatl, bu llawer o ddifrod, yn enwedig i ysguboriau a ffensys, na chânt eu cwmpasu gan bolisïau yswiriant ar gyfer stormydd, yn ôl pob golwg. Credaf fod hynny'n fater y mae angen ei drafod yn fwy cyffredinol, yn enwedig pan ddarperir yr yswiriant gan yr undebau ffermio, oherwydd maent yn llawer mwy ymwybodol o'r amodau sy'n debygol o effeithio ar yr aelodau.

I am also grateful to William Graham for highlighting the fact that more than one in 10 businesses—not just farming businesses—in rural communities lost access to their premises as a result of the weather. One of the important things for the tourism industry and the wider business community, both of which were affected by the snow, was to have very clear information on which roads were open and which ones were not. For the tourism industry in particular, it was about clear information about what could be accessed and whether it was still possible to travel on certain routes. One of the concerns raised with me by local councillors about the severe weather was about isolated people who required their medicines to be delivered to them and the issue of the contingency planning in that respect.

Rwyf hefyd yn ddiolchgar i William Graham am dynnu sylw at y ffaith i fwy nag un o bob 10 busnes—nid dim ond busnesau ffermio—mewn cymunedau gwledig gollu mynediad i'w safle o ganlyniad i'r tywydd. Un o'r pethau pwysig i'r diwydiant twristiaeth a'r gymuned fusnes ehangach, yr effeithiodd yr eira ar y ddau ohonynt, oedd cael gwybodaeth glir iawn am ba ffyrdd oedd ar agor a pha rai oedd ar gau. Ar gyfer y diwydiant twristiaeth yn arbennig, roedd a wnelo hyn â rhoi gwybodaeth glir am yr hyn y gellid cael mynediad iddo ac a oedd yn bosibl o hyd i deithio ar hyd ffyrdd penodol. Un o'r pryderon a godwyd gyda mi gan gynghorwyr lleol am y tywydd garw oedd bod angen mynd â meddyginiaethau at y bobl hynny a oedd yn byw mewn man anghysbell a mater cynllunio wrth gefn yn hynny o beth.

Point 4 of the motion urges the Welsh Government to look at the hardship fund to support businesses affected by the severe weather. There is a hardship fund for local councils, and I notice that Flintshire will be making an application—Denbighshire and Conwy may need to consider what infrastructure damage has been caused, and they, too, may need to make applications, and perhaps Powys as well. However, if there are gaps in the insurance policies and they are not addressed, they will have a devastating impact on farm businesses or on other rural businesses, so that needs to be looked at.

I am sure that, when the Minister came to north Wales and drove along the A5, he needed only to drive into Llangollen to see large amounts of damage, with guttering hanging off everywhere. It is a key thing for the rural tourist business—which is huge business in north Wales and mid Wales alike—that infrastructure and communications issues of those kinds are addressed.

I also thank the Minister for his change in tone. I think that Lord Elis-Thomas mentioned that. There was outrage in north Wales when 'Ffermio' was broadcast—the comment that there was no snow in Llanidloes, 'There is no snow here', had my phone ringing off the hook more than anything else. I think that farmers at that point, Minister, felt that you were perhaps not understanding of the conditions that were affecting them in the uplands. I am very grateful for the fact that you did go out and walk the hillsides, and that you did see the devastation that was caused. I know that your visit to the valley at Llanarmon Dyffryn Ceiriog will have made a big impact. In fact, Mr Morris notified me this week that he has found a further 100 dead sheep. He is one of the farmers facing the very difficult conditions that we have talked about. It is individual farmers like that, who have been hit so hard, that need your help.

I am reassured by your inquiry into resilience, because there are two things that farmers can do nothing about: diseases that they cannot vaccinate against—things like Schmallenberg, TB and new diseases that come in—and the weather. It is out of their control. It is important that you look at the areas that were affected. We have seen in the most recent episode that it is the upland areas that are affected. They are the very areas that lost their Tir Mynydd payment. I know that you have views on that, Minister, and I will not bang on about Tir Mynydd for very long, but I echo what Andrew R. T. Davies said in that, where there is capacity in the RDP budget, you should look at that capacity.

I know that you will be working closely with your chief veterinary officer, Dr Christianne Glossop. It will be easy to have traceability with regard to the impact on farms, because of the horrendous record-keeping requirements that we have on farms, in relation to burials and other on-farm records. It will be easy for you to check which farms have been most severely affected. When we are talking about lambing percentages of around 50%, there is going to be a real impact on replacement flocks and on farm incomes, because any lambs kept to replace lost stock cannot be sold on the open market to generate income.

Mae Pwynt 4 o'r cynnig yn annog Llywodraeth Cymru i edrych ar y gronfa galedi i gefnogi busnesau yr effeithwyd arnynt gan y tywydd garw. Mae cronfa galedi i gynghorau lleol, a sylwaf y bydd Sir y Fflint yn gwneud cais—efallai y bydd angen i Sir Ddinbych a Chonwy ystyried pa ddfrod a wnaed i seilwaith, ac efallai y bydd angen iddynt hwy, hefyd, wneud ceisiadau, ac efallai Powys hefyd. Fodd bynnag, os oes bylchau yn y polisiau yswiriant ac na chânt eu trin, cânt effaith ddinistriol ar fusnesau fferm neu ar fusnesau gwledig eraill, felly mae angen ystyried hynny.

Rwy'n siŵr, pan ddaeth y Gweinidog i'r gogledd a gyrru ar hyd yr A5, mai dim ond gyrru i mewn i Langollen yr oedd angen iddo wneud i weld y difrod mawr, gyda landeri yn hongian ymhob man. Mae mynd i'r afael â materion fel seilwaith a chyfathrebu yn rhywbeth allweddol i'r busnes twristiaeth wledig—sy'n fusnes enfawr yn y gogledd a'r canolbarth fel ei gilydd.

Diolchaf hefyd i'r Gweinidog am newid ei dôn. Credaf i'r Arglwydd Elis-Thomas sôn am hynny. Roedd pobl yn y gogledd wedi'u cythruddo pan ddarlledwyd 'Ffermio'—gwnaeth y sylw nad oedd eira yn Llanidloes, 'Does dim eira yma', olygu bod fy ffôn wedi canu oddi ar y bachyn yn fwy na dim. Credaf i ffermwyr ar yr adeg honno, Weinidog, deimlo nad oeddech efallai yn deall yr amodau a oedd yn effeithio arnynt ar yr ucheldir. Rwy'n ddiolchgar iawn ichi am fynd a cherdded ar y brynau, ac ichi weld y dinistr a achoswyd. Gwn fod eich ymweliad â'r dyffryn yn Llanarmon Dyffryn Ceiriog wedi cael effaith fawr. Yn wir, cefais wybod gan Mr Morris yr wythnos hon ei fod wedi dod o hyd i 100 yn fwy o ddefaid marw. Mae'n un o'r ffermwyr sy'n wynebu'r amodau anodd iawn y gwnaethom sôn amdanynt. Ffermwyr unigol tebyg iddo ef, sydd wedi cael eu taro mor galed, sydd angen eich help chi.

Mae eich ymchwiliad i gydnerthedd yn tawelu fy meddwl, oherwydd mae dau beth na all ffermwyr wneud unrhyw beth yn eu cylch: defydau na allant frechu anifeiliaid yn eu herbyn—pethau fel Schmallenberg, TB a chlefydau newydd sy'n datblygu—a'r tywydd. Maent y tu hwnt i'w rheolaeth. Mae'n bwysig eich bod yn edrych ar yr ardaloedd yr effeithwyd arnynt. Gwelsom yn y digwyddiad diweddar mai ardaloedd yr ucheldir yr effeithir arnynt. Dyma'r union ardaloedd a gollodd eu taliad Tir Mynydd. Gwn fod gennych farn ar hynny, Weinidog, ac nid wyf am rygnu ymlaen am Tir Mynydd am amser hir, ond ategaf yr hyn a ddywedodd Andrew R.T. Davies sef, lle mae capasiti yng nghyllideb y Cynllun Datblygu Gwledig, dylech edrych ar y capasiti hwnnw.

Gwn y byddwch yn gweithio'n agos gyda'ch prif swyddog milfeddygol, Dr Christianne Glossop. Bydd y gallu i olrhain yn hawdd o ran yr effaith ar ffermydd, oherwydd y gofynion cadw cofnodion erchyll sydd gennym ar ffermydd, mewn perthynas â chladdu a chofnodion ar y fferm eraill. Bydd yn hawdd i chi gadarnhau pa ffermydd yr effeithwyd yn fwyaf difrifol arnynt. Wrth sôn am ganrannau wyna o tua 50%, mae hynny'n golygu y bydd effaith wirioneddol ar ddiadellau newydd ac ar incwm fferm, oherwydd ni all unrhyw ŵyn a gedwir yn lle stoc a gollwyd gael eu gwerthu ar y farchnad agored i gynhyrchu incwm.

I also want to mention briefly that I think that it is important that the hardship fund goes wider than the farming community. We know that that is needed because of the flooding events that Andrew referred to in opening the debate. Again, I urge you to look at the feasibility of that. As you know, rural communities across Wales were affected by flooding last year and it seems to me that a co-ordinated response, when there are extreme weather conditions, backed up with an emergency hardship fund—similar to the one that applies to local councils—could be of real benefit to rural areas in north Wales. Let us not forget that rural communities generate a huge amount of income for the Welsh economy. They are, by and large, more productive, they have lower unemployment rates, they are largely self-employed and have a very effective entrepreneurial spirit. Therefore, infrastructure—such as good access to communication and broadband—is hugely important, as is what emergency planning is in place for when it all goes wrong, once it is clear that there is a major incident.

Rwyf hefyd am sôn yn fyr fy mod yn credu ei bod yn bwysig bod y gronfa galedi yn mynd yn ehangach na'r gymuned ffermio. Gwyddom fod ei hangen oherwydd y digwyddiadau llifogydd y cyfeiriodd Andrew atynt wrth agor y ddadl. Unwaith eto, fe'ch anogaf i edrych ar ddichonoldeb hynny. Fel y gwyddoch, effeithiwyd ar gymunedau gwledig ledled Cymru y llynedd ac ymddengys imi y gallai ymateb cydgysylltiedig, pan fydd tywydd garw, ynghyd â chronfa galedi ar gyfer argyfwng—yn debyg i'r un sy'n gymwys i gynghorau lleol—fod o fudd gwirioneddol i ardaloedd gwledig yn y gogledd. Peidied neb ag anghofio bod cymunedau gwledig yn cynhyrchu symiau enfawr o incwm i economi Cymru. Maent, ar y cyfan, yn fwy cynhyrchiol, mae ganddynt gyfraddau diweithdra is, maent yn hunan-gyflogedig i raddau helaeth ac mae ganddynt ysbryd entrepreneuriaidd effeithiol iawn. Felly, mae seilwaith—megis mynediad da i gyfathrebu a band eang—yn hynod bwysig, fel y mae'r gweithdrefnau cynllunio wrth gefn sydd ar waith pan fydd popeth yn mynd o'i le, unwaith y daw'n amlwg bod digwyddiad mawr.

15:58

Y Llywydd / The Presiding Officer [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

I will reiterate, Minister: I am glad about your changing response over the last few weeks. Had that response been issued at the beginning, farmers would have been far more comforted.

Dywedaf eto, Weinidog: rwy'n falch ynglŷn â'ch newid mewn ymateb dros yr ychydig wythnosau diwethaf. Pe bai'r ymateb hwnnw wedi cael ei roi ar y dechrau byddai wedi bod yn fwy o gysur o lawer i ffermwyr.

The proposal is to agree the motion without amendment. Does any Member object? I see that there is no objection. The motion without amendment is therefore agreed in accordance with Standing Order No. 12.36.

Y cynnig yw cytuno ar y cynnig heb ei ddiwygio. A oes unrhyw Aelod yn gwrthwynebu? Gwelaf nad oes gwrthwynebiad. Caiff y cynnig heb ei ddiwygio, felly, ei dderbyn yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 12.36.

Dadl y Ceidwadwyr Cymreig: Ynni ar Ynys Môn

Daeth y Dirprwy Lywydd i'r Gadair am 3.59 p.m.

Welsh Conservatives Debate: Energy on Ynys Môn

The Deputy Presiding Officer took the Chair at 3.59 p.m.

Detholwyd y gwelliannau canlynol: gwelliannau 1, 2 a 3 yn enw Jocelyn Davies a gwelliant 4 yn enw Aled Roberts.

The following amendments have been selected: amendments 1, 2 and 3 in the name of Jocelyn Davies, and amendment 4 in the name of Aled Roberts.

Cynnig NDM5212 William Graham

Motion NDM5212 William Graham

Mae Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

The National Assembly for Wales:

1. Yn cydnabod potensial Ynys Môn fel canolfan i ynni a thwf economaidd;
2. Yn croesawu'r cyhoeddiad y bydd Hitachi'n datblygu Horizon Nuclear Power ar safle Wylfa ar Ynys Môn;
3. Yn annog Llywodraeth Cymru i ystyried datblygu cynllun clir i gefnogi datblygiad Ynys Môn fel canolfan ar gyfer cynhyrchu ynni; a

1. Recognises the potential of Ynys Môn as hub for energy and economic growth;
2. Welcomes the announcement that Hitachi will develop Horizon Nuclear Power at the Wylfa plant on Ynys Môn;
3. Urges the Welsh Government to consider the development of a clear plan to support the development of Ynys Môn as a centre for energy generation; and

15:59

Russell George [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

4. Yn credu bod yn rhaid i ddatblygiad ynni niwclear ar Ynys Môn gael ei ategu gan gymorth pellach i gymysgedd cadarn o ynni ledled Cymru.

4. Believes the development of nuclear energy on Ynys Môn must be complemented by further support for a robust energy mix across Wales.

I move the motion.

Cynigiau y cynnig.

I am pleased to move the Welsh Conservative motion in the name of William Graham. The Welsh Conservatives believe in the growth, development and prosperity of every community in Wales—north, south, east and west. The UK Government also wants Wales to succeed, because it is an integral part of the British economy; that view is taking ever greater prominence with the independence vote in Scotland looming towards the end of next year. The Prime Minister and the Secretary of State for Wales have pledged that economic growth is their priority, and that will only be achieved if both administrations work more closely together—not in competition. Business leaders in Wales have already made their views clear: both Governments must concentrate their efforts on developing the energy sector in Wales, and that is at the heart of this debate today. For that reason, we cannot support Plaid's first amendment.

For this nation to have a strong, sustainable economy, each area of Wales must be afforded every opportunity to perform to its full potential. That means utilising its strategic geographical position, its natural resources and the skills and experience of local communities. We believe that Ynys Môn has the potential to become a world-class centre of excellence for energy development. It is already one of the best sites in the world for the siting of a nuclear power plant and the announcement that Hitachi will take on the development of the Horizon project just highlights that point.

The investment committed by Hitachi for the island's future will ensure that up to 6,000 development jobs will be created as Wylfa B is constructed and will secure over 1,000 permanent, highly qualified, highly skilled engineering and technical jobs to manage the reactor for the long term. That is good news. It is good news for Ynys Môn, it is good news for the Welsh economy, and it is good news for the future security of the UK's energy supply. We welcome the steps that the Secretary of State for Wales and the First Minister have taken to obtain that deal. This shows what can be achieved when both Governments work together to harness the best outcomes for Wales.

However, Ynys Môn's future is not just about nuclear power, as there are also substantial renewable energy opportunities that the island can capitalise on, as well as opportunities to generate expertise in research and development with nearby establishments like Bangor University. Those additional opportunities are there to complement and balance the island's nuclear energy future.

To be fair to the local authority, despite its recent failings, it has understood that and that is why it was a key signatory to the creation of the energy island programme with other public and private sector partners. Harnessing a rich mix of energy streams, together with associated servicing projects, provides major potential to achieve economic, social and environmental gains for Anglesey and the wider north Wales region over the next 15 years.

Rwy'n falch o gael cynnig cynnig y Ceidwadwyr Cymreig yn enw William Graham. Cred y Ceidwadwyr Cymreig yn nhwff, datblygiad a ffyniant pob cymuned yng Nghymru—yn y gogledd, y de, y dwyrain a'r gorllewin. Mae Llywodraeth y DU hefyd am i Gymru lwyddo, gan ei bod yn rhan annatod o economi Prydain; mae'r farn honno yn dod yn fwyfwy amlwg wrth i'r bleidlais ar annibyniaeth yn yr Alban nesáu tua diwedd y flwyddyn nesaf. Mae Prif Weinidog y DU ac Ysgrifennydd Gwladol Cymru wedi addo mai twf economaidd yw eu blaenoriaeth, a dim ond os yw'r ddwy weinyddiaeth yn cydweithio'n agosach—nid mewn cystadleuaeth—y bydd hynny yn cael ei gyflawni. Mae arweinwyr busnes yng Nghymru eisoes wedi mynegi eu barn yn glir: rhaid i'r ddwy Lywodraeth ganolbwyntio eu hymdrechion ar ddatblygu'r sector ynni yng Nghymru, a dyna sydd wrth wraidd y ddadl hon heddiw. Am y rheswm hwnnw, ni allwn gefnogi gwelliant cyntaf Plaid.

Er mwyn sicrhau bod gan y wlad hon economi gref a chynaliadwy, rhaid i bob rhan o Gymru gael pob cyfle posibl i berfformio i'w llawn botensial. Mae hynny'n golygu defnyddio ei safle daearyddol strategol, ei hadnoddau naturiol a'i sgiliau a'i phrofiad o gymunedau lleol. Credwn fod gan Ynys Môn y potensial i ddod yn ganolfan ragoriaeth o'r radd flaenaf ar gyfer datblygu ynni. Mae eisoes yn un o'r safleoedd gorau yn y byd o ran lleoli gorsaf ynni niwclear ac mae'r cyhoeddiad y bydd Hitachi yn ymgymryd â'r gwaith o ddatblygu prosiect Horizon ond yn tanlinellu'r pwynt hwnnw.

Bydd y buddsoddiad y mae Hitachi wedi ymrwymo iddo ar gyfer dyfodol yr ynys yn sicrhau y bydd hyd at 6,000 o swyddi datblygu yn cael eu creu wrth i Wylfa B gael ei hadeiladu a bydd yn sicrhau dros 1,000 o swyddi peirianyddol a thechnegol parhaol i sy'n gofyn am staff hyfedr a chymwysterau da i reoli'r adweithydd yn yr hirdymor. Mae hynny'n newyddion da. Mae'n newyddion da i Ynys Môn, mae'n newyddion da i economi Cymru, ac mae'n newyddion da o ran diogelwch cyflenwad ynni'r DU yn y dyfodol. Rydym yn croesawu'r camau y mae Ysgrifennydd Gwladol Cymru a Phrif Weinidog Cymru wedi eu cymryd i sicrhau'r cytundeb hwnnw. Dengys yr hyn y gellir ei gyflawni pan fydd y ddwy Lywodraeth yn cydweithio i sicrhau'r canlyniadau gorau i Gymru.

Fodd bynnag, nid oes a wnelo dyfodol Ynys Môn ag ynni niwclear yn unig, gan fod cyfleoedd sylweddol hefyd ym maes ynni adnewyddadwy y gall yr ynys fanteisio arnynt, yn ogystal â chyfleoedd i feithrin arbenigedd ymchwil a datblygu gyda sefydliadau cyfagos fel Prifysgol Bangor. Mae'r cyfleoedd ychwanegol hynny ar gael i ategu a chydbwysu dyfodol ynni niwclear yr ynys.

A bod yn deg â'r awdurdod lleol, er gwaethaf ei fethiannau diweddar, mae wedi deall hynny a dyna pam y bu'n un o'r llofnodwyr allweddol yn y broses o greu'r rhaglen ynys ynni ar y cyd â phartneriaid eraill yn y sector cyhoeddus a'r sector preifat. Mae harneisio cymysgedd cyfoethog o ffyrddiau ynni, ynghyd â phrosiectau gwasanaethu cysylltiedig, yn cynnig potensial sylweddol i sicrhau enillion economaidd, cymdeithasol ac amgylcheddol i Ynys Môn a rhanbarth ehangach gogledd Cymru dros y 15 mlynedd nesaf.

Therefore, it is vital that, when democratic stability comes to the island after May, the authority really drives forward this programme and is supported in that by the Welsh Government. Again, to be fair to the Welsh Government, it has also identified the potential of Ynys Môn and can see that developing the energy sector on Anglesey is a potential strategic fit. The designation of the enterprise zone there is part of that acknowledgement. However, of course, designation in itself is not enough. In order to ensure that the opportunities of energy generation on Anglesey are not wasted, the Welsh Government must do more to promote the island as a centre for energy generation. The enterprise zone is a valuable addition to the island, and I hope that the First Minister will be able to expand on some of the points that his colleague the Minister for Economy, Science and Transport outlined yesterday for the Anglesey zone.

We are calling for the Government to seriously consider the development of a clear, strategic plan of action that will bring all the current project strands together, so that it can properly support the development of the island as a centre for energy generation. For that reason, we cannot support Plaid's second amendment.

I realise that the First Minister will be providing the Assembly with a further statement about progress on implementing 'Energy Wales' in a few weeks' time, but I hope that he can provide us with an update today on how the Government is continuing to support the energy island programme on top of that. Will he be able to give us an update on progress in relation to the recommendations in the Environment and Sustainability Committee's report on its inquiry into energy policy and planning? It is almost 11 months since those 77 recommendations were made; they have a major bearing on the overall strategic picture and what the Government intends to achieve in relation to Anglesey.

Felly, mae'n hanfodol, pan ddaw sefydlogrwydd democrataidd yn ôl ar yr ynys ar ôl mis Mai, fod yr awdurdod yn bwrw ymlaen â'r rhaglen hon ac yn cael ei gefnogi yn hynny o beth gan Lywodraeth Cymru. Unwaith eto, a bod yn deg â Llywodraeth Cymru, mae hefyd wedi nodi potensial Ynys Môn ac yn gallu gweld bod datblygu'r sector ynni ar Ynys Môn yn ateb strategol addas posibl. Mae'r penderfyniad i ddynodi'r ardal fenter yno yn rhan o'r gydnabyddiaeth honno. Fodd bynnag, wrth reswm, nid yw'r dynodiad ynddo'i hun yn ddigon. Er mwyn sicrhau nad yw cyfleoedd i gynhyrchu ynni ar Ynys Môn yn cael eu gwastraffu, rhaid i Lywodraeth Cymru wneud rhagor i hyrwyddo'r ynys fel canolfan ar gyfer cynhyrchu ynni. Mae'r ardal fenter yn ychwanegiad gwerthfawr i'r ynys, a gobeithio y bydd y Prif Weinidog yn gallu ymhelaethu ar rai o'r pwyntiau a amlinellwyd gan ei gyd-Weinidog, y Gweinidog Economi, Gwyddoniaeth a Thrafnidiaeth ddoe ar gyfer ardal fenter Ynys Môn.

Rydym yn galw ar y Llywodraeth i ystyried o ddirif ddatblygu cynllun gweithredu strategol, clir a fydd yn dod â'r holl feysydd prosiect presennol at ei gilydd, fel y gall roi cefnogaeth briodol i ddatblygu'r ynys fel canolfan ar gyfer cynhyrchu ynni. Am y rheswm hwnnw, ni allwn gefnogi ail welliant Plaid.

Sylweddolaf y bydd y Prif Weinidog yn rhoi datganiad pellach am hynt gweithredu 'Ynni Cymru' i'r Cynulliad ymhen ychydig wythnosau, ond gobeithio y bydd yn gallu rhoi'r wybodaeth ddiweddaraf inni heddiw ynghylch sut y mae'r Llywodraeth yn parhau i gefnogi'r rhaglen ynys ynni ar ben hynny. A fydd yn gallu rhoi'r diweddaraf ar gynnydd mewn perthynas â'r argymhellion yn adroddiad y Pwyllgor Amgylchedd a Chynaliadwyedd ar ei ymchwiliad i bolisi ynni a chynllunio? Mae bron 11 mis wedi mynd heibio ers i'r 77 o argymhellion gael eu gwneud; cânt effaith fawr ar y darlun strategol cyffredinol a'r hyn y mae'r Llywodraeth yn bwriadu ei gyflawni mewn perthynas ag Ynys Môn.

16:05

Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

We will be supporting the Lib Dem motion because I think that it does add value in relation to the wider issues of grid transmission and how the process is conducted. I hope that this debate this afternoon will allow as many Members as possible to contribute because it is important to focus not just on Ynys Môn, but on Wales and the wider UK, because the island's contribution to Britain's energy future is considerable.

I have selected the four amendments to the motion and I call on Ieuan Wyn Jones to move amendments 1, 2 and 3, tabled in the name of Jocelyn Davies.

Gwelliant 1—Jocelyn Davies

Cynnwys ar ddiwedd pwynt 1:

'ond yn gresynu bod y dasg o adfywio economi'r ynys yn cael ei thanseilio gan raglen doriadau Llywodraeth y DU'.

Gwelliant 2—Jocelyn Davies

Byddwn yn cefnogi cynnig y Democratiaid Rhyddfrydol oherwydd fy mod o'r farn ei fod yn ychwanegu gwerth mewn perthynas â materion ehangach trawsyrru grid a'r ffordd y cynhelir y broses. Gobeithio y bydd y ddadl hon y prynhawn yma yn rhoi cyfle i gymaint o Aelodau â phosibl gyfrannu oherwydd mae'n bwysig canolbwyntio nid yn unig ar Ynys Môn, ond ar Gymru a'r DU ehangach, gan fod cyfraniad yr ynys i ddyfodol ynni Prydain yn sylweddol.

Rwyf wedi dewis y pedwar gwelliant i'r cynnig a galwaf ar Ieuan Wyn Jones i gynnig gwelliannau 1, 2 a 3, a gyflwynwyd yn enw Jocelyn Davies.

Amendment 1—Jocelyn Davies

Insert at end of point 1:

'but regrets that the task of regenerating the island's economy is undermined by the UK Government's austerity programme'.

Amendment 2—Jocelyn Davies

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

Dileu pwynt 3 a rhoi yn ei le:

Yn croesawu dynodi Ynys Môn yn ardal fenter.

Gwelliant 3—Jocelyn Davies

Cynnwys ar ddiwedd pwynt 4:

Delete point 3 and replace with:

Welcomes the designation of Ynys Môn as an enterprise zone.

Amendment 3—Jocelyn Davies

Insert at the end of point 4:

16:05

Ieuan Wyn Jones [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

'ac felly'n galw am ddatganoli polisi ynni i'r Cynulliad Cenedlaethol.'

Rwy'n cynnig gwelliannau 1, 2 a 3 yn enw Jocelyn Davies.

Byddaf yn canolbwyntio fy sylwadau ar sut y gall Ynys Môn elwa yn economaidd o'r cynlluniau ynni mawr sy'n debyg o ddod yn ystod y blynyddoedd nesaf. Mae Russell George wedi cyfeirio at un neu ddau, ond mae mwy na hynny, fel y nododd ef. Mae nifer ohonynt, gan gynnwys Celtic Array, sef y cynllun tyrbinau gwynt yn y môr, cynllun Marine Current Turbines, sy'n rhan o gwmni Siemens ac sy'n bwriadu harneisio grym y môr i gynhyrchu trydan, a chynllun Hitachi, fel yr ydym wedi clywed, i adeiladu gorsaf ynni niwclear yn yr Wylfa. Mae'r rhain i gyd yn gynlluniau sylweddol iawn, ac rwy'n eu croesawu i gyd, fel yr Aelod lleol.

Mae economi'r ynys yn hynod fregus, ac mae angen chwistrelliad sylweddol o fuddsoddiad i ddod â swyddi o safon uchel i ni. Yr hyn sy'n bwysig iawn i ni ym Môn yw sicrhau mai'r economi lleol a rhanbarthol sy'n elwa o'r buddsoddiadau hyn. Mae llawer o waith wedi ei wneud eisoes i sicrhau bod hynny'n digwydd. Cwmni Horizon, fel yr ydym wedi clywed, a fydd yn cymryd llawer o'r cyfrifoldeb yn y tymor byr am ddatblygu cynlluniau ar gyfer yr Wylfa. Yn naturiol, a minnau'n Aelod lleol, rwy'n cael cyfarfodydd cyson gyda chynrychiolwyr Horizon, ac mae perthynas dda rhyngddynt a'r gymuned lleol. Rwyf hefyd wedi cyfarfod cynrychiolwyr Hitachi ar sawl achlysur a phwysleisio'r angen i facsimeiddio'r budd i'r economi lleol. Mae Horizon, er enghraifft, eisoes wedi sefydlu pencadlys lleol ac wedi rhoi contractau lleol yn barod. Rwy'n siŵr y bydd angen rhoi mwy o bwysau ar y cwmni i sicrhau bod mwy o bresenoldeb lleol a hwb i'r economi lleol. Y sialens fawr fydd cau'r bwlch cymaint ag sy'n bosibl rhwng diwedd oes yr Wylfa bresennol—gall hynny fod yn 2014 neu, o bosibl, erbyn hyn, yn 2015—a diwedd cyfnod dad-gomisiynu Trawsfynydd yn 2016, ar y naill law, a dechrau cynhyrchu mewn gorsaf newydd ar ddechrau'r ddegawd nesaf.

Bydd buddiannau sylweddol os gallwn ddod â'r cyfan at ei gilydd yn yr Wylfa, sef hyd at 1,000 o swyddi pan fydd yr orsaf newydd yn dechrau cynhyrchu, a bydd angen mwy na hynny yn ystod y cyfnod adeiladu. Bydd angen help ar gwmnïau lleol a fydd yn barod i fanteisio ar y cyfleodd sylweddol a ddaw yn sgîl y cadwynau cyflenwi. Un gwyn rwyf wedi ei chael ynglŷn â'r cyfnod o adeiladu'r Wylfa wreiddiol oedd nad oedd cwmnïau lleol wedi cael digon o fantais o'r gadwyn gyflenwi. Rhaid i ni sicrhau bod hynny'n digwydd y tro hwn.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

'and therefore calls for the devolution of energy policy to the National Assembly.'

I move amendments 1, 2 and 3 in the name of Jocelyn Davies.

I will concentrate in my comments on how Ynys Môn can benefit economically from the major energy schemes that are likely to be brought forward in next few years. Russell George has referred to one or two, but there are more than that, as he noted. There are a number of them including Celtic Array, which is the offshore wind turbine scheme, the Marine Current Turbines scheme, which is part of the Siemens group and it intends to harness the power of the sea to produce electricity, and the Hitachi proposals, as we have heard, to build a nuclear reactor in Wylfa. These are all very substantial schemes, and I welcome them all, as the local Member.

The island's economy is exceptionally fragile and we need a significant injection of investment to bring high-quality jobs to the island. What is important for us in Ynys Môn is to ensure that the local and regional economy benefits from these investments. A great deal of work has already been done to ensure that this is the case. As we have heard, Horizon will take much of the responsibility in the short term for developing plans for Wylfa. Naturally, as the local Member, I have regular meetings with Horizon representatives, and there is a good relationship between them and the local community. I have also met Hitachi representatives on a number of occasions and have emphasised the need to maximise the benefits to the local economy. Horizon, for example, has already established a local headquarters and has awarded contracts locally. I am sure that we will need to put further pressure on the company to ensure a greater local presence and boost to the local economy. The major challenge will be to close the gap as much as possible between the end of life of the current Wylfa plant—that could be in 2014 or possibly now in 2015—and the end of the decommissioning period at Trawsfynydd in 2016, on the one hand, and the start of production in a new plant at the beginning of the next decade.

There will be significant benefits if we can bring all this together in Wylfa, including up to 1,000 jobs when the new plant starts production and more than that during the construction phase. There will be a need for assistance for local companies that will be ready to take advantage of the significant opportunities that will arise in terms of the supply chain. One complaint that I have heard regarding Wylfa's original construction phase was that local companies did not benefit enough from the supply chain. This time, we must ensure that that happens.

Bydd llai o swyddi yn cael eu creu yn y ddau gynllun arall, sef fferm wynt Rhiannon a chynllun Marine Current Turbines, ond mae potensial i'r swyddi hyn fod yn rhai o safon uchel.

Fewer jobs will be created by the other two schemes, namely the Rhiannon windfarm and the Marine Current Turbines proposal, but there is potential for these jobs to be of a high quality.

16:09 **Andrew R.T. Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I want to congratulate the local community for responding so positively to the enormous opportunities that these substantial investments will bring. The energy island team is working closely with all the companies to deliver massive local benefits. It is working with the Welsh Government to deliver benefits from the designation of parts of the island as an enterprise zone. The work within the enterprise zone is being closely aligned with the work of the energy island and the other key stakeholders. We have already established training and apprenticeship courses. The partnership of the Welsh Government, Horizon, local councils and others has already delivered 50 places on the Cwmni Prentis Menai scheme, and another partnership involving local schools is delivering 70 places on engineering-related courses. We are also in the process—

Hoffwn longyfarch y gymuned leol am ymateb mor gadarnhaol i'r cyfleoedd enfawr a ddaw yn sgil y buddsoddiadau sylweddol hyn. Mae'r tîm ynys ynni yn gweithio'n agos gyda'r holl gwmnïau i sicrhau manteision lleol enfawr. Mae'n gweithio gyda Llywodraeth Cymru i sicrhau manteision yn sgil dynodi rhannau o'r ynys yn ardal fenter. Mae'r gwaith o fewn yr ardal fenter yn cael ei gysoni â gwaith yr ynys ynni a'r rhanddeiliaid allweddol eraill. Rydym eisoes wedi sefydlu cyrsiau hyfforddi a phrentisiaethau. Mae'r bartneriaeth rhwng Llywodraeth Cymru, Horizon, cynghorau lleol ac eraill eisoes wedi darparu 50 o leoedd ar gynllun Cwmni Prentis Menai, ac mae partneriaeth arall sy'n cynnwys ysgolion lleol yn darparu 70 o leoedd ar gyrsiau sy'n gysylltiedig â pheirianeg. Rydym hefyd yn y broses o—

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

16:09 **Ieuan Wyn Jones** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I am grateful to the Member for giving way. Could the Member confirm that Horizon would go ahead if there was a Plaid Cymru Government?

Rwy'n ddiolchgar i'r Aelod am ildio. A allai'r Aelod gadarnhau y byddai Horizon yn mynd rhagddi pe bai Llywodraeth Plaid Cymru?

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

I am not going to be involved in party-political nit-picking at this stage. What I am doing, Andrew R.T. Davies, is representing my constituents, making sure that we maximise the investment that will happen in Ynys Môn. I now see that he is not interested in Ynys Môn at all; all he is interested in is making some very cheap political points. [Interruption.] Let me just make this point.

Nid wyf am gymryd rhan mewn ymgecru gwleidyddol ar hyn o bryd. Yr hyn yr wyf yn ei wneud, Andrew R.T. Davies, yw cynrychioli fy etholwyr, gan sicrhau ein bod yn gwneud y gorau o'r buddsoddiad a fydd yn digwydd yn Ynys Môn. Gwelaf yn awr gweld nad oes diddordeb ganddo yn Ynys Môn o gwbl; y cyfan y mae am ei wneud yw gwneud rhyw bwyntiau gwleidyddol dibwys. [Torri ar draws.] Gadewch imi wneud y pwynt hwn.

We are also in the process of setting up the science park, where we can concentrate on innovative energy and clean technology enterprises. The point has been made about Bangor University, which is a key partner in delivering local and regional value from these investments. I know that the university is keen to work with Hitachi, Celtic Array and Siemens, so that we can offer graduate and postgraduate courses to meet the demand for the high level of skills that we need. All these projects are worth in excess of £10 billion investment in total. We have seen generations of young people having to leave the island due to a lack of employment. Here, we have a unique set of circumstances with vast potential. I will do what I can to make sure that we capitalise on it.

Rydym hefyd wrthi'n sefydlu'r parc gwyddoniaeth, lle y gallwn ganolbwyntio ar ynni arloesol a mentrau technoleg lân. Mae'r pwynt wedi'i wneud am Brifysgol Bangor, sy'n bartner allweddol o ran sicrhau gwerth lleol a rhanbarthol o'r buddsoddiadau hyn. Gwn fod y brifysgol yn awyddus i weithio gyda Hitachi, Celtic Array a Siemens, fel y gallwn gynnig cyrsiau graddedig ac ôl-raddedig i ateb y galw am y lefel uchel o sgiliau sydd eu hangen arnom. Mae'r holl brosiectau hyn yn fuddsoddiad gwerth dros £10 biliwn i gyd. Rydym wedi gweld cenedlaethau o bobl ifanc yn gorfod gadael yr ynys oherwydd prinder gwaith. Yma, rydym yn wynebu amgylchiadau unigryw sydd â photensial enfawr. Gwnaf bopeth o fewn fy ngallu i sicrhau ein bod yn manteisio arno.

Gwelliant 4—Aled Roberts

Amendment 4—Aled Roberts

Ychwanegu pwynt newydd ar ddiwedd y cynnig:

Add as new point at end of motion:

Yn cydnabod yr angen i gryfhau'r rhwydwaith trawsyrru presennol o ganlyniad i ddatblygiadau ynni arfaethedig yng Ngogledd Cymru ac yn galw ar Lywodraeth Cymru i sicrhau tryloywder llawn wrth ymgysylltu â'r Grid Cenedlaethol ar seilwaith newydd i'r grid.

Recognises the need to strengthen the existing transmission network as a result of proposed energy developments in North Wales and calls on the Welsh Government to ensure full transparency in its engagement with the National Grid on new grid infrastructure.

I move amendment 4 in the name of Aled Roberts.

Cynigiau welliant 4 yn enw Aled Roberts.

The Welsh Liberal Democrats recognise the potential for Ynys Môn to play an important role in the future of energy generation in Wales, which, in turn, will provide much-needed jobs, support the economy of north Wales and, indeed, stimulate the energy supply chain across the wider UK. Over the past decade, renewable energy deployment in Wales has been slower than in the rest of the UK. UK-installed renewable energy capacity grew at an annual rate of 17% from 2003 to 2011, while in Wales the annual growth rate was significantly lower at some 9%. Clearly, we have work to do in Wales, and the plans for Ynys Môn will play a huge part in this wider strategy.

Mae Democratiaid Rhyddfrydol Cymru yn cydnabod potensial Ynys Môn i chwarae rhan bwysig yn nyfodol cynhyrchu ynni yng Nghymru, a fydd, yn ei dro, yn darparu swyddi sydd eu hangen yn ddifrif, yn cefnogi economi gogledd Cymru ac, yn wir, yn ysgogi'r gadwyn cyflenwi ynni ar draws y DU ehangach. Dros y degawd diwethaf, mae'r defnydd o ynni adnewyddadwy yng Nghymru wedi bod yn arafach nag yng ngweddill y DU. Tyfodd gallu'r DU i gynhyrchu ynni adnewyddadwy ar gyfradd flynyddol o 17% rhwng 2003 a 2011, ond yng Nghymru mae'r gyfradd twf flynyddol yn sylweddol is, sef tua 9%. Yn amlwg, mae gennym waith i'w wneud yng Nghymru, a bydd y cynlluniau ar gyfer Ynys Môn yn chwarae rhan enfawr yn y strategaeth ehangach hon.

The Liberal Democrats recognise that the development of a diverse, low-carbon energy mix will include the development of nuclear power at the existing Wylfa site on Ynys Môn. Our future energy needs cannot be achieved by relying upon any single energy source. Nuclear energy accounted for 22% of the total electricity generated in the third quarter of 2012, yet the current ageing fleet of nuclear power stations will soon be decommissioned, with many already operating beyond their original design lives. With around one fifth of our energy-generating capacity due to close over the course of the next decade, previous UK Government policy has clearly failed to provide serious investment in renewable energy, cushioned by oil and gas reserves, and hoping that nuclear would be the answer to bridge the future energy gap.

Mae'r Democratiaid Rhyddfrydol yn cydnabod y bydd y gwaith o ddatblygu cymysgedd ynni carbon isel amrywiol yn cynnwys datblygu ynni niwclear ar safle presennol yr Wylfa ar Ynys Môn. Ni fydd modd diwallu ein hanghenion ynni yn y dyfodol drwy ddibynnu ar un ffynhonnell o ynni yn unig. Roedd ynni niwclear yn cyfrif am 22% o gyfanswm y trydan a gynhyrchwyd yn y trydydd chwarter yn 2012, ac eto bydd y gyfres bresennol o orsafoedd ynni niwclear sy'n heneiddio yn cael ei dadgomiynu cyn hir, gyda llawer eisoes yn gweithredu y tu hwnt i'w hoes cynllun wreiddiol. Gyda thua un rhan o bump o'n gallu i gynhyrchu ynni yn dod i ben yn ystod y degawd nesaf, mae'n amlwg bod polisi blaenorol Llywodraeth y DU wedi methu â gwneud buddsoddiad sylweddol mewn ynni adnewyddadwy, a hithau wedi'i chlustogi gan gronfeydd o olew a nwy, ac yn gobeithio mai ynni niwclear fyddai'r ateb i lenwi'r bwlch ynni yn y dyfodol.

The UK Energy Bill seeks to address this, enabling a trebling of support for low-carbon energy generation from the current level. It presents the UK with a tremendous opportunity for delivering green jobs and growth, making the UK less reliant on fossil fuels and, indeed, attracting the £110 billion of investment that is needed to make up for our potential energy shortfall and, indeed, to keep the lights on. In the meantime, nuclear will continue to play an important part in ensuring that this is the case. However, the coalition's policy ensures that there is to be no public subsidy for nuclear power unless similar support is available for other types of low-carbon generation.

Mae Bil Ynni'r DU yn ceisio mynd i'r afael â hyn, gan alluogi treblu cymorth i gynhyrchu ynni carbon isel o'r lefel bresennol. Mae'n gyfle gwych i'r DU ddarparu swyddi gwyrdd a thwf, gan wneud y DU yn llai dibynnol ar danwydd ffosil ac, yn wir, gan ddenu £110 biliwn o fuddsoddiad sydd ei angen i wneud iawn am ein diffyg ynni posibl ac, yn wir, i gadw'r goleuadau ynghynn. Yn y cyfamser, bydd niwclear yn parhau i chwarae rhan bwysig o ran sicrhau mai fel hyn y bydd. Fodd bynnag, mae polisi'r glymblaid yn sicrhau nad oes unrhyw gymhorthdal cyhoeddus i ynni niwclear oni bai bod cymorth tebyg ar gael ar gyfer mathau eraill o gynhyrchu carbon isel.

According to the Department of Energy and Climate Change's 2012-13 budget, dealing with nuclear legacy issues costs around £2.5 billion a year—more than 42% of DECC's entire budget. This has risen to 69% of the DECC budget for 2013-14. This is clearly unsustainable. Pursuing a no-cost subsidy will ensure that developers take responsibility, so that the cost of the clean-up and disposal of nuclear waste created by new nuclear will, for the first time in the UK, be met by the industry itself. This ensures that nuclear is not favoured over renewable energy, and it will have to compete alongside other low-carbon energy sources. If this action and investment had taken place over a decade ago, we would already have the energy infrastructure and capacity in place to secure our energy supply for the future.

We are left now in a situation where we must broaden our energy mix or risk facing a situation where there is a shortage of supply and where the lights go out. We need to ensure greater use of low-carbon energy sources to reduce our dependence on imported gas. This is becoming increasingly expensive and it will also serve to drive down consumer energy bills. This will enable the UK to reach its target to produce 15% of its energy from renewable sources by 2020, and to reduce our greenhouse gas emissions by 80% by 2050.

Our amendment recognises the cumulative impact that energy developments in and around Anglesey will have on the transmission infrastructure in north Wales. It is estimated that there will be a net increase of 2.8 GW of additional generation in north Wales by 2020. It is therefore vital that these proposals are consulted upon with full public participation, as they are significant. National Grid has held a number of consultation events already, but I have heard concerns expressed that the sub-sea cable option has not always been presented on an equal basis.

16:16

Antoinette Sandbach [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

To conclude, we urge the Welsh Government to update the Assembly and the public on its input into this process to ensure openness and transparency in that consultation process. We need to avoid a repeat of the confusion and outcry suffered in mid Wales in recent months, and we need to learn from that experience.

I am very grateful for the opportunity to speak in this debate today. The Hitachi investment in a new nuclear power station on Anglesey represents a once-in-a-lifetime chance to revitalise the island's economy, and to create long-term job growth and prosperity. I welcome the local Member's commitment to that process, and to making sure that Anglesey gets the most out of the investment that will be created there. It is also vital that the Welsh Government capitalises on this investment to make Ynys Môn a centre of excellence for energy, and to secure a long-lasting legacy.

Yn ôl cyllideb 2012-13 yr Adran Ynni a Newid Hinsawdd, mae ymdrin â materion etifeddiaeth niwclear yn costio tua £2.5 biliwn y flwyddyn—mwy na 42% o gyllideb gyfan yr Adran. Mae hyn wedi cynyddu i 69% o gyllideb yr Adran ar gyfer 2013-14. Mae hyn yn amlwg yn anghynaliadwy. Bydd dilyn polisi dim cymhorthdal yn sicrhau bod datblygwyr yn cymryd cyfrifoldeb, fel y bydd y gost sy'n gysylltiedig â glanhau a gwaredu gwastraff niwclear a grëwyd gan orsafoedd niwclear newydd, am y tro cyntaf yn y DU, yn cael ei thalu gan y diwydiant ei hun. Mae hyn yn sicrhau nad yw ynni niwclear yn cael ei ffafrio dros ynni adnewyddadwy, a bydd yn rhaid iddo gystadlu ochr yn ochr â ffynonellau ynni carbon isel eraill. Pe bai'r camau hyn a'r buddsoddiad hwn wedi digwydd dros ddegawd yn ôl, byddai gennym eisoes y seilwaith ynni a'r capasiti ar waith i sicrhau ein cyflenwad ynni ar gyfer y dyfodol.

Erbyn hyn rydym mewn sefyllfa lle mae'n rhaid inni ehangu ein cymysgedd ynni neu wynebu sefyllfa o bosibl lle mae prinder cyflenwad a lle nad oes modd cadw'r goleuadau ynghynn. Mae angen inni sicrhau mwy o ddefnydd o ffynonellau ynni carbon isel i leihau ein dibyniaeth ar nwy wedi'i fewnforio. Mae hyn yn mynd yn gynyddol ddrud a bydd hefyd yn fodd i ostwng biliau ynni defnyddwyr. Bydd hyn yn galluogi'r DU i gyrraedd ei tharged i gynhyrchu 15% o'i hynni o ffynonellau adnewyddadwy erbyn 2020, ac i leihau ein hallyriadau nwyon tŷ gwydr 80% erbyn 2050.

Mae ein gwelliant yn cydnabod effaith gronol y datblygiadau ynni ar Ynys Môn ac o amgylch Ynys Môn ar y seilwaith trawsyrru yn y gogledd. Amcangyfrifir y bydd cynnydd net o 2.8 GW o ynni ychwanegol yn y gogledd erbyn 2020. Felly mae'n hanfodol yr ymgynghorir ar y cynigion hyn gyda chyfranogiad llawn gan y cyhoedd, gan eu bod yn gynigion sylweddol. Mae Grid Cenedlaethol wedi cynnal nifer o ddigwyddiadau ymgynghori eisoes, ond rwyf wedi clywed pryderon yn cael eu mynegi nad yw opsiwn y cebl tanfor wedi cael ei gyflwyno ar sail gyfartal bob tro.

I gloi, rydym yn annog Llywodraeth Cymru i roi'r newyddion diweddaraf i'r Cynulliad a'r cyhoedd am ei chyfraniad i'r broses hon er mwyn sicrhau bod y broses ymgynghori honno yn agored ac yn dryloyw. Mae angen inni osgoi'r dryswch a'r protestiadau a welwyd yn y canolbarth yn ystod y misoedd diwethaf, ac mae angen inni ddysgu o'r profiad hwnnw.

Rwy'n ddiolchgar iawn am y cyfle i siarad yn y ddatl hon heddiw. Mae buddsoddiad Hitachi mewn gorsaf ynni niwclear newydd ar Ynys Môn yn gyfle unigryw i adfywio economi'r ynys, a chreu swyddi a ffyniant yn yr hirdymor. Croesawaf ymrwymiad yr Aelod lleol i'r broses honno, ac i sicrhau bod Ynys Môn yn manteisio i'r eithaf ar y buddsoddiad a fydd yn cael ei greu yno. Mae'n hanfodol hefyd bod Llywodraeth Cymru yn manteisio i'r eithaf ar y buddsoddiad hwn i wneud Ynys Môn yn ganolfan ragoriaeth ym maes ynni, ac i sicrhau etifeddiaeth hirbarhaol.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

I recently had the opportunity to meet representatives of Hitachi at the Wales Office reception on HMS St Albans, and I want to extend my thanks to Commander Block of HMS St Albans. At that reception, I met Mr Masaharu Hanyu, the deputy chairman of Hitachi. He made it clear that its investment in Wylfa would be in the order of £10 billion. It is a huge commitment from Hitachi to Anglesey and it is vital that the Welsh Government makes the most of it. It was a great shame that I did not see the First Minister at that reception. [Interruption.] Oh, I missed you, clearly. That is unusual for me as I have a fairly high periscope when it comes to viewing. [Laughter.] It was very clear at that reception that Hitachi has a very deep commitment to the project at Wylfa. There are huge opportunities there for local people. Will the First Minister outline in his response what attempts he is making to see how local schools could benefit from the fact that there may be a wealth of bilingual people there, speaking both Japanese and English, which may present opportunities for local schools in the area to use or learn those language skills during Hitachi's period of commitment to Anglesey?

As the local Member pointed out, a wealth of energy projects are taking place around Anglesey. Like William Powell, I am very concerned that the sub-sea cable option may not have been looked at properly. As Members in this Chamber will know, I have raised this matter for nigh on two years now. I think it is important, when the First Minister meets National Grid, that he ensures that the tourism industry on Anglesey, which has increased in recent years by over 10%, is not damaged by additional power lines going across the island, and that he does everything in his power to ensure that the sub-sea connection is looked at. Anglesey also has huge potential for tidal energy, particularly in terms of the proposed locations on the Menai straits.

There are some very exciting developments that indicate a very broad mix of energy that could be of real value to the Welsh economy and would show the Welsh economy leading in these types of tidal stream developments. You could argue that we have lost out on windfarm development; we have far too many of them and the technology is not being manufactured in Wales. [Interruption.] The technology is not being manufactured in Wales. It is not being made in Wales and we do not want it. The possibility of tidal energy is a new technology that Wales could really benefit from.

Yn ddiweddar, cefais gyfle i gwrrd â chynrychiolwyr o Hitachi yn nerbyniad Swyddfa Cymru ar HMS St Albans, a hoffwn ddiolch i'r Comander Block o HMS St Albans. Yn y derbyniad hwnnw, cyfarfûm â Mr Masaharu Hanyu, dirprwy gadeirydd Hitachi. Fe'i gwnaeth yn glir y byddai ei fuddsoddiad yn yr Wylfa yn werth tua £10 biliwn. Mae'n ymrwymiad enfawr gan Hitachi i Ynys Môn ac mae'n hanfodol bod Llywodraeth Cymru yn manteisio i'r eithaf arno. Roedd yn drueni mawr na welais y Prif Weinidog yn y derbyniad hwnnw. [Torri ar draws.] O, fe'ch collais, mae'n amlwg. Mae hynny'n beth anarferol imi gan fod gennyf berisgop eithaf uchel i weld pethau. [Chwerthin.] Roedd yn amlwg iawn yn y derbyniad bod gan Hitachi ymrwymiad dwfn iawn i'r prosiect yn yr Wylfa. Mae cyfleoedd enfawr yno i bobl leol. A wnaiff y Prif Weinidog amlinellu yn ei ymateb pa ymdrechion a wna i weld sut y gallai ysgolion lleol elwa ar y ffaith y gallai fod cyfoeth o bobl ddwyieithog yno, yn siarad yn Siapaneg a Saesneg, a all gynnig cyfleoedd i ysgolion lleol yn yr ardal i ddefnyddio neu i ddysgu'r sgiliau iaith hynny yn ystod cyfnod ymrwymiad Hitachi i Ynys Môn?

Fel y nododd yr Aelod Lleol, mae cyfoeth o brosiectau ynni yn digwydd o amgylch Ynys Môn. Fel William Powell, rwy'n bryderus iawn nad yw opsiwn y cebl tanfor wedi cael ei ystyried yn drylwyr o bosibl. Fel y gwyr Aelodau yn y Siambr hon, rwyf wedi codi'r mater hwn ers bron ddwy flynedd erbyn hyn. Credaf ei bod yn bwysig, pan fydd y Prif Weinidog yn cyfarfod â'r Grid Cenedlaethol, ei fod yn sicrhau nad yw'r diwydiant twristiaeth ar Ynys Môn, sydd wedi cynyddu dros 10% yn ystod y blynyddoedd diwethaf, yn cael ei niweidio gan linellau pŵer ychwanegol yn mynd ar draws yr ynys, a'i fod yn gwneud popeth o fewn ei allu i sicrhau bod y cysylltiad tanfor yn cael ei ystyried. Mae gan Ynys Môn botensial enfawr o ran ynni'r llanw hefyd, yn enwedig o ran y lleoliadau arfaethedig ar y Fenai.

Mae rhai datblygiadau cyffrous iawn sy'n dangos cymysgedd eang iawn o ynni a allai fod o werth gwirioneddol i economi Cymru ac a fyddai'n dangos bod economi Cymru yn arwain y gad o ran y mathau hyn o ddatblygiadau ffrwd llanw. Gallech ddadlau ein bod wedi colli ein cyfle o ran datblygiad ffermydd gwynt, mae gennym lawer gormod ohonynt ac nid yw'r dechnoleg yn cael ei chynhyrchu yng Nghymru. [Torri ar draws.] Nid yw'r dechnoleg yn cael ei chynhyrchu yng Nghymru. Nid yw'n cael ei gwneud yng Nghymru, ac nid ydym yn dymuno ei chael. Mae'r posibilrwydd o ynni'r llanw yn dechnoleg newydd y gallai Cymru yn wir elwa arni.

16:21

Kenneth Skates [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I am also concerned at the lack of clarity there has been on the enterprise zones and the offer that is available. English zones have continually been ahead of their Welsh counterparts, with clear incentive plans and detailed information about what will be offered to companies. I would be grateful if the First Minister could address that in his response, in relation to exactly what is being offered, to ensure that we maximise this once-in-a-lifetime opportunity on Anglesey.

Rwyf hefyd yn bryderus am y diffyg eglurder a fu ynglŷn â'r ardaloedd menter a'r cynnig sydd ar gael. Mae ardaloedd menter yn Lloegr wedi bod ar y blaen drwy'r amser o'u cymharu â'r ardaloedd cyfatebol yng Nghymru, gyda chynlluniau cymhelliant clir a gwybodaeth fanwl am yr hyn a fydd yn cael ei gynnig i gwmnïau. Byddwn yn ddiolchgar pe gallai'r Prif Weinidog roi sylw i hynny yn ei ymateb, o ran beth yn union sy'n cael ei gynnig, er mwyn sicrhau ein bod yn manteisio ar y cyfle unigryw hwn ar Ynys Môn.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

I welcome this important debate. The context of the debate is clear. By 2030, it is estimated that 56% of all the energy used in the European Union will be generated from imported fossil fuels. The implications of this for energy security, economic competitiveness and price stability in Europe over the coming decades are immense. It may be instructive to look at what is happening in the energy market of the United States, a country soon set to achieve energy independence, albeit through the exploitation of shale gas. The issue in the United States of America, for us, is that its wholesale energy prices are far lower than in the European Union and they are only going one way—they are going down. So, there are major implications for the European Union and its wider economy if we fall behind in energy provision.

During a recent meeting of the British-Irish Parliamentary Assembly on energy, one of the most interesting sessions I attended was a panel discussion of analysts, academics and industry experts debating whether any country in the UK could achieve energy independence and security without nuclear power and/or shale gas in the mix. The answer was a resounding 'no'. Investment in nuclear power and the wider energy mix is crucial.

Energy is one of the EU's most important innovation policies and, as we move into the next round of structural funds and Horizon 2020 opportunities, research and innovation funding for nuclear energy and other low-carbon energy generation will be enormous. We need to be ambitious, bold and aggressive in building an economy in Wales based on stable energy generation and wider energy research and development.

The Welsh Government has been actively supporting initiatives directly aimed at this by developing the potential for energy and economic growth on Ynys Môn. It has consistently and strongly supported the development of nuclear power at Wylfa. The designation of Anglesey as an enterprise zone for the energy sector will help to develop Anglesey as a centre for energy generation and, in turn, will equip local people to be competitive in terms of skills and training. The project will create thousands of construction jobs and provide quality, well-paid employment for hundreds of highly-skilled workers on the island for decades to come.

16:24 **Yr Arglwydd / Lord Elis-Thomas** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Ynys Môn has a long history of energy supply due to the current Wylfa nuclear power station. Anglesey's economic development strategy for the energy island seeks to strengthen its role in energy generation and supply, but it needs consistent cross-party support that investors, markets and customers know will stand the test of time. That is why I am disappointed at Plaid Cymru's lack of a clear, consistent policy on nuclear power.

Croesawaf y ddatl bwysig hon. Mae cyd-destun y ddatl yn glir. Erbyn 2030, amcangyfrifir y bydd 56% o'r holl ynni a ddefnyddir yn yr Undeb Ewropeaidd yn cael ei gynhyrchu o danwyddau ffosil wedi'u mewnfario. Mae goblygiadau hyn o ran diogelu ynni, cystadleurwydd economaidd a sefydlogrwydd prisiau yn Ewrop yn ystod y degawdau sydd i ddod yn aruthrol. Efallai y byddai'n werth edrych ar yr hyn sy'n digwydd yn y farchnad ynni yn yr Unol Daleithiau, sy'n wlad sydd ar fin dod yn annibynnol o ran ynni, er bod hynny drwy ymelwa ar nwy siâl. Y broblem yn Unol Daleithiau America, i ni, yw bod ei phrisiau ynni cyfanwerthol yn llawer is nag yn yr Undeb Ewropeaidd a dim ond i un cyfeiriad y byddant yn mynd—i lawr. Felly, mae goblygiadau mawr i'r Undeb Ewropeaidd a'i economi ehangach os ydym ar ei hôl hi o ran darpariaeth ynni.

Yn ystod cyfarfod diweddar o'r Cynulliad Seneddol Prydeinig-Gwyddelig ar ynni, un o'r sesiynau mwyaf diddorol a fynychais oedd trafodaeth banel o ddadansoddwyr, academyddion ac arbenigwyr yn y diwydiant ar y cwestiwn a allai unrhyw wlad yn y DU sicrhau annibyniaeth o ran ynni a diogelu ynni heb ynni niwclear a/neu nwy siâl. Yr ateb pendant oedd 'na'. Mae buddsoddi mewn ynni niwclear a'r cymysgedd ynni ehangach yn hanfodol.

Mae ynni yn un o bolisiau arloesi pwysicaf yr UE ac, wrth i ni symud i gylch nesaf y cronfeydd strwythurol a chyfluoedd Horizon 2020, bydd yr arian ymchwil ac arloesi ar gyfer ynni niwclear a ffyrdd eraill o gynhyrchu ynni carbon isel yn enfawr. Mae angen inni fod yn uchelgeisiol, yn feiddgar ac yn ymosodol wrth adeiladu economi yng Nghymru yn seiliedig ar gynhyrchu ynni sefydlog ac ymchwil a datblygu ynni ehangach.

Mae Llywodraeth Cymru wedi bod wrthi'n cefnogi mentrau sydd wedi'u hanelu'n uniongyrchol at hyn drwy ddatblygu potensial ar gyfer ynni a thwf economaidd ar Ynys Môn. Mae wedi cefnogi datblygiad ynni niwclear yn yr Wylfa yn gyson ac yn gadarn. Bydd dynodi Ynys Môn yn ardal fenter i'r sector ynni yn helpu i ddatblygu Ynys Môn fel canolfan ar gyfer cynhyrchu ynni ac, yn ei dro, yn galluogi pobl leol i fod yn gystadleuol o ran sgiliau a hyfforddiant. Bydd y prosiect yn creu miloedd o swyddi adeiladu ac yn darparu swyddi o safon sy'n talu'n dda i gannoedd o weithwyr hyfedr ar yr ynys am ddegawdau i ddod.

16:24 **Kenneth Skates** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Some of us have had a consistent policy on nuclear power since 1974, so I will not hear any of that.

Mae rhai ohonom wedi cael polisi cyson ar ynni niwclear ers 1974, felly ni fyddaf yn derbyn dim o hynny.

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

For the benefit of the Member, I will retract that concerning his own position. It is just a shame that the current leader is not here to clarify her position on nuclear power today.

Ar ran yr Aelod, tynnaf hynny yn ôl o ran ei safbwynt ei hun. Mae'n drueni nad yw'r arweinydd presennol yma i egluro ei safbwynt hithau ar ynni niwclear heddiw.

16:25

Mark Isherwood [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

In two weeks' time, the people of Ynys Môn will go to the polls in a very important local election. Voters deserve to know whether the nationalists support low-carbon jobs in the nuclear sector on principle, and not on the basis of immediate and narrow party political interests to get them through the next few weeks. Plaid Cymru has said that it is against nuclear energy as a party, but that it supports nuclear power on Anglesey and at Trawsfynydd. It is akin to a vegetarian eating bacon. Frankly, it would be laughable were energy security not such an instrumental part of our future and such an important policy area on which to have absolute clarity.

Ymhen pythefnos, bydd pobl Ynys Môn yn pleidleisio mewn etholiad lleol pwysig iawn. Mae pleidleiswyr yn haeddu cael gwybod a yw'r cenedlaetholwyr yn cefnogi swyddi carbon isel yn y sector niwclear mewn egwyddor, ac nid ar sail buddiannau plaid wleidyddol uniongyrchol a chul i'w cynnal am yr ychydig wythnosau nesaf. Mae Plaid Cymru wedi dweud ei bod yn gwrthwynebu ynni niwclear fel plaid, ond ei bod yn cefnogi ynni niwclear ar Ynys Môn ac yn Nhrwysfynydd. Mae'n debyg i lysieuwr yn bwyta cig moch. A dweud y gwir, byddai'n chwerthinllyd oni bai bod diogelu ynni yn rhan mor allweddol o'n dyfodol ac yn faes polisi mor bwysig lle mae angen eglurder llwyr.

Speaking in the debate on the Môn a Menai action plan in July 2008, I stated:

Wrth siarad yn y ddatl ar gynllun gweithredu Môn a Menai ym mis Gorffennaf 2008, dywedais:

'The anticipated consequences of the closure and decommissioning of Wylfa power station require a strategic programme based on a quantifiable and measurable action plan.'

Mae'r canlyniadau a ragwelir yn sgîl cau a dadgomisiynu gorsaf bŵer yr Wylfa yn gofyn am raglen strategol sy'n seiliedig ar gynllun gweithredu mesuradwy.

I added that the rhetoric in the Welsh Government's action plan then

Ychwanegais fod yn rhaid i'r rhethreg yng nghynllun gweithredu Llywodraeth Cymru

'must be turned into reality, with real work being done on the strategic and delivery levels between the public, private and voluntary sectors.'

gael ei gwireddu, gyda gwaith go iawn yn cael ei wneud ar y lefelau strategol a chyflawni rhwng y sector cyhoeddus, y sector preifat a'r sector gwirfoddol.

Urging the Welsh Government to consider and develop a clear plan to support the development of Ynys Môn as a centre for energy generation today, therefore, has a sense in touch of déjà vu about it. As I said then:

Felly, wrth annog Llywodraeth Cymru i ystyried a datblygu cynllun clir i gefnogi'r broses o ddatblygu Ynys Môn fel canolfan cynhyrchu ynni heddiw, teimlaf ychydig o déjà vu. Fel y dywedais bryd hynny:

'Despite receiving hundreds of millions of pounds of European funding, Wales remains the poorest part of the UK, with...Anglesey remaining one of the five poorest regions of the UK.'

Er inni gael cannoedd o filiynau o bunnoedd o arian Ewropeaidd, Cymru yw'r rhan dlotaf o'r Deyrnas Unedig o hyd, gydag...Ynys Môn yn parhau'n un o bum rhanbarth tlotaf y DU.

I added then that

Ychwanegais bryd hynny

'European funding should encourage greater entrepreneurship and, more importantly, act as a catalyst for attracting the private sector to the poorest areas.'

Dylai arian Ewropeaidd hyrwyddo mwy o entrepreneuriaeth ac, yn bwysicach na dim, fod yn sbardun i ddenu'r sector preifat i'r ardaloedd tlotaf.

However, as a number of business leaders had then pointed out,

Fodd bynnag, fel y mae sawl arweinydd busnes, wedi nodi,

'the previous round of Objective 1 funding did not make a significant difference to how the Assembly Government managed the economy.'

ni wnaeth y cylch blaenorol o gyllid Amcan 1 wahaniaeth sylweddol i'r ffordd yr oedd Llywodraeth y Cynulliad yn rheoli'r economi.

I added then that:

Ychwanegais wedyn:

'As we embark on a second round of European structural funding, the business sector must be allowed to come on board and play its part.'

Five years later, west Wales and the Valleys, including Anglesey, still has the lowest gross value added value of goods and services produced of all UK nations and regions. Official figures last month showed that west Wales and the Valleys, including Anglesey, has the lowest gross domestic product per head of all 37 UK areas, down 8% over eight years. In 2008, I said:

'The core of Anglesey's economy, Wylfa power station, is due to close in 2010...the decommissioning of Wylfa and the associated risks to Anglesey Aluminium Metals Ltd and other businesses are of potentially major significance to the local and regional economy. In fact, Anglesey Aluminium Metals Ltd stressed the importance of having a power station on the island to Ieuan Wyn Jones and me when we shared an industry placement together during the last Assembly. It told us that its future profitability and presence on Anglesey depended on its buy-back arrangements with Wylfa, and called for the life of the plant to be extended and for the provision of a new power station of whatever type.'

It was announced in August 2009 that Anglesey Aluminium Metals Ltd's Holyhead plant would end the following month, leading to 309 job losses. As I then said:

'Many years have passed since Government's in London and Cardiff were first warned by Anglesey Aluminium that this situation would become inevitable if urgent action was not taken ahead of the decommissioning of Wylfa Nuclear Power Station.'

I said:

'It is therefore deeply worrying that Government discussions on a rescue deal were left until the very last minute.'

Wylfa nuclear plant was given a two-year extended life, but not until October 2010. It was announced in February that Anglesey Aluminium Metals Ltd would finally close with 60 further job losses. I have visited Wylfa and attended meetings with the Horizons Wylfa new-build project liaison group with local community representatives. Developing a nuclear power station, as we heard, is a complicated and lengthy process and one that will require a number of changes to local infrastructure.

Last November, following the welcome announcement that Hitachi is taking over the project to build a new nuclear plant on Anglesey, I asked the Minister what impact this would have on future developments in the Snowdonia enterprise zone, where the chair is also a member of the Anglesey enterprise board. I note the Minister's statement yesterday that the Snowdonia chair recently made a positive case for the Snowdonia and Anglesey enterprise zones to the Nuclear Industry Association. We now need positive action and development.

Wrth inni gychwyn ar ail gylch o arian strwythurol Ewropeaidd, rhaid i'r sector busnes gael cyfle i fod yn rhan o'r broses a chwarae ei ran.

Bum mlynedd yn ddiweddarach, gorllewin Cymru a'r Cymoedd, gan gynnwys Ynys Môn, sydd â'r gwerth gros isaf o hyd o ran gwerth ychwanegol nwyddau a gwasanaethau a gynhyrchir o blith holl wledydd a rhanbarthau'r DU. Dengys y ffigurau swyddogol y mis diwethaf mai gan orllewin Cymru a'r Cymoedd, gan gynnwys Ynys Môn, roedd y cynnyrch mewnwladol crynswth isaf y pen ymhlith y 37 o'r ardaloedd yn y DU, gostyngiad o 8% dros wyth mlynedd. Yn 2008, dywedais:

Bydd craidd economi Ynys Môn, sef gorsaf bŵer yr Wylfa, yn cau yn 2010...mae dadgomisiynu'r Wylfa a'r risgiau cysylltiedig i Alwminiwm Môn Cyf a busnesau eraill o bwys sylweddol o bosibl i'r economi leol a rhanbarthol. Yn wir, pwysleisiodd Alwminiwm Môn Cyf mor bwysig oedd cael gorsaf bŵer ar yr ynys i Ieuan Wyn Jones a minnau pan rannwyd lleoliad mewn diwydiant gennym yn ystod y Cynulliad diwethaf. Dywedodd wrthym fod ei broffidioldeb a'i bresenoldeb ar Ynys Môn yn y dyfodol yn dibynnu ar ei drefniadau prynu yn ôl â'r Wylfa, a galwodd am estyn oes y safle ac am ddarparu gorsaf bŵer newydd o ba fath bynnag.

Cyhoeddwyd ym mis Awst 2009 y byddai safle Alwminiwm Môn Cyf yng Nghaergybi yn dod i ben y mis canlynol, gan arwain at golli 309 o swyddi. Fel y dywedais ar y pryd:

Mae llawer o flynyddoedd wedi mynd heibio ers i'r Llywodraeth yn Llundain ac yng Nghaerdydd gael eu rhybuddio gyntaf gan Alwminiwm Môn y byddai'r sefyllfa hon yn anochel pe na chymerid camau brys cyn dadgomisiynu Gorsaf Bŵer Niwclear yr Wylfa.

Dywedais:

Felly, mae'n destun pryder mawr i drafodaethau'r Llywodraeth ar becyn achub gael eu gadael tan y funud olaf un.

Rhodddwyd estyniad i safle niwclear yr Wylfa am ddwy flynedd, ond nid tan Hydref 2010. Cyhoeddwyd ym mis Chwefror y byddai Alwminiwm Môn Cyf yn cau'n gyfan gwbl gyda 60 o swyddi eraill yn cael eu colli. Rwyf wedi ymweld â'r Wylfa ac wedi mynychu cyfarfodydd gyda grŵp cyswllt prosiect adeilad Wylfa newydd Horizons gyda chynrychiolwyr y gymuned leol. Mae datblygu gorsaf bŵer niwclear, fel y clywsom, yn broses gymhleth a hirfaith ac yn un a fydd yn gofyn am nifer o newidiadau i'r seilwaith lleol.

Fis Tachwedd diwethaf, yn dilyn y cyhoeddiad i'w groesawu fod Hitachi yn ymgymryd â'r prosiect i adeiladu gorsaf niwclear newydd ar Ynys Môn, gofynnais i'r Gweinidog pa effaith fyddai hyn yn ei chael ar ddatblygiadau yn y dyfodol yn ardal fenter Eryri, lle y mae'r cadeirydd hefyd yn aelod o fwrdd menter Ynys Môn. Nodaf ddatganiad y Gweinidog ddoe fod cadeirydd Eryri yn ddiweddar wedi cyflwyno achos cadarnhaol dros ardaloedd menter Eryri ac Ynys Môn i Gymdeithas y Diwydiant Niwclear. Mae angen camau gweithredu a datblygu cadarnhaol bellach.

Following widespread concern on Anglesey about the proliferation of applications for single industrial-sized wind turbines, the council leader told me that he was calling a seminar of all members. The day after Anglesey Against Wind Turbines met council officers, the council launched a consultation on its draft onshore wind energy supplementary planning guidance—reacting rather than acting, unfortunately.

Yn dilyn pryder cyffredinol ar Ynys Môn ynglŷn â'r cynnydd yn nifer y ceisiadau am dyrbinau gwynt diwydiannol eu maint unigol, dywedodd arweinydd y cyngor wrthyf ei fod yn galw seminar ar gyfer yr holl aelodau. Y diwrnod wedyn cyfarfu ymgyrch Ynys Môn yn erbyn Tyrbinau Gwynt â swyddogion y cyngor, lansiodd y cyngor ymgynghoriad ar ei ganllawiau cynllunio atodol drafft ar ynni'r gwynt ar y tir—gan adweithio yn hytrach na gweithredu, yn anffodus.

16:30 **Alun Ffred Jones** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Sixteen months after the Welsh Government appointed commissioners to run Anglesey council due to failings in corporate governance, Estyn reported that operational leadership in the delivery of education had not driven improvements in areas of underperformance, and that schools and officers had not been held to account. The people of Ynys Môn now deserve action, innovation and enterprise in real partnership with businesses and investors.

Un mis ar bymtheg ar ôl i Lywodraeth Cymru benodi comisiynwyr i redeg Cyngor Sir Ynys Môn oherwydd methiannau mewn llywodraethu corfforaethol, nododd Estyn nad oedd arweiniad gweithredol wrth ddarparu addysg wedi ysgogi gwelliannau mewn meysydd o dangyflawni, ac nad yw ysgolion na swyddogion wedi cael eu dwyn i gyfrif. Mae pobl Ynys Môn yn awr yn haeddu gweithredu, arloesedd a menter mewn partneriaeth wirioneddol â busnesau a buddsoddwyr.

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

Ni allaf gofio dadl yn y Siambr a oedd yn cyfeirio mor benodol at un ardal awdurdod lleol. Mae hynny'n beth digon rhyfedd ynddo'i hun. Er hynny, yn dilyn cyflwyniad rhesymol Russell George, daeth y rheswm yn amlwg yn ymyriad arweinwyr y Toriaid, wrth gwrs. Cyfeiriaf yn benodol at y bedwerydd cymal yn y cynnig, sy'n ymddangos yn ddigon rhesymol ar yr wyneb, ac sy'n cynnig bod Cynulliad Cenedlaethol Cymru

I cannot recall a previous debate in the Chamber referring to such a specific local authority. That is quite strange in itself. However, following Russell George's quite rational presentation, the intention became clear during the Tories' leader's intervention, of course. I refer, in particular, to the fourth clause in the motion, which seems quite reasonable and proposes that the National Assembly for Wales

'Yn credu bod yn rhaid i ddatblygiad ynni niwclear ar Ynys Môn gael ei ategu gan gymorth pellach i gymysgedd cadarn o ynni ledled Cymru.'

'Believes the development of nuclear energy on Ynys Môn must be complemented by further support for a robust energy mix across Wales.'

16:31 **Andrew R.T. Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Yn greiddiol i'r cymysgedd hwnnw mae ynni gwynt. Ni allaf gofio sawl tro yr wyf wedi clywed Aelodau Toriaidd yn codi ar eu traed yn y Siambr i wrthwynebu cynlluniau am bob math o resymau. Mae'n anodd gwybod, felly, at beth mae'r bedwerydd cymal yn cyfeirio a dweud y gwir.

Crucial to that mix is wind energy. I cannot recall how many times I have seen Tory Members rising on their feet in the Chamber to oppose schemes for all kinds of reasons. Therefore, it is difficult to comprehend what that fourth clause refers to.

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

16:31 **Alun Ffred Jones** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Will you take an intervention?

A wnewch chi dderbyn ymyriad?

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

16:31 **Andrew R.T. Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Ar bob cyfrif, Mr Davies.

Of course, Mr Davies.

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

16:31 **Alun Ffred Jones** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I am grateful to the Member for taking an intervention. I am quite happy to say that if there was a Conservative Government here we would get rid of technical advice note 8. If there was a Plaid Cymru Government here, would you support the development of Horizon on Anglesey? It is a simple question.

Rwy'n ddiolchgar i'r Aelod am dderbyn ymyriad. Rwy'n hollol barod i ddweud pe bai Llywodraeth Geidwadol yma y byddem yn cael gwared ar nodyn cyngor technegol 8. Pe bai Llywodraeth Plaid Cymru yma, a fydddech yn cefnogi datblygiad Horizon ar Ynys Môn? Mae'n gwestiwn syml.

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

Byddaf yn dod at y pwynt hwnnw mewn munud. Nid oes dwywaith bod newid hinsawdd yn un o'r heriau mwyaf—os nad y mwyaf—sy'n wynebu dynoliaeth. Mae'r ewyllys wleidyddol i geisio ymateb i hynny yn gwanio ar hyd a lled y byd. Ni wn beth fydd ein plant a phlant ein plant yn dweud am ein hanallu a'n llwfrdra ni i wynebu'r bygythiad hwn i boblogaeth y byd ac i'n ffordd ni o fyw yng Nghymru. Dyna pam mae Plaid Cymru, ers degawdau, wedi bod yn hyrwyddo mesurau i arbed ynni gyda'n cynllun can mil o swyddi bron ugain mlynedd yn ôl, a'n polisi o gael cymysgedd o ddulliau cynhyrchu ynni a thrydan, gan fanteisio ar adnoddau naturiol Cymru. Rwy'n gobeithio y bydd datblygiad parc gwyddoniaeth Menai yn rhoi'r cyfle i ni wneud gwaith ymchwil blaengar yn y maes hwn, ac yn arbennig er mwyn defnyddio grym y llanw a cherrynt y môr oddi ar arfordir yr ynys. Y gwir amdani yw bod y datblygiadau yn y cyfeiriad hwnnw yn eithriadol o araf. Hyd yn hyn, nid oes unrhyw ragolwg y bydd hynny'n cyfrannu at ein hanghenion ni yng Nghymru nac ym Mhrydain.

Cyfeiriodd Ieuan hefyd at y datblygiadau cyffrous oddi ar arfordir yr ynys mewn perthynas â ffermydd gwynt, ond mae'n drychineb na fydd unrhyw un o'r tyrbinau hynny'n cael eu cynhyrchu yng Nghymru nac ym Mhrydain. Os ydych eisiau tyrbîn o unrhyw fath bellach, rhaid i chi fynd i'r Almaen, Awstria, Siapan neu Tsieina. Dyna yw'r trychineb o safbwynt gwaith cynhyrchu ym Mhrydain.

I fod yn glir, polisi cyffredinol Plaid Cymru ydyw i beidio cefnogi datblygu ynni niwclear. Dyna fu polisi'r Llywodraethau Llafur yma, a hefyd dyna fu polisi'r clymbleidiau sydd wedi bod yma yn y gorffennol. Mae digon o ddatganiadau wedi cael eu gwneud yn y Siambur sy'n dangos hynny. Dyna hefyd oedd safbwynt y Rhyddfrydwyr Democrataidd. Mi gredaf, cyn iddynt fynd i glymblaidd yn San Steffan. Y gwir amdani yw bod yna lawer iawn o ddadlau a chwestiynau di-ri am ddiogelwch storio gwastraff gwenwynig ac ymbelydrol. Yn dilyn trychinebau Chernobyl a Fujiyama, mae cwestiynau hefyd am ddiogelwch y prosesau eu hunain. Nid oes un Llywodraeth yn y Deyrnas Unedig wedi llwyddo i gynnig ateb terfynol i'r broblem o storio'r gwastraff gwenwynig hwn dros gannoedd o flynyddoedd. Tan fydd y broblem honno wedi'i datrys yn llawn, credaf ei bod yn deg gofyn y cwestiynau sylfaenol am y prosesau hyn. Diddorol iawn oedd gweld un o gefnogwyr mwyaf ynni niwclear, yr Athro Glyn O. Phillips, sy'n cael ei dderbyn fel arbenigwr rhyngwladol yn y maes hwn, yn dweud mewn erthygl ddiweddar yn 'Barn' bod gan y diwydiant hwn gwestiynau difrifol i'w hateb o safbwynt lleddfu ofnau pobl, ac, yn wir, o safbwynt ei record ei hun. Felly, peidied neb â dweud bod y darlun hwn yn ddu a gwyn. Mae yna gwestiynau i'w hateb gan y diwydiant.

I will come to that point later. There is no doubt that climate change is one of the biggest challenges—if not the biggest—facing humanity. The political will to try to respond to that is weakening across the world. I do not know what our children and our children's children will say about our unwillingness and our cowardice to face up to that threat to the world's population and to our way of living in Wales. That is why Plaid Cymru has, for decades, been promoting measures to save energy with our 100,000 jobs scheme nearly 20 years ago, and the policy of having a mix of energy and electricity generation methods by making the most of Wales's natural resources. I hope that the development of the Menai science park will give us an opportunity to conduct innovative research in this area, and particularly to harness tidal energy on the shores of the island. There is no doubt that such developments have been extremely slow. As yet, there has been no forecast that that will contribute to our needs in Wales or Britain.

Ieuan also referred to the island's exciting offshore developments in terms of windfarms, but the tragedy is that none of those turbines will have been manufactured in Wales or in Britain. If you need any kind of turbine you now have to go to Germany, Austria, Japan or China. That is the tragedy in terms of manufacturing in Britain.

To be clear, Plaid Cymru's general policy is not to support nuclear power developments. That was the policy of previous Governments here under Labour, and under previous coalition Governments here. Many statements have been made in the Chamber to support that. That was also the policy of the Liberal Democrats, I think, before they entered into a coalition at Westminster. The truth of the matter is that there have been many discussions and endless questions about the safety of storing contaminated and radioactive waste. Following Chernobyl and Fujiyama disasters, there have been questions about the safety of the processes themselves. No Government in the United Kingdom has come up with a plausible solution to storing this poisonous waste over a period of hundreds of years. Until that has been resolved fully, I think that it is fair to ask fundamental questions about these processes. It was interesting to see one of the most fervent supporters of nuclear energy, Professor Glyn O. Phillips, who is an internationally renowned scientist in this field, saying recently in 'Barn' that this industry has some serious questions to address in alleviating people's concerns, and, indeed, in terms of its own record. So, let no-one say that this picture is black and white. Questions need to be answered by the industry itself.

16:35

Byron Davies [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Fodd bynnag, os daw gorsaf niwclear i Fôn, rhaid sicrhau bod cymaint â phosibl o'r gweithwyr yn rhai lleol, yn union fel y digwyddodd gyda chynllun trydan Dinorwig yn y saithdegau a'r wythdegau. Cafodd y cynllun hwnnw effaith llesol ar y gogledd-orllewin. Mae Cyngor Sir Ynys Môn a Chyngor Gwynedd wedi cefnogi Grŵp Llandrillo Menai i ddod â'r cynllun prentisiaethau i fodolaeth, a dyna'r ffordd y byddwn yn sicrhau budd hirdymor i'r ardal o unrhyw ddatblygiadau ynni yn y dyfodol.

However, if a nuclear reactor is built in Anglesey, then it will need to be ensured that as many of the workers as possible are local, as was the case with the Dinorwig electricity project in the seventies and eighties. That project has a beneficial impact on the north-west. The Isle of Anglesey County Council and Gwynedd Council have supported Grŵp Llandrillo Menai to bring forward an apprenticeship scheme, and that is how we will ensure that there are long-term benefits to the area of any energy projects in future.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

I rise to support this motion recognising the simple truth that the development of nuclear energy on Ynys Môn, which is very much welcomed for the economy of the island, must be complemented by further support for a robust energy mix across Wales. The current UK Government has acted and got on with the task of building new nuclear power stations—an important backbone for a robust and reliable electricity network. For too long, the Government here in Cardiff bay has gone along with the concept of wind energy and allowed the proliferation of windfarms across our landscape. We need to invest in predictable, sustainable and reliable energy production—not just nuclear, hydro and tidal power. However, in the context of this debate, nuclear is a very viable option in the medium term. Only the mad would ignore the fact that Wales will continue to depend on conventional supplies of gas and coal electricity while we develop alternatives. An unhelpful truth for the Government here is that the more wind power we have, the greater need there is for power stations to be on stand-by. The most inefficient power station is one on stand-by, and that is the sad truth of wind power: it is just not dependable.

Codaf ar fy nhraed i gefnogi'r cynnig hwn gan gydnabod y gwirionedd syml bod yn rhaid i ddatblygu ynni niwclear ar Ynys Môn, sydd i'w groesawu'n fawr iawn o ran economi'r ynys, gael ei ategu gan gymorth pellach i sicrhau cymysgedd ynni cadarn ledled Cymru. Mae Llywodraeth bresennol y DU wedi gweithredu ac wedi bwrw ymlaen â'r dasg o adeiladu gorsafoedd pŵer niwclear newydd— asgwrn cefn pwysig i rwydwaith trydan cadarn a dibynadwy. Ers gormod o amser, mae'r Llywodraeth yma ym mae Caerdydd wedi derbyn y cysyniad o ynni'r gwynt ac wedi caniatáu'r cynnydd yn nifer y ffermydd gwynt ar draws ein tirwedd. Mae angen inni fuddsoddi mewn cynhyrchu ynni rhagweladwy, cynaliadwy a dibynadwy— nid dim ond niwclear, trydan dŵr ac ynni'r llanw. Fodd bynnag, yng nghyd-destun y ddatl hon, mae niwclear yn ddewis hyfyw iawn yn y tymor canolig. Dim ond y gwallgof a fyddai'n anwybyddu'r ffaith y bydd Cymru yn parhau i ddibynnu ar gyflenwadau confensiynol o drydan nwy a glo tra ein bod yn datblygu dewisiadau eraill. Po fwyaf o ynni'r gwynt a gynhyrchwn yma, y mwyaf fydd yr angen am orsafoedd pŵer mewn modd segur—mae hynny'n wirionedd anghysurus i'r Llywodraeth yma. Yr orsaf bŵer fwyaf aneffeithlon yw'r un sydd mewn modd segur, a dyna wirionedd anffodus ynni'r gwynt: y gwir amdani yw nad yw'n ddibynadwy.

16:37 **David Rees** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

We must recognise that Wales has an abundance of natural resources to produce renewable energy, and we must be open to investment opportunities in all these areas. It is important that Wales has a genuine energy mix. The Farmers Union of Wales made a lot of sense when it stated that reliance should not be placed on one single form of generation to meet the targets for renewable energy generation.

Rhaid inni gydnabod bod gan Gymru ddigonedd o adnoddau naturiol i gynhyrchu ynni adnewyddadwy, a rhaid inni fod yn agored i gyfleoedd buddsoddi ym mhob un o'r meysydd hyn. Mae'n bwysig bod gan Gymru gymysgedd ynni gwirioneddol. Roedd Undeb Amaethwyr Cymru yn synhwyrol iawn pan ddatganodd na ddylid dibynnu ar un math o gynhyrchu yn unig i gyflawni'r targedau ar gyfer cynhyrchu ynni adnewyddadwy.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

16:37 **Byron Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Thank you for taking my intervention. You have basically tried to rule out wind as an example of possible renewable energy. However, are you considering possible ways in which we store energy, such as hydrogen cells, that will take care of that intermittent process and provide a good basis for renewable energy via wind?

Diolch ichi am dderbyn ymyriad gennyf. Yn y bôn, rydych wedi ceisio diystyru gwynt fel enghraifft o ynni adnewyddadwy posibl. Fodd bynnag, a ydych yn ystyried ffyrdd posibl o storio ynni, megis celloedd hydrogen, a fydd yn gwneud iawn am y broses gynhyrchu ysbeidiol honno ac yn cynnig sail dda dros ynni adnewyddadwy drwy'r gwynt?

I am not ruling out wind energy altogether. I am just saying that the whole thing is not sustainable.

Nid wyf yn diystyru ynni gwynt yn gyfan gwbl. Dweud yr wyf nad yw'r holl beth yn gynaliadwy.

Alongside nuclear energy, we must back community-led projects, which are an important and sustainable part of the energy mix. Not only do community energy projects have a beneficial impact on the environment, they also encourage and provide wide-ranging community benefits. The Welsh Government has spent almost £2 million on support for community-led renewable energy schemes over the last three years. However, I cautiously say that I cannot identify one that has been completed.

Ochr yn ochr ag ynni niwclear, rhaid inni gefnogi prosiectau a arweinir gan y gymuned, sy'n rhan bwysig a chynaliadwy o'r cymysgedd ynni. Mae prosiectau ynni cymunedol, nid yn unig yn cael effaith fuddiol ar yr amgylchedd, maent hefyd yn hyrwyddo ac yn cynnig manteision cymunedol eang eu cwmpas. Mae Llywodraeth Cymru wedi gwario bron £2 filiwn ar gymorth i gynlluniau ynni adnewyddadwy dan arweiniad y gymuned yn ystod y tair blynedd diwethaf. Fodd bynnag, dywedaf yn ofalus na allaf nodi un sydd wedi cael ei gwblhau.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

The Assembly's Environment and Sustainability Committee report on energy policy and planning in Wales, which was published on 27 June 2012, makes over 70 recommendations. The Welsh Government accepted the majority of the recommendations, although many were accepted in principle. Recommendation 1 stated that the Welsh Government should establish a renewable energy delivery board to act as a co-ordinating body, with representatives from Government, developers and regulators. The Welsh Government accepted this proposal in principle, and we are awaiting the Government's position, with the expectation that an announcement will be made before the end of April. Perhaps the First Minister can address that when he stands to speak. The report includes recommendations regarding technical advice note 8, which regulates planning for renewable energy. It recommends that the Welsh Government should actively encourage a greater mix of below 50 MW renewable energy developments. The Welsh Government accepted this recommendation, and we therefore need TAN 8 changed. It is as simple as that.

Mae adroddiad y Pwyllgor Amgylchedd a Chynaliadwyedd ar bolisi ynni a chynllunio yng Nghymru, a gyhoeddwyd ar 27 Mehefin 2012, yn gwneud dros 70 o argymhellion. Derbyniodd Llywodraeth Cymru y rhan fwyaf o'r argymhellion, er mai mewn egwyddor y cafodd llawer eu derbyn. Nododd argymhelliad 1 y dylai Llywodraeth Cymru sefydlu bwrdd cyflawni ynni adnewyddadwy i weithredu fel corff cydgysylltu, gyda chynrychiolwyr o'r Llywodraeth, datblygwyr a rheoleiddwyr. Derbyniodd Llywodraeth Cymru y cynnig hwn mewn egwyddor, ac rydym yn aros am farn y Llywodraeth, gyda'r disgwyliad y bydd cyhoeddiad yn cael ei wneud cyn diwedd mis Ebrill. Efallai y gall y Prif Weinidog roi sylw i hynny pan fydd yn codi i siarad. Mae'r adroddiad yn cynnwys argymhellion ynghylch nodyn cyngor technegol 8, sy'n rheoleiddio cynllunio ar gyfer ynni adnewyddadwy. Mae'n argymhell y dylai Llywodraeth Cymru fynd ati i annog mwy o gymysgedd o ddatblygiadau ynni adnewyddadwy o dan 50 MW. Derbyniodd Llywodraeth Cymru yr argymhelliad hwn, ac felly mae angen i TAN 8 gael ei newid. Mae mor syml â hynny.

16:39 **Mark Isherwood** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

In a nutshell, I commend this motion, un-amended. I want this Government to stop supporting unreliable and costly windfarms—costly financially in terms of subsidy, and costly in terms of losing our special landscape across Wales. Let us wake up and smell the coffee, and let us look at a long-term sustainable move—[Interruption.]

Yn gryo, cymeradwyaf y cynnig hwn, heb ei ddiwygio. Rwyf am i'r Llywodraeth hon roi'r gorau i gefnogi ffermydd gwynt annibynadwy a chostus—yn gostus yn ariannol o ran cymhorthdal, ac yn gostus o ran colli ein tirwedd arbennig ledled Cymru. Gadewch inni sylweddoli, a gadewch inni edrych ar newid cynaliadwy hirdymor—[Torri ar draws.]

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

16:40 **Byron Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Do you recognise that, in December 2011, when the wind was going so fast, that the wind turbines had to stop producing energy, and that we had to import nuclear energy from France to stop the lights from going out?

A ydych yn cydnabod, ym mis Rhagfyr 2011, pan oedd y gwynt mor gryf, bod yn rhaid i'r tyrbinau gwynt roi'r gorau i gynhyrchu ynni, a bod yn rhaid inni i fewnforio ynni niwclear o Ffrainc i atal y goleuadau rhag diffodd?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Thank you for that; yes, I do recall that.

Diolch ichi am hynny; ydw, cofiaf hynny.

16:40 **Carwyn Jones** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Y Prif Weinidog / The First Minister

So, as I said, let us wake up and smell the coffee, and let us look at a long-term sustainable move to renewables, rather than the short-term madness of the destruction of our landscape.

Felly, fel y dywedais, gadewch inni sylweddoli, a gadewch inni edrych ar newid cynaliadwy hirdymor i ynni adnewyddadwy, yn hytrach na gwallgofrwydd dinistrio ein tirwedd yn y byrdymor.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

I did listen to Byron Davies's speech and it seemed to me that he was saying that he is not against wind; he is just against windfarms. I am not entirely sure how the circle is squared on that basis. The reality is that renewable energy is bound to play a part in the Welsh energy mix in all its forms, even though it might be controversial.

Gwrandewais ar araith Byron Davies ac ymddengys i mi ei fod yn dweud nad gwrthwynebu ynni'r gwynt y mae, ond gwrthwynebu ffermydd gwynt. Nid wyf yn hollol siŵr sut y gellir cysoni hynny. Y gwir amdani yw bod ynni adnewyddadwy yn sicr o chwarae rhan yng nghymysgedd ynni Cymru ar ei holl ffurfiau, er y gallai fod yn ddadleuol.

16:40 **Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Byron Davies a gododd—

Byron Davies rose—

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

16:40 **Byron Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Oh, he has only just started.

O, megis cychwyn y mae.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

I am making a distinction here between windfarms and perhaps seafarms, then. I am not against wind per se; I am just against windfarm development as it stands under TAN 8 on our landscape.

I am not sure that that gives us much clarity. [Laughter.] I will leave it there.

I have heard a lot of discussion about TAN 8 and about getting rid of it. Of course, if you get rid of TAN 8 you just have a free-for-all, without planning guidance at all, in which anything can be built absolutely anywhere. I would remind those on the Conservative benches that the development of wind energy—indeed, going well beyond TAN 8—is actually their own Government's policy at Westminster, but there we are. Let me see if I can move on from there to being a little bit more consensual.

I do welcome the motion that has been put forward. We do recognise the potential of Ynys Môn as a hub for energy and economic growth. As has already been stated by Antoinette Sandbach, we know that the new build will be a £10 billion investment. Hitachi has made a commitment that at least 60% of this sum will be sourced through suppliers and contractors within the UK. So, the potential is enormous, not just for the island, but also for the wider north. At its peak, there could be up to 6,000 workers on site, and once commissioned, as has already been stated, the station will employ 1,000 people over its expected lifetime of 60 years. So, I do take great pleasure in affirming my welcome of the announcement by Hitachi earlier this year of its acquisition of Horizon and, of course, its commitment to investment in nuclear power in the UK, commencing with a new build in Wales.

I have met with senior executives of Hitachi, as has the Minister for Economy, Science and Transport, and we were very much taken by their commitment to Wylfa, which they regard as their best site in the UK. The appreciation of the support shown by the vast majority of local people was there for all to see.

There are other major projects, of course: Centrica and DONG Energy will be developing the Rhiannon windfarm in the Irish sea; Marine Current Turbines will be commencing the next phase of its tidal array in the Skerries off Holyhead; and there are plans for an eco-park on the former Anglesey Aluminium site with a leisure village on the adjoining land, each with a potential to create 600 permanent jobs.

Rwy'n gwahaniaethu yma rhwng ffermydd gwynt a ffermydd ar y môr o bosibl, felly. Ni wrthwynebaf ynni'r gwynt fel y cyfryw, yr hyn a wrthwynebaf yw datblygiad ffermydd gwynt fel y mae o dan TAN 8 ar ein tirwedd.

Nid wyf yn siŵr a yw hynny'n egluro pethau inni. [Chwerthin.] Gadawaf y pwynt hwnnw felly.

Rwyf wedi clywed llawer o drafodaeth am TAN 8 ac am gael gwared arno. Wrth gwrs, os ydych yn cael gwared ar TAN 8 bydd gennych ryddid llwyr, heb ganllawiau cynllunio o gwbl, lle y gall unrhyw beth gael ei adeiladu unrhyw le. Hoffwn atgoffa'r rhai ar feinciau'r Ceidwadwyr mai polisi eu Llywodraeth eu hunain yn San Steffan yw datblygiad ynni'r gwynt mewn gwirionedd—sydd yn wir, yn mynd ymhell y tu hwnt TAN 8, ond dyna ni. Gadewch imi weld os gallaf symud ymlaen a bod ychydig yn fwy cydsyniol.

Croesawaf y cynnig a gyflwynwyd. Rydym yn cydnabod potensial Ynys Môn fel canolfan ar gyfer ynni a thwf economaidd. Fel y nodwyd eisoes gan Antoinette Sandbach, gwyddom y bydd yr orsaf newydd yn gyfystyr â buddsoddiad o £10 biliwn. Mae Hitachi wedi gwneud ymrwymiad y bydd yn defnyddio cyflenwyr a chontractwyr yn y DU ar gyfer o leiaf 60% o'r swm hwn. Felly, mae'r potensial yn enfawr, nid yn unig i'r ynys, ond hefyd i'r gogledd yn fwy cyffredinol. Ar ei anterth, gallai fod hyd at 6,000 o weithwyr ar y safle, ac ar ôl i'r orsaf gael ei chomisiynu, fel y dywedwyd eisoes, bydd yn cyflogi 1,000 o bobl yn ystod ei hoed ddisgwyliedig o 60 mlynedd. Felly, ymbleseraf yn fawr iawn wrth gadarnhau fy mod yn croesawu'r cyhoeddiad gan Hitachi yn gynharach eleni ei fod yn caffael Horizon ac, wrth gwrs, ei ymrwymiad i fuddsoddi mewn ynni niwclear yn y DU, gan ddechrau gyda gorsaf newydd yng Nghymru.

Rwyf wedi cyfarfod ag uwch swyddogion o Hitachi, fel y gwnaeth y Gweinidog Economi, Gwyddoniaeth a Thrafnidiaeth, ac mae eu hymrwymiad i'r Wylfa, sef eu safle gorau yn y DU yn eu barn hwy, wedi creu argraff fawr arnom. Mae gwerthfawrogiad o'r gefnogaeth a gafwyd gan y mwyafrif llethol o bobl leol i'w weld gan bawb.

Ceir prosiectau mawr eraill, wrth gwrs: bydd Centrica a DONG Energy yn datblygu fferm wynt Rhiannon ym môr Iwerddon; bydd Marine Current Turbines yn cychwyn ar y cam nesaf o'i resiad llanw yn Ynsoedd y Moelrhoniaid oddi ar arfordir Caergybi, ac mae cynlluniau ar gyfer eco-barc ar hen safle Alwminiwm Môn gyda phentref hamdden ar y tir cyfagos, y gallai'r naill a'r llall greu 600 o swyddi parhaol.

I have set out the Welsh Government's policy on energy in Wales in the document 'Energy Wales: A Low Carbon Transition', which has been well received by the sector. It provides clarity and consistency that will go some way towards de-risking, as the terminology has it, the sector's very substantial investment decisions. As a Government, we are building on the established energy island programme, which brings together the public sector bodies and developers through the various work streams that it has. For example, those that cover the supply chain, inward investment, education and skills, research and development, and community health, safety and wellbeing. The message to developers is very much that Wales is open for business and that it is the place to set up businesses to support those generation schemes.

The plan is not just to develop Anglesey as a centre for energy generation, but to equip local people to become competitive in terms of skills and training, enabling small and medium-sized enterprises to be competitive to business support, and ensuring that the infrastructure is in place to help them to service those new developments. That is why the Minister designated Anglesey as an enterprise zone for the energy sector, and master plans are being developed on a number of sites in the enterprise zone to take those developments forward.

16:44 **Andrew R.T. Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

The work is already—

16:44 **Carwyn Jones** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Y Prif Weinidog / The First Minister

Thank you, First Minister, for giving way. I was grateful to the Minister for making her statement on enterprise zones yesterday, but the one thing that was lacking was the ability to see the real impact that the enterprise zone is making. Will you commit today to publishing more detailed information so that Members can ascertain what jobs are being created, what level of investment has gone in, and, putting the Horizon project to one side, the benefits that the enterprise zone has or has not had for the Isle of Anglesey?

Of course. The Minister has been open and transparent by bringing a number of statements to the Assembly on the progress that is being made in every enterprise zone. That much is true of Anglesey, and it will continue in the future. Work is already under way on engaging with schools to promote STEM subjects so our youngest people can be best equipped for the job opportunities that will arise. A detailed skills strategy has been devised so that individuals, employees and employers have the relevant training and qualifications for a sector where safety and quality are paramount.

Rwyf wedi nodi polisi Llywodraeth Cymru ar ynni yng Nghymru yn y ddogfen 'Ynni Cymru: Newid Carbon Isel', a gafodd dderbyniad da gan y sector. Mae'n cynnig eglurder a chysondeb a fydd yn mynd dipyn o'r ffordd tuag at ddileu risgiau i benderfyniadau buddsoddi sylweddol iawn y sector. Fel Llywodraeth, rydym yn adeiladu ar y rhaglen ynys ynni sefydledig, sy'n dwyn ynghyd gyrff y sector cyhoeddus a'r datblygwyr drwy'r ffrydiau gwaith amrywiol sydd ganddo. Er enghraifft, y rhai sy'n cwmpasu'r gadwyn gyflenwi, mewnfuddsoddi, addysg a sgiliau, ymchwil a datblygu, ac iechyd cymunedol, diogelwch a lles. Y neges i ddatblygwyr yn sicr yw bod Cymru ar agor i fusnes ac mai dyma'r lle i sefydlu busnesau i gefnogi'r cynlluniau cynhyrchu ynni hynny.

Nid dim ond datblygu Ynys Môn fel canolfan ar gyfer cynhyrchu ynni yw'r nod, ond hefyd helpu pobl leol i fod yn gystadleuol o ran sgiliau a hyfforddiant, gan alluogi busnesau bach a chanolig eu maint i fod yn gystadleuol i roi cymorth busnes, a sicrhau bod y seilwaith ar waith i helpu i wasanaethu'r datblygiadau newydd hynny. Dyna pam y mae'r Gweinidog wedi dynodi Ynys Môn yn ardal fenter i'r sector ynni, ac mae prif gynlluniau yn cael eu datblygu ar nifer o safleoedd yn yr ardal fenter i fwrw ymlaen â'r datblygiadau hynny.

Mae'r gwaith eisoes—

Diolch yn fawr, Brif Weinidog, am ildio. Rwy'n ddiolchgar i'r Gweinidog am wneud ei datganiad am ardaloedd menter ddoe, ond yr un peth a oedd ar goll oedd y gallu i weld gwir effaith y mae'r ardal fenter yn ei gwneud. A wneuch chi ymrwymo heddiw i gyhoeddi gwybodaeth fanylach fel y gall Aelodau gadarnhau pa swyddi sy'n cael eu creu, pa lefel o fuddsoddiad a wnaed, a, chan anwybyddu prosiect Horizon am eiliad, y manteision y mae'r ardal fenter yn eu creu neu heb eu creu i Ynys Môn?

Wrth gwrs. Mae'r Gweinidog wedi bod yn agored a thryloyw drwy gyflwyno nifer o ddatganiadau i'r Cynulliad am y cynnydd sy'n cael ei wneud ym mhob ardal fenter. Mae hynny'n wir am Ynys Môn, a bydd yn parhau felly yn y dyfodol. Mae gwaith eisoes ar y gweill ar ymgysylltu ag ysgolion i hyrwyddo pynciau STEM fel y gall ein pobl ieuengaf fod yn barod i'r cyfleoedd gwaith a fydd yn codi. Mae strategaeth sgiliau fanwl wedi'i llunio er mwyn i unigolion, gweithwyr a chyflogwyr gael hyfforddiant ac ennill cymwysterau perthnasol ar gyfer sector lle mae diogelwch ac ansawdd yn hollbwysig.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Building on the ethos underpinning the formation of Natural Resources Wales to better manage our natural resources and help us make the best decisions for investment, we know that Energy Island is key to facilitating that level of decision making. Planning and licensing workshops are in place to ensure that all parties are aware of key milestones and opportunities for joint working. The investment that we made, for example, in state-of-the-art construction and energy centres at Coleg Menai—partially geared to the opportunities that Wylfa B will present—is already bearing fruit with 70 young people already recruited to Cwmni Prentis Menai, which the Member, Ieuan Wyn Jones, has already mentioned, with a larger cohort enrolling this September.

The funding opportunities presented by the next round of European structural funds are being actively progressed through WEFO with a view to an integrated set of projects for the Energy Island programme to be worked up, with a view to their starting at the onset of the programme in 2014. Members will be aware of the infrastructure investment that has been put in place in relation to Superfast Cymru. The Minister has also part funded a masterplan study for the Port of Holyhead, which will include potential facilities for operations and maintenance of offshore windfarms. The developments in Anglesey are being led by the private sector. We are investing to ensure that people, businesses and infrastructure enable us to be competitive in order to secure employment and sourcing opportunities from those projects. Indeed, Horizon will be holding the first of a series of supply-chain events in Llandudno on 21 May.

At the same time, we recognise that the scale of these schemes and the international nature of the marketplace are such that it is essential that we work with the UK Government. Wales is represented on the UK nuclear council and we have a high profile as a substantial inward-investment location. As a Government, we are also mindful of the R&D opportunities, and we are entering into a joint venture with Bangor University for a science park. It is right to say that the lead time for these developments is long, with nuclear generation expected to commence in the mid-2020s. Horizon has just embarked upon the regulatory approval process for its advanced boiling water reactor technology, which will take up to four years. That is critically important in determining the financial viability of these multibillion-pound schemes, as evidenced by the current negotiations between DECC and EDF for the strike price, as it is described, for electricity generated by the new Hinkley C nuclear power station.

In the meantime, I am pleased to learn of the proposal from Magnox to extend the life of Wylfa until late 2014, followed by defueling and decommissioning. This will offer opportunities for a seamless join of people and businesses transferring their expertise from Trawsfynydd and securing jobs at the Wylfa sites. That is a point that has already been made by Ieuan, the Member for Ynys Môn. As Members will be aware, Trawsfynydd also has enterprise zone status.

Gan adeiladu ar yr ethos sy'n sail i ffurfio Cyfoeth Naturiol Cymru i reoli ein hadnoddau naturiol yn well a helpu i wneud y penderfyniadau gorau ar gyfer buddsoddi, gwyddom fod yr Ynys Ynni yn allweddol i hwyluso'r lefel honno o wneud penderfyniadau. Mae gweithdai cynllunio a thrwyddedu ar waith i sicrhau bod pawb yn ymwybodol o gerrig milltir allweddol a chyfleoedd ar gyfer cydweithio. Mae'r buddsoddiad a wnaethom, er enghraifft, mewn canolfannau adeiladu ac ynni o'r radd flaenaf yng Ngholeg Menai—yn rhannol wedi'u hanelu at y cyfleoedd y rydd Wylfa B—eisoës yn dwyn ffrwyth gyda 70 o bobl ifanc eisoës wedi'u recriwtio gan Gwmni Prentis Menai, y mae'r Aelod, Ieuan Wyn Jones, eisoës wedi'i grybwyll, gyda charfan fwy yn cofrestru ym mis Medi eleni.

Rydym yn mynd ati i fanteisio ar y cyfleoedd ariannu a gyflwynir gan y cylch nesaf o gronfeydd strwythurol Ewropeaidd drwy WEFO gyda'r bwriad o lunio cyfres integredig o brosiectau ar gyfer y rhaglen Ynys Ynni, gyda'r bwriad o ddechrau eu rhoi ar waith ar ddechrau'r rhaglen yn 2014. Bydd yr Aelodau yn ymwybodol o'r buddsoddiad seilwaith a roddwyd ar waith mewn perthynas â Cyflymu Cymru. Mae'r Gweinidog hefyd wedi rhan-ariannu astudiaeth o brif gynllun ar gyfer Porthladd Caergybi, a fydd yn cynnwys cyfleusterau posibl ar gyfer gweithrediadau a chynnal a chadw ffermydd gwynt ar y môr. Arweinir y datblygiadau yn Ynys Môn gan y sector preifat. Rydym yn buddsoddi er mwyn sicrhau bod pobl, busnesau a seilwaith yn ein galluogi i fod yn gystaddeuol er mwyn sicrhau cyfleoedd cyflogaeth a chyrchu o'r prosiectau hynny. Yn wir, bydd Horizon yn cynnal y cyntaf mewn cyfres o ddigwyddiadau cadwyn gyflenwi yn Llandudno ar 21 Mai.

Ar yr un pryd, rydym yn cydnabod bod maint y cynlluniau hyn a natur ryngwladol y farchnad yn golygu ei bod yn hanfodol ein bod yn gweithio gyda Llywodraeth y DU. Mae Cymru yn cael ei chynrychioli ar gyngor niwclear y DU ac mae gennym broffil uchel fel lleoliad mewnffuddsoddi o bwys. Fel Llywodraeth, rydym hefyd yn ymwybodol o'r cyfleoedd ymchwil a datblygu, ac rydym yn ymrwymo i fenter ar y cyd â Phrifysgol Bangor ar gyfer parc gwyddoniaeth. Mae'n briodol dweud bod yr amseroedd paratoi ar gyfer y datblygiadau hyn yn hir, gyda'r disgwyliad y bydd cynhyrchu niwclear yn dechrau ganol y 2020au. Mae Horizon newydd gychwyn ar y broses gymeradwyo reoleiddiol ar gyfer technoleg ei adweithydd dŵr berw uwch, a fydd yn cymryd hyd at bedair blynedd. Mae hynny'n hanfodol bwysig o ran pennu hyfywedd ariannol y cynlluniau hyn gwerth biliynau o bunnau, fel y dangosir gan y trafodaethau cyfredol rhwng yr Adran Ynni a Newid Hinsawdd ac EDF am y pris taro, fel y'i gelwir, am drydan a gynhyrchir gan orsaf ynni niwclear newydd Hinkley C.

Yn y cyfamser, rwy'n falch o glywed am y cynnig gan Magnox i ymestyn oes Wylfa tan ddiwedd 2014, ac wedyn bydd prosesau tynnu'r tanwydd a datgomisio. Bydd hyn yn cynnig cyfleoedd ar gyfer llif ddi-dor o bobl a busnesau yn trosglwyddo eu harbenigedd o Drawsfnnydd a sicrhau swyddi yn safleoedd yr Wylfa. Mae hwnnw'n bwynt sydd eisoës wedi ei wneud gan Ieuan, yr Aelod dros Ynys Môn. Fel y gŵyr yr Aelodau, mae gan Drawsfnnydd hefyd statws ardal fenter.

Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I note the time, therefore I will come to a conclusion now, Dirprwy Lywydd. We cannot avoid the fact that all of the new generation schemes in Anglesey will need to connect to the district or national grid electricity transmission networks. It is unavoidable that there will be new transmission networks in place to take the energy out of the island. National Grid plc. recently undertook its initial public consultation on a new line from Wylfa to Pentir in order to accommodate these connections and will be publishing the feedback report this summer. It is important that we seek community benefits, as many Members have already mentioned. I will conclude by saying that the Government will be endorsing the motion and supporting the amendments if there is a vote.

Nodaf yr amser, felly dechreuaf gloi yn awr, Ddirprwy Lywydd. Ni allwn osgoi'r ffaith y bydd angen i bob un o'r cynlluniau cynhyrchu newydd yn Ynys Môn gysylltu â'r rhwydweithiau trawsyrru trydan grid dosbarthol neu genedlaethol. Mae'n anochel y bydd rhwydweithiau trawsyrru newydd ar waith i drosglwyddo'r ynny o'r ynys. Yn ddiweddar, cynhaliodd National Grid plc ei ymgynghoriad cyhoeddus cychwynol ar linell newydd o'r Wylfa i Bentir er mwyn darparu ar gyfer y cysylltiadau hyn, a bydd yn cyhoeddi'r adroddiad adborth yr haf hwn. Mae'n bwysig ein bod yn ceisio manteision cymunedol, fel y soniodd llawer o Aelodau eisoes. Rwyf am gloi drwy ddweud y bydd y Llywodraeth yn cefnogi'r cynnig ac yn cefnogi'r gwelliannau os oes pleidlais.

Angela Burns [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I call on Angela Burns to reply to the debate.

Galwaf ar Angela Burns i ymateb i'r ddatblygu.

Well, is Wales open for business? The First Minister seems to think that it is. However, when the Environment and Sustainability Committee did its outstanding inquiry, headed by the Lord, on energy planning, which was published in June 2012, a substantial number of the responses made it very clear that they were not so convinced that Wales was open for business as regards energy development. There were over 300 pieces of written evidence and over 70 recommendations, yet here we are today, a good year or more on, and there has been very little progress in relation to implementation. That is extremely sad, because if you look at a couple of key areas within Wales—and today we are focusing on Ynys Môn—there is absolutely the potential to become a centre of excellence for energy development. There are things that it will need: some deep-water anchorages, and land-based deployment as well as sea-based deployment. That great company, Hitachi, is leading the way. Its investment will help to offset, as the Member for Ynys Môn said, the rather fragile economy of the island, and it will help to develop that and offer the people of the island a more secure future. However, where they go we need others to follow, and I ask you, will they? Let me just give you a couple of quotes. The head of development at Nuon Renewables says:

Wel, a yw Cymru ar agor i fusnes? Ymddengys fod y Prif Weinidog yn credu hynny. Fodd bynnag, pan gynhaliodd y Pwyllgor Amgylchedd a Chynaliadwyedd ei ymchwiliad rhagorol, o dan arweiniad yr Arglwydd, ar gynllunio ynny, a gyhoeddwyd ym mis Mehefin 2012, roedd nifer sylweddol o'r ymatebion yn ei gwneud yn glir iawn nad oeddent yn argyhoeddedig bod Cymru ar agor i fusnes o ran datblygu ynny. Cafwyd dros 300 o ddarnau o dystiolaeth ysgrifenedig a thros 70 o argymhellion, ac eto dyma ni heddiw, flwyddyn gron neu fwy yn ddiweddarach, ac ychydig iawn o gynnydd mewn perthynas â gweithredu sydd wedi bod. Mae hynny'n hynod drist, oherwydd os ydych yn edrych ar un neu ddau faes allweddol yng Nghymru—a heddiw rydym yn canolbwyntio ar Ynys Môn—ceir potensial yn sicr i fod yn ganolfan ragoriaeth ar gyfer datblygu ynny. Mae pethau y bydd eu hangen arni: rhai angorfeydd dŵr dwfn, a defnydd ar y tir yn ogystal â defnydd ar y môr. Mae'r cwmni gwych hwnnw, Hitachi, yn arwain y ffordd. Bydd ei fuddsoddiad yn helpu i wrthbwyso economi'r ynys sydd braidd yn fregus, fel y dywedodd yr Aelod dros Ynys Môn, a bydd yn helpu i ddatblygu hynny a chynig dyfodol mwy diogel i bobl yr ynys. Fodd bynnag, ble bynnag mae'n mynd, mae angen i eraill eu dilyn, a gofynnaf ichi, a wnânt hynny? Gadewch imi roi ychydig o ddyfyniadau ichi. Dywed pennaeth datblygu Nuon Renewables:

'there is a large difference between what the ambition was and what the reality was. Industry is aware that the Welsh Government has provided a framework but has never backed it up with real initiatives to actually get the thing moving on the ground'.

mae gwahaniaeth mawr rhwng yr uchelgais a'r gwirionedd. Mae'r diwydiant yn ymwybodol bod Llywodraeth Cymru wedi darparu fframwaith ond nid yw erioed wedi'i ategu gan gynlluniau go iawn i fwrw ymlaen â'r peth ar lawr gwlad.

What about the director of the South Wales Chamber of Commerce, speaking about the planning process for energy projects? He has said that 'business is now global'—indeed, the First Minister referred to that—and that we need to

Beth am gyfarwyddwr Siambr Fasnach De Cymru, yn sôn am y broses gynllunio ar gyfer prosiectau ynny? Mae wedi dweud bod 'byd busnes yn fyd-eang bellach'—yn wir, cyfeiriodd y Prif Weinidog at hynny—a bod angen inni

'move faster. When you are dealing with international companies and investment, that ability is critical. The business community finds the process like walking through treacle'.

symud yn gynt. Pan fyddwch yn delio â chwmnïau rhyngwladol a buddsoddi, mae'r gallu hwnnw yn hollbwysig. I'r gymuned fusnes mae'r broses fel cerdded trwy driog.

We have to be very careful that we do not fall for false dawns. There has been great excitement recently about the potential of gas on Ynys Môn, and yet we only need look as far as Milford Haven, where, just a couple of days ago, the port authority announced a substantial drop in profits. This mainly comes about because there are fewer gas carriers coming into Milford Haven. Ken Skates, I am going to single you out as somebody who has made an outstanding contribution to today's debate. You went off-message slightly when you said that the Welsh Government had taken action, because I do not agree with that, but you clearly identified the fact that we are too reliant on countries sending their fossil fuels to us. We need to develop how we move forward. Is it not crazy? With the natural resources of Ynys Môn we could have a sound dawn with a bright future and not these false dawns. There is an abundance of natural resources, and not just on the island, but throughout Wales. These resources are open to investment opportunities, and I believe that the Member for the island mentioned some of them in some detail, such as the tidal stream array; there are a great many possibilities.

However, as Russell George says, what we need is a clear, strategic plan of action, and that is what we are not sure that we have. Again, the Member for Ynys Môn mentioned the fact that we had to make sure that, whatever investments we have—how we identify them and how we make them stack up—the local people really benefit from them. My colleague the Member for Preseli Pembrokeshire and I have a huge amount of experience in this area because Pembrokeshire has had a number of substantial investments, and the local people have not always seen the benefits. It is important that we make sure that that happens.

I welcome the Liberal Democrat amendment. It is absolutely sound and we have no argument with it whatsoever. I did smile slightly to myself when Ieuan Wyn Jones called one of our interventions political, because I have to tell Plaid Cymru that its first amendment is nothing but political. We will not be taking any notice of that. We will abstain on amendment 3 because we, too, call for devolution, but not wholesale devolution, as in your amendment. We cannot support amendment 2 simply because it is pretty meaningless. We have a problem with enterprise zones that are not effectively doing what they should be doing. It has taken far too long to set them up.

Rhaid inni fod yn ofalus iawn nad ydym yn cael ein twyllu gan wawr ffug. Bu cyffro mawr yn ddiweddar am y posibilrwydd o nwy ar Ynys Môn, ond eto dim ond edrych ar sefyllfa Aberdaugleddau sydd angen ei wneud, lle y cyhoeddodd awdurdod y porthladd, ddim ond ychydig ddiwrnodau yn ôl, ostyngiad sylweddol mewn elw, a hynny'n bennaf am fod llai o longau cludo nwy yn defnyddio Aberdaugleddau. Ken Skates, rwyf am eich enwi'n benodol fel rhywun a wnaeth gyfraniad eithriadol at y ddadl heddiw. Aethoch oddi ar y neges ychydig pan ddywedasoich fod Llywodraeth Cymru wedi cymryd camau, gan nad wyf yn cytuno â hynny, ond nodwyd yn glir gennyhych y ffaith ein bod yn rhy ddibynnol ar wledydd sy'n anfon eu tanwyddau ffosil atom. Mae angen inni ddatblygu sut rydym yn symud yn ein blaen. Onid yw'n wallgof? Gydag adnoddau naturiol Ynys Môn gallem weld gwawr wirioneddol gyda dyfodol disglair ac nid y gwawriau ffug hyn. Ceir digonedd o adnoddau naturiol, ac nid dim ond ar yr ynys, ond ledled Cymru. Mae'r adnoddau hyn yn agored i gyfleoedd buddsoddi, a chredaf i'r Aelod dros yr ynys sôn am rai ohonynt yn eithaf manwl, megis y rhesiad ffrwd lanwol; mae nifer fawr o bosibiliadau.

Fodd bynnag, fel y dywed Russell George, yr hyn sydd ei angen arnom yw cynllun gweithredu strategol a chliir, a dyna'r hyn nad ydym yn sicr a oes gennym. Unwaith eto, soniodd yr Aelod dros Ynys Môn am y ffaith bod yn rhaid inni wneud yn siŵr, pa fuddsoddiadau bynnag sydd gennym—sut rydym yn eu hadnabod a sut rydym yn sicrhau eu bod yn dwyn ffrwyth—mai pobl leol sy'n cael budd ohonynt. Mae gan fy nghyd-Aelod, yr Aelod dros Breseli Sir Benfro, a minnau gryn brofiad yn y maes hwn am fod Sir Benfro wedi cael nifer o fuddsoddiadau sylweddol, ac nid yw'r bobl leol bob amser wedi gweld y manteision. Mae'n bwysig ein bod yn sicrhau bod hynny'n digwydd.

Croesawaf welliant y Democratiaid Rhyddfrydol. Mae'n gadarn ac nid ydym yn anghytuno ag ef o gwbl. Cilwenais pan ddywedodd Ieuan Wyn Jones fod un o'n hymyriadau'n wleidyddol, oherwydd rhaid imi ddweud wrth Blaid Cymru fod ei gwelliant cyntaf yn gwbl wleidyddol. Ni roddwn unrhyw sylw i hynny. Byddwn yn ymatal ar welliant 3 gan ein bod ninnau hefyd yn galw am ddatganoli, ond nid datganoli llwyr, fel eich gwelliant. Ni allwn gefnogi gwelliant 2 yn syml am ei fod yn eithaf diystyr. Mae gennym broblem gydag ardaloedd menter nad ydynt yn llwyddo i wneud yr hyn y dylent fod yn ei wneud. Mae wedi cymryd llawer gormod o amser i'w sefydlu.

16:55	Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>I will just talk about a couple of the zones that have been established in England. They have been continually ahead of their Welsh counterparts, and they have clear incentive plans and detailed information about what will be offered to companies. The best comparison is the enterprise zone in Great Yarmouth, which is focused on the energy sector and not only offers business rate relief, superfast broadband and a simplified planning regime, but also comes with a whole package of support, which is really important. It has complementary facilities and there is a dedicated energy industry association—we could go on. The point is this: they know what they want and they have gone out to get it, and that is what we need to do. Also, Plaid Cymru, I share Ken Skate's confusion. I eat bacon, but I am not a vegetarian. I would look at any sensible renewable energy project, and when we are talking about what is sensible, we have to look at TAN 8. Let us be clear: this is the technical briefing document from the Welsh Government. It is about 12 pages long, eight of which talk about wind energy. Come on, we are surrounded by water. We have so much potential here in Wales. We have hydro projects that could be put inland. I will most certainly give way to the Lord. [Laughter.]</p>	<p>Soniaf am un neu ddwy o'r ardaloedd a sefydlwyd yn Lloegr. Maent bob amser wedi bod ar y blaen o'u cymharu â'r ardaloedd menter cyfatebol yng Nghymru, ac mae ganddynt gynlluniau cymhellion clir a gwybodaeth fanwl am yr hyn a gynigir i gwmnïau. Y gymhariaeth orau yw'r ardal fenter yn Great Yarmouth, sy'n canolbwyntio ar y sector ynni ac sydd nid yn unig yn cynnig rhyddhad ardrethi busnes, band eang cyflym iawn a threfn gynllunio syml, ond mae hefyd yn cynnig pecyn cymorth cyfan sy'n bwysig iawn. Mae ganddi gyfleusterau cyflenwol ac mae cymdeithas diwydiant ynni benodol—gallwn fynd ymlaen ac ymlaen. Y pwynt yw hyn: eu bod yn gwybod beth maent am ei wneud ac maent wedi mynd ati i'w wneud, a dyna'r hyn sydd angen ei wneud. Hefyd, Blaid Cymru, rwy'n rhannu dryswch Ken Skate. Rwy'n bwyta cig moch, ond nid wyf yn llysieuwr. Byddwn yn edrych ar unrhyw brosiect ynni adnewyddadwy synhwyrol, ac os ydym yn sôn am yr hyn sy'n synhwyrol, rhaid inni edrych ar TAN 8. Gadewch inni fod yn glir: dogfen frifio dechnegol gan Lywodraeth Cymru yw hon. Mae'n cynnwys 12 tudalen, y mae wyth ohonynt yn sôn am ynni'r gwynt. Dewch ymlaen, rydym wedi ein hamgylchynu gan ddŵr. Mae gennym gymaint o botensial yma yng Nghymru. Mae gennym brosiectau trydan dŵr y gellid eu sefydlu'n fewndirol. Ildiaf yn sicr i'r Arglwydd. [Chwerthin.]</p>
16:56	Yr Arglwydd / Lord Elis-Thomas Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>He may be a peer, but he is not that Lord. [Laughter.]</p> <p>Thank you, Deputy Presiding Officer. I am not a peer when I am here.</p>	<p>Efallai ei fod yn arglwydd, ond nid yr Arglwydd ydyw. [Chwerthin.]</p> <p>Diolch ichi, Ddirprwy Lywydd. Nid arglwydd ydwyf pan fyddaf yma.</p>
16:56	Angela Burns Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>Will you accept, Angela, that none of the developers that came to us in evidence on this matter asked for TAN 8 to be removed?</p>	<p>A wnewch chi dderbyn, Angela, nad oedd yr un o'r datblygwyr a gyflwynodd dystiolaeth inni ar y mater hwn wedi dogfyn am ddileu TAN 8?</p>
16:56	Yr Arglwydd / Lord Elis-Thomas Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>I read a small briefing section that was sent out from the Research Service, which had some of the consultation responses. The bits I read talked of TAN 8 and companies that wanted to develop wind energy, such as RWE, and they were talking about the fact that they found it very difficult to get the process going.</p>	<p>Darllenais o ddarn briffio bach a anfonwyd gan y Gwasanaeth Ymchwil, a oedd yn cynnwys rhai o'r ymatebion i'r ymgynghoriad. Roedd y darnau a ddarllenais yn sôn am TAN 8 a chwmnïau a oedd yn awyddus i ddatblygu ynni'r gwynt, fel RWE, ac roeddent yn sôn am y ffaith eu bod yn ei chael hi'n anodd iawn i gael y broses ar waith.</p>
16:56	Angela Burns Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>Well, yes, that is because of planning permission.</p> <p>We need to look at TAN 8 and we need far greater clarity for businesses that want to come here to put together energy opportunities, whether it is nuclear, fracking, onshore or offshore wind energy, marine energy, or whether we use the rivers and streams of our beautiful country to develop excellent hydro projects that can serve their local communities. This is a mix, and we have to look at that mix in its entirety.</p>	<p>Wel, ie, mae hynny oherwydd caniatâd cynllunio.</p> <p>Mae angen inni edrych ar TAN 8 ac mae angen llawer mwy o eglurder i fusnesau sydd am ddod yma i lunio cyfleoedd ynni, boed hynny'n ynni niwclear, ffracio, ynni'r gwynt ar y tir neu ar y môr, ynni'r môr, neu a ydym yn defnyddio afonydd a nentydd ein gwlad brydferth i ddatblygu prosiectau trydan dŵr rhagorol a all wasanaethu eu cymunedau lleol. Mae hyn yn gymysgedd, a rhaid inni edrych ar y cymysgedd yn ei gyfanrwydd.</p>

Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

We often talk about Scotland and what Scotland is doing. I will quickly allude to Orkney. If any of you have a spare nanosecond, go to Google, hit Orkney, and look at the green energy isle of Scotland and look at the commitment and the effort that it is putting into making that place an energy hub. That is what we could do with Ynys Môn and that is what we could do with Wales. We talk about a green economy. You, the Government, and you, First Minister, need to put all your energy behind it in order to make it work here, because we will lose it. Everybody else is getting in on the game, and we will be a Johnny-come-lately.

Rydym yn aml yn cyfeirio at yr Alban a'r hyn y mae'r Alban yn ei wneud. Cyfeiriau yn gyflym at Ynsoedd Erch. Os bydd eiliad sbâr gan unrhyw un ohonoch, ewch i chwilio am Ynsoedd Erch ar Google ac edrychwch ar ynys ynni gwyrdd yr Alban ac ar yr ymrwymiad a'r ymdrech a wneir i sicrhau bod y lle yn ganolfan ynni. Dyna'r hyn y gallem ei wneud gydag Ynys Môn a dyna'r hyn y gallem ei wneud gyda Chymru. Rydym yn sôn am economi werdd. Mae angen i chi, y Llywodraeth, a chi, Brif Weinidog, ymroi'n llwyr i hynny er mwyn sicrhau ei fod yn llwyddo yma, gan y byddwn yn colli ein cyfle. Mae pawb arall yn bwrw ati, ac ni fydd yr olaf.

The proposal is to agree the motion without amendment. Does any Member object. I see that there is objection. Therefore, I defer voting under this item until voting time.

Y cynnig yw y dylid cytuno ar y cynnig heb ei ddiwygio. A oes unrhyw Aelod yn gwrthwynebu? Gwelaf fod gwrthwynebiad. Felly, gohiriaf y bleidlais ar y cynnig hwn tan y cyfnod pleidleisio.

Dadl Plaid Cymru: Anghydraddoldeb ar Sail Rhyw

Gohiriwyd y pleidleisio tan y cyfnod pleidleisio.

Detolwyd y gwelliannau canlynol: gwelliannau 1, 2, 3, 4 a 5 yn enw William Graham, a gwelliant 6 yn enw Aled Roberts.

Cynnig NDM5213 Jocelyn Davies

Cynnig bod Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

Plaid Cymru Debate: Gender Inequality

Voting deferred until voting time.

The following amendments have been selected: amendments 1, 2, 3, 4 and 5 in the name of William Graham, and amendment 6 in the name of Aled Roberts.

Motion NDM5213 Jocelyn Davies

To propose that the National Assembly for Wales:

Leanne Wood [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Yn gresynu'n ddifrifus at anghydraddoldeb ar sail rhyw a'i fwch cyflog parhaol ac yn galw ar Lywodraeth Cymru i ddatblygu strategaeth tymor hir i fynd i'r afael â stereoteipio o ran rhyw.

Deplores gender inequality and its persistent pay gap and calls on the Welsh Government to develop a long term strategy to tackle gender stereotyping.

I move the motion.

Cynigiau y cynnig.

Today is an appropriate day to discuss the role of gender in the workplace as it follows the launch of the Chwarae Teg report 'A Woman's Place', which took place earlier today in the Pierhead building. I would recommend that Members to read that report, if they have not done so already.

Mae heddiw yn ddiwrnod priodol i drafod rôl y rhywiau yn y gweithle gan ei fod yn dilyn lansiad adroddiad Chwarae Teg 'Lle'r Fenyw', a gynhaliwyd yn gynharach heddiw yn adeilad y Pierhead. Byddwn yn argymhell y dylai Aelodau ddarllen yr adroddiad hwnnw, os nad ydynt wedi gwneud hynny eisoes.

It is appropriate to debate this in the same week that UK-wide GDP figures have been published, and figures on productivity are due to be released tomorrow. Both these sets of figures are highly relevant to today's debate. It is important to Wales as a whole, and to our future as a nation, that everybody who has the ability can fully participate and contribute to their community and to wider society. It is in the interests of the whole of Wales, and for all of our citizens, to be reaching and maximising their full potential. A strong country is the sum of all the contributions of as many of its citizens as is possible.

Mae'n briodol trafod hyn yn yr un wythnos ag y cyhoeddwyd ffigurau CMC y DU gyfan, ac mae'r ffigurau ar gynhyrchiant ar fin cael eu rhyddhau yfory. Mae'r ddwy set hyn o ffigurau yn berthnasol iawn i'r ddatl heddiw. Mae'n bwysig i Gymru yn ei chyfanrwydd, ac i'n dyfodol fel gwlad, y gall pawb sydd â'r gallu gymryd rhan yn llawn a chyfrannu at eu cymuned a'r gymdeithas ehangach. Mae er budd Cymru gyfan, a phob un o'n dinasyddion, bod pawb yn ceisio cyflawni eu llawn botensial. Mae gwlad gref yn gyfuniad o holl gyfraniadau cymaint o'i dinasyddion ag sy'n bosibl.

Plaid Cymru has already warned this week, as we have on many previous occasions, about the impact of underemployment. Underemployment has serious consequences for productivity in the Welsh economy. Many women in Wales are well-qualified and well-trained. However, as we know from other reports, such as the Bevan Foundation's report on women in the recession and the Chwarae Teg report that was launched today, many young women are not able to find full-time employment that matches their skills. Left to the market, young women risk underachieving, and this is especially the case during a recession. We owe it to these young women to support those who are high achievers to be able to apply for and get the jobs for which they have trained. Apart from the wasted potential, we are wasting money on training if we do otherwise.

However, we must also support those who have underachieved in their educational career to date. I am sure that we are all aware of adults who say that they wish that they had worked harder at school. Missing out on pre-16 education should not mean that people then go on to lose out for life. We must expand our young people's horizons and do what we can to support them into careers and trades that they want to go into and which they might actually enjoy. We must also do all we can to encourage girls to look at all jobs, especially in science and engineering, so that they are not put off by stereotypical images. I hope that, whatever their age, young women will take advantage of the new apprenticeships that Plaid Cymru has helped to create throughout Wales.

Despite three decades of equality legislation and assumptions that women's rights were a matter for the 1970s, women are still considered to be the primary carer in the overwhelming majority of households, either for children or for other family members. This expectation, which is not so true of men, even if it is slowly changing, inevitably impacts upon the number of women who are in work or working to their full potential. Unless inequality outside the workplace is recognised, it will be very difficult, if not impossible, to sort out the inequalities that persist inside the workplace.

Some 44% of women work part-time, compared to just 12% of men. The reason is supposedly to allow women the opportunity to juggle caring and household responsibilities with paid employment. In contrast, management roles are usually full-time and, often, the expectation is to work more than full-time hours. This means that large numbers of women are excluded from taking up those opportunities. This is what is largely responsible for the perception of a glass ceiling or the conclusion that women are unable, or refuse, to commit to the organisation for which they work.

Mae Plaid Cymru eisoes wedi rhybuddio yr wythnos hon, fel yr ydym wedi'i wneud ar sawl achlysur o'r blaen, am effaith tangyflogaeth. Mae i dangyflogaeth oblygiadau o ran cynhyrchiant economi Cymru. Mae gan lawer o fenywod yng Nghymru gymwysterau da ac maent wedi'u hyfforddi'n dda. Fodd bynnag, fel y gwyddom o adroddiadau eraill, megis adroddiad Sefydliad Bevan ar fenywod yn ystod y dirwasgiad ac adroddiad Chwarae Teg a lansiwyd heddiw, ni all llawer o fenywod ifanc ddod o hyd i waith amser llawn sy'n cyfateb i'w sgiliau. O'u gadael ar fympwyr farchnad, mae menywod ifanc mewn perygl o dangyflawni, ac mae hyn yn arbennig o wir yn ystod dirwasgiad. Mae dyletswydd arnom i'r menywod ifanc i helpu'r rhai sy'n cyflawni'n uchel i allu gwneud cais am y swyddi y maent wedi'u hyfforddi ar eu cyfer a llwyddo i'w cael. Ar wahân i'r potensial a wastraffwyd, rydym yn gwastraffu arian ar hyfforddiant os ydym yn gwneud fel arall.

Fodd bynnag, rhaid inni hefyd gefnogi'r rhai sydd wedi tangyflawni yn eu gyrfa addysgol hyd yn hyn. Rwy'n siŵr ein bod i gyd yn ymwybodol o oedolion sy'n dweud eu bod yn edifarhau nad oeddent wedi gweithio'n galetach yn yr ysgol. Ni ddylai colli cyfleoedd yn ystod addysg cyn 16 olygu bod pobl yn mynd yn eu blaen i golli cyfleoedd am weddill eu hoes. Rhaid inni ehangu gorwelion ein pobl ifanc a gwneud yr hyn a allwn i'w helpu i ddechrau gyrfaoedd a dysgu crefftau y maent yn dymuno eu gwneud ac y byddent yn eu mwynhau o bosibl. Rhaid inni hefyd wneud popeth o fewn ein gallu i annog merched i edrych ar yr holl swyddi sydd ar gael, yn enwedig ym maes gwyddoniaeth a pheirianneg, er mwyn sicrhau nad yw delweddau ystrydebol yn dylanwadu arnynt. Gobeithio, beth bynnag fo'u hoed, y bydd menywod ifanc yn manteisio ar y prentisiaethau newydd y mae Plaid Cymru wedi helpu i'w creu ledled Cymru.

Er gwaethaf tri degawd o ddeddfwriaeth ar gydraddoldeb a rhagdybiaethau bod hawliau menywod yn rhywbeth i'r 1970au, mae menywod yn dal i gael eu hystyried yn brif ofalwr yn y mwyafrif llethol o gartrefi, naill ai ar gyfer plant neu aelodau eraill o'r teulu. Mae'r disgwyliad hwn, nad yw mor wir am ddynion, hyd yn oed os yw'n newid yn araf, yn anochel yn effeithio ar nifer y menywod sydd mewn gwaith neu'n gweithio i'w llawn botensial. Oni chydnybysddir angydraddoldeb tu allan i'r gweithle, bydd yn anodd iawn, os nad yn amhosibl, ddatrys yr angydraddoldebau sy'n parhau yn y gweithle.

Mae tua 44% o fenywod yn gweithio'n rhan amser, o gymharu â 12% o ddynion yn unig. Y rheswm mae'n debyg yw bod hyn yn rhoi cyfle i fenywod gydbwyso cyfrifoldebau gofalu a chartref â gwaith cyflogedig. Ar y llaw arall, fel arfer rolau amser llawn yw swyddi rheoli ac, yn aml, y disgwyliad yw bod yn rhaid gweithio mwy nag oriau amser llawn. Golyga hyn fod niferoedd mawr o fenywod yn cael eu rhwystro rhag manteisio ar y cyfleoedd hynny. Dyna'r hyn sy'n bennaf cyfrifol am y canfyddiad o nenfwd gwydr neu'r casgliad na all menywod ymrwymo i'r sefydliad y maent yn gweithio iddo neu eu bod yn gwrthod gwneud hynny.

Recruitment jargon can often be off-putting. For example, women who care for children or other family members may well assume that a job for someone described as 'ambitious' could possibly exclude them. Of course, we also have to factor in low self-esteem and low confidence among women, which all too often accompany a lack of money and status. Such short-sighted attitudes, which are often culturally embedded and uncritically repeated, risk putting off the talent and expertise that women can bring.

Many companies and the public sector already have good and well-planned schemes to help women with their careers, including good maternity policies, childcare and promotion, but more still needs to be done. There is no doubt that the Government can do more to help with childcare. Where they can, employers should be encouraged and supported to be flexible when it comes to working hours or job sharing. A Plaid Cymru government would work with employers to make it easier for them to achieve this.

One of the findings of the Bevan Foundation report on women in the recession that I referred to earlier was that there was a growth in the number of women setting up their own businesses, which is, of course, very good news. Financial support must be available for women who want to take this route. It is one of the reasons why Plaid Cymru supports a public investment bank for Wales that will assist new business and help to develop new economic opportunities.

We may well have seen substantial improvements in the rights of part-time workers in the past two decades, but if we are serious about improving the Welsh economy, then we must focus in particular on those who are under-employed and, specifically, on the needs of women in part-time, lower-level jobs as well as those in small private-sector firms. Something that we can all do is to challenge the stereotypes around gendered jobs, so that we can all tell our daughters that they can and should aim to be whatever they want to be.

Yn aml, gall jargon recriwtio fod yn rhwystr. Er enghraifft, gall menywod sy'n gofalu am blant neu aelodau eraill o'r teulu gymryd yn ganiataol y gallai swydd i rywun a ddisgrifiwyd fel 'uchelgeisiol' fod yn anaddas o bosibl iddynt. Wrth gwrs, rhaid inni hefyd gynnwys ffactorau megis hunan-barch isel a diffyg hyder ymhlith menywod, sy'n rhy aml yn cyd-fynd â diffyg arian a statws. Mae perygl bod agweddau cibddall o'r fath, sydd yn aml yn cael eu hymgorffori'n ddiwylliannol a'u hailadrodd yn anfeiriadol, yn rhwystro menywod rhag cynnig y dalent a'r arbenigedd sydd ganddynt.

Mae llawer o gwmnïau a'r sector cyhoeddus eisoes wedi rhoi ar waith gynlluniau da i helpu menywod gyda'u gyrfaoedd, gan gynnwys polisiau mamolaeth da, gofal plant a dyrchafu, ond mae angen gwneud mwy o hyd. Nid oes amheuaeth na all y Llywodraeth wneud mwy i helpu gyda gofal plant. Lle y gallant, dylai cyflogwyr gael eu hannog a'u cefnogi i fod yn hyblyg o ran oriau gwaith neu rannu swydd. Byddai llywodraeth Plaid Cymru yn gweithio gyda chyflogwyr i'w gwneud yn haws iddynt gyflawni hyn.

Un o ganfyddiadau adroddiad Sefydliad Bevan ar fenywod yn ystod y dirwasgiad y cyfeiriais ato yn gynharach oedd bod cynnydd yn nifer y menywod sy'n sefydlu eu busnesau eu hunain, sydd, wrth gwrs, yn newyddion da iawn. Rhaid i gymorth ariannol fod ar gael i fenywod sydd am ddilyn y trywydd hwn. Mae'n un o'r rhesymau pam mae Plaid Cymru yn cefnogi banc buddsoddi cyhoeddus i Gymru a fydd yn helpu busnesau newydd ac yn helpu i ddatblygu cyfleoedd economaidd newydd.

Efallai ein bod wedi gweld gwelliannau sylweddol yn hawliau gweithwyr rhan amser yn y ddau ddegawd diwethaf, ond os ydym o ddifrif ynghylch gwella economi Cymru, yna rhaid inni ganolbwyntio'n benodol ar y rhai sy'n cael eu tangyflogi ac, yn benodol, ar anghenion menywod mewn gwaith rhan amser, swyddi ar lefel is yn ogystal â rhai mewn cwmnïau bach yn y sector preifat. Rhywbeth y gallwn i gyd ei wneud yw herio'r stereoteipiau ynglŷn â swyddi ar sail rhyw, er mwyn inni i gyd ddweud wrth ein merched y gallant ac y dylent anelu at unrhyw yrfa a ddymunant.

17:05

Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Dinosaurs may well be extinct and women may well now work in all spheres and in all jobs, but we are far away from achieving gender equality in the workplace. Friends, it is 2013—we can and must do better.

I have selected the six amendments to the motion, and I call on Mohammad Asghar to move amendments 1, 2, 3, 4 and 5 tabled in the name of William Graham.

Gwelliant 1—William Graham

Cynnwys pwynt 1 newydd ac ailrifo yn unol â hynny:

Efallai fod deinosauriaid wedi darfod o'r tir ac y gall menywod weithio ym mhob maes ac ym mhob math o swydd erbyn hyn, ond rydym yn bell o gyflawni cydraddoldeb rhwng y rhywiâu yn y gweithle. Gyfeillion, y flwyddyn 2013 ydyw—gallwn wneud yn well a rhaid inni wneud yn well.

Rwyf wedi dethol y chwe gwelliannau i'r cynnig, ac rwy'n galw ar Mohammad Asghar i gynnig gwelliannau 1, 2, 3, 4 a 5 a gyflwynwyd yn enw William Graham.

Amendment 1—William Graham

Insert as new point 1 and renumber accordingly:

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

Yn cefnogi cynlluniau Llywodraeth y DU i roi grym i Dribiwnlysoedd Cyflogaeth orfodi archwiliadau cyflog ar gyflogwyr y ceir eu bod wedi gwahaniaethu ar sail rhyw mewn materion tâl cytundebol neu anghytundebol.

Gwelliant 2—William Graham

Cynnwys pwynt 1 newydd ac ailrifo yn unol â hynny:

Yn galw ar Lywodraeth Cymru i amlinellu'r sefyllfa ddiweddaraf am y camau a gymerir ganddi i fynd i'r afael â'r bwlch rhwng y rhywiau ym maes entrepreneuriaeth yng Nghymru.

Gwelliant 3—William Graham

Cynnwys pwynt 1 newydd ac ailrifo yn unol â hynny:

Yn nodi argymhelliad Adroddiad Davies 'Women on Boards' y dylai Byrddau FTSE 100 anelu at leiafswm o 25% o gynrychiolaeth fenywaidd erbyn 2015 ac yn galw ar Lywodraeth Cymru i ymgynghori â busnesau Cymreig i gynyddu nifer y menywod mewn swyddi uwch reoli.

Gwelliant 4—William Graham

Cynnwys pwynt 1 newydd ac ailrifo yn unol â hynny:

Yn croesawu cyhoeddiad Llywodraeth y DU am gynllun newydd ar gyfer gofal plant di-dreth i deuluoedd sy'n gweithio ac yn galw ar Lywodraeth Cymru i archwilio ffyrdd, yn ogystal â Dechrau'n Deg, i gynorthwyo menywod i fynd yn ôl i'r gwaith ym mhob rhan o Gymru.

Gwelliant 5—William Graham

Cynnwys pwynt 1 newydd ac ailrifo yn unol â hynny:

Supports the UK Government's plans to give Employment Tribunals power to impose pay audits on employers who are found to have discriminated because of sex in contractual or non-contractual pay matters.

Amendment 2—William Graham

Insert as new point 1 and renumber accordingly:

Calls on the Welsh Government to provide an update on the action it is taking to tackle the entrepreneurial gender gap in Wales.

Amendment 3—William Graham

Insert as new point 1 and renumber accordingly:

Notes the recommendation of the Davies Report 'Women on boards' that FTSE 100 Boards should aim for a minimum of 25% female representation by 2015 and calls on the Welsh Government to consult with Welsh businesses to increase the number of women in senior management positions.

Amendment 4—William Graham

Insert as new point 1 and renumber accordingly:

Welcomes the UK Government's announcement of a new scheme for tax-free childcare for working families and calls on the Welsh Government to investigate ways, in addition to Flying Start, to assist women back to work in all parts of Wales.

Amendment 5—William Graham

Insert as new point 1 and renumber accordingly:

17:05

Mohammad Asghar [Bywgraffiad Biography](#)

Yn cydnabod polisi Llywodraeth y DU i ddarparu adnoddau ar gyfer 5,000 o fentoriaid busnes gwirfoddol ar gyfer menywod i roi cefnogaeth effeithiol i fenywod sydd eisiau dechrau eu busnesau eu hunain neu dyfu eu busnesau, ac yn galw ar Lywodraeth Cymru i weithio gyda'r trydydd sector i ddatblygu cynllun o'r fath.

I move amendments 1, 2, 3, 4 and 5 in the name of William Graham.

I thank Plaid Cymru for bringing this important issue before the Chamber. It is true that, while progress has been made towards greater gender equality, many will say that not enough progress has been made. Considerable barriers remain, and it is fair to say that all political parties in Wales wish to challenge and to break down these barriers.

Acknowledges the UK Government's policy of providing resources for 5000 volunteer business mentors for women to give effective support to women who want to start or grow their own business and calls on the Welsh Government to work with the third sector to develop such a scheme.

Cynigiad welliannau 1, 2, 3, 4 a 5 yn enw William Graham.

Diolch i Plaid Cymru am gyflwyno'r mater pwysig hwn gerbron y Siambr. Mae'n wir dweud, er gwaetha'r cynnydd tuag at fwy o gydraddoldeb rhwng y rhywiau, y bydd llawer yn dweud nad oes digon o gynnydd wedi'i wneud. Erys rhwystrau sylweddol o hyd, ac mae'n deg dweud bod yr holl bleidiau gwleidyddol yng Nghymru yn dymuno herio a dileu'r rhwystrau hyn.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

The annual survey of hours and earnings indicates that the gender pay gap has closed very slightly since 2002, and that it is smaller in Wales than in the rest of the United Kingdom. The latest data show that women's average hourly pay was only 80% of men's pay, although the gap is smaller, at 89%, among full-time workers.

Dengys yr arolwg blynyddol o oriau ac enillion fod y bwllch cyflog rhwng y rhywiau wedi cau ryw ychydig ers 2002, a'i fod yn llai yng Nghymru nag yng ngweddill y Deyrnas Unedig. Mae'r data diweddaraf yn dangos mai dim ond 80% o gyflog dynion oedd cyflog fesul awr menywod ar gyfartaledd, ond bod y bwllch yn llai, sef 89%, ymhlith gweithwyr amser llawn.

17:06

Joyce Watson [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

The UK coalition Government is determined to see greater transparency in pay so that the gender pay gap can be overcome. In September 2010, it launched a new voluntary framework for gender pay reporting.

Mae Llywodraeth glymblaid y DU yn benderfynol o weld mwy o dryloywder mewn cyflog fel y gellir cau'r bwllch cyflog rhwng y rhywiau. Ym mis Medi 2010, lansiodd fframwaith gwirfoddol newydd ar gyfer adrodd ar gyflog rhwng y rhywiau.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Thank you very much for taking an intervention. I notice that, in an amendment, you call for

Diolch yn fawr iawn ichi am dderbyn ymyriad. Sylwaf, mewn gwelliant, eich bod yn cefnogi

17:07

Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

'UK Government's plans to give Employment Tribunals power to impose pay audits on employers who are found to have discriminated—'

'cynlluniau Llywodraeth y DU i roi grym i Dribwnlysoedd Cyflogaeth orfodi archwiliadau cyflog ar gyflogwyr y ceir eu bod wedi gwahaniaethu ar sail rhyw—'

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

17:07

Joyce Watson [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Joyce, this is an intervention. I am going to call you to speak later on, as you are on the list. You should be reflecting on what the Member has said, quickly.

Joyce, ymyriad yw hwn. Galwaf arnoch i siarad yn nes ymlaen, gan eich bod ar y rhestr. Dylech fod yn myfyrio ar yr hyn y mae'r Aelod wedi'i ddweud, yn gyflym.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

17:07

Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

On that point, will the Conservative Members here—

O ran y pwynt hwnnw, bydd yr Aelodau Ceidwadol yma—

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

17:07

Mohammad Asghar [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Order. I call on Mohammad Asghar.

Trefn. Galwaf ar Mohammad Asghar.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Thank you very much, Deputy Presiding officer. I hope that you will give me extra time for that.

Diolch yn fawr iawn, Ddirprwy Lywydd. Gobeithio y byddwch yn rhoi amser ychwanegol am hynny imi.

The 'Think, Act, Report' framework invites private sector and voluntary sector employers to help tackle the gender pay gap through greater transparency on pay and other issues. No country can afford to ignore half of its human potential, and women have a huge role to play in growing the economy. Wales is no exception. We must break down the barriers preventing women from starting or returning to work. Flexible working is key to combining paid employment with caring for children and other family members. The availability of flexible working has increased significantly in recent years, according to the Bevan Foundation.

Mae'r fframwaith 'Meddwl, Gweithredu, Hysbysu' yn gwahodd y sector preifat a chyflogwyr yn y sector gwirfoddol i helpu i fynd i'r afael â chyflog rhwng y rhywiau drwy fwy o dryloywder o ran cyflog a materion eraill. Ni all unrhyw wlad fforddio anwybyddu hanner ei botensial, ac mae gan fenywod rôl enfawr i'w chwarae i dyfu'r economi. Nid yw Cymru yn eithriad. Rhaid inni ddileu'r rhwystrau sy'n atal menywod rhag dechrau gweithio neu ddychwelyd i'r gwaith. Mae gweithio hyblyg yn allweddol er mwyn cyfuno gwaith cyflogedig â gofalu am blant ac aelodau eraill o'r teulu. Mae'r cyfle i weithio'n hyblyg wedi cynyddu'n sylweddol yn ystod y blynyddoedd diwethaf, yn ôl Sefydliad Bevan.

The UK Government is working closely with business not only to extend the right to request flexible working to all employees, but also to ensure the minimisation of any administrative costs to business. It has also consulted on shared parental leave, so that parents can best choose how to share their caring responsibilities. I call on the Welsh Government to work with businesses in Wales to see how best to progress this agenda.

Mae Llywodraeth y DU yn gweithio'n agos gyda busnesau nid yn unig i ymestyn yr hawl i ofyn am weithio hyblyg i bob gweithiwr, ond hefyd i sicrhau bod unrhyw gostau gweinyddol i fusnesau yn cael eu lleihau i'r eithaf. Mae hefyd wedi ymgynghori ar absenoldeb rhiant a rennir, fel y gall rhieni ddewis y ffordd orau o rannu eu cyfrifoldebau gofalu. Galwaf ar Lywodraeth Cymru i weithio gyda busnesau yng Nghymru i benderfynu ar y ffordd orau o fwrw ymlaen â'r agenda hon.

Childcare remains another barrier that needs to be addressed. Two-thirds of families with children in Wales use some form of childcare. The UK Government has announced a new scheme for tax-free childcare for working families. From 2015, the Government will pay 20% of a working family's childcare bill every year, up to £1,200 per child. For two children, it will be £2,400. I call on the Welsh Government to investigate ways in addition to Flying Start to assist women back to work in all parts of Wales.

Many women still hold stereotypes about whether some jobs are more suited to men or women. Only 4% of chief executives in Welsh companies are women. In his report, Lord Davies of Abersoch recommended that FTSE 100 boards should aim for a minimum of 25% female representation by 2015 and there has been a positive shift in that direction.

Erys gofal plant yn rhwystr arall y mae angen rhoi sylw iddo. Mae dwy ran o dair o deuluoedd sydd â phlant yng Nghymru yn defnyddio rhyw fath o ofal plant. Mae Llywodraeth y DU wedi cyhoeddi cynllun newydd ar gyfer gofal plant di-dreth i deuluoedd sy'n gweithio. O 2015, bydd y Llywodraeth yn talu 20% o fil gofal plant teulu sy'n gweithio bob blwyddyn, hyd at £1,200 y plentyn. Ar gyfer dau o blant, bydd £2,400 ar gael. Galwaf ar Lywodraeth Cymru i ymchwilio i ffyrdd, yn ogystal â Dechrau'n Deg, o helpu menywod i ddychwelyd i weithio ym mhob rhan o Gymru.

Mae llawer o fenywod yn dal i arddel stereoteipiau ynghylch a yw rhai swyddi yn fwy addas i ddynion neu fenywod. Dim ond 4% o brif weithredwyr mewn cwmnïau yng Nghymru sy'n fenywod. Yn ei adroddiad, argymhellodd yr Arglwydd Davies o Abersoch y dylai byrddau can cwmni'r FTSE anelu at o leiaf 25% o gynrychiolaeth gan fenywod erbyn 2015 a bu newid cadarnhaol i'r cyfeiriad hwnnw.

17:10 **Mohammad Asghar** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)
Bethan Jenkins a gododd—

Bethan Jenkins a rose—

[Senedd.tv](#)
[Fideo](#) [Video](#)

17:10 **Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)
Go on; I do not have much time.

Ewch ymlaen; nid oes gennyf lawer o amser.

[Senedd.tv](#)
[Fideo](#) [Video](#)

17:10 **Mohammad Asghar** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)
You are out of time. If you sit down, you finish.

Mae eich amser ar ben. Os ydych yn eistedd i lawr, rydych wedi gorffen.

[Senedd.tv](#)
[Fideo](#) [Video](#)

The Welsh Government must consult with Welsh businesses to increase the number of women in senior management positions. Much has been achieved, but much remains to be done. We must continue to act to build a society based on the principles of fairness, accessibility and equality of opportunity.

Gwelliant 6—Aled Roberts

Ychwanegu pwynt newydd ar ddiwedd y cynnig:

Rhaid i Lywodraeth Cymru ymgynghori â busnesau yng Nghymru i gynyddu nifer y menywod sy'n uwch reolwyr. Mae cryn dipyn wedi'i gyflawni, ond mae llawer i'w wneud o hyd. Rhaid inni barhau i weithredu i greu cymdeithas sy'n seiliedig ar egwyddorion tegwch, hygyrchedd a chyfle cyfartal.

Amendment 6—Aled Roberts

Add as new point at end of motion:

17:10 **Peter Black** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)
Yn croesawu'r camau gan Lywodraeth y DU i symud cydbwysedd cyfrifoldeb drwy absenoldeb rhieni ar y cyd, a fydd yn creu mwy o hyblygrwydd i rieni ac yn helpu i fynd i'r afael â gwahaniaethu yn erbyn menywod yn y gweithle, ac yn galw ar Lywodraeth Cymru i gydweithio â busnesau yng Nghymru i sicrhau y gallant addasu i'r trefniadau newydd.

I move amendment 6 in the name of Aled Roberts.

Welcomes the action by the UK Government to shift the balance of responsibility through shared parental leave, which will create more flexibility for parents and help tackle discrimination against women in the workplace and calls on the Welsh Government to work with businesses in Wales to ensure that they can adapt to the new arrangements.

Cynigiau welliant 6 yn enw Aled Roberts.

[Senedd.tv](#)
[Fideo](#) [Video](#)

In addressing that amendment, we have to acknowledge that women are often disadvantaged in work. The pay gap is significant and women are often employed in less-senior positions. That is backed up by the statistics. Women's median hourly pay is at 80% of men's, and that holds true at all levels of seniority. In Wales, 7% of employed women are in management or senior roles, compared with 11% of men. Women are also more likely to be employed in the public sector. Two thirds of the public sector workforce is female, but this does not hold true at management levels. For example, only 23% of council chief executives are women. We have to look at mechanisms as to how we are going to tackle this disadvantage.

In the amendments, there are references to a number of proposals that have been taken forward by the UK Government. Shared parental leave is one of those; that will allow parents to combine their paternity and maternity leave and split it between them to suit their family circumstances. There is a distinct imbalance in a system that means that children lose out if the mother is not willing to take nine to 12 months off. A shared parental leave system would enable families to balance their leave entitlement more easily. I understand that a Bill will be introduced in 2015 to facilitate this, and I certainly welcome its introduction.

The Welsh Liberal Democrats believe that the idea that shared parental leave will somehow be detrimental for employers and small businesses is entirely unfounded, as we would not be granting longer periods of leave than is currently the case. In fact, the changes to shared parental leave will mean that employees are not obligated to take a continuous long period off, but can instead agree an acceptable pattern with their employer that assists both them and their partner. The Bill will also propose to expand the circumstances in which people are entitled to flexible working.

The proposal for shared parental leave and flexible working will also benefit children, and not just their parents, especially if children are able to have better contact with their fathers. Research suggests that the presence of a father during a child's early years can have a number of long-term beneficial effects on children, including improved self-esteem, fewer behavioural problems, better peer relationships, enhanced educational performance and a reduced tendency to engage in criminality.

Wrth fynd i'r afael â'r gwelliant hwnnw, rhaid inni gydnabod bod menywod yn aml o dan anfantais yn y gwaith. Mae'r bwch cyflog yn sylweddol ac mae menywod yn aml yn cael eu cyflogi mewn swyddi is. Ategir hynny gan yr ystadegau. Mae cyflog canolrifol fesul awr menywod yn 80% o gyflog dynion, ac mae hynny'n wir ar bob lefel. Yng Nghymru, 7% o fenywod a gyflogir ym maes rheoli neu uwch swyddi, o gymharu ag 11% o ddynion. Mae menywod yn fwy tebygol o gael eu cyflogi yn y sector cyhoeddus hefyd. Mae dwy ran o dair o weithlu'r sector cyhoeddus yn fenywod, ond nid yw hyn yn wir mewn swyddi rheoli. Er enghraifft, dim ond 23% o brif weithredwyr cynghorau sy'n fenywod. Rhaid inni ystyried sut y bwriadwn fynd i'r afael ag anfantais o'r fath.

Yn y gwelliannau, cyfeirir at nifer o gynigion sydd wedi cael eu cyflwyno gan Lywodraeth y DU. Mae absenoldeb rhiant a rennir yn un o'r rhain; a fydd yn caniatáu i rieni gyfuno eu habsenoldeb tadolaeth a mamolaeth a'i rannu rhyngddynt yn unol â'u hamgylchiadau teuluol. Mae anghydbwysedd amlwg mewn system sy'n golygu bod plant ar eu colled os nad yw'r fam yn barod i gymryd naw i 12 mis i ffwrdd. Byddai system absenoldeb rhiant a rennir yn galluogi teuluoedd i gydbwysu eu hawl i wyliau yn haws. Caf ar ddeall y bydd Bil yn cael ei gyflwyno yn 2015 i hwyluso hyn, ac yn sicr croesawaf hynny.

Cred Democratiaid Rhyddfrydol Cymru fod y syniad bod rhannu cyfnod absenoldeb rhiant rhywsut yn niweidiol i gyflogwyr a busnesau bach yn gwbl ddi-sail, gan na fyddem yn caniatáu cyfnodau hwy o wyliau nag sy'n digwydd ar hyn o bryd. Mewn gwirionedd, bydd y newidiadau i absenoldeb rhiant a rennir yn golygu nad oes rhwymedigaeth ar gyflogion i gymryd cyfnod hir di-dor i ffwrdd, ond yn hytrach gallant gytuno ar batrwm derbyniol â'u cyflogwr a fydd o gymorth iddynt hwy a'u partner. Bydd y Bil hefyd yn cynnig ehangu'r amgylchiadau lle mae gan bobl hawl i weithio oriau hyblyg.

Bydd y cynnig ar gyfer absenoldeb rhiant a rennir a gweithio hyblyg hefyd o fudd i blant, ac nid dim ond eu rhieni, yn enwedig os yw plant yn gallu cael gwell cysylltiad â'u tadau. Awgryma ymchwil y gall presenoldeb tad yn ystod blynyddoedd cynnar plentyn gael nifer o effeithiau buddiol hirdymor ar blant, gan gynnwys mwy o hunan-barch, llai o broblemau ymddygiad, gwell cydberthnasau â chyfoedion, perfformiad addysgol gwell a llai o duedd i fod yn rhan o weithgarwch troseddol.

Access to childcare is also a key determinant in the ability of women to balance childcare needs and returning to work. It is no coincidence that childcare is widely available in some countries in northern Europe, such as Sweden, Denmark and the Netherlands, which also have a robust economy. The Government has announced a new scheme for tax-free childcare for working families. This will double the amount of support available through the current scheme and open it to around five times as many families. In total, the UK Government will be investing almost £1 billion a year in additional support for childcare by 2016-17—£750 million in the new tax-free childcare scheme and £200 million in expanded support through universal credit. Some of these programmes will be available on a UK-wide basis and Wales will receive money from others. I would urge the Government to review now how it can improve childcare when these new rules come into force.

One of the most discriminatory issues that we have faced in relation to work and income in the UK for decades has been a historic discrimination against women in the pensions system. I am glad that new proposals are going to be addressing this and that women will no longer face discrimination as a result of having children. Supporting women in the workplace is something that needs to be done at all levels of Government, by those responsible for economic development as well as those responsible for company law. I want to see a partnership approach to help improve women's income and representation in business. That will be fairer, but it will also strengthen our economy.

17:15

Bethan Jenkins [Bywgraffiad Biography](#)

The Welsh Liberal Democrats are happy to support all of the amendments that are in front of us today. They demonstrate what is being done already to try to improve the position of women in the workforce. We also have to recognise, as the motion sets out, that there is a lot more that can be done here in Wales from the Welsh Government's perspective, and I hope that, when the Minister comes to respond to this debate, he will be able to outline some of the initiatives that he will be taking as part of this drive to improve the position of women in Wales, and to tackle the persistent and continuing pay gap and gender inequality.

I would like to begin my contribution with a quote from Susan B. Anthony, the American civil rights leader who played a crucial role in introducing women's suffrage in the United States. She said:

'The day will come when men will recognize woman as his peer, not only at the fireside, but in councils of the nation. Then, and not until then, will there be the perfect comradeship, the ideal union between the sexes that shall result in the highest development of the race.'

She said that back in 1776. I imagine that most of us here today believe that we are still waiting for that.

Mae mynediad at ofal plant hefyd yn benderfynnydd allweddol o ran gallu menywod i gydbwysu anghenion gofal plant a dychwelyd i'r gwaith. Nid yw'n gyd-ddigwyddiad bod gofal plant ar gael yn eang mewn rhai gwledydd yng ngogledd Ewrop, megis Sweden, Denmarc a'r Iseldiroedd, sydd hefyd ag economi gadarn. Mae'r Llywodraeth wedi cyhoeddi cynllun newydd ar gyfer gofal plant di-dreth i deuluoedd sy'n gweithio. Bydd hyn yn dyblu swm y cymorth sydd ar gael drwy'r cynllun presennol a'i wneud yn agored i tua phum gwaith yn fwy o deuluoedd. At ei gilydd, bydd Llywodraeth y DU yn buddsoddi bron £1 biliwn y flwyddyn mewn cymorth ychwanegol ar gyfer gofal plant erbyn 2016-17—£750 miliwn yn y cynllun gofal plant di-dreth newydd a £200 miliwn o gymorth estynedig drwy'r credyd cynhwysol. Bydd rhai o'r rhaglenni hyn ar gael ar sail y DU gyfan a bydd Cymru yn derbyn arian oddi wrth eraill. Byddwn yn annog y Llywodraeth i adolygu yn awr sut y gall wella gofal plant pan fydd y rheolau newydd yn dod i rym.

Un o'r materion mwyaf gwahaniaethol yr ydym wedi'i wynebu mewn perthynas â gwaith ac incwm yn y DU ers degawdau fu gwahaniaethu ar sail hanesyddol yn erbyn menywod yn y system bensynau. Rwy'n falch y bydd y cynigion newydd yn mynd i'r afael â hyn ac na fydd menywod yn wynebu gwahaniaethu mwyach am eu bod wedi cael plant. Mae cefnogi menywod yn y gweithle yn rhywbeth sydd angen ei wneud ar bob lefel o'r Llywodraeth, gan y rhai sy'n gyfrifol am ddatblygu economaidd yn ogystal â'r rhai sy'n gyfrifol am gyfraith cwmnïau. Rwyf am weld dull partneriaeth er mwyn helpu i wella incwm a chynrychiolaeth menywod mewn busnes. Bydd hynny'n decach, ond bydd hefyd yn cryfhau ein heconomi.

Mae Democratiaid Rhyddfrydol Cymru yn falch o gefnogi'r holl welliannau sydd ger ein bron heddiw. Maent yn dangos yr hyn sy'n cael ei wneud eisoes i geisio gwella safle menywod yn y gweithlu. Rhaid inni hefyd gydnabod, fel y nodi'r cynnig, fod llawer mwy y gellir ei wneud yma yng Nghymru o safbwynt Llywodraeth Cymru, a gobeithiaf, pan fydd y Gweinidog yn ymateb i'r ddatl hon, y bydd yn gallu amlinellu rhai o'r mentrau y bydd yn ymgymryd â hwy fel rhan o'r ymgyrch hon i wella safle menywod yng Nghymru, ac i fynd i'r afael â'r bwlch cyflog cyson a pharhaus ac anghydraddoldeb rhywiol.

Hoffwn ddechrau fy nghyfraniad drwy ddyfynnu Susan B. Anthony, sef yr arweinydd hawliau sifil Americanaidd a chwaraeodd rôl hanfodol yn y broses o gyflwyno pleidlais i fenywod yn yr Unol Daleithiau. Dywedodd:

Daw'r dydd pan fydd dynion yn cydnabod menywod fel eu cymheiriaid, nid yn unig ar yr aelwyd, ond yng nghynghorau'r wlad. Yna, ac nid tan hynny, bydd y frawdoliaeth berffaith, yr undeb delfrydol rhwng y ddau ryw yn arwain at ddatblygiad mwyaf yr hil.

Dywedodd hyn yn ôl yn 1776. Rwy'n dychmygu bod y rhan fwyaf ohonom yma heddiw yn credu ein bod yn dal i aros am hynny.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

I am sure that I am not the only female AM to have passed through the Senedd whose position in the 50 sexiest women poll of the 'Western Mail' was annoyingly always featured in the second paragraph of any story in which I was quoted. It is not just that Assembly Members face that either: last weekend, Neath girl Katherine Jenkins ran the London marathon in memory of her father, Selwyn, who died of lung cancer when she was 15. Her reward for raising £25,000 for Macmillan Cancer Support was a bucketful of nasty comments from mean Jan Moir, who commented disparagingly on her attire and make-up and accused her of attempting to steal the limelight, despite having run 26 miles. As long as society tolerates regarding looks and figure as defining characteristics of women, we will always struggle to achieve Susan Anthony's fine ideals, in my view, and it will allow an unfair status quo to endure and perpetuate everyday sexism.

You may have heard some of these figures, but they are worth repeating. Women's median hourly pay is 80% of men's. Female unemployment is higher than that for men. The engineering sector has 5,550 male apprentices and only 190 females. Some 59%—more than half of all women in Wales—work in public administration, education and health. Those last two statistics show that the way is still effectively closed to women in many industry sectors. Research from the YWCA found that young girls looking for apprenticeships are still being funnelled into the low-paid so-called 'female' occupations, such as hair and beauty and care. While there is nothing wrong with those occupations, I think that we want our young women to aspire to more. It also means that those industry sectors in which women do not feature heavily could be losing out because, as we know, talent recognises no gender.

It would be wrong to suggest that this is a wholly negative picture. If you have seen 'Mad Men', you will have been comforted by how the world has significantly improved in recent decades in terms of our campaign for gender equality. However, the underlying mindset and even the social conditioning given to us from times gone by sadly remain.

Rwy'n siŵr nad fi yw'r unig AC sy'n ferch sydd wedi mynd trwy'r Senedd yr oedd ei safle yn y 50 o fenywod fwyaf rhywiol yn arolwg y 'Western Mail' yn ymddangos bob amser, er dicter imi, yn yr ail baragraff o unrhyw stori lle roeddwn yn cael fy nyfynnu. Nid dim ond Aelodau'r Cynulliad sy'n wynebu hynny ychwaith: y penwythnos diwethaf, cymerodd Katherine Jenkins, merch o Gastell-nedd, ran ym marathon Llundain er cof am ei thad, Selwyn, a fu farw o ganser yr ysgyfaint pan oedd yn 15 oed. Ei gwobr am godi £25,000 am Cymorth Cancer Macmillan oedd bwcedaid o sylwadau cas gan yr anymunol Jan Moir, a wnaeth sylwadau dilornus am ei dillad a'i cholur gan ei chyhuddo o geisio hawlio'r sylw i gyd, er iddi redeg 26 milltir. Cyhyd ag y bydd cymdeithas yn fodlon derbyn mai pryd a chorff yw prif nodweddion menywod, byddwn bob amser yn ei chael hi'n anodd gwireddu delfrydau aruchel Susan Anthony, yn fy marn i, a bydd yn caniatáu i sefyllfa anhneg o rywiaeth feunyddiol barhau.

Efallai eich bod wedi clywed rhai o'r ffigurau hyn eisoes, ond maent yn werth eu hailadrodd. Mae cyflog canolrifol fesul awr i fenywod yn 80% o gyflog dynion. Mae diweithdra ymhlith menywod yn uwch nag ymhlith dynion. Yn y sector peirianeg mae 5,550 o brentisiaid sy'n ddynion a dim ond 190 o fenywod. Mae tua 59%—dros hanner yr holl fenywod yng Nghymru—yn gweithio mewn gweinyddiaeth gyhoeddus, addysg ac iechyd. Mae'r ddau ystadegyn olaf hynny yn dangos bod y ffordd yn dal ar gau i bob diben i fenywod mewn sawl diwydiant. Canfu ymchwil gan Gymdeithas Gristnogol Menywod Ifanc fod merched ifanc sy'n chwilio am brentisiaethau yn dal i gael eu sianelu i mewn i'r swyddi â chyflog isel a elwir yn swyddi 'i ferched', megis trin gwallt a harddwch a gofal. Er nad oes dim byd o'i le ar y galwedigaethau hynny, credaf ein bod am i'n menywod ifanc anelu'n uwch. Mae hefyd yn golygu y gallai'r sectorau diwydiant hynny lle nad yw menywod yn amlwg iawn fod ar eu colled oherwydd, fel y gwyddom, nid yw talent yn cydnabod rhyw.

Byddai'n amhriodol awgrymu bod y darlun yn gwbl negyddol. Os ydych wedi gwyllo 'Mad Men', byddwch wedi cael eu cysuro gan y ffordd y mae'r byd wedi gwella'n sylweddol yn ystod y degawdau diwethaf o ran ein hymgyrch am gydraddoldeb rhwng y rhywiau. Fodd bynnag, erys y meddylfryd sylfaenol a hyd yn oed y cyflyru cymdeithasol a roddwyd i ni o'r cyfnod a fu, gwaetha'r modd.

17:20

Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

One of the aspects of the criticism aimed at Jan Moir—I do not know if I am saying her surname right—in the wake of her attack on Katherine Jenkins is the sheer hypocrisy of complaining about someone's make-up while working for a newspaper that, by my count this afternoon, has at least 40 stories on its website referring to clothing and body image. We also know that, had Katherine Jenkins decided not to wear make-up, Jan Moir would have been commenting extensively on how bad she looked because she had not decided to put that make-up on. She could not have won either way. This is a tyranny of beauty and all women are expected to live by it, sadly. That is why we see record levels of eating disorders and mental health issues associated with body image among our young women, which is growing among men as well.

Un o'r agweddau ar y feirniadaeth a anelwyd at Jan Moir—ni wn a wyf yn dweud ei chyfenw yn iawn—yn sgil ei beirniadaeth o Katherine Jenkins yw rhagrith pur cwyno am golur rhywun tra'n gweithio i bapur newydd a oedd, yn ôl fy nghyfrif y prynhawn yma, yn cynnwys o leiaf 40 o straeon ar ei wefan yn cyfeirio at ddiillad a delwedd corff. Gwyddom hefyd, pe bai Katherine Jenkins wedi penderfynu peidio â gwisgo colur, y byddai Jan Moir wedi rhyngu ymlaen am y ffaith nad oedd yn edrych yn ddeniadol am nad oedd wedi penderfynu gwisgo colur. Ni allai fod wedi gwneud y peth iawn y naill ffordd neu'r llall. Dyma ormes harddwch a disgwylir i bob menyw gyd-fyw ag ef, yn anffodus. Dyna pam rydym yn gweld y lefelau uchaf erioed o anhwylderau bwyta a phroblemau iechyd meddwl sy'n gysylltiedig â delwedd y corff ymhlith ein menywod ifanc, sydd ar gynnydd ymhlith dynion hefyd.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

That is why I would like to use the opportunity of this particular debate about gender stereotyping to ask the Welsh Government, once again, to consider body-confidence and self-esteem lessons in our schools, because if we can start this from a very young age, we may see more women aspiring to certain positions, setting up their own companies, having the confidence to write their CVs, and getting the support from teachers in schools that they are currently not getting because it is bundled in with the personal social education network. We may then see progress in Wales.

I call Julie Morgan.

Thank you, Deputy Presiding Officer, for calling me to speak in this debate on gender stereotyping and gender inequality. I will talk a bit about political representation and, of course, we all know that this Assembly has an excellent record on gender balance, having had an equal 50:50 balance between women and men in 2003, and still having a reasonably good balance at the moment. However, I think that we also all know that much more needs to be done to tackle gender inequality so that no woman is thwarted, underappreciated, or made to feel invisible.

First, one of the things that we need to do is to raise awareness. We need to make sure that people know about issues like the gender pay gap, for example, and there are many ways to do this. For example, I ran across a very innovative and engaging public art project from America that does just this. In Woodstock, New York, you will run across a sign that looks like a traditional historical marker and it says:

'On this site stood Jane King, whose white male co-workers earn 39% more than she does for doing the same job.'

That was dated 2007. There are many places where we could put up historical markers around Wales and around this area. The project is called 'On this site stood' and its goal is to highlight contemporary, social or political issues in order to provoke thought without alienating the viewer. If most people knew about the extent of gender inequality and things like the gender pay gap, most people would find it unacceptable and completely against all notions of fair play. We have a great job ahead of us in terms of raising awareness.

Included in Labour's Equality Act 2010 was mandatory disclosure of salaries, so that the extent of the gender pay gap could be made public. Unfortunately, the coalition Government has not brought this into force, which is a great shame because it allows employers to hide inequality and so let it continue.

Dyna pam yr hoffwn fachu ar y cyfle yn y ddadl benodol hon ynghylch stereoteipio ar sail rhyw i ofyn i Lywodraeth Cymru, unwaith eto, ystyried gwersi hyder corff a hunan-barch yn ein hysgolion, oherwydd os gallwn ddechrau ar hyn o oedran ifanc iawn, efallai y gwelwn fwy o fenywod yn anelu at swyddi penodol, yn sefydlu eu cwmnïau eu hunain, yn cael yr hyder i ysgrifennu eu CV, a chael y gefnogaeth gan athrawon mewn ysgolion nad ydynt yn ei chael ar hyn o bryd am ei bod yn rhan o'r rhwydwaith addysg bersonol a chymdeithasol. Efallai y byddwn wedyn yn gweld cynnydd yng Nghymru.

Galwaf ar Julie Morgan.

Diolch ichi, Ddirprwy Lywydd, am alw arnaf i siarad yn y ddadl hon ar stereoteipio ar sail rhyw ac anghydraddoldeb rhwng y rhywiau. Soniaf ychydig am gynrychiolaeth wleidyddol ac, wrth gwrs, gwyddom oll fod gan y Cynulliad hwn record ardderchog o ran y cydbwysedd rhwng y rhywiau, ar ôl sicrhau cydbwysedd cyfartal rhwng menywod a dynion yn 2003, ac mae'r cydbwysedd yn dal i fod yn eithaf da ar hyn o bryd. Fodd bynnag, credaf ein bod hefyd yn gwybod bod llawer mwy i'w wneud i fynd i'r afael ag anghydraddoldeb rhwng y rhywiau fel na fydd unrhyw fenyw yn cael ei rhwystro, ei thanbriso, na'i gwneud i deimlo'n anweledig.

Yn gyntaf, un o'r pethau y mae angen inni ei wneud yw codi ymwybyddiaeth. Mae angen inni wneud yn siŵr bod pobl yn ymwybodol o faterion fel y bwlch cyflog rhwng y rhywiau, er enghraifft, ac mae llawer o ffyrdd o wneud hyn. Er enghraifft, deuthum ar draws prosiect celf gyhoeddus arloesol a deniadol iawn o America sy'n gwneud hyn yn union. Yn Woodstock, Efrog Newydd, fe welwch arwydd sy'n edrych fel marciwr hanesyddol traddodiadol ac mae'n dweud:

Ar y safle hwn safai Jane King, y mae ei chydweithwyr sy'n ddynion gwyn yn ennill 39% yn fwy na hi am wneud yr un gwaith.

Cafodd hwnnw ei ddyddio 2007. Mae nifer o fannau lle y gallem osod marcwyr hanesyddol ar hyd a lled Cymru ac yn yr ardal hon. Gelwir y prosiect 'Ar y safle hwn safai' a'i nod yw tynnu sylw at faterion cyfoes, cymdeithasol neu wleidyddol er mwyn ysgogi meddwl heb ddiethrio'r gwyliwr. Pe bai mwy o bobl yn gwybod am raddfa'r anghydraddoldeb rhwng y rhywiau a phethau fel y bwlch cyflog rhwng y rhywiau, byddai'r rhan fwyaf o bobl yn ei chael yn gwbl annerbyniol ac yn gwbl groes i'w holl syniadau o chwarae teg. Mae gennym dipyn o waith o'n blaenau o ran codi ymwybyddiaeth.

Fel rhan o Ddeddf Cydraddoldeb 2010 Llafur roedd datgelu cyflogau'n orfodol, fel y gellid gweld maint y bwlch cyflog rhwng y rhywiau yn gyhoeddus. Yn anffodus, nid yw Llywodraeth y glymblaid wedi dwyn hyn i rym, sy'n drueni mawr gan ei fod yn caniatáu i gyflogwyr gelu anghydraddoldeb a thrwy hynny adael iddo barhau.

To go back to the representation of women in politics, yes, we have led the way on gender balance—although we have dropped from 50% men:women and men:women to 42% in terms of female AMs—but we still have a long way to go nationally and internationally. In the UK Parliament, only 22% of MPs are women. In Wales, as has often been said since last May, only 27% of councillors, 5% of council leaders and 18% of Welsh MPs are women. So, for that reason, I am pleased that the constituency that I represent, Cardiff North, will be using an all-women shortlist for the selection of its next Parliamentary candidate. I believe that such mechanisms within political parties are absolutely essential to get the gender balance up, because it does not happen. Unless you have mechanisms like all-women shortlists, which we have used and are still using in the Labour Party, we will not move forward.

That is one thing that we can do to ensure that we get more women into politics. I was pleased to stand on an all-women shortlist when I stood for Westminster. However, there are other things that we can do to attract women into politics to make it a more attractive proposition to women who are often juggling both family life and work life. I think that that was mentioned in the introduction by Leanne Wood about how women are still the main carers in society.

I am in favour of job sharing in politics. To me, this seems quite a sensible way for politicians to collaborate, to bring more people in, and to shed the load. I am also interested in the idea of political alternate positions. Some countries elect a person and also elect an alternate. The alternates are elected alongside candidates in case the main person elected is unable to serve for any reason, such as illness, death or travel. The alternate will have been elected along with that person. A number of countries do that. I have visited and seen it actually happen. Nicaragua does it, for example. They elect one person along with an alternate.

To conclude, those of us who are women Assembly Members are in a position of some privilege, we are paid equally, we have a voice and we can change things, but we should not forget that this is unusual. It was Audre Lorde, the African-American writer, who said,

17:25

Lindsay Whittle [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

'I am not free while any woman is unfree, even when her shackles are very different from my own.'

We should always bear this in mind. It is so important for us to stand in solidarity with other women, and to insist on equality for all women, here in Wales and in the wider world.

Gan droi yn ôl at gynrychiolaeth menywod mewn gwleidyddiaeth, ydym, rydym wedi arwain y ffordd o ran cydbwysedd rhwng y rhywiâu—er ei fod wedi gostwng o gymhareb o 50% rhwng dynion a menywod i gymhareb o 42% rhwng dynion a menywod sy'n ACau—ond mae gennym dipyn o ffordd o hyd i fynd yn genedlaethol ac yn rhyngwladol. Yn Senedd y DU, dim ond 22% o ASau sy'n fenywod. Yng Nghymru, fel y dywedwyd yn aml ers mis Mai diwethaf, dim ond 27% o gynghorwyr, 5% o arweinwyr cynghorau a 18% o ASau yng Nghymru sy'n fenywod. Felly, am y rheswm hwnnw, rwy'n falch y bydd yr etholaeth a gynrychiolaf, sef Gogledd Caerdydd, yn defnyddio rhestr fer i fenywod yn unig er mwyn dewis ei hymgeisydd Seneddol nesaf. Credaf fod trefniadau o'r fath o fewn pleidiau gwleidyddol yn gwbl hanfodol er mwyn gwella'r cydbwysedd rhwng y rhywiâu, oherwydd nid yw'n digwydd. Oni bai fod gennych drefniadau o'r fath, megis rhestrau byr i fenywod yn unig, yr ydym wedi'u defnyddio ac yn dal i'w defnyddio yn y Blaid Lafur, ni fyddwn yn symud ymlaen.

Dyna un peth y gallwn ei wneud i sicrhau y cawn fwy o fenywod ym myd gwleidyddiaeth. Roeddwn yn falch o sefyll ar restr fer i fenywod yn unig pan oeddwn yn sefyll dros San Steffan. Fodd bynnag, mae pethau eraill y gallwn eu gwneud i ddenu menywod i fyd gwleidyddiaeth i'w gwneud yn fwy deniadol i fenywod sydd yn aml yn cydbwysu bywyd teuluol a bywyd gwaith. Credaf fod hynny wedi'i grybwyll yn y cyflwyniad gan Leanne Wood o ran sut y mae menywod yn dal i fod yn brif ofalwyr mewn cymdeithas.

Rwyf o blaid rhannu swydd mewn gwleidyddiaeth. I mi, mae hyn yn ymddangos yn ffordd eithaf synhwyrol i wleidyddion gydweithio, i gynnwys mwy o bobl, ac i rannu'r baich. Mae gennyf ddiddordeb hefyd yn y syniad o ymgeiswyr gwleidyddol amgen. Mae rhai gwleidydd yn ethol un ymgeisydd a hefyd yn ethol ymgeisydd amgen. Etholir yr ymgeiswyr amgen ochr yn ochr â'r ymgeiswyr rhag ofn na all y prif ymgeisydd a etholwyd wasanaethu am unrhyw reswm, megis salwch, marwolaeth neu deithio. Bydd yr ymgeisydd amgen wedi cael ei ethol ar yr un pryd â'r person hwnnw. Mae nifer o wledydd yn gwneud hynny. Rwyf wedi ymweld â hwy ac wedi gweld hyn yn digwydd. Mae Nicaragua yn gwneud hyn, er enghraifft. Maent yn ethol un person ynghyd ag ymgeisydd amgen.

I gloi, mae'r rhai ohonom sy'n Aelodau'r Cynulliad sy'n fenywod mewn sefyllfa eithaf breintiedig, rydym yn cael cyflog cyfartal, mae gennym lais a gallwn newid pethau, ond ni ddylem anghofio mai rhywbeth anghyffredin yw hyn. Audre Lorde, sef yr awdur Affricanaidd-Americanidd, a ddywedodd,

ni fyddaf yn rhydd tra bod unrhyw fenyw yn gaeth, hyd yn oed pan fo'i hualau yn wahanol iawn i'm rhai fy hun.

Dylem bob amser gadw hyn mewn cof. Mae mor bwysig ein bod yn sefyll mewn undod â menywod eraill, a mynnu cael cydraddoldeb i bob menyw, yma yng Nghymru ac yn byd ehangach.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

I want to use the time that I have to focus primarily on the severe impact that the Tory and Liberal welfare reforms are having on women here in Wales. Women, as we know, make up the majority of pensioners. Women constitute the majority of single parents. Women face more barriers than others in going into full-time work. Women are more likely to be the people having difficulty finding affordable childcare. Women make up two thirds of public sector employees in Wales. Women are more likely than men to be unemployed, under-employed or not working. Also, women are more likely to be adversely affected by the introduction of the universal credit and practically every other change to the welfare system that the unelected Tory Government in London is inflicting upon us here in Wales.

I would first like to go through some of the negative aspects of the changes to welfare changes, starting with universal credit. To start with, the credit is being paid to households, not to individuals. In the majority of cases, the primary claimant will be a man. This will have a detrimental impact as women become more financially dependent on that man. Second earners in households will also take a financial hit under the universal credit and the majority of second earners in households are women. If we accept the Conservatives' argument about creating incentives for work, perhaps they can explain, at some point in their contributions, how a taper rate of 65% will achieve this. The DWP's own impact assessment shows that such a rate will increase the disincentive to work for far more people than it will reduce it for. These changes will not incentivise women to become financially independent and more secure, especially as jobs are so hard to come by at the moment.

With these changes are also changes to conditions on benefits that will, once again, adversely affect women. The majority of single parents are women. I struggle to see that reducing the age that a child has to reach before their parent must seek employment to five years of age as anything other than an attack on the most vulnerable people in our society. More demanding conditions on those in part-time work to seek more hours will again adversely affect women, especially those with young children. It will also give DWP staff more opportunity to impose sanctions on job seekers. Let us be blunt about this: this means that children will go hungry. We have seen food banks grow in Wales at an alarming rate.

The DWP itself now has to be regarded as part of the problem. A constituent of mine wanted to study an access course for university and was only looking for a part-time job to fit around this course. Her DWP adviser told her not to bother getting an education as it was a waste of time. Instead, she took a full-time cleaning job. In any case, jobseeker's allowance rules would prohibit her from merely looking for part-time work. This is not even an isolated example from my postbag. We have to improve the training and performance of this department, so that it helps to raise people's aspirations and develops a non-adversarial relationship with its claimants.

Rwyf am ddefnyddio'r amser sydd gennyf i ganolbwyntio'n bennaf ar yr effaith ddirifol y bydd y diwygiadau Toriaidd a Rhyddfrydol i'r gyfundrefn les yn ei chael ar fenywod yma yng Nghymru. Menywod, fel y gwyddom, sy'n cyfrif am y rhan fwyaf o bensiynwyr. Menywod yw'r mwyafrif o rieni sengl. Mae menywod yn wynebu mwy o rwystrau nag eraill i gael gwaith amser llawn. Mae menywod yn fwy tebygol o fod yn bobl sy'n cael anhawster i ddod o hyd i ofal plant fforddiadwy. Menywod sy'n cyfrif am ddwy ran o dair o gyflogaion y sector cyhoeddus yng Nghymru. Mae menywod yn fwy tebygol na dynion o fod yn ddi-waith, o fod yn dangyflogedig neu ddim yn gweithio. Hefyd, mae menywod yn fwy tebygol o wynebu effeithiau andwyol yn sgil cyflwyno'r credyd cynhwysol a bron pob newid arall i'r gyfundrefn les y mae'r Llywodraeth Doriaidd heb ei hethol yn Llundain yn ei orfodi arnom ni yma yng Nghymru.

Yn gyntaf, hoffwn ymdrin â rhai o'r agweddau negyddol ar y newidiadau i'r gyfundrefn les, gan ddechrau gyda'r credyd cynhwysol. I ddechrau, telir y credyd i aelwydydd, nid i unigolion. Yn y mwyafrif o achosion, dyn yw'r prif hawlydd. Bydd hyn yn cael effaith niweidiol wrth i fenywod ddod yn fwy dibynnol yn ariannol ar y dyn hwnnw. Bydd ail enillwyr mewn aelwydydd hefyd yn wynebu ergyd ariannol o dan y credyd cynhwysol ac mae'r mwyafrif o'r ail enillwyr mewn teuluoedd yn fenywod. Os derbyniwn ddadl y Ceidwadwyr ynghylch creu cymhellion dros weithio, efallai y gallant egluro, ryw bryd yn ystod eu cyfraniadau, sut y bydd cyfradd tapr o 65% yn cyflawni hyn. Dengys asesiad yr Adran Gwaith a Phensiynau ei hun o'r effaith y bydd cyfradd o'r fath yn cynyddu'r anghymhelliad i weithio i lawer mwy o bobl nag y bydd yn ei leihau iddynt. Ni fydd y newidiadau hyn yn cymell menywod i ddod yn annibynnol yn ariannol ac yn fwy diogel, yn enwedig wrth i swyddi fynd yn brinnach ar hyn o bryd.

Ynghyd â'r newidiadau hyn bydd hefyd newidiadau i amodau ar fudd-daliadau a fydd, unwaith eto, yn cael effaith andwyol ar fenywod. Menywod yw'r rhan fwyaf o rieni sengl. Mae'n anodd gennyf weld nad yw gostwng yr oedran y mae plentyn yn gorfod ei gyrraedd cyn bod yn rhaid i'w riant chwilio am waith i bum mlwydd oed, yn ddim byd mwy nag ymosodiad ar y bobl fwyaf agored i niwed yn ein cymdeithas. Bydd yr amodau mwy heriol ar y rhai mewn gwaith rhan amser i geisio mwy o oriau yn effeithio'n andwyol ar fenywod unwaith eto, yn enwedig y rhai gyda phlant bach. Bydd hefyd yn rhoi mwy o gyfle i staff yr Adran Gwaith a Phensiynau osod sancsiynau ar geiswyr gwaith. Gadewch inni fod yn glir ynglŷn â hyn: golyga hyn y bydd plant yn mynd heb fwyd. Rydym wedi gweld banciau bwyd yng Nghymru yn tyfu ar raddfa frawychus.

Rhaid i'r Adran Gwaith a Phensiynau ei hun bellach gael ei hystyried yn rhan o'r broblem. Roedd un o'm hetholwyr am astudio cwrs mynediad ar gyfer y brifysgol ac roedd yn chwilio am swydd ran amser a fyddai'n gyfleus tra ei bod yn dilyn y cwrs hwn. Dywedodd ei chynghorydd yn yr Adran Gwaith a Phensiynau wrthi am beidio â thrafferthu cael addysg gan ei bod yn wastraff amser. Yn lle hynny, derbyniodd swydd glanhau amser llawn. Sut bynnag, byddai rheolau'r lwfans ceisio gwaith yn ei gwahardd rhag chwilio am waith rhan amser yn unig. Nid yw hon hyd yn oed yn enghraifft unigryw o'm bag post. Rhaid inni wella hyfforddiant a pherfformiad yr adran hon, fel ei bod yn helpu i godi dyheadau pobl ac yn meithrin perthynas anwrthwynebus â'i hawllywyr.

If we want to help women to become more financially secure and independent, and to provide for themselves and their families, which we passionately want and need, provision of childcare is absolutely essential, as we have heard. However, the Conservative response has been to reduce the claimable childcare component of the working tax credit to 70%. This has cost families claiming tax credits £500 a year, with women again seeing the most impact. Bethan Jenkins talked about women working part time. Not all women can rely on family, and not all women want part-time work. Mohammad Asghar mentioned Flying Start. That is not available in every part of Wales, although I accept that the Government is doing well to try to get it to every part of Wales.

By paying universal credit to households rather than individuals—more often than not, men—is the Government forcing women to stay in potentially mentally or even physically damning relationships, out of necessity? What we see in these benefit changes is not a noble effort to help those who are out of work into work, or those who are on benefits to climb out of poverty; it is an attempt to create a divided society—a divide of 'them versus us'. In its attempt to divide people in society for political gain, the ugly truth is that the Conservative party in London is inflicting social damage, particularly on women here in Wales. It is damage that I fear we in Wales will be paying for for many years to come.

The important words in this motion are 'long-term strategy'. The Welsh Government and, specifically—let us not be shy about it—the Labour Party in Wales, have done a great deal to promote gender equality. We all know that the Assembly, when it was first set up, was one of the most gender-equal legislatures in the world. That was down to the policies of the Labour Party. However, this debate is not about Government initiatives—it is not government by initiative. Initiatives are, by their nature, exceptional.

Os ydym am helpu menywod i ddod yn fwy diogel yn ariannol ac yn annibynnol, a darparu drostynt hwy eu hunain a'u teuluoedd, rhywbeth yr ydym am ei weld ac sydd ei angen yn ddirfawr, mae darparu gofal plant yn gwbl hanfodol, fel y clywsom. Fodd bynnag, ymateb y Ceidwadwyr yw lleihau'r elfen gofal plant o'r credyd treth gwaith y gellir ei hawlio i 70%. Mae hyn wedi costio £500 y flwyddyn i deuluoedd sy'n hawlio credydau treth, gyda'r effaith fwyaf unwaith eto ar fenywod. Soniodd Bethan Jenkins am fenywod sy'n gweithio'n rhan amser. Ni all pob menyw ddibynnu ar y teulu, ac nid yw pob menyw am gael gwaith rhan amser. Soniodd Mohammad Asghar am Dechrau'n Deg. Nid yw ar gael ym mhob rhan o Gymru, er fy mod yn derbyn bod y Llywodraeth yn gwneud cynnydd da i geisio sicrhau ei bod ar gael ymhob rhan o Gymru.

mae'r Llywodraeth yn gorfodi menywod i aros mewn cydberthnasau a allai fod yn niweidiol yn feddyliol neu hyd yn oed yn gorfforol, a hynny o reidrwydd? Nid ymgais mawrfrydig i helpu'r rhai sy'n ddi-waith i mewn i waith, neu'r rhai sy'n cael budd-daliadau i ddianc rhag tloedi a welwn yn y newidiadau hyn i fudd-daliadau; ymgais i greu cymdeithas ranedig ydyw—rhaniad rhwng 'nhw a ni'. Yn ei hymgais i rannu pobl mewn cymdeithas er budd gwleidyddol, y gwir cas yw bod y blaid Geidwadol yn Llundain yn achosi niwed cymdeithasol, yn enwedig ar fenywod yma yng Nghymru. Mae'n niwed y byddwn ni yng Nghymru yn talu amdano am flynyddoedd lawer i ddod, mae arnaf ofn.

mae'r Llywodraeth yn gorfodi menywod i aros mewn cydberthnasau a allai fod yn niweidiol yn feddyliol neu hyd yn oed yn gorfforol, a hynny o reidrwydd? Nid ymgais mawrfrydig i helpu'r rhai sy'n ddi-waith i mewn i waith, neu'r rhai sy'n cael budd-daliadau i ddianc rhag tloedi a welwn yn y newidiadau hyn i fudd-daliadau; ymgais i greu cymdeithas ranedig ydyw—rhaniad rhwng 'nhw a ni'. Yn ei hymgais i rannu pobl mewn cymdeithas er budd gwleidyddol, y gwir cas yw bod y blaid Geidwadol yn Llundain yn achosi niwed cymdeithasol, yn enwedig ar fenywod yma yng Nghymru. Mae'n niwed y byddwn ni yng Nghymru yn talu amdano am flynyddoedd lawer i ddod, mae arnaf ofn.

Over the past 10 years, the emphasis Europe-wide has been on mainstreaming gender issues. This means that gender equality should not be an add-on or an optional extra; it should be part of the way we think and the way we behave. It should not be a tangential thought; it should be a basic assumption. No evidence of equality impact assessments exists for the current economic policies of the Tory-Lib Dem Government. That is evidenced quite clearly by the Fawcett Society report that is reported in 'The Guardian' today. It quite clearly says that there is a rise in unemployment among UK women to a 25-year high. Had they equality-impact assessed their economic policies, they would have realised that, by cutting the public sector, they were cutting women—who are, basically, the first to fall—out of employment in the public sector. They would also have realised that when it comes to acquiring jobs—the report says this—in the private sector, women do much worse than men. Some 60% of new private sector jobs go to men. So, had they mainstreamed gender equality, or even considered anything whatsoever to do with it, one has to assume that they would not have made those choices.

Dros y 10 mlynedd diwethaf, mae'r pwyslais ledled Ewrop wedi bod ar brif ffyrddio materion y ddau ryw. Mae hyn yn golygu na ddylai cydraddoldeb rhywiol fod yn rhywbeth ychwanegol na dewisol; dylai fod yn rhan o'r ffordd yr ydym yn meddwl a'r ffordd yr ydym yn ymddwyn. Ni ddylai fod yn rhywbeth ymylol; dylai fod yn dybiaeth sylfaenol. Nid oes unrhyw dystiolaeth o asesiadau o'r effaith ar gydraddoldeb yn bodoli ar gyfer polisiau economaidd cyfredol Llywodraeth y Torïaid a'r Democratiaid Rhyddfrydol. Nodwyd hynny'n eithaf clir yn yr adroddiad gan Gymdeithas Fawcett a gafodd sylw yn 'The Guardian' heddiw. Mae'n dweud yn eithaf dir bod cynnydd mewn diweithdra ymhlith menywod y DU ar ei lefel uchaf ers 25 mlynedd. Pe baent wedi cynnal asesiad o effaith eu polisiau economaidd ar gydraddoldeb, byddent wedi sylweddoli, drwy gwtogi ar y sector cyhoeddus, eu bod yn cwtogi ar fenywod—sef y rhai cyntaf, yn y bôn, i gollu cyflogaeth yn y sector cyhoeddus. Byddent hefyd wedi sylweddoli o ran cael swyddi—dywed yr adroddiad hyn—yn y sector preifaf, fod menywod yn gwneud yn llawer gwaeth na dynion. Mae tua 60% o swyddi newydd yn y sector preifaf yn cael eu llenwi gan ddynion. Felly, pe baent wedi prif ffyrddio cydraddoldeb rhywiol, neu hyd yn oed wedi ystyried unrhyw agwedd arno o gwbl, rhaid i rywun dybio na fyddent wedi gwneud y dewisiadau hynny.

17:34 **Nick Ramsay** [Bywgraffiad Biography](#)

That is an important point that we have to get established in this debate today, because everything else flows from that. For example, the three-year squeeze on benefits and tax credits has revealed that over 4.5 million women who receive child tax credit directly will be affected. That number includes 2.5 million working women and more than 1 million women who care for children while their partners are in work. Add to that the fact that low-paid new mothers on £12,000 a year are losing £1,300 during pregnancy and the baby's first year through cuts to maternity pay, pregnancy support and tax credits. The fact is that the Government has imposed a strivers tax and a mummy tax.

Mae hynny'n bwynt pwysig y mae'n rhaid inni ei gyfleu yn y ddadl hon heddiw, gan fod popeth arall yn deillio o hynny. Er enghraifft, mae'r wasgfa am dair blynedd ar fudd-daliadau a chredydau treth wedi datgelu y bydd effaith uniongyrchol ar fwy na 4.5 miliwn o fenywod sy'n cael credyd treth plant. Mae'r nifer hwnnw yn cynnwys 2.5 miliwn o fenywod sy'n gweithio a thros 1 filiwn o fenywod sy'n gofalu am blant tra bod eu partneriaid yn y gwaith. Ar ben hynny, mae mamau newydd ar gyflog isel sy'n ennill £12,000 y flwyddyn yn colli £1,300 yn ystod beichiogrwydd a blwyddyn gyntaf y baban drwy doriadau i dâl mamolaeth, cymorth beichiogrwydd a chredydau treth. Y ffaith amdani yw bod y Llywodraeth wedi gosod treth ar ymdrechwyr a threth ar famau.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

17:35 **Joyce Watson** [Bywgraffiad Biography](#)

The three-year squeeze on a range of benefits is aimed at those who are in work and those who are out of work. In last year's autumn statement, George Osborne announced that the most that most benefits would rise by would be 1% for the next three years. The shadow Minister for women, Yvette Cooper, has shown that, in real terms, there is a cut in maternity pay of £180. That is a mummy tax on working women, and it is bad for the whole family. Evidence shows that women on low incomes are less likely to take their full maternity leave because they simply cannot afford to do so.

Mae'r wasgfa am dair blynedd ar nifer o fudd-daliadau wedi'i hanelu at y rhai sydd mewn gwaith a'r rhai sy'n ddi-waith. Yn natganiad yr hydref y llynedd, cyhoeddodd George Osborne y byddai'r rhan fwyaf o fudd-daliadau ond yn cynyddu 1% ar y mwyaf am y tair blynedd nesaf. Mae Gweinidog yr wrthblaid dros fenywod, Yvette Cooper, wedi dangos, mewn termau real, fod toriad o £180 mewn tâl mamolaeth. Mae hynny'n dreth ar famau sy'n gweithio, ac mae'n beth drwg i'r teulu cyfan. Dengys tystiolaeth fod merched ar incwm isel yn llai tebygol o gymryd eu cyfnod absenoldeb mamolaeth llawn oherwydd yn syml na allant fforddio gwneud hynny.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

17:35 **Suzy Davies** [Bywgraffiad Biography](#)

Alistair Darling has said that, if Labour were in power now, it would have to make cuts as well. If you do not want to cut these areas, where would you have made cuts?

Mae Alistair Darling wedi dweud, pe bai Llafur mewn grym ar hyn o bryd, y byddai'n rhaid i'r blaid wneud toriadau hefyd. Os nad ydych am i'r meysydd hyn gael eu torri, ymhle y byddech wedi gwneud toriadau?

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

I think that I will bring you back to the start, and the equality impact assessment that clearly was not done. I also remember another statement, which was, 'We are all in this together.' In this together, in this case, as I think that I have demonstrated quite clearly, are women. They are poor women who are all in this together, taking the hits from the cuts that are imposed. Those are the sorts of things that I remember. I also note how selective the headlines are, referring to 'shirkers, not workers'. However, I have demonstrated quite clearly that the women who are being affected by these cuts are those who are trying to work and are not being facilitated by your cuts.

I am grateful for the opportunity to contribute to the debate today. The debate has moved on considerably from the 1970s, but, as today's Chwarae Teg report and so many others show, the more complicated reasons why women still earn less than men persist. The pay gap these days tends to arise less from direct discrimination and more from the ways in which women's and men's labour-market participation differs. Women tend to work in parts of the labour market with lower financial reward or work part time. Many choose not to break the glass ceiling, as well as being prevented from doing so. They still take on most of the responsibility for domestic work, still have babies, and some are still subject to cultural restrictions. It is the choices that people make—especially those that women make—that disadvantage them in the labour market, not the market itself, or so the argument goes. I am not completely convinced about that.

The question of choice is an interesting one. If it revolved solely about choosing to be well-paid, we would all be rushing off to become investment bankers or chief executives of Caerphilly County Borough Council, but it does not. Men and women incorporate other values and responsibilities into their choices—both as employers and employees. The question is whether they should be financially punished for those values and responsibilities. Responsibilities are easier for Government to deal with directly than values. Caring for children and other relatives, for example, still tends to fall to women, often out of necessity but often because it matters very much to some women that they have that responsibility. I will not rehearse the arguments about flexible work, carers' rights and childcare provision again, but it is one of the elements of this debate where the Government can help directly. I hope that Members will be able to support amendments 4 and 6 today. I also draw Members' attention to the First Minister's reply to my question in questions to the First Minister yesterday, as well as the observations in the Chwarae Teg report.

Dof â chi yn ôl at y dechrau, fe gredaf, a'r asesiad o'r effaith ar gydraddoldeb nas gwnaed yn amlwg. Cofiaf hefyd ddatganiad arall, sef, 'Rydym i gyd yn rhan o hyn. Yn rhan o hyn, yn yr achos hwn, fel y dangosais yn glir, fe gredaf, y mae menywod. Menywod tlawd sy'n rhan o hyn, gan orfod wynebu effeithiau'r toriadau a wneir. Dyna'r math o bethau a gofiaf. Nodaf hefyd sut y mae'r penawdau yn dewis a dethol, gan gyfeirio at 'segurwyr, nid gweithwyr'. Fodd bynnag, rwyf wedi dangos yn eithaf clir mai'r menywod y mae'r toriadau hyn yn effeithio arnynt yw'r rhai sy'n ceisio gweithio ac nad ydynt yn cael eu hwyluso gan eich toriadau.

Rwy'n ddiolchgar am y cyfle i gyfrannu at y ddadl heddiw. Mae'r ddadl wedi symud yn ei blaen cryn dipyn ers y 1970au, ond, fel y dengys adroddiad Chwarae Teg heddiw a llawer adroddiad arall, mae'r rhesymau mwy cymhleth pam mae menywod yn dal i ennill llai na dynion yn parhau. Mae'r bwlch cyflog erbyn hyn yn tueddu i ddeillio nid o wahaniaethu uniongyrchol cymaint ond o'r ffordd wahanol y mae menywod a dynion yn cymryd rhan yn y farchnad lafur. Mae menywod yn tueddu i weithio mewn rhannau o'r farchnad lafur sy'n talu llai neu maent yn gweithio rhan amser. Mae llawer yn dewis peidio â thorri'r nenfwd gwyr, yn ogystal â chael eu hatal rhag gwneud hynny. Maent yn dal i ysgwyddo'r rhan fwyaf o'r cyfrifoldeb am waith yn y cartref, yn dal i gael babanod, ac mae rhai yn dal i fod yn destun cyfyngiadau diwylliannol. Dyma'r dewisiadau a wna pobl—yn enwedig y rhai a wna menywod—sy'n eu rhoi o dan anfantais yn y farchnad lafur, nid y farchnad ei hun, neu felly y dadleuir. Nid wyf yn gwbl argyhoeddedig am hynny.

Mae'r cwestiwn o ddewis yn un diddorol. Pe bai'n troi o amgylch dewis ennill cyflog da yn unig, byddem i gyd yn mynd ati i fod yn fancwyr buddsoddi neu'n brif weithredwyr Cyngor Bwrdeistref Sirol Caerffili, ond nid felly y mae. Mae dynion a menywod yn ymgorffori gwerthoedd a chyfrifoldebau eraill yn eu dewisiadau—fel cyflogwyr a chyflogeion. Y cwestiwn yw a ddylent gael eu cosbi'n ariannol oherwydd y gwerthoedd a'r cyfrifoldebau hynny. Mae'n haws i'r Llywodraeth ymdrin â chyfrifoldebau yn uniongyrchol na gwerthoedd. Mae'r gwaith o ofalu am blant a pherthnasau eraill, er enghraifft, yn dal i dueddu i gael ei ysgwyddo gan fenywod, yn aml o reidrydd ond yn aml am ei fod yn bwysig iawn i rai menywod eu bod yn ymgymryd â'r cyfrifoldeb hwnnw. Nid wyf am ailadrodd y dadleuon am waith hyblyg, hawliau gofaluwyr a darpariaeth gofal plant eto, ond mae'n un o elfennau'r ddadl hon lle y gall y Llywodraeth helpu'n uniongyrchol. Gobeithio y bydd yr Aelodau'n gallu cefnogi gwelliannau 4 a 6 heddiw. Tynnaf sylw'r Aelodau hefyd at ymateb y Prif Weinidog i'm cwestiwn yn ystod y sesiwn gwestiynau i'r Prif Weinidog ddoe, yn ogystal â'r sylwadau yn adroddiad Chwarae Teg.

Choices are also affected by skills. Both Governments are all over the skills agenda at the moment. That will improve women's chances in the labour market, as well as men's. I hope especially that the Welsh Government will look closely at schemes in England and other European countries, which mentor women starting their own businesses. Despite the encouraging development referred to by Leanne Wood earlier, women are still half as likely as men to be engaged in entrepreneurship in the early stages of start-up. We also have work that reveals that gender plays an influential role in preventing potential female entrepreneurs from starting new businesses, even when no other barriers exist. I have raised this issue in the Chamber before, and I say again that girls need to be exposed to entrepreneurship throughout the course of their studies. They should not be limited in developing their own potential because they have opted for choices where they feel safer—the sort of things that Bethan Jenkins was talking about earlier on. They should not be limited in their ability to provide job opportunities for others.

That still does not answer the question of why women feel safe with, choose and excel at work that is generally more poorly paid. This is where I come back to values. There remains a significant and difficult question about the core attributes that society expects of men and women and how they are valued comparatively in the workplace—not least by women themselves. Society expects certain qualities in women—the usual ones of listening, caring, collaboration and commitment. I will throw in being risk averse as well, as I think that that might partly explain why so many women are attracted to the public sector, although it does not really explain the findings of the Chwarae Teg report today. I will include reticence, although personally I do not see that as a quality. I remember my boss in a law firm telling me that women make great employees: they will fight tooth and nail for a client, but they are no good at fighting for themselves. I wonder how many of us recognise that. I am not saying that men do not have these characteristics too, but they are not assumed in the same way.

Mae sgiliau hefyd yn effeithio ar ddewisiadau. Mae'r ddwy Lywodraeth yn ymlafnio dros yr agenda sgiliau ar hyn o bryd. Bydd hynny'n gwella cyfleoedd i fenywod yn y farchnad lafur, yn ogystal â chyfleoedd i ddynion. Rwy'n gobeithio'n benodol y bydd Llywodraeth Cymru yn edrych yn ofalus ar gynlluniau yn Lloegr a gwledydd eraill yn Ewrop, sy'n mentora menywod sy'n sefydlu eu busnesau eu hunain. Er gwaethaf y datblygiad calonogol y cyfeiriodd Leanne Wood ato'n gynharach, mae menywod yn dal i fod hanner mor debygol â dynion o gymryd rhan mewn entrepreneuriaeth ar gamau cynnar dechrau busnes. Ceir gwaith hefyd sy'n datgelu bod rhywedd yn chwarae rhan ddylanwadol o ran atal darpar entrepreneuriaid sy'n fenywod rhag dechrau busnesau newydd, hyd yn oed pan nad oes unrhyw rwystrau eraill yn bodoli. Rwyf wedi codi'r mater hwn yn y Siambr o'r blaen, a dywedaf eto fod angen i ferched gael eu hamlygu i entrepreneuriaeth drwy gydol eu hastudiaethau. Ni ddylid cyfyngu ar eu gallu i ddatblygu eu potensial eu hunain am eu bod wedi gwneud dewisiadau lle maent yn teimlo'n fwy diogel—y math o bethau y soniodd Bethan Jenkins amdanynt yn gynharach. Ni ddylid cyfyngu ar eu gallu i roi cyfleoedd gwaith i eraill.

Hyd yn oed wedyn nid yw hynny'n ateb y cwestiwn pam mae menywod yn teimlo'n ddiogel gyda gwaith â chyfflog i yn gyffredinol a pham maent yn ei ddewis ac yn rhagori ynddo. A dyna lle y dychwelaf at werthoedd unwaith eto. Erys cwestiwn sylweddol ac anodd am y priodoleddau craidd y mae cymdeithas yn eu disgwyl gan ddynion a menywod a sut y cânt eu gwerthfawrogi o'u cymharu â'i gilydd yn y gweithle—yn bennaf gan fenywod eu hunain. Mae cymdeithas yn disgwyl i fenywod feddu ar briodeleddau penodol—y rhai arferol megis gwrando, gofalu, cydweithio ac ymrwymiad. Ychwanegaf amharodrydd i fentro hefyd, oherwydd credaf y gallai hynny esbonio'n rhannol pam mae cynifer o fenywod yn cael eu denu i weithio yn y sector cyhoeddus, er nad yw, mewn gwirionedd, yn egluro canfyddiadau adroddiad Chwarae Teg heddiw. Byddaf yn cynnwys swildod, er nad wyf yn ystyried bod hynny'n briodwedd fy hun. Cofiaf fy rheolwr mewn cwmni cyfreithwyr yn dweud wrthyf bod menywod yn gwneud cyflogeion gwych: byddant yn ymladd i'r eithaf dros gleient, ond maent yn anobeithiol o ran ymladd drostynt eu hunain. Tybed faint ohonom sy'n cydnabod hynny. Nid wyf yn dweud nad yw dynion yn meddu ar y priodweddau hyn hefyd, ond nid dydynt yn cael eu tybio yn yr un ffordd.

17:41

Huw Lewis [Bywgraffiad Biography](#)

Y Gweinidog Cymunedau a Threchu Tlodi / The Minister for Communities and Tackling Poverty

You may say that I am generalising, but, when a woman fails to meet those expectations, or exhibits qualities expected of ambitious men, such as fearlessness, single-mindedness, tribal loyalty and ladder climbing, she can come in for social censure. Some of the criticism of Margaret Thatcher revolved around her not being girly enough. Calling a girl 'bossy', identifying women as 'strident' or even 'assertive', is just a politically correct way of undermining women, conveying the malevolence that used to be the preserve of earthier epithets. That is what you get when you try to live down one stereotype and live up to another.

Efallai y byddwch yn dweud fy mod yn cyffredinoli, ond, pan fydd menyw yn methu â bodloni'r disgwyliadau hynny, neu'n dangos nodweddion a ddisgwylir gan ddynion uchelgeisiol, megis diffyg ofn, unplygrwydd, teyrngarwch llwythol ac uchelgais, gall gael ei cheryddu'n gymdeithasol. Roedd elfennau o'r feirniadaeth o Margaret Thatcher yn ymwneud â'r ffaith nad oedd yn dangos digon o fenyweidd-dra. Mae galw menyw yn 'drahaus', a dweud bod menyw yn 'groch' neu hyd yn oed yn 'ddi-ildio', ond yn ffordd wleidyddol gywir o danseilio menywod, gan gyfleu'r drwgewyllys a arferai fod yn gysylltiedig ag enwau doddi mwy aflednais. Dyna'r hyn a gewch pan fyddwch yn ceisio osgoi un stereoteip a chydweddu ag un arall.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

When women do meet these traditional expectations, they are not paid for it. The skills and achievements expected of women are not rewarded in the same way as those expected of men. Women are financially punished for demonstrating the values expected of them. In short, the labour market values those who take responsibility for capital more than it values those who take responsibility for people, and it takes employers, government, and men and women themselves, to change that.

I welcome the opportunity to respond to this debate. Earlier this afternoon I attended and spoke at the launch of Chwarae Teg's important new study, 'A Woman's Place... A study of women's roles in the Welsh workforce'. In common with Chwarae Teg, this Government is fully committed to gender equality and to tackling gender stereotyping. We want Wales to be a country where women are equally represented and where there is fairness and equality for all. Our programme for government and strategic equality plan contain key actions to further our commitment to this. They include equality objective 2 of the plan, which outlines how the Government will work with partners to identify and address the causes of the gender, ethnicity and disability pay and employment differences. Actions under this objective include exploring gender patterns in subject choice at school; aiming to address the under-representation of girls and women in science, technology, engineering and mathematics—STEM courses; reviewing sectors to identify areas where there may be particular potential to move women into higher-paid employment; exploring the potential for entrepreneurship and business start-up initiatives to encourage more take-up from women, ethnic minorities and disabled people; and improving access to high-quality and affordable childcare.

The Get On With Science project is an excellent example of the work that we are funding to facilitate the wider engagement of girls in science subjects at key stage 2. The project provides activities and support to families and communities in recognising the importance of science at school, in further and higher education, and in careers. It engages professional female role models, mentors and champions to demonstrate the role of and potential for women in science careers. The project advocates and influences industry partners to establish gender equity and equality of opportunity.

Pan fydd menywod yn bodloni'r disgwyliadau traddodiadol hyn, ni chânt eu talu am hynny. Ni chaiff y sgiliau na'r cyflawniadau a ddisgwylir gan fenywod eu gwobrwyo yn yr un modd â'r rhai a ddisgwylir gan ddynion. Mae menywod yn cael eu cosbi'n ariannol am ddangos y gwerthoedd a ddisgwylir ganddynt. Yn gryno, mae'r farchnad lafur yn gwerthfawrogi'r rhai sy'n cymryd cyfrifoldeb am gyfalaf yn fwy na'r rhai sy'n cymryd cyfrifoldeb am bobl, ac mae angen i gyflogwyr, y llywodraeth, a dynion a menywod eu hunain newid hynny.

Croesawaf y cyfle i ymateb i'r ddatl hon. Yn gynharach y prynhawn yma anerchais lansiad astudiaeth newydd bwysig Chwarae Teg, 'Lle'r Fenyw...Astudiaeth o rolau menywod yn y gweithlu yng Nghymru'. Fel Chwarae Teg, mae'r Llywodraeth hon yn gwbl ymrwymedig i gydraddoldeb rhywiol ac i fynd i'r afael â stereoteipio ar sail rhyw. Rydym am i Gymru fod yn wlad lle y caiff menywod eu cynrychioli'n gyfartal a lle ceir tegwch a chydaddoldeb i bawb. Mae ein rhaglen lywodraethu a'n cynllun cydraddoldeb strategol yn cynnwys camau allweddol i ddatblygu ymhellach ein hymrwymiad i hyn. Maent yn cynnwys amcan cydraddoldeb 2 y cynllun, sy'n amlinellu sut y bydd y Llywodraeth yn gweithio gyda phartneriaid i nodi a mynd i'r afael â'r hyn sy'n achosi gwahaniaethau o ran tâl a chyflogaeth ar sail rhyw, ethnigrwydd ac anabledd. Mae camau gweithredu o dan yr amcan hwn yn cynnwys archwilio patrymau rhywedd yn y pynciau a ddewisir yn yr ysgol; anelu at fynd i'r afael â diffyg cynrychiolaeth merched a menywod ym meysydd gwyddoniaeth, technoleg, peirianeg a mathemateg—cyrsiau STEM; adolygu sectorau i nodi meysydd lle y gallai fod potensial arbennig i symud menywod i gyflogaeth ar gyflog uwch; archwilio'r potensial ar gyfer mentrau entrepreneuriaeth a dechrau busnesau i annog mwy o fenywod, lleiafrifoedd ethnig a phobl anabl i wneud hynny; a gwella mynediad at ofal plant fforddiadwy o safon uchel.

Mae'r prosiect Get On with Science yn enghraifft wych o'r gwaith yr ydym yn ei ariannu i ennyn mwy o ddi-ddordeb mewn pynciau gwyddonol ymhlith merched yng nghyfnod allweddol 2. Mae'r prosiect yn darparu gweithgareddau a chefnogaeth i deuluoedd a chymunedau gan gydnabod pwysigrwydd gwyddoniaeth yn yr ysgol, mewn addysg bellach ac addysg uwch, ac mewn gyrfaoedd. Mae'n defnyddio modelau rôl proffesiynol, mentoriaid a hyrwyddwyr sy'n fenywod i ddangos rôl a photensial menywod mewn gyrfaoedd gwyddonol. Mae'r prosiect yn hyrwyddo ac yn dylanwadu ar bartneriaid diwydiant i sefydlu cydraddoldeb rhywiol a chyfle cyfartal.

We are, of course, aware that traditional stereotypes can still shape and restrict young people's aspirations in education, training and employment. We have many fantastic female role models in Wales who have achieved much in what are considered non-traditional roles. We must continue to engage with them to help us tackle gender stereotyping. The work undertaken by Professor Laura McAllister at Sport Wales just last year is a good example of how, through engagement and encouragement, we can ensure that public bodies in Wales increase the number of women on their boards. Again, the targeted, proactive work that we are undertaking in this area will tackle the gender imbalance that we see in many public sector boards across Wales. We want to make sure that Wales is a country where we have a diverse workforce and where those in positions of power and influence are more representative of our society. By appointing more women into high-profile roles we can set the right example for young girls and young women as they look ahead to their future careers and provide them with the inspiration to succeed.

This Welsh Government is consulting with sector panel chairs and anchor companies on how Welsh businesses can increase the number of women in senior management positions. The Welsh Government promotes entrepreneurship and business start-up support to women and is actively involved in seeking views from women on tackling the barriers to participating in business start-up activities. According to the latest global entrepreneurship report, female entrepreneurship in Wales has risen to a record 6.1%, compared with 5% in the UK as a whole. Clearly, we are ahead, but we have a hell of a lot more to do. As Minister for both tackling poverty and inequality, I have oversight of the strategic equality plan and the tackling poverty action plan. Both plans dovetail and contain key actions for improving access to, and provision of, affordable and high-quality childcare. We know that the cost and quality of childcare are a major concern for many parents who are in the workplace, or who wish to work. Good quality, affordable, childcare is vital to enable parents to enter the workplace and to work sufficient hours to support their families. Many of our programmes support those children and those families. Programmes such as Flying Start and Families First are working to improve early years and childcare and make a huge difference to what children and their parents can achieve.

A critical issue for women in the workforce is pay differences. We are committed to tackling the issue of equal pay. The Welsh-specific equality duties require that public authorities in Wales that identify a gender pay difference must either set a gender pay equality objective or explain publicly why they have not done so. We all recognise that equal pay is not just a women's issue. When women get equal pay, their family income rises, the whole family benefits and the whole community benefits thereafter.

Wrth gwrs, rydym yn ymwybodol y gall stereoteipiau traddodiadol barhau i ddylanwadu ar ddyheadau pobl ifanc mewn addysg, hyfforddiant a chyflogaeth a chyfyngu arnynt. Ceir llawer o fodelau rôl benywaidd gwych yng Nghymru sydd wedi cyflawni llawer yn yr hyn a ystyrir yn rolau annhraddodiadol. Rhaid inni barhau i ymgysylltu â hwy i'n helpu i fynd i'r afael â stereoteipio ar sail rhyw. Mae'r gwaith a wnaed gan yr Athro Laura McAllister yn Chwaraeon Cymru y llynedd yn enghraifft dda o'r ffordd y gallwn, drwy ymgysylltu ac annog, sicrhau bod cyrff cyhoeddus yng Nghymru yn cynyddu nifer y menywod sy'n aelodau o'u byrddau. Unwaith eto, bydd y gwaith rhagweithiol wedi'i dargedu yr ydym yn ei wneud yn y maes hwn yn mynd i'r afael â'r anghydbwysedd rhwng y rhywiau a welwn mewn sawl bwrdd yn y sector cyhoeddus ledled Cymru. Rydym am sicrhau bod Cymru yn wlad lle mae gennym weithlu amrywiol a lle mae rhai sydd mewn swyddi pwerus a dylanwadol yn fwy cynrychioliadol o'n cymdeithas. Drwy benodi rhagor o fenywod i swyddi proffil uchel gallwn roi'r esiampl iawn i ferched ifanc a menywod ifanc wrth iddynt edrych ymlaen at eu gyrfaoedd yn y dyfodol a'u hysbrydoli i lwyddo.

Mae Llywodraeth Cymru yn ymgynghori â chadeiriau panel sectorau a chwmnïau angori ynglŷn â sut y gall busnesau yng Nghymru gynyddu nifer y menywod mewn swyddi uwch reoli. Mae Llywodraeth Cymru yn hyrwyddo entrepreneuriaeth a chymorth i ddechrau busnes i fenywod ac yn mynd ati i geisio barn menywod ynglŷn â mynd i'r afael â'r rhwystrau i gymryd rhan mewn gweithgareddau dechrau busnes. Yn ôl yr adroddiad byd-eang diweddaraf ar entrepreneuriaeth, mae entrepreneuriaeth ymhlith menywod yng Nghymru wedi codi i'w lefel uchaf erioed sef 6.1%, o gymharu â 5% yn y DU gyfan. Yn amlwg, rydym ar y blaen, ond mae llawer mwy i'w wneud. Fel y Gweinidog sy'n gyfrifol am fynd i'r afael â thlodi ac anghydraddoldeb, caf drosolwg o'r cynllun cydraddoldeb strategol a'r cynllun gweithredu ar gyfer trechu tlodi. Mae'r ddau gynllun yn cydweddu â'i gilydd ac yn cynnwys camau gweithredu allweddol ar gyfer gwella mynediad at ofal plant fforddiadwy o safon uchel, a gwella'r ddarpariaeth ohono. Gwyddom fod cost ac ansawdd gofal plant yn bryder mawr i nifer o rieni sydd yn y gweithle, neu sy'n dymuno gweithio. Mae gofal plant fforddiadwy o safon dda yn hanfodol er mwyn galluogi rhieni i fynd i mewn i'r gweithle ac i weithio digon o oriau i gynnal eu teuluoedd. Mae llawer o'n rhaglenni yn cefnogi'r plant a'r teuluoedd hynny. Mae rhaglenni fel Dechrau'n Deg a Teuluoedd yn Gyntaf yn gweithio i wella blynyddoedd cynnar a gofal plant ac maent yn gwneud gwahaniaeth enfawr i'r hyn y gall plant a'u rhieni ei gyflawni.

Un mater allweddol i fenywod yn y gweithlu yw gwahaniaethau mewn cyflog. Rydym wedi ymrwmo i fynd i'r afael â mater cyflog cyfartal. Mae'r dyletswyddau cydraddoldeb penodol i Gymru yn mynnu bod yn rhaid i awdurdodau cyhoeddus yng Nghymru sy'n nodi gwahaniaeth cyflog rhwng y rhywiau naill ai bennu amcan cydraddoldeb cyflog ar sail rhyw neu egluro'n gyhoeddus pam nad ydynt wedi gwneud hynny. Rydym i gyd yn cydnabod nad mater i fenywod yn unig yw cyflog cyfartal. Pan fydd merched yn cael cyflog cyfartal, mae incwm eu teulu yn codi, mae'r teulu cyfan yn cael budd ac mae'r gymuned gyfan yn cael budd wedyn.

As Minister with responsibility for welfare reform, I am acutely aware of the impact that welfare changes combined with the recession are having on many women across Wales. The tax and benefit changes introduced by the UK Government disproportionately reduce the incomes of lone-parent households, for instance, and most of those lone parents are women. We are ensuring that evidence on the impact of these changes in the current economic climate, as well as evidence on gender inequality, are informing our policies across the Welsh Government. In times like these, we must recognise that equality issues remain of central importance. They are not peripheral. If anything, they are a more urgent priority than ever before. It is fair to say that we have seen improvements in terms of gender equality. However, as this debate has highlighted here today, there is always more that can be done, and we are committed to taking action, despite the damaging impact of UK Government cuts and policies.

Fel y Gweinidog sydd â chyfrifoldeb am ddiwygio lles, rwy'n ymwybodol iawn o'r effaith y mae'r newidiadau lles ynghyd â'r dirwasgiad yn ei chael ar lawer o fenywod ledled Cymru. Mae'r newidiadau i drethi a budd-daliadau a gyflwynwyd gan Lywodraeth y DU yn lleihau'n anghymesur incwm teuluoedd un rhiant, er enghraifft, a menywod yw'r rhan fwyaf o rieni unigol. Rydym yn sicrhau bod y dystiolaeth ar effaith y newidiadau hyn yn yr hinsawdd economaidd bresennol, yn ogystal â thystiolaeth ar anghydraddoldeb rhwng y rhywiâu, yn llywio ein polisiau ym mhob rhan o Lywodraeth Cymru. Ar adegau fel hyn, rhaid inni gydnabod bod materion cydraddoldeb yn parhau i fod o bwysigrwydd canolog. Nid ydynt yn ymylol. Os rhywbeth, maent yn flaenoriaeth bwysicach nag erioed o'r blaen. Mae'n deg dweud ein bod wedi gweld gwelliannau o ran cydraddoldeb rhywiol. Fodd bynnag, fel yr amlygodd y ddadl hon yma heddiw, mae rhagor y gellir ei wneud bob amser, ac rydym wedi ymrwymo i gymryd camau, er gwaethaf effaith niweidiol toriadau a pholisiau Llywodraeth y DU.

17:48 **Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

We support the motion as tabled by Jocelyn Davies, and support amendments 1, 2, 3, 4 and 6. I oppose amendment 5, as the Minister for Economy, Science and Transport launched Business Wales Mentoring in October 2012. We are already engaging with a range of businesses and organisations to take it forward. We are not, therefore, looking to replicate the UK Government's scheme. The amendment also calls on the Welsh Government to liaise with the third sector on it, but it completely fails to mention the business community. The Welsh Conservatives really must do better than this, which is this 'for Wales, see England' policy stance of theirs when it comes to tabling amendments.

Rydym yn cefnogi'r cynnig fel y'i cyflwynwyd gan Jocelyn Davies, ac yn cefnogi gwelliannau 1, 2, 3, 4 a 6. Gwrthwynebaf welliant 5, gan fod y Gweinidog Economi, Gwyddoniaeth a Thrafnidiaeth wedi lansio Mentora Busnes Cymru ym mis Hydref 2012. Rydym eisoes yn ymgysylltu ag amrywiaeth o fusnesau a sefydliadau i'w ddatblygu. Nid ydym, felly, am ddyblygu cynllun Llywodraeth y DU. Mae'r gwelliant hefyd yn galw ar Lywodraeth Cymru i gysylltu â'r trydydd sector ynglŷn ag ef, ond mae'n methu'n llwyr â sôn am y gymuned fusnes. Yn wir, rhaid i'r Ceidwadwyr Cymreig wneud yn well na hyn, sef eu safbwynt polisi 'ar gyfer Cymru, gweler Lloegr' o ran cyflwyno gwelliannau.

17:49 **Huw Lewis** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Nick Ramsay a gododd—

Nick Ramsay a rose—

17:49 **Jocelyn Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

There is no time; we must finish now, Minister.

Nid oes amser; rhaid inni orffen yn awr, Weinidog.

The Welsh Government will continue to look at the evidence presented to us and we will do all that we can to ensure gender equality for women in Wales, now and in the future.

Bydd Llywodraeth Cymru yn parhau i edrych ar y dystiolaeth a gyflwynir inni a byddwn yn gwneud popeth o fewn ein gallu i sicrhau cydraddoldeb rhywiol i fenywod yng Nghymru, yn awr ac yn y dyfodol.

I very much welcome this debate, and I have enjoyed all the contributions to it. Before I respond to the debate, I will let you know that we will not be supporting any of the amendments. We tabled a motion that we felt everybody could support, and now we see all these self-congratulatory and deliberately divisive amendments, and I think that those of you who tabled them should be ashamed of yourselves. However, I suppose that it was my fault for putting the temptation there.

Croesawaf y ddadl hon yn fawr iawn, ac rwyf wedi mwynhau'r holl gyfraniadau iddi. Cyn imi ymateb i'r ddadl, nodaf na fyddwn yn cefnogi unrhyw un o'r gwelliannau. Cyflwynwyd cynnig gennym yr oeddem yn teimlo y gallai pawb ei gefnogi, a bellach rydym yn gweld yr holl welliannau hunanglodforus a bwriadol ddadleuol hyn, a chredaf y dylai rhai ohonoch a'u cyflwynodd gywilyddio. Fodd bynnag, mae bai arnaf siŵr o fod am am roi'r temtasiwn ichi.

Leanne Wood outlined the report published by Chwarae Teg today, 'A Woman's Place', which demonstrates the damaging effect of stereotypes and how deep-seated they are, and how the need to juggle caring responsibilities and work prevent women from reaching the level they would like to reach at work. She also reminded us of how important childcare is to those who need and want to work. Mohammad Asghar confirmed that he agrees with Leanne Wood and that not enough progress has been made to narrow the pay gap. He also outlined to us what the UK Government is doing to address this. Well, we will judge how successful the UK Government has been in the future when we look once again at the pay gap. He made a very good point that no sensible economy ignores half of its population. I could not agree more.

Peter Black outlined the impact of shared parental leave and its potential to break down stereotypes. He acknowledged the international examples of affordable childcare and the need for it, and the discrimination within the pensions system. His focus was definitely on what the UK Government is doing.

Bethan Jenkins vividly described the appalling sexism that women who we know in the Chamber are still suffering today and the way in which women are judged on their looks, regardless of what they are trying to achieve. We also heard about issues around body image and tackling gender stereotyping and how that should be the focus for this Welsh Government.

Julie Morgan made an excellent contribution and gave us the suggestion of those historical markers and the idea of provoking thoughts in other people. She reminded us, of course, of the disadvantage faced by women in politics and the fact that mechanisms to promote women are still needed, along with the fact that, without them, political parties will certainly be out of step.

Lindsay Whittle focused on the impact of welfare reform and the disproportionate effect that that will have on women. I do not think that his analysis of the actions of the UK Government can be found in the amendments tabled by either the Tories or the Lib Dems; he gave us a very different view indeed and demonstrated the dangers of the welfare changes to women.

Joyce reminded us of her view of how good the Labour Party has been on women's issues, and she also drew our attention to the Fawcett Society's reports and the current plight of women in the public and the private sector workforce. She quite rightly advocated using equality impact assessments and those useful tools that can really show where we are with this.

Cyfeiriodd Leanne Wood at yr adroddiad a gyhoeddwyd gan Chwarae Teg heddiw, 'Lle'r Fenyw', sy'n dangos effaith niweidiol stereoteipiau a pha mor ddwfn ydynt, a sut mae'r angen i gydbwysu cyfrifoldebau gofalu a gweithio yn atal menywod rhag cyrraedd y lefel yr hoffent ei chyrraedd yn y gwaith. Gwnaeth ein hatgoffa hefyd o bwysigrwydd gofal plant i'r rhai y mae angen iddynt weithio ac sydd am weithio. Cadarnhaodd Mohammad Asghar ei fod yn cytuno â Leanne Wood ac na fu digon o gynnydd i gau'r bwlch cyflog. Amlinellodd hefyd yr hyn y mae Llywodraeth y DU yn ei wneud i ymdrin â hyn. Wel, byddwn yn barnu pa mor llwyddiannus yw Llywodraeth y DU yn y dyfodol, pan edrychwn eto ar y bwlch cyflog. Gwnaeth bwynt da iawn nad oes unrhyw economi synhwyrol yn anwybyddu hanner ei phoblogaeth. Cytunaf yn llwyr.

Nododd Peter Black effaith absenoldeb rhiant a rennir a'i botensial i gael gwared ar stereoteipiau. Cydnabu'r enghreifftiau rhyngwladol o ofal plant fforddiadwy a'r angen amdano, a'r gwahaniaethu o fewn y system bensiynau. Roedd ei ffocws yn bendant ar yr hyn y mae Llywodraeth y DU yn ei wneud.

Rhoddodd Bethan Jenkins ddisgrifiad byw o'r rhywiaeth ofnadwy y mae menywod yr ydym yn eu hadnabod yn y Siambr yn dal i'w dioddef heddiw a'r ffordd y mae menywod yn cael eu barnu am eu hymddangosiad, ni waeth beth y maent yn ceisio ei gyflawni. Clywsom hefyd am faterion ynglŷn â delwedd y corff a mynd i'r afael â stereoteipio ar sail rhyw a sut y dylai hynny fod yn ffocws i Lywodraeth Cymru.

Gwnaeth Julie Morgan gyfraniad rhagorol gan roi'r awgrym o'r marcwyr hanesyddol hynny a'r syniad o ysgogi meddwl pobl eraill. Fe'n hatgoffwyd, wrth gwrs, am yr anfantais a wynebir gan fenywod ym myd gwleidyddiaeth a'r ffaith bod angen dulliau o hyrwyddo menywod o hyd, ynghyd â'r ffaith y bydd pleidiau gwleidyddol yn sicr o fod yn anghydnaws â chymdeithas hebdynt.

Canolbwyntiodd Lindsay Whittle ar effaith diwygio lles a'r effaith anghymesur a gaiff hynny ar fenywod. Ni chredaf fod ei ddadansoddiad o gamau gweithredu Llywodraeth y DU i'w weld yn y gwelliannau a gyflwynwyd gan naill ai'r Torïaid na'r Democratiaid Rhyddfrydol; rhoddodd inni farn wahanol iawn yn wir gan ddangos peryglon y newidiadau lles i fenywod.

Gwnaeth Joyce ein hatgoffa am ei barn ynghylch pa mor dda fu'r Blaid Lafur o ran materion menywod, a thynnodd ein sylw hefyd at adroddiadau Cymdeithas Fawcett a sefyllfa anodd bresennol menywod yng ngweithlu'r sector cyhoeddus a'r sector preifat. Yr oedd yn iawn o blaid defnyddio asesiadau effaith ar gydraddoldeb ac offer defnyddiol y rhai sy'n gallu wir yn dangos lle'r ydym yn â hyn.

Suzy Davies focused on the pay gap and the glass ceiling, and I am pleased to hear that she is not convinced that women are to blame for their own poor choices in the job market. I do not disagree with her point on encouraging entrepreneurship in women, but it is not the only solution to women's disadvantages. She did remind us of Mrs Thatcher's qualities—thank you for that, Suzy. The point she made is that she was disliked for qualities of determination and single-mindedness, which are qualities that we would admire in a man. I will not say any more on that.

Canolbwyntiodd Suzy Davies ar y bwlch cyflog a'r nenfwd gwydr, ac rwy'n falch o glywed nad oedd yn argyhoeddedig mai merched sydd ar fai am eu dewisiadau gwael eu hunain yn y farchnad swyddi. Nid wyf yn anghytuno â'i phwynt ar annog entrepreneuriaeth ymhlith menywod, ond nid dyma'r unig ateb i anfanteision menywod. Gwnaeth ein hatgoffa am briodweddau Mrs Thatcher—diolch ichi am hynny, Suzy. Y pwynt a wnaeth yw ei bod yn cael ei chasáu am fod yn benderfynol ac yn unplyg, sef priodweddau y byddem yn eu hedmygu mewn dyn. Ni ddywedaf ragor am hynny.

17:54 **Nick Ramsay** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

The Minister outlined the Government's aspirations in this area and the value of mentors. He acknowledged the way in which stereotyping influences women and praised the work of Laura McAllister and the idea of having women in high-profile roles. He has accepted our motion, so I look forward to seeing the Welsh Government's long-term strategy.

Amlinellodd y Gweinidog ddyheadau'r Llywodraeth yn y maes hwn a gwerth mentoriaid. Cydnabu'r ffordd y mae stereoteipio yn dylanwadu ar fenywod a chanmolodd waith Laura McAllister a'r syniad o benodi menywod i swyddi proffil uchel. Mae wedi derbyn ein cynnig, felly edrychaf ymlaen at weld strategaeth hirdymor Llywodraeth Cymru.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

17:54 **Jocelyn Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I wanted specifically to address the part of our motion relating to gender stereotyping, because I think that we all agree that, at its core, this is every bit as much to do with attitudes as it is to do with policy. However, we need a radical approach to crush those stereotypes, and that must start with the way that we talk about gender. I notice that one of the Tory amendments called it 'sex' rather than 'gender'. We should try to say 'gender', or people might be confused about what you are trying to say. Often, so-called 'women's issues' or the term 'gender' itself imply division and suggest that empowerment is in the hands of one group and not the other. From the outset, even with the limited powers of the Assembly, we should—

Hoffwn yn benodol ymdrin â'r rhan o'n cynnig sy'n ymwneud â stereoteipio ar sail rhyw, oherwydd credaf fod pawb yn cytuno bod hyn, yn y bôn, yn ymwneud lawn cymaint ag agweddau ag y mae'n ymwneud â pholisi. Fodd bynnag, mae angen inni fabwysiadu ffordd radical o ddileu'r stereoteipiau hynny, a rhaid i hynny ddechrau gyda'r ffordd yr ydym yn sôn am rywedd. Sylwaf fod un o welliannau'r Torïaid wedi cyfeirio at 'rhyw' yn hytrach na 'rhywedd'. Dylem geisio dweud 'rhywedd', neu gallai pobl gael eu drysu am yr hyn yr ydych yn ceisio ei ddweud. Yn aml, mae 'materion menywod' fel y'u gelwir neu'r term 'rhywedd' ei hun yn awgrymu gwahanu a bod grym yn nwylo un grŵp ac nid y llall. O'r cychwyn cyntaf, hyd yn oed gyda phwerau cyfyngedig y Cynulliad, dylem—

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

On that point, we did mean 'gender'. [Laughter.] It does not quite read right.

O ran y pwynt hwnnw, 'rhywedd' yr oeddem yn ei olygu. [Chwerthin.] Nid yw'n darllen yn hollol iawn.

No, it does not quite read right, and I am glad that you have set the record straight on that. I do not really know what to say in response to that, Nick. [Laughter.]

Na, nid yw'n darllen yn hollol iawn, ac rwy'n falch eich bod wedi cywiro hynny ar lafar. Ni wn beth i'w ddweud mewn ymateb i hynny, Nick. [Chwerthin.]

We should approach gender issues from both genders and both genders must be at the very centre of our efforts. Therefore, in a practical sense, of course, this means involving men and boys in the great gender debate in the school, the workplace and in our social circles. The stereotypes that still sadly exist need to be eliminated on both sides. It means the boys knowing that sharing the domestic and caring role in the family context is just as much an expectation on them as it is on girls. It is about normalising to them that women are in positions of influence, power and success. Before we even contemplate the gender pay gap, we must address the gender expectation gap, which is much more to do with educating boys as well as empowering girls.

Dylem ymdrin â materion rhywedd o safbwynt y ddau ryw a rhaid i'r ddau ryw fod wrth wraidd ein hymdrechion. Felly, mewn ffordd ymarferol, wrth gwrs, mae hyn yn golygu cynnwys dynion a bechgyn yn y ddadl fawr ar y rhywiau yn yr ysgol, yn y gweithle ac yn ein cylchoedd cymdeithasol. Mae angen i'r stereoteipiau sy'n dal i fodoli yn anffodus ar y ddwy ochr gael eu dileu. Mae'n golygu bod y bechgyn yn gwybod bod rhannu gwaith y cartref a gwaith gofalu yn y cyd-destun teuluol yn gymaint o ddisgwyliad arnynt ag y mae ar ferched. Mae'n ymwneud â normaleiddio i'r ffaith i fechgyn fod menywod yn dal swyddi sy'n golygu dylanwad, pŵer a llwyddiant. Cyn inni hyd yn oed ystyried y bwlch cyflog rhwng y rhywiau, rhaid inni fynd i'r afael â'r bwlch disgwyliad ar sail rhyw, sy'n ymwneud llawer mwy ag addysgu bechgyn yn ogystal â grymuso merched.

I commend the 'A Woman's Place' report launched today, which I am sure will contribute to our collective knowledge on this issue.

Cymeradwyaf yr adroddiad 'Lle'r Fenyw' a lansiwyd heddiw, ac rwy'n siŵr y bydd yn cyfrannu at ein gwybodaeth gyfunol am y mater hwn.

Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

We need to engage and intervene early with boys if we hope to reverse the trends that occur in later life. We have debated in the Chamber on many occasions that girls are outperforming boys in school, as some people have said this afternoon. However, when they get to the workplace, the pay gap emerges at the expense of women.

Mae angen inni ymgysylltu ac ymyrryd ar gam cynnar o ran bechgyn os ydym am wrthdroi'r tueddiadau sy'n digwydd yn ddiweddarach mewn bywyd. Rydym wedi trafod yn y Siambr ar sawl achlysur bod merched yn perfformio'n well na bechgyn yn yr ysgol, fel y dywedodd rhai pobl y prynhawn yma. Fodd bynnag, pan fyddant yn cyrraedd y gweithle, mae'r bwlch cyflog yn dod i'r amlwg ar draul menywod.

I mentioned earlier that the Assembly's powers in this field are limited, and I expect that some parties here can justify why those restrictions should remain, although I cannot see it. However, some academics say that we should work on work/family reconciliation policies. Peter touched on this when he talked about shared parental leave, so that you strengthen the man's ties to the home and the woman's attachment to work. That is something that we should certainly explore. When was a man ever asked if he is going back to work after the baby is born? No man has ever been asked that. We ought to ponder on that; perhaps that could be one of those markers that you mentioned—the man who was asked, 'Are you returning to work after the baby's born?' So, I think that the Assembly has influence in this area, although not all those levers are quite here. However, I look forward to the day when we have all the tools that we require to eradicate gender inequality from the society that we live in.

Soniais yn gynharach fod pwerau'r Cynulliad yn y maes hwn yn gyfyngedig, ac mae'n debyg y gall rhai pleidiau yma gyfiawnhau pam y dylai'r cyfyngiadau hynny barhau, er nad wyf yn cyd-weld â hynny. Fodd bynnag, mae rhai academyddion yn dweud y dylem weithio ar bolisiau sy'n cysoni gwaith a'r teulu. Cyfeiriodd Peter at hyn pan soniodd am gyfnod absenoldeb rhiant a rennir, fel eich bod yn cryfhau cysylltiadau dynion â'r cartref ac ymlyniad menywod at fyd gwaith. Mae hynny'n rhywbeth y dylem yn sicr ei ystyried. A ofynnwyd erioed i ddyn a yw'n dychwelyd i'r gwaith ar ôl i'r baban gael ei eni? Nid oes neb erioed wedi gofyn y cwestiwn hwnnw i ddyn. Dylem roi ystyriaeth i hynny; efallai y gallai hynny fod yn un o'r marcwyr hynny a grybwyllwyd gennyh—y dyn y gofynnwyd iddo, 'A ydych yn dychwelyd i'r gwaith ar ôl i'r baban gael ei eni?' Felly, credaf fod gan y Cynulliad ddylanwad yn y maes hwn, er nad oes ganddo bob un o'r pwerau hynny eto. Fodd bynnag, edrychaf ymlaen at y dydd pan fydd gennym yr holl adnoddau sydd eu hangen arnom i ddileu anghydraddoldeb rhywiol yn y gymdeithas yr ydym yn byw ynddi.

Cyfnod Pleidleisio

[Canlyniad y bleidlais ar gynneg NDM5212.](#)

The proposal is to agree the motion without amendment. Does any Member object? I see that there is objection, therefore I defer all voting until voting time. Voting time now follows. Before I proceed with the first vote, are there three Members who wish for the bell to be rung? I see not.

Voting Time

[Result of the vote on motion NDM5212.](#)

Y cynneg yw y dylid derbyn y cynneg heb ei ddiwygio. A oes unrhyw Aelod yn gwrthwynebu? Gwelaf fod gwrthwynebiad, felly gohiriaf yr holl bleidleisio tan y cyfnod pleidleisio. Bydd y cyfnod pleidleisio yn dilyn yn awr. Cyn imi fynd ymlaen gyda'r bleidlais gyntaf, a oes tri Aelod sy'n dymuno i'r gloch gael ei chanu? Nac oes.

[Canlyniad y bleidlais ar gynneg NDM5213.](#)

Gohiriwyd y pleidleisio tan y cyfnod pleidleisio.

[Result of the vote on motion NDM5213.](#)

Voting deferred until voting time.

Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Derbyniwyd y cynneg: O blaid 39, Yn erbyn 5, Ymatal 6.

Motion agreed: For 39, Against 5, Abstain 6.

Dadl Fer: Cefnu ar ein Brodyr— Asesu Cefnogaeth i Anhwylder Straen wedi Trawma yng Nghymru

Eluned Parrott [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Derbyniwyd y cynneg: O blaid 36, Yn erbyn 14, Ymatal 0.

Short Debate: Abandoned Brothers—Assessing support for PTSD in Wales

Motion agreed: For 36, Against 14, Abstain 0.

Will those Members who are leaving the Chamber please do so quickly and quietly?

A wnaiff yr Aelodau hynny sy'n gadael y Siambr wneud hynny yn gyflym ac yn dawel?

I confirm that I would like to offer one minute to Mark Isherwood in this debate. It is a great pleasure to introduce my first short debate to the National Assembly for Wales. I have chosen to look at the question of support for armed services veterans with post-traumatic stress disorder. I note that many of the issues that I want to raise today also apply to emergency service veterans. It is important that their needs are also properly addressed in any systems that we establish.

Wales has a very proud history in Britain's armed forces. The string of memorials that are dotted across our landscape show to what extent our towns and villages provided more than their fair share of men and women to serve in both the world wars. Right through from Agincourt to the Falklands conflict, Welsh men and women have been at the front of the queue to serve our country and to protect our freedoms. We must always remember that.

I believe that there is a moral contract between our society and those who risk their lives to protect it. I am not the only one who thinks so. Back in 1903, Theodore Roosevelt said,

'A man who is good enough to shed his blood for his country is good enough to be given a square deal afterward'.

Who could disagree with that principle? There is a duty on us to make sure that those who are injured—be it mentally or physically—because they chose to serve us, are properly supported and cared for when they return to their communities.

Not long after I first became an Assembly Member, I met a constituent who was a veteran with post-traumatic stress disorder and who wanted support with a casework issue. We spoke at length about his experiences, his story and how post-traumatic stress disorder had shattered every aspect of his life, and it appalled me. I have subsequently had the privilege of meeting with many other individuals and I want to share some of their experiences with you today.

If you really want to understand how post-traumatic stress disorder affects people, I encourage you to come along to the media briefing room after this debate, where I will be showing a short film entitled 'Abandoned Brothers', which was made by a group of veterans who wanted to highlight their own experiences and speak their own minds to the world. They were brave enough to put on a theatre production at the Chapter arts centre in Cardiff and brave enough to record that so that people on YouTube or people in places like this have an opportunity to understand how they feel.

I will go back to the core of the subject. What is post-traumatic stress disorder? The definition given on the NHS website is:

'an anxiety disorder caused by very stressful, frightening or distressing events'.

Cadarnhaf yr hoffwn gynnig munud i Mark Isherwood yn y ddadl hon. Mae'n bleser mawr gennyf gyflwyno fy nadl fer gyntaf i Gynulliad Cenedlaethol Cymru. Rwyf wedi dewis edrych ar gwestiwn cefnogaeth i gyn-filwyr y lluoedd arfog ag anhwylder straen wedi trawma. Sylwaf fod llawer o'r materion yr wyf am eu codi heddiw yn berthnasol i gyn-swyddogion y gwasanaethau brys hefyd. Mae'n bwysig bod eu hanghenion hwythau hefyd yn cael sylw priodol mewn unrhyw systemau a sefydlwn.

Mae gan Gymru hanes balch iawn yn lluoedd arfog Prydain. Mae'r gyfres o gofebau yn ein tirwedd yn dangos i ba raddau y rhoddodd ein trefi a'n pentrefi fwy na'u cyfran deg o ddynion a merched i wasanaethu yn y ddau ryfel byd. O Agincourt i wrthdaro Ynysoedd y Falklands, mae dynion a merched o Gymru wedi bod ar flaen y gad i wasanaethu ein gwlad ac i ddiogelu ein rhyddid. Rhaid inni gofio hynny bob amser.

Credaf fod cytundeb moesol rhwng ein cymdeithas ni a'r rhai sy'n peryglu eu bywydau i'w diogelu. Nid myfi yw'r unig un sy'n credu hynny. Yn ôl yn 1903, dywedodd Theodore Roosevelt,

Mae dyn sy'n ddigon da i golli ei waed dros ei wlad yn ddigon da i gael ei drin yn deg wedi hynny.

Pwy allai anghytuno â'r egwyddor honno? Mae dyletswydd arnom i wneud yn siŵr bod y rhai sy'n cael eu hanafu—boed yn feddyliol neu'n gorfforol—am eu bod yn dewis rhoi gwasanaeth drosom, yn cael cymorth a gofal priodol pan fyddant yn dychwelyd i'w cymunedau.

Yn fuan ar ôl imi ddod yn Aelod Cynulliad, cyfarfûm ag etholwr a oedd yn gyn-filwr. Roedd ganddo anhwylder straen wedi trawma ac roedd am gael cymorth gyda mater gwaith achos. Buom yn siarad yn faith am ei brofiadau, ei hanes a sut mae anhwylder straen wedi trawma wedi chwalu pob agwedd ar ei fywyd, a chefais fy arswydo. Ers hynny rwyf wedi cael y fraint o gyfarfod â llawer o unigolion eraill a hoffwn rannu rhai o'u profiadau gyda chi heddiw.

Os ydych wir am ddeall sut mae anhwylder straen wedi trawma yn effeithio ar bobl, byddwn yn eich annog i ddod draw i ystafell y cyfryngau ar ôl y ddadl hon, lle y byddaf yn dangos ffilm fer o'r enw 'Abandoned Brothers', a wnaed gan grŵp o gyn-filwyr a oedd am dynnu sylw at eu profiadau eu hunain a siarad yn blwmp ac yn blaen yn gyhoeddus. Roeddent yn ddigon dewr i gyflwyno cynhyrchiad theatr yng nghanolfan gelfyddydau Chapter yng Nghaerdydd ac yn ddigon dewr i'w recordio fel bod pobl ar YouTube neu bobl mewn lleoedd fel hwn yn cael cyfle i ddeall sut maent yn teimlo.

Af yn ôl at graidd y pwnc. Beth yw anhwylder straen wedi trawma? Y diffiniad a roddir ar wefan y GIG yw:

anhwylder gorbryder a achosir gan ddigwyddiadau sy'n peri straen, braw neu ofid.

It is seen in veterans, serving armed forces and emergency services personnel, accident and disaster victims and other individuals who have been witnesses to some form of violence. It can manifest itself fairly quickly but, very often, the onset of symptoms can be delayed by months or even, in some cases, years. Particularly in these delayed cases, the symptoms can be missed and an appropriate diagnosis not made. I am thinking in particular of those individuals who have left the armed forces before a diagnosis of post-traumatic stress disorder is made and who, therefore, do not automatically have access to the same kind of support as those who are still serving at the point in time when they are diagnosed.

No mental illness is easy to live with. I can tell you that from personal experience. However, the symptoms of post-traumatic stress disorder can have a devastating impact not only on the sufferer, but on their families. A sufferer might be irritable or aggressive, or they might feel guilt over a scenario that they survived and someone else did not. They might not be able to sleep, eat or concentrate like they used to be able to. Perhaps the most distressing symptom that has been described to me is that of the flashback. I wish I could describe to you how distressing it for those people to have an image force itself into their minds and not be able to get rid of it, when a smell or the colour of someone's jumper or any number of random associations in the outside world bring you mentally and physically back to the most traumatic moment of your life. The experience is all-encompassing and absolutely overwhelming for those individuals. You see, hear, smell and even taste everything as it was at that moment of danger. You even experience physiological changes such as bursts of adrenalin in response to fear and increased breathing and heart rate. It is as real to you in that moment as it was the first time, and then suddenly you are back in the real world and you realise that you have stopped walking down the street or talking to your colleague and that people are staring at you or, at least, you think that they are, but you are not entirely sure. I cannot begin to imagine how frightening an experience that is for those individuals.

However, it is clear that symptoms such as those will have a huge impact on a person's daily life, their families and relationships, and their ability to work and to enjoy a meaningful life. The personal impact is obvious, but there is a societal cost that is less recognised, and when we think about resources for post-traumatic stress disorder, we have to consider the costs that accumulate to us in other ways when we do not tackle the issues at base point. These include a raised incidence of alcohol and other addictions among veterans and an estimated 3,000 ex-service personnel in prison, according to the latest statistics. With that in mind, it is clear that, in our support services to veterans with post-traumatic stress disorder, it is really important that we look not only at the availability of medical help, but at how we help people to rebuild their lives.

Fe'i gwelir ymhlith cyn-filwyr, aelodau presennol o'r lloedd arfog a phersonél gwasanaethau brys, dioddefwyr damweiniau a thrychinebau ac unigolion eraill sydd wedi bod yn dyst i ryw fath o drais. Gall amlygu ei hun yn eithaf cyflym, ond, yn aml iawn, gall fod oedi am fisoedd neu hyd yn oed, mewn rhai achosion, flynyddoedd, cyn bod y symptomau yn amlygu eu hunain. Yn yr achosion o oedi o'r fath yn enwedig, gall y symptomau gael eu colli ac ni wneir diagnosis priodol. Rwy'n meddwl yn benodol am yr unigolion hynny sydd wedi gadael y lloedd arfog cyn cael diagnosis o anhwylder straen wedi trawma ac nad ydynt, felly, yn cael mynediad yn awtomatig at yr un math o gymorth â'r rhai sy'n dal i fod yn y lloedd arfog pan fyddant yn cael diagnosis.

Nid yw'n hawdd byw gydag unrhyw fath o salwch meddwl. Gallaf ddweud hynny o brofiad personol. Fodd bynnag, gall symptomau anhwylder straen wedi trawma gael effaith andwyol, nid yn unig ar y dioddefwr, ond ar eu teuluoedd. Gallai dioddefwyr fod yn flin neu'n ymosodol, neu efallai eu bod yn teimlo'n euog am senario y maent wedi'i oroesi ac na wnaeth neb arall. Efallai na fyddant yn gallu cysgu, bwyta na chanolbwyntio fel yr oeddent yn arfer ei wneud. Efallai mai'r symptom mwyaf trallodus sydd wedi cael ei ddisgrifio imi yw ôl-fflachiadau. Byddai'n dda gennyf pe gallwn ddisgrifio i chi pa mor drallodus ydyw i'r bobl hynny pan fydd delwedd yn ymdreiddio i'w meddyliau ac ni allant gael gwared ohoni, pan fydd arogl neu liw siwmpwr rhywun neu bob math o gysylltiadau ar hap yn y byd allanol yn mynd â chi yn feddylol ac yn gorfforol yn ôl i'r eiliad mwyaf trawmatig yn eich bywyd. Mae'r profiad yn hollgynhwysol ac yn llethol i'r unigolion hynny. Rydych yn gweld, yn clywed, yn arogl a hyd yn oed yn blasu popeth fel yr oedd yn ystod yr eiliad hwnnw o berygl. Rydych hyd yn oed yn profi newidiadau ffisiolegol fel pyliau o adrenalin mewn ymateb i ofn ac anadlu'n gyflymach a churiad y galon yn cyflymu. Mae mor real i chi yn ystod yr eiliad hwnnw ag y bu y tro cyntaf, ac yna yn sydyn rydych yn ôl yn y byd go iawn a byddwch yn sylweddoli eich bod wedi sefyll yn stond wrth gerdded i lawr y stryd neu wedi tewi wrth siarad â'ch cydweithiwr a bod pobl yn syllu arnoch neu, o leiaf, rydych yn meddwl eu bod yn syllu arnoch, ond nad ydych yn hollol siŵr. Ni allaf ddechrau dychmygu pa mor ddychrynlyd yw'r profiad hwnnw i'r unigolion hynny.

Fodd bynnag, mae'n amlwg y bydd symptomau o'r fath yn cael effaith enfawr ar fywyd bob dydd pobl, eu teuluoedd a'u cydberthnasau, a'u gallu i weithio ac i fwynhau bywyd ystyrlon. Mae'r effaith bersonol yn amlwg, ond mae llai o gydnabyddiaeth o'r gost gymdeithasol, a phan fyddwn yn meddwl am adnoddau ar gyfer anhwylder straen wedi trawma, rhaid inni ystyried y costau sy'n cronni mewn ffyrdd eraill os nad ydym yn mynd i'r afael â'r problemau creiddiol. Mae'r rhain yn cynnwys mwy o achosion o ddibyniaeth ar alcohol a mathau eraill o ddibyniaeth ymhlith cyn-filwyr, ac amcangyfrifir bod 3,000 o gyn-filwyr yn y carchar, yn ôl yr ystadegau diweddaraf. O ystyried hynny, mae'n amlwg, yn ein gwasanaethau cymorth i gyn-filwyr sydd ag anhwylder straen wedi trawma, ei bod yn bwysig iawn ein bod nid yn unig yn edrych ar y cymorth meddygol sydd ar gael, ond sut rydym yn helpu pobl i ailadeiladu eu bywydau.

In talking to veterans individually and through support groups, it has become apparent that there are some significant issues in the provision of services. I want to raise some of the concerns that have been raised with me with you today. The first is underdiagnosis. There is a wide variance between different North Atlantic Treaty Organization nations involved in the same conflicts in terms of the estimates of the incidence of post-traumatic stress disorder. For some conflicts, the variation is between 20% and 69%—that example relates to the Vietnam conflict. However, there are also issues about the big increases that we have seen in recent years. The number of people seeking help in the UK since 2005 has risen by 72%, which is an extraordinary percentage increase. If the estimates that we are planning our services on are not accurate or are too old and not current, the provision of services may not be able to cope with the actual demand.

That leads to the second problem, which is undercapacity in the system. Several of the veterans whom I have met have told me that they have had only infrequent access to mental health nurses and specialists. According to statistics from the Royal British Legion, the average waiting time in Wales is 119 days between referral and assessment and a further 151 days between assessment and treatment. That is 270 days or nine months from needing help to getting it. That is far too long to leave people in pain. Minister, will you look at the Increasing Access to Psychological Therapies programme that is available to veterans in England? Under that programme, the target is to provide the whole process from referral to treatment in just 28 days. However, veterans in Wales are, on average, waiting four times longer than that.

There is also a real problem with access to help in a sudden crisis or emergency, and one of the characteristics of post-traumatic stress disorder is that it is variable from day to day. It is difficult to predict when someone will be more in need and when they will be less in need. With mental health teams across Wales stretched, their ability to respond quickly to clients suffering from a sudden deterioration in their condition is seriously compromised. Minister, I recognise that Rosemary Kennedy is currently undertaking a review of this area and that that is ongoing. I urge her to look at the issue of capacity in general terms and the availability of emergency care and crisis care, which are crucially important at dangerous points in people's lives.

Wrth siarad â chyn-filwyr yn unigol a thrwy grwpiau cymorth, mae wedi dod yn amlwg bod rhai problemau sylweddol o ran darparu gwasanaethau. Heddiw, hoffwn godi rhai o'r pryderon a godwyd gyda mi. Y broblem gyntaf yw diffyg diagnosis. Mae amrywiad mawr rhwng gwledydd Sefydliad Cytundeb Gogledd yr Iwerydd sy'n cymryd rhan yn yr un gwrthdaro o ran yr amcangyfrifon o nifer yr achosion o anhwylder straen wedi trawma. Mewn rhai achosion, ceir amrywiad o rhwng 20% a 69%—mae'r enghraifft honno yn ymwneud â'r ymladd yn Fietnam. Fodd bynnag, cyfyd problemau hefyd ynghylch y cynnydd mawr yr ydym wedi'i weld yn ystod y blynyddoedd diwethaf. Mae nifer y bobl sy'n ceisio cymorth yn y DU ers 2005 wedi codi 72%, sy'n gynnydd canrannol rhyfeddol. Os nad yw'r amcangyfrifon a ddefnyddiwn i gynllunio ein gwasanaethau yn gywir neu eu bod yn rhy hen a heb fod yn gyfredol, efallai na fydd y gwasanaethau a ddarperir yn gallu ymdopi â'r galw gwirioneddol.

Mae hynny'n arwain at yr ail broblem, sef diffyg adnoddau yn y system. Mae sawl un o'r cyn-filwyr yr wyf wedi cwrrd â hwy wedi dweud wrthyf eu mai dim ond yn achlysurol iawn y maent wedi cael cyfle i weld nyrsys ac arbenigwyr iechyd meddwl. Yn ôl ystadegau'r Llenng Brydeinig Frenhinol, ceir amser aros cyfartalog yng Nghymru o 119 diwrnod rhwng atgyfeirio ac asesu achos a 151 diwrnod arall rhwng asesiad a thriniaeth. Mae hynny'n cyfateb i 270 diwrnod neu naw mis o'r adeg y mae angen cymorth a chael y cymorth hwnnw. Mae hynny'n llawer rhy hir i dael pobl mewn poen. Weinidog, a wnewch chi ystyried y rhaglen Cynyddu Mynediad At Therapiau Seicolegol sydd ar gael i gyn-filwyr yn Lloegr? O dan y rhaglen honno, y targed yw cwblhau'r holl broses o atgyfeirio achos i driniaeth mewn dim ond 28 diwrnod. Fodd bynnag, mae cyn-filwyr yng Nghymru, ar gyfartaledd, yn aros bedair gwaith yn hwy na hynny.

Cyfyd problem wirioneddol hefyd o ran cael gafael ar gymorth mewn argyfwng neu achos brys sydyn, ac un o nodweddion anhwylder straen wedi trawma yw ei fod yn amrywio o ddydd i ddydd. Mae'n anodd rhagweld pryd y bydd angen mwy o gymorth ar rywun a phryd y bydd angen llai o gymorth. Gyda thimau iechyd meddwl ledled Cymru o dan bwysau, amherir yn fawr iawn ar eu gallu i ymateb yn gyflym i gleientiaid sy'n dioddef dirywiad sydyn yn eu cyflwr. Weinidog, rwy'n cydnabod bod Rosemary Kennedy yn cynnal adolygiad o'r maes hwn ar hyn o bryd a bod hynny'n mynd rhagddo. Rwy'n ei hannog i edrych ar fater adnoddau yn gyffredinol a'r gofal brys a'r gofal argyfwng sydd ar gael, sy'n hanfodol bwysig ar adegau peryglus ym mywydau pobl.

The third issue I want to raise is the lack of a residential treatment facility in Wales, which means that veterans who need residential care are moved long distances from family and their support networks or, alternatively, are treated in general psychiatric units, which may not be able to provide the specialist care that they need. I recognise that it is a dilemma in that both National Institute for Health and Care Excellence guidelines and most people's preferences would be to deliver care and to receive care in a community setting, which is appropriate for most individuals. However, there will be individuals for whom residential care might be necessary. We must give some thought to providing emergency care and, perhaps, respite care on a residential basis closer to Welsh veterans' homes. Some individuals are taken more than three hours' drive away from their home to the Audley Court centre in Shropshire where they are absolutely isolated. That isolation can only add to the difficulties that they have in reintegrating with their communities when they come home again.

The fourth issue I want to raise is a lack of a specialist support service for families and a lack of that whole-life approach to wellbeing that we sometimes see in other places. Last winter, I had the great pleasure of visiting the Help for Heroes facility near Salisbury to see how it approaches re-enablement for veterans. I was incredibly impressed by the quality of the facilities, and by the focus that it had on rebuilding lives over just rebuilding bodies. There are family workshops, support services, talks about careers, and people talking about dealing with the outside world as it is and as you are. Those kinds of services are not readily available in Wales. The Help for Heroes facility is available to Welsh veterans, but I would urge the Welsh Government to look at ways in which we could adopt that kind of whole-life approach, and perhaps work with charities such as Help for Heroes and others to see whether it is possible to found a residential centre of that nature in Wales.

I recognise that work has been done on the All Wales Veterans Health and Wellbeing Service, but I believe that it needs to be strengthened, which will mean further investment.

I also acknowledge the Royal British Legion's role in lobbying for the increased take-up of community armed forces covenants which, I understand, have now been signed by 14 of our 22 local authorities. That is incredibly welcome, but would it not be wonderful to imagine that all 22 local authorities could have signed by Armed Forces Day in June? These two big national charities—Help for Heroes and the Royal British Legion—have done a huge amount not only on the big campaign work for which we recognise them, but in providing the individual support services for veterans who need them.

Y trydydd mater yr wyf am ei godi yw diffyg cyfleuster trin preswyl yng Nghymru, sy'n golygu bod cyn-filwyr y mae angen gofal preswyl arnynt yn cael eu symud gryn bellter oddi wrth eu teulu a'u rhwydweithiau cymorth neu, fel arall, yn cael eu trin mewn unedau seiciatrig cyffredinol, na allant, o bosibl, ddarparu'r gofal arbenigol sydd ei angen arnynt. Rwy'n cydnabod bod hyn yn achosi penbleth yn yr ystyr mai rhoi a derbyn gofal yn y gymuned, sy'n briodol i'r rhan fwyaf o unigolion, fyddai'n ddewisach gan y Sefydliad Cenedlaethol dros Ragoriaeth Iechyd a Gofal a'r rhan fwyaf o bobl. Fodd bynnag, bydd angen i rai unigolion gael gofal preswyl. Rhaid inni roi rhywfaint o ystyriaeth i ddarparu gofal brys ac, efallai, gofal seibiant ar sail breswyl yn nes at gartrefi cyn-filwyr yng Nghymru. Mae rhai unigolion yn cael eu hanfon dros dair awr i ffwrdd o'u cartref i ganolfan Audley Court yn Swydd Amwythig lle maent yn cael eu hynysu'n llwyr. Gall hynny ond ychwanegu at yr anawsterau sydd ganddynt i ddod yn rhan o'u cymunedau unwaith eto pan fyddant yn dod adref.

Y pedwerydd mater yr wyf am ei godi yw'r diffyg gwasanaeth cymorth arbenigol i deuluoedd a diffyg ymagwedd oes gyfan tuag at les a welwn weithiau mewn mannau eraill. Y gaeaf diwethaf, cefais y pleser mawr o ymweld â chyfleuster Help for Heroes ger Caersallog i weld sut mae'n mynd ati i ail-alluogi cyn-filwyr. Roeddwn yn llawn edmygedd o ansawdd y cyfleusterau, a chan y sylw a roddodd ar ailadeiladu bywydau yn hytrach na ailadeiladu cyrff yn unig. Mae gweithdai teuluol, gwasanaethau cymorth, sgysiaau am yrfaeod, a phobl yn siarad am ymdopi â'r byd y tu allan fel y mae ac fel rydych chi. Nid yw gwasanaethau o'r fath ar gael yn rhwydd yng Nghymru. Mae cyfleuster Help for Heroes ar gael i gyn-filwyr o Gymru, ond byddwn yn annog Llywodraeth Cymru i ystyried sut y galleu fabwysiadu ymagwedd oes gyfan o'r fath, a gweithio gydag elusennau megis Help for Heroes ac eraill o bosibl i weld a oes modd sefydlu canolfan breswyl o'r fath yng Nghymru.

Rwy'n cydnabod bod gwaith wedi ei wneud ar Wasanaeth Iechyd a Lles Cyn-filwyr Cymru Gyfan, ond credaf fod angen ei gryfhau, a fydd yn golygu buddsoddiad pellach.

Rwyf hefyd yn cydnabod rôl y Lleng Brydeinig Frenhinol yn lobio dros fwy o gyfamodau cymunedol â'r lluoedd arfog sydd, yn ôl a ddeallaf, wedi cael eu llofnodi gan 14 o'n 22 awdurdod lleol erbyn hyn. Mae hynny i'w groesawu'n fawr, ond oni fyddai'n wych dychmygu y gallai pob un o'r 22 awdurdod lleol fod wedi ei lofnodi erbyn Diwrnod y Lluoedd Arfog ym mis Mehefin? Mae'r ddwy elusen genedlaethol fawr hyn—Help for Heroes a'r Lleng Brydeinig Frenhinol—wedi gwneud cryn dipyn, nid yn unig ar y gwaith ymgyrchu mawr y maent yn cael bri am ei wneud, ond o ran darparu gwasanaethau cymorth unigol ar gyfer cyn-filwyr sydd eu hangen.

However, I save my final thoughts for those in our local communities in Wales who have committed themselves to making a difference and have invested their time, effort and love in the services that they provide to veterans in Wales. First, I mention Healing the Wounds, which is a charity based in Porthcawl. I had the great pleasure of visiting the charity recently, along with my colleague Peter Black, to see the services that it provides. It provides an alternative counselling service from its new base on the coast in Porthcawl. It is important to recognise that, when it comes to counselling and mental health provision, it is important not only to have access, but it is also a good idea to have some kind of choice in the kind of services that are offered to people, because the one-size-fits-all approach does not work. From my own experience of two periods of counselling, when I had post-natal depression, I can say that the first was a disaster and the second was brilliant. It is a question of matching people to what is appropriate for them. When you have only one kind of service available, that is not likely to happen.

Fodd bynnag, rwyf am neilltuo fy sylwadau olaf ar gyfer y rhai yn ein cymunedau lleol yng Nghymru sydd wedi ymrwymo i wneud gwahaniaeth ac wedi buddsoddi eu hamser, eu hymdrech a'u cariad yn y gwasanaethau y maent yn eu darparu i gyn-filwyr yng Nghymru. Yn gyntaf, hoffwn sôn am Healing the Wounds, sy'n elusen ym Mhorthcawl. Cefais y pleser mawr o ymweld â'r elusen yn ddiweddar, ynghyd â'm cyd-Aelod Peter Black, i weld y gwasanaethau y mae'n eu darparu. Mae'n darparu gwasanaeth cwnsela amgen o'i chanolfan newydd ar yr arfordir ym Mhorthcawl. Mae'n bwysig cydnabod, o ran cwnsela a darpariaeth iechyd meddwl, ei bod yn bwysig nid yn unig i gael mynediad at wasanaeth, ond mae hefyd yn syniad da cael rhyw fath o ddewis o ran y math o wasanaethau a gynigir i bobl, oherwydd nid yw'r un ateb i bawb yn gweithio. O'm profiad fy hun o ddau gyfnod o gwnsela, pan gefais iselder ôl-enedigol, gallaf ddweud bod y cyntaf yn drychinebus a'r ail yn wych. Yr hyn sydd ei angen yw paru pobl â'r hyn sy'n addas ar eu cyfer. Os mai dim ond un math o wasanaeth sydd ar gael, nid yw hynny'n debygol o ddigwydd.

18:13 **Mark Isherwood** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Secondly, I wish to mention the veterans' groups, such as Rhondda veterans and PTSD south Wales, who have been supporting each other over a period of years when they felt that support was not available elsewhere. The support that they give one another enables them to re-engage with their communities, develop in confidence and share their stories.

Yn ail, hoffwn sôn am grwpiau cyn-filwyr, megis cyn-filwyr Rhondda a PTSD de Cymru, sydd wedi bod yn cefnogi ei gilydd dros rai blynyddoedd pan oeddent yn teimlo nad oedd cymorth ar gael mewn mannau eraill. Mae'r cymorth y maent yn ei roi i'w gilydd yn eu galluogi i ddod yn rhan o'u cymunedau unwaith eto, magu hyder a rhannu eu straeon.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

18:14 **Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Finally, I thank those involved in the 'Abandoned Brothers' project, who had the courage to talk about their own experiences so that others would not have to suffer in the way that they have.

Yn olaf, hoffwn ddiolch i'r rhai sy'n ymwneud â'r prosiect 'Abandoned Brothers', a oedd yn ddigon dewr i sôn am eu profiadau eu hunain fel na fyddai'n rhaid i eraill ddiodef yn y ffordd y gwnaethant hwythau.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

18:14 **Mark Drakeford** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Y Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol / The Minister for Health and Social Services

Thank you very much for raising this important subject. We must keep banging away until we finally push open that door. As the regimental medical officer of 2 Para in the Falklands said, if conventional mental health services were so comprehensive, there would not be such a high veteran rate of suicide, high prison population and large number of veterans sleeping rough. Although the Welsh Government did announce £0.5 million of funding for an all-Wales veteran mental health service, based on the specialist trauma unit in Cardiff in March 2010, this approach has not been co-ordinated with the voluntary sector and residential provision, leading to a number of veteran suicides. Latest figures show that 158 veterans have been referred to the veterans mental health service in Wales, but only 100 of them were treated over a 12-month period and no figures are available for the number of treatment sessions per veteran. Furthermore, only 24 service-user feedback forms were completed by the 100 veterans seen. How, therefore, can a real view be taken on whether veterans are benefiting, and what happened to the other 58 who did not even receive the treatment after referral?

Diolch yn fawr iawn am godi'r pwnc pwysig hwn. Rhaid inni rygnu ar yr un tant hyd nes ein bod yn agor y drws hwnnw o'r diwedd. Fel y dywedodd swyddog meddygol catrodol 2 Para yn Ynysoedd y Falklands, pe bai gwasanaethau iechyd meddwl confensiynol mor gynhwysfawr, yna ni fyddai cyfradd mor uchel o hunanladdiad ymhlith cyn-filwyr, na nifer fawr yn y carchar na nifer fawr o gyn-filwyr yn cysgu ar y stryd. Er i Lywodraeth Cymru gyhoeddi £0.5 miliwn o gyllid ar gyfer gwasanaeth iechyd meddwl i gyn-filwyr i Gymru gyfan, yn seiliedig ar yr uned drawma arbenigol yng Nghaerdydd ym mis Mawrth 2010, nid yw'r dull gweithredu hwn wedi cael ei gydgyssylltu â'r sector gwirfoddol a darpariaeth breswyl, gan arwain at nifer o achosion o hunanladdiad ymhlith cyn-filwyr. Dengys y ffigurau diweddaraf fod 158 o gyn-filwyr wedi cael eu hatgyfeirio at y gwasanaeth iechyd meddwl ar gyfer cyn-filwyr yng Nghymru, ond dim ond 100 ohonynt a gafodd driniaeth dros gyfnod o 12 mis ac nid oes ffigurau ar gael ynglŷn â nifer y sesiynau o driniaeth fesul cyn-filwr. At hynny, dim ond 24 o ffurflenni adborth gan ddefnyddwyr y gwasanaeth a gafodd eu cwblhau gan y 100 o gyn-filwyr a welwyd. Sut, felly, y gellir llunio barn gywir ynghylch a yw cyn-filwyr yn cael budd, a beth ddigwyddodd i'r 58 arall nad oeddent hyd yn oed wedi cael y driniaeth ar ôl cael eu hatgyfeirio?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

I call on the Minister For Health and Social Services, Mark Drakeford, to reply to the debate.

Diolch yn fawr, Ddirprwy Lywydd. Yr wyf yn falch o gael y cyfle i gyfrannu at y drafodaeth hon ar anhwylder straen wedi trawma a'i effeithiau ar aelodau'r lluoedd arfog a gweithwyr ein gwasanaethau brys. Gall anhwylder straen wedi trawma godi ei ben fisoedd, fel y dywedodd Eluned Parrott, neu weithiau flynyddoedd ar ôl profiad trawmatig, gan effeithio ar ein gallu i fyw bywyd cynhyrchiol.

Er hynny, rwy'n meddwl ei bod yn bwysig inni sylweddoli nad rhywbeth sydd wedi'i gyfyngu i'r rheini sydd mewn perygl o niwed oherwydd eu galwedigaeth yw anhwylder straen wedi trawma. Mae'r digwyddiadau erchyll diweddar yn ystod marathon Boston ac yn Texas yn enghreifftiau o sefyllfaoedd a all effeithio'n ddifrifol ar y rheini a oedd yno. Nid oes rhaid i ddigwyddiadau fod mor eithafol ychwaith er mwyn creu adwaith. Er enghraifft, gall bod mewn damwain ffordd neu ddioddef trosedd yn eich erbyn greu adwaith. Er hynny, oherwydd natur eu gwaith, mae'n gwbl briodol ein bod yn hoelio ein sylw ar aelodau'r lluoedd arfog a'n gweithwyr brys.

Congratulations to Eluned Parrott on her first short debate. She not only raised a very important topic, but provided a vivid account of some of the key issues that face people in the circumstances that she described. As she recognised in her opening remarks, the impact of PTSD does not simply fall on former or current members of the armed forces; it affects emergency workers across the mainstream NHS. There has been substantial investment over the years in trying to provide an appropriate level of specialist support to meet individuals' needs, as and when required.

The approach is supported by a ring-fenced mental health budget, and by the Assembly's groundbreaking Mental Health (Wales) Measure 2010, which was implemented across Wales last year, together with £5 million of recurrent funding. An important part of the Measure will see primary mental health support services providing mental health services within and alongside GP settings. As well as what the NHS itself provides, there is an important duty on employers to ensure that the physical and emotional safety of their employees is safeguarded, particularly where those roles are more demanding. There are some good examples of this in Wales. For example, the South Wales Fire and Rescue Service and the NHS have formed a partnership around the local NHS traumatic stress services. This enables firefighters, who often witness very distressing things within their daily work, to receive early psychological support. South Wales Police also provides a counselling and trauma service, with specialist support and expertise, which aims to assist in maintaining the emotional wellbeing and resilience of their workforce, and to protect, as far as possible, all personnel from psychological harm.

Galwaf ar y Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol, Mark Drakeford, i ymateb i'r ddadl.

Thank you, Deputy Presiding Officer. I am pleased to have the opportunity to contribute to this debate on post-traumatic stress disorder and its effects on armed and emergency services personnel. As Eluned Parrott said, post-traumatic stress disorder can raise its head months or sometimes years after a traumatic event, affecting our ability to live a productive life.

However, I think that it is important for us to realise that post-traumatic stress disorder is not limited to those who are vulnerable because of their work. The awful events seen recently during the Boston marathon and in Texas are examples of situations that can have a terrible effect on those who were there. Events do not have to be that extreme either in order to have an effect. For example, being in a road traffic accident or being the victim of a crime can have an effect. However, given the nature of their work, is it wholly appropriate that we focus our attention on armed forces and emergency service personnel.

Llongyfarchiadau i Eluned Parrott ar ei dadl fer gyntaf. Mae nid yn unig wedi codi pwnc pwysig iawn, ond wedi rhoi disgrifiad byw o rai o'r problemau allweddol sy'n wynebu pobl sydd yn yr amgylchiadau a ddisgrifiwyd ganddi. Fel y cydnabu yn ei sylwadau agoriadol, nid yw effaith anhwylder straen wedi trawma yn codi ymhlith cyn-aelodau neu aelodau presennol o'r lluoedd arfog yn unig; mae'n effeithio ar weithwyr brys ym mhrif ffrwd y GIG. Bu buddsoddiad sylweddol dros y blynyddoedd er mwyn ceisio rhoi lefel briodol o gymorth arbenigol i ddiwallu anghenion unigolion, yn ôl yr angen.

Cefnogir y dull gweithredu gan gyllideb iechyd meddwl wedi'i neilltuo, a chan Fesur arloesol y Cynulliad, sef Mesur Iechyd Meddwl (Cymru) 2010, a roddwyd ar waith ledled Cymru y llynedd, ynghyd â £5 miliwn o gyllid cylchol. Bydd rhan bwysig o'r Mesur yn gweld gwasanaethau cymorth iechyd meddwl sylfaenol yn darparu gwasanaethau iechyd meddwl mewn meddygfeydd ac ochr yn ochr â hwy. Yn ogystal â'r hyn y mae'r GIG ei hun yn ei ddarparu, mae dyletswydd bwysig ar gyflogwyr i sicrhau bod diogelwch corfforol ac emosiynol eu gweithwyr yn cael eu diogelu, yn enwedig lle mae'r rolau hynny yn fwy anodd. Ceir rhai enghreifftiau da o hyn yng Nghymru. Er enghraifft, mae Gwasanaeth Tân ac Achub De Cymru a'r GIG wedi llunio partneriaeth ar sail y gwasanaethau straen trawmatig GIG lleol. Mae hyn yn ei gwneud yn bosibl i ddiffoddwyr tân, sydd yn aml yn gweld pethau yn eu gwaith bob dydd sy'n peri cryn ofid, gael cymorth seicolegol cynnar. Mae Heddlu De Cymru hefyd yn darparu gwasanaeth cwnsela a gwasanaeth trawma, gyda chymorth ac arbenigedd, sy'n anelu at helpu i gynnal lles emosiynol a gwynwch eu gweithlu, ac i ddiogelu pob aelod o staff rhag niwed seicolegol hyd y gellir.

It is, however, in relation to the armed forces that we have the only dedicated PTSD service here in Wales. It is part of our commitment to this community. The national health and wellbeing service for veterans is supported by nearly £0.5 million of annual funding. The support that we provide for veterans' mental health services is further enshrined in the Welsh package of support for armed forces communities in Wales. I recognise entirely that there are more things that need to be done and areas where improvement is required. However, it is still the case that, in recent years, we have seen a substantial increase in the support that we provide to veterans, and a new recognition of many of the issues that Eluned Parrott outlined. As part of the All-Wales Veterans Health and Wellbeing Service, there is dedicated support for veterans through veterans' therapists with interest in, or experience of, military health, working in communities across Wales. The service is led by an internationally renowned figure in the field, and it grew, as we heard, out of a successful pilot scheme in south Wales, which has proven its worth and is valued by veterans and the organisations that represent and support them.

It is very good this afternoon to be able to announce that Aneurin Bevan Local Health Board's veterans' service team was recently shortlisted for an award in the Military and Civilian Health Partnership Awards, which will be held here in Cardiff in May. There was considerable competition from across the United Kingdom and from UK military across the world. The LHB team was shortlisted by an independent panel of judges drawn from all parts of the United Kingdom. I am sure that all of us would want to wish it good luck when the winners are announced next month.

Let me make it clear that, although we have some discrete services for veterans, they can only deliver the outcomes that we would like to see from them if they are provided alongside and in partnership with mainstream NHS mental health services. It is very important that the services that we provide, particularly for veterans, are not seen to be outwith mainstream provision. Instead, they need to enhance mainstream provision in a way that is mutually supportive, one of the other, so that they work together to provide continuity of care that meets the individual's needs, as and when required. That approach must also extend to partnerships with third sector bodies, such as the Royal British Legion and Combat Stress.

The veterans' mental health service has a common care pathway that includes the services of third sector bodies and enables cross-referral, ensuring that the most appropriate service is able to provide for the needs of an individual. To support and foster this working, the Welsh Government provides support to the third sector, where it works with veterans, providing funding of £42,000 up to 2015 to Combat Stress, which supports nurse-led community groups, and £166,000, also guaranteed until 2015, to Cruse Bereavement Care, which provides direct support to veterans and their families, and helps to provide that sort of whole-life support that Eluned mentioned in her contribution.

Fodd bynnag, mewn perthynas â'n lluoedd arfog y mae gennym yr unig wasanaeth penodol ar gyfer Anhwylder Straen Wedi Trawma yma yng Nghymru. Mae'n rhan o'n hymrwymiad i'r gymuned hon. Mae'r gwasanaeth iechyd a lles cenedlaethol ar gyfer cyn-filwyr yn cael ei gefnogi gan bron £0.5 miliwn o gyllid y flwyddyn. Mae'r cymorth a roddwn ar gyfer gwasanaethau iechyd meddwl cyn-filwyr yn cael ei ymgorffori ymhellach ym mhecyn cymorth Cymru i gymunedau lluoedd arfog yng Nghymru. Cydnabyddaf yn llwyr fod angen gwneud mwy o bethau a bod meysydd lle mae angen gwella. Fodd bynnag, mae'n wir dweud, yn y blynyddoedd diwethaf, ein bod wedi gweld cynnydd sylweddol yn y cymorth a roddwn i gyn-filwyr, a chydabyddiaeth newydd o lawer o'r problemau a amlinellwyd gan Eluned Parrott. Fel rhan o Wasanaeth Iechyd a Lles Cyn-filwyr Cymru Gyfan, rhoddir cymorth penodol i gyn-filwyr drwy therapyddion cyn-filwyr sydd â diddordeb mewn iechyd milwrol neu brofiad ohono, yn gweithio mewn cymunedau ledled Cymru. Arweinir y gwasanaeth gan ffigwr enwog yn rhyngwladol yn y maes, a thyfodd, fel y clywsom, fel rhan o gynllun peilot llwyddiannus yn y de, sydd wedi profi ei werth ac sy'n cael ei werthfawrogi gan gyn-filwyr a'r sefydliadau sy'n eu cynrychioli ac yn eu cefnogi.

Mae'n bleser mawr gennyf y prynhawn yma gyhoeddi bod tîm gwasanaeth cyn-filwyr Bwrdd Iechyd Lleol Aneurin Bevan yn ddiweddar wedi cyrraedd y rhestr fer am wobwr yn y Gwobrau Partneriaeth Iechyd rhwng y Fyddin a Sifiliaid, a gynhelir yma yng Nghaerdydd ym mis Mai. Roedd cryn gystadleuaeth o bob rhan o'r Deyrnas Unedig ac o wasanaethau milwrol y DU ar draws y byd. Cafodd Tîm y BILL ei roi ar y rhestr fer gan banel annibynnol o feirniaid o bob rhan o'r Deyrnas Unedig. Rwy'n siŵr y byddai pob un ohonom am ddymuno pob lwc i'r tîm pan fydd yr enillwyr yn cael eu cyhoeddi y mis nesaf.

Gadewch imi ei gwneud yn glir, er bod gennym rai gwasanaethau ar wahân ar gyfer cyn-filwyr, ni allant ond cyflawni'r canlyniadau yr hoffem eu gweld ganddynt os ydynt yn cael eu darparu ochr yn ochr â gwasanaethau iechyd meddwl prif ffrwd y GIG ac mewn partneriaeth â hwy. Mae'n bwysig iawn nad ystyri'r bod y gwasanaethau ddarparwn, yn enwedig ar gyfer cyn-filwyr, ar wahân i'r ddarpariaeth brif ffrwd. Yn hytrach, mae angen iddynt ychwanegu at ddarpariaeth brif ffrwd mewn ffordd sy'n ategu ei gilydd, fel eu bod yn gweithio gyda'i gilydd i ddarparu parhad gofal sy'n diwallu anghenion yr unigolyn, yn ôl yr angen. Rhaid i'r ymagwedd honno hefyd ymestyn i bartneriaethau gyda chyrff y trydydd sector, megis y Lleng Brydeinig Frenhinol a Combat Stress.

Mae gan wasanaeth iechyd meddwl y cyn-filwyr lwybr gofal cyffredin sy'n cynnwys gwasanaethau cyrff o'r trydydd sector ac yn galluogi croesgyfeirio, gan sicrhau bod y gwasanaeth mwyaf priodol yn gallu diwallu anghenion yr unigolyn. Er mwyn cefnogi a meithrin y gwaith hwn, mae Llywodraeth Cymru yn rhoi cymorth i'r trydydd sector, lle mae'n gweithio gyda chyn-filwyr, gan ddarparu cyllid o £42,000 hyd at 2015 i Combat Stress, sy'n cefnogi grwpiau cymunedol a arweinir gan nyrsys, a £166,000, sydd hefyd wedi'i warantu tan 2015, i Cruse Bereavement Care, sy'n rhoi cymorth uniongyrchol i gyn-filwyr a'u teuluoedd, ac yn helpu i ddarparu'r math o gymorth oes gyfan y cyfeiriodd Eluned ato yn ei chyfraniad.

We also recognise that treating the condition alone is not the answer, because we need to raise awareness among the wider community and among the wider medical community of the needs of this particular group. That is why there is particular learning going on among GPs and other front-line workers, to help them to detect PTSD early on, as you said, and other veterans' health issues at the earliest opportunity. We have dedicated veteran and armed forces champions in each LHB to advocate for this community and to make sure that LHB services are directly held to account by those who are most provided for. We have also asked LHBs to work with local authorities in developing an armed forces forum in each LHB area, to bring together all those with an interest in the needs of the local armed forces community.

Rydym hefyd yn cydnabod nad trin y cyflwr ar ei ben ei hun yw'r ateb, am fod angen inni godi ymwybyddiaeth ymhlith y gymuned ehangach ac ymhlith y gymuned feddygol ehangach o anghenion y grŵp penodol hwn. Dyna pam mae dysgu penodol yn mynd ymlaen ymhlith meddygon teulu a gweithwyr rheng flaen eraill, er mwyn eu helpu i ganfod Anhwyllder Straen Wedi Trawma yn gynnar, fel y dywedaso, a phroblemau iechyd eraill cyn-filwyr ar y cyfle cyntaf posibl. Mae gennym hyrwyddwyr penodol ar gyfer cyn-filwyr a'r lluoedd arfog ym mhob BILL i eiriol dros y gymuned hon a sicrhau bod gwasanaethau BILL yn cael eu dwyn i gyfrif yn uniongyrchol gan y rhai sy'n cael y ddarpariaeth fwyaf. Rydym hefyd wedi gofyn i BILLau weithio gydag awdurdodau lleol i ddatblygu fforwm i'r lluoedd arfog ym mhob ardal Bwrdd Iechyd Lleol, er mwyn dod â phawb sydd â diddordeb yn anghenion y gymuned lluoedd arfog leol at ei gilydd.

18:26

Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Reference has been made already to the work of Professor Rosemary Kennedy, herself a senior figure in the NHS and in the military, to examine the need for a veterans' residential facility and a one-stop-shop service for veterans here in Wales. Rosemary Kennedy does have a more general remit, which encompasses an examination of all the services that a veteran might require. As well as examining the need for a residential facility, there are issues that we have to think about there. As Eluned mentioned, NICE guidelines emphasise the need for services to be provided in the community and close to someone's home, rather than in a residential facility. Professor Kennedy has established a small group and has taken evidence already from Help for Heroes and many other organisations. Her intention is to present her final report in June, at which point the Minister for Local Government and Government Business and I will consider its recommendations.

In drawing to a close, let me echo something that Eluned Parrott said in opening the debate. The whole of the NHS and, indeed, the whole of our public services are rooted in that sense of a moral contract in terms of what we, collectively and as a community, provide to those who need the help that our public services are able to mobilise. There are some particular obligations to do that in the case of people who suffer from post-traumatic stress disorder when they have experienced the things that lead to their difficulties while carrying out services on behalf of the rest of the community. That case has been made very eloquently and vividly here today. There is more that we can do and I think that this debate will help us to focus on some of the key things that we need to think about as we continue to build on the substantial new investment in this area that has been a characteristic of recent years.

Cyfeiriwyd eisoes at waith yr Athro Rosemary Kennedy, sydd hefyd yn ffigwr pwysig yn y GIG ac yn y lluoedd arfog, i ystyried yr angen am gyfleuster preswyl i gyn-filwyr a gwasanaeth siop-un-stop ar gyfer cyn-filwyr yma yng Nghymru. Mae gan Rosemary Kennedy gylch gwaith mwy cyffredinol, sy'n cynnwys archwiliad o'r holl wasanaethau a all fod eu hangen ar gyn-filwr. Yn ogystal ag edrych ar yr angen am gyfleuster preswyl, cyfyd materion y mae'n rhaid inni eu hystyried yn hyn o beth. Fel y soniodd Eluned, mae canllawiau NICE yn pwysleisio'r angen i ddarparu gwasanaethau yn y gymuned ac yn agos i gartref rhywun, yn hytrach nag mewn cyfleuster preswyl. Mae'r Athro Kennedy wedi sefydlu grŵp bach ac wedi cymryd tystiolaeth eisoes gan Help for Heroes a llawer o sefydliadau eraill. Ei bwriad yw cyflwyno ei hadroddiad terfynol ym mis Mehefin, pan fydd y Gweinidog Llywodraeth Leol a Busnes y Llywodraeth a minnau yn ystyried ei argymhellion.

Wrth gloi, gadewch imi adleisio rhywbeth a ddywedodd Eluned Parrott wrth agor y ddaol. Mae'r GIG cyfan ac, yn wir, ein holl wasanaethau cyhoeddus wedi'u gwreiddio mewn cytundeb maesol o'r fath o ran yr hyn yr ydym ni, ar y cyd ac fel cymuned, yn ei ddarparu i'r rhai sydd angen y cymorth y mae ein gwasanaethau cyhoeddus yn gallu ei gynnig. Mae rhwymedigaethau penodol i wneud hynny yn achos pobl sy'n dioddef o anhwylder straen wedi trawma os gwnaethant brofi'r pethau a arweiniodd at eu hanawsterau wrth ymgymryd â gwasanaeth ar ran gweddill y gymuned. Mae'r ddaol honno wedi cael ei chyflwyno'n huawdl ac yn groyw iawn yma heddiw. Mae rhagor y gallwn ei wneud a chredaf y bydd y ddaol hon yn ein helpu i ganolbwyntio ar rai o'r pethau allweddol i mae angen inni feddwl amdanynt wrth inni barhau i adeiladu ar y buddsoddiad newydd sylweddol yn y maes hwn sydd wedi bod yn nodweddiadol o'r blynyddoedd diwethaf.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)